

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ-ΚΥΡ. ΚΟΣΜΑ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

(V-IX)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΗ

ΤΟ ΜΟΝΟ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΗ Β' ΤΑΞΗ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΡΙΤΗ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρχ. 24.—

Βιβλίοσημον καὶ Φόρος, Ἀναγκαστ. Δανείου δρχ. 8.20

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 41091

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 66367

6-9-35

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.

46α—Ὁδὸς Σταδίου—46α

1935

Σπ. Μ. Καζέλλης

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ-ΚΥΡ. ΚΟΣΜΑ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

(V - IX)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΗ

ΕΚΡΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΗ Β' ΤΑΞΗ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΤΡΙΤΗ

091, 31 'Ιουλίου 1933

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

46α—'Οδός Σταδίου—46α

1935

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια αντίτυπα ἔχουν στὴ σελίδα αὐτὴ τὴν ὑπογραφή
τοῦ κ. Κυρ. Κοσμᾶ καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Εστίας».

Kyr. Kosmas

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

— *Herodotus*

† 1. Βίος τοῦ Ἡροδότου.

Ὁ Ἡρόδοτος, γιὸς τοῦ Λύξη καὶ τῆς Δρυῶς, γεννήθηκε κατὰ τὸ 484 π.Χ. σὴν Ἀλικαρνασσὸ τῆς Καρίας. Κρατοῦσε ἀπὸ τραπὴν γενιὰ καὶ τὸ πατρὶς του ἦλανε πρὶν αἰγεῖσθαι. Ἀπὸ τοὺς πατρὶς στενοὺς συγγενεῖς του ἦλανε καὶ ὁ περὶ τὸν ποταμὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αἰωνίου Πανύασης. Αὐτὸς βοήθησε πρὶν καὶ σὴν μόρφωση τοῦ νέου Ἡροδότου.

Σὴν Ἀλικαρνασσὸ τύραννος τότε ἦλανε ὁ Λύγδαμος. Κατὰ τοῦ Λύγδαμου διαστίασε κάποτε ὁ πατρὶς καὶ σὴν κίνημα ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Ἡ σίαση ὅμως δὲν ἔβγαλε καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναγκάσθηκε νὰ καταφύγῃ σὴν Λάμο. Ἀργότερα, κατὰ τὸ 454 π.Χ. περὶ πρὶν, γύρισε πρὶν σὴν πατρίδα του ὁ Ἡρόδοτος. Τότε κατέφθινε νὰ διαφύγῃ τὸν τύραννο Λύγδαμο· ὁ πατρὶς ὅμως, δὲν ζέροντε πρὶν αἰωνίου αἰτία, μίσησε τὸν Ἡρόδοτο καὶ πρὶν αὐτὸ τὸ λόγον ἀναγκάσθηκε νὰ παραιτήσθαι πρὶν ἀνὰ τὸν πότον του. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ κἀν πρὶν καὶ μεγάλα ταξίδια σὴν Ἀσία, τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ συνάγῃ τὴν ὕλην πρὶν τὸ σύγγραμμά του ἀπὸ τὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια του ἢ τοῦ μογοροῦσαν οἱ σοφοὶ τοῦ κάθε πότου.

Κατὰ τὸ 445 π.Χ. ὁ Ἡρόδοτος βρίσκεται σὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ ἀνέγνωσε παρὸς σὴν πατρὶς κομμάτια ἀπὸ τὸ σχέδιο τῆς ἱστορίας του, πρὶν κἀντε λόγον πρὶν τὴς δόξης τὴς ἀθηναϊκῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὶν χάρη τὸν ἀνταμεί-

ψανε γενναιόδωρα. Ἐὺν Ἀθήνα ὁ Ἡρόδοτος ἔστιασε γιγία καὶ μὲ τὸν Περικλῆ καὶ μὲ ἄλλους τιμημένους Ἀθηναίους.

Ὅταν κατὰ τὸ 444 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι στείλανε ἀποικία εἰς τὴν κἀλῳ Πλαγία καὶ συνοικίσανε τὴν πόλιν Δουρίους, εἰδὼν ἀποικισμὸν αὐτὸν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος κι ἔκαμε τοὺς Δουρίους δεύτερη πατρίδα του.

Ποῦ καὶ πόλε πῶδανε ὁ Ἡρόδοτος δὲν εἶναι γνωστό Πιστευλότερο εἶναι πὼς πῶδανε οἱ τοὺς Δουρίους τὸ 420 π.Χ.

2. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου εἶναι χωρισμένη, ὅχι ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀλλὰ πρὸ ὑπερῶλερα, σὲ ἑννέα βιβλία. Τὰ πρῶτα τέσσερα βιβλία περιέχουνε τὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, Περσῶν, Αἰθιοπῶν καὶ Ἑλλήνων, μὲ πρὸ περιεργες εἰδήσεις γιὰ τὰ ἥδη καὶ τὰ ἔδιμα τῶν λαῶν αὐτῶν. Ἐὰν ὑπόλοιπα πέντε βιβλία ἐκδέλει ὁ συγγραφεὺς τοὺς τόσο δοξασμένους ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

"Έλληνες καὶ Πέρσες.

(Ἀπὸ εἰκονογραφημένο ἀγγεῖο τοῦ Ε' αἰῶνα)

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

[*Εἰσαγωγή*: Τὸ 513 π.Χ. ὁ Δαρεῖος, βασιλεὺς τῶν Περσῶν (521-485 π.Χ.), ἔκαμε μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἀφοῦ πέρασε τὸν Ἰστρο (Δούναβη) ἀπάνω σὲ γέφυρα ἀπὸ πλοῖα πὺν κατασκεύασε, εἰσέβαλε στὴ Σκυθία τὴ γέφυρα ὅμως δὲν τὴ χάλασε, κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ Μυτιληναίου Κῶη, ἀλλὰ παρὰ γαίλε νὰ τὴ φυλάνε οἱ τύραννοι τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, ὅσοι ἦτανε σύμμαχοί του σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία. Ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰ κακὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σκύθης καὶ ἀναγκάστηκε νὰ τραβηχθῇ ἀπὸ τὸν τόπο τοῦς. Οἱ Σκύθης τὸν ἀκολουθοῦσανε, καὶ τότε μιὰ ἰλη τοῦ σκυθικοῦ ἱππικοῦ ἔφτασε ὡς τὴ γέφυρα καὶ πρότεινε στοὺς Ἕλληνες, πὺν φυλάγανε ἐκεῖ, νὰ τὴ χαλάσουνε, γιὰ νὰ χαλαστῇ ἔτσι τέλεια καὶ ὁ Δαρεῖος. Αὐτὴ τὴν ἰδέα τὴν ὑποστήριξε καὶ ὁ Ἀθηναῖος Μιλιάδης, τύραννος στὴ Θρακικὴ χειρσόνησιν ὁ Ἰστιάος ὅμως, τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀντιστάθηκε λέγοντας, πὺς μὲ τὸ χαλασμὸ τοῦ Δαρείου κανένας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τυράννους τῆς Ἀσίας δὲ θὰ μπορούσε νὰ κρατήσῃ τὸ ἀξίωμα του. Νίκησε ἡ γνώμη τοῦ Ἰστιάου, καὶ ὁ Δαρεῖος γύρισε στὸν Ἑλλήσποντο περνώντας ἀπὸ τὴ Θράκη].

†1. Πὺς ἀνταμεῖβει ὁ Δαρεῖος τὸν Ἰστιάου καὶ τὸν Κῶη.—Προσκαλεῖ τὸν Ἰστιάου στὴν πρωτεύουσά του, τὰ Σοῦσα.

Ἀφοῦ πέρασε ὁ Δαρεῖος τὸν Ἑλλήσποντο καὶ ἔφτασε στὶς Σάρδεις, δὲ λησμονήσῃ οὔτε τὴν εὐεργεσία τοῦ Ἰστιάου οὔτε τὴ συμβουλὴ τοῦ Κῶη. Λοιπὸν τοὺς εἶπε νὰ ζητήσουν ὅτι ἤθελε ὁ καθένας τοῦς. Ὁ Ἰστιάος εἶχε δικὴ του τυραννίδα καὶ ζήτησε μοναχὰ κάποια χώρα, μὲ σκοπὸ νὰ χτίσῃ ἐκεῖ μιὰ πόλιν. Ὁ Κῶης

ζήτησε νὰ γίνη τύραννος τῆς Μυτιλήνης. Ἀφοῦ πήρανε καὶ οἱ δυὸ τὴν ἀμοιβή τους, γυρίσανε στὸν τόπο τους.

Ἄμα ἔφτασε ὁ Ἰστιαῖος στὴ Θράκη, ἄρχισε νὰ τειγίζῃ τὴν πόλιν Μύρκινο, πού τοῦ χάρισε ὁ Δαρεῖος στὴ χώρα τῶν Ἡδωνῶν⁽¹⁾. Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι κοντὰ στὸ Στρυμόνα ποταμό. Ἄμα

Ὁ βασιλέας Δαρεῖος
(Ἀνάγλυφο προσωπικό)

τὸ ἔμαθε ὁ Μεγάβαζος⁽²⁾, εἶπε στὸ Δαρεῖο· «Πῶς, βασιλέα μου, ἄφησες ἕναν Ἕλληνα ἄξιον καὶ γνωστικὸ νὰ χτίσῃ πόλιν ἐκεῖ πού βρίσκεται ἀφθονή ξυλεία, καλὴ γιὰ τὴν κατασκευὴ πλοίων καὶ κουπιῶν, ὅπου βρίσκονται ἀκόμα καὶ μεταλλεῖα ἀργύρου, καὶ τὸ πῶς σπουδαῖο, πολλοὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι κατοικοῦν αὐτὰ τὰ μέρη; Αὐτοί, ἔχοντας τέτοιον ἀρχηγό, μποροῦνε νὰ κάνουν ὅτι τοὺς συμβουλευε αὐτός. Ἐμπόδισε λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς σκοπούς του, γιὰ νὰ μὴ μπλέξῃς ἀργότερα σ' ἐσωτερικὸ πόλεμο· μὲ καλὸ τρόπο προσκάλεσέ τον κοντά σου καί, ἅμα πὸν βάλῃς στὸ χέρι, κάμε νὰ μὴν ξαναγυρίσῃ πίσω στοὺς Ἕλληνες».

Τὰ λόγια τοῦ Μεγαβάζου τὰ προβλεπτικὰ ἔπεισαν τὸ Δαρεῖο. Ἔστειλε ἐπίτιδες ἄνθρωπο στὴ Μύρκινο καὶ τοῦ παραγγέλλει αὐτὰ τὰ λόγια· «Ὁ βασιλέας Δαρεῖος σοῦ παραγγέλλει μὲ τὸ στόμα τὸ δικό μου καὶ σοῦ λέει Ἰστιαῖε, ὅσο συλλογίζομαι, δὲ βρίσκω ἄλλον ἄνθρωπο ἀπὸ σένα πῶς ἀφωσιωμένο σ' ἐμένα καὶ στὰ συμφέροντά μου· καὶ τὴ γνώμη αὕτῃ τὴ σχημάτισα ὅχι ἀπὸ τὰ λεγόμενά σου μοναχά, παρὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα σου. Ἐχω μεγάλα σχέδια στὸ κεφάλι καὶ ναρθῇς χωρὶς ἄλλο, σὲ παρακαλῶ, νὰ σοῦ τ' ἀνακωινώσω».

Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ πίστεψε ὁ Ἰστιαῖος· ἔπειτα θαρροῦσε μεγάλη τιμὴ του νὰ γίνη σύμβουλος τοῦ βασιλέα. Ἐφτασε λοιπὸν στὴ Σάρδεϊς. Ὁ Δαρεῖος τοῦ εἶπε· «Νὰ γιατί σὲ κάλεσα, Ἰστιαῖε, ναρθῇς. Ἀπὸ τότε πού γύρισα ἀπὸ τὴ Σκυθία καὶ ἔπαψα νὰ σὲ βλέπω, κανένα ἄλλο πρᾶμα δὲν ἐπόθησα τόσο πολὺ, ὅσο τὴ δική σου συντροφιά· γιατί πίστεψα πῶς ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου πῶς ἀκριβὸς εἶναι ὁ φίλος ὁ φρόνιμος καὶ ἀφωσιωμένος.

Τῖς δυὸ αὐτὲς ἀρετὲς τὶς ἔχεις ἐσύ, καὶ τὸ γνωρίζω ἐγὼ καλά, τὸ βεβαιώνουν καὶ τὰ συμφέροντά μου. Τώρα λοιπὸν ποὺ ἔφτασες μὲ τὸ καλὸ, ἄκουσε τί σοῦ προτείνω· ἄφησε τὴ Μίλητο καὶ τὴ νεοχτισμένη Μύρκινο στὴ Θράκη καὶ ἔλα, ἀκολούθα με στὰ Σοῦσα· ἐκεῖ τὸ δικό μου θὰ εἶναι δικό σου, τὸ τραπέζι μου τραπέζι σου καὶ θὰ σὲ ἔχω ἀκόμα σύμβουλό μου».

Αὐτὰ εἶπε ὁ Δαρεῖος καὶ ἄφησε διοικητὴ στὶς Σάρδεις τὸν Ἀρταφέρνη, ἀδερφό του ἀπὸ πατέρα, καὶ ἔφυγε γιὰ τὰ Σοῦσα μὲ τὸν Ἰστιαῖο, ἀφοῦ διώρισε καὶ στρατηγὸν στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας τὸν Ὀτάνη, στὴ θέση τοῦ Μεγαβάζου. Ὁ Ὀτάνης ἔκαμε πολλὰ κατακτήσεις, ὑπόταξε τοὺς Βυζαντίους καὶ τοὺς Καρχηδονίους, κυρίεψε τὴν Ἀντανδρο στὴν Τρωάδα καὶ τὸ Λαμπώνιο⁽³⁾. Παίρνοντας ὕστερα πλοῖα ἀπὸ τοὺς Μυτιληναίους κυρίεψε τὰ δυὸ νησιὰ Λήμνο καὶ Ἴμβρο, ποὺ ὡς τότε ἦτανε κατοικημένα ἀπὸ τοὺς Πελασγούς.

2. Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Νάξου.— Ἀποστασία τοῦ Ἀρισταγόρα (499 π.Χ.).

Ὑστερα πολλὰ κακὰ πέσανε στὴν Ἰωνία, καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ δόθηκε ἀπὸ τὴ Νάξο καὶ τὴ Μίλητο· καὶ νὰ πῶς ἄρχισε τὸ πρᾶμα. Ἀπὸ τὴ Νάξο ὁ δῆμος ξώρισε μερικοὺς ἄντρες ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ αὐτοὶ ζητήσανε καταφυγὴ στὴ Μίλητο. Ἐπίτροπος τότε τῆς Μιλήτου ἦταν ὁ Ἀρισταγόρας τοῦ Μολπαγόρα, ἐξάδερφος καὶ γαμπρὸς τοῦ Ἰστιαίου, γιοῦ τοῦ Λυσαγόρα, ποὺ ὁ Δαρεῖος τὸν κρατοῦσε στὰ Σοῦσα. Γιατὶ αὐτὸν τὸν καιρὸ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἰστιαίου, ποὺ ἦτανε τύραννος τῆς Μιλήτου, εἶχανε φτάσει οἱ ἐξόριστοι ἀπὸ τὴ Νάξο, δικοὶ του φίλοι, στὴ Μίλητο, καὶ οἱ ἐξόριστοι τώρα παρακαλοῦσανε τὸν ἐπίτροπό του Ἀρισταγόρα, ἂν μπορούσε, νὰ τοὺς δώσῃ βοήθεια, γιὰ νὰ κατεβοῦνε στὴν πατρίδα τους. Αὐτὸς πάλι μὲ τὴν ιδέα πῶς, ἂν γυρίσουνε οἱ ἀριστοκρατικοὶ στὴ Νάξο μὲ τὴ δική του συνδρομή, θὰ γίνῃ αὐτὸς ἄρχοντας τῆς Νάξου, εἶπε στοὺς ἐξορίστους· «Ἐγὼ δὲν ἔχω τόση δύναμη νὰ σᾶς κάμω νὰ γυρίσετε στὴ Νάξο, γιατί ἀκούω πὼς ὁ δῆμος ἐκεῖ ἔχει ὀχτὼ χιλιάδες ὀπλίτες καὶ πολλὰ πλοῖα πολεμικά· θὰ κάμω ὅμως ὅ,τι μπορῶ γιὰ χάρη τῆς φιλίας σας. Ὁ Ἀρταφέρνης, ἀδερφὸς τοῦ βασιλέα Δαρείου, εἶναι φίλος μου καὶ κυβερνάει ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας μὲ πολὺ στρατὸ

καὶ στόλο σημαντικόν». Οἱ Νάξιοι ἀκούγοντας αὐτὰ ἀναθέσανε στὸν Ἀρισταγόρα νὰ κάμῃ ὅ,τι νομίζει καλύτερο, καὶ δῶρα ἀκόμῃ νὰ πῆ πὼς δίνει, καὶ πὼς οἱ ἴδιοι θὰ κάμουνε τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατί ἐλπίζουνε πὼς μόλις φτάσουνε στὴ Νάξο, ὅχι μοναχὰ εἶναι ἄξιοι νὰ κυριαρχήσουνε, ὅχι στὴ Νάξο μόνο, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους νησιῶτες τῶν Κυκλάδων (ποὺ ὡς τότε κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ νησιά δὲν ἦτανε ὑποταγμένο στὸ Δαρεῖο).

Πηγαίνει λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας στὶς Σάρδεις καὶ λέει στὸν Ἀρταφέρνη· «Τὸ νησί τῆς Νάξου δὲν εἶναι μεγάλο, εἶναι ὅμως ὠραῖο καὶ καρποφόρο καὶ εἶναι κοντὰ στὴν Ἰωνία, ὅπου βρῖσκονται καὶ πλούτη πολλὰ καὶ δοῦλοι πολλοί. Λοιπὸν καλὸ εἶναι νὰ ἐκστρατεύσῃς κατὰ τῆς Νάξου καὶ νὰ ἐπαναφέρῃς ἐκεῖ τοὺς ἔξορίστους. Ἄν τὸ κάμῃς αὐτό, θὰ λάβῃς ἀπὸ μένα σημαντικὸ ποσὸ χρημάτων καὶ χωριστὰ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατί εἶναι δίκιο ἡμεῖς, ποὺ σὲ παρακινοῦμε στὸν πόλεμο, ἡμεῖς νὰ βάλουμε καὶ τὰ χρήματα. Ὑστερα θὰ βάλῃς κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλέα μερικὰ νησιά, τὴ Νάξο μαζί μὲ τὰ ἄλλα, ποὺ ὑποτάσσονται σ' αὐτή (*). Ἀπὸ τὴ Νάξο ξεκινώντας θὰ προσβάλλῃς τὴν Εὐβοία, ποὺ εἶναι νησί μεγάλο καὶ πλούσιο, ὅχι μικρότερο ἀπὸ τὴν Κύπρο, καὶ ἡ κατάκτησή της θὰ εἶναι παραπολὺ εὐκόλη. Φτάνουν ἑκατὸ πλοῖα γιὰ τὴν ὑποταγὴ ὅλων αὐτῶν τῶν νησιῶν». Ὁ Ἀρταφέρνης τοῦ ἀποκρίνεται· «Αὐτὰ ποὺ προτείνεις εἶναι ὠφέλιμα στὸ βασιλεῖα· ὅλα εἶναι σωστά, τὰ πλοῖα ὅμως εἶναι πολὺ λίγα· ὅχι ἑκατό, ἀλλὰ διακόσια θὰ σοῦ ἐτοιμάσω τὴν ἐρχόμενη ἀνοιξή· πρέπει ὅμως πρῶτα νὰ δώσῃ ὁ βασιλεὺς τὴν ἄδεια».

Ὁ Ἀρισταγόρας ἀκούγοντας αὐτὰ γύρισε στὴ Μίλητο πολὺ χαρούμενος. Ὑστερα ὁ Ἀρταφέρνης ἔστειλε ταχυδρόμο στὰ Σοῦσα καὶ ἀνάφερε ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Ἀρισταγόρας. Ἀφοῦ πῆρε καὶ τοῦ Δαρείου τὴν ἄδεια, παράγγειλε κι ἐτοιμάσανε διακόσιες τριῆρεις καὶ πολυάριθμο στρατὸ ἀπὸ Πέρσες καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· στρατηγὸ τοὺς διώρισε τὸ Μεγαβάτη, Πέρση ἀπὸ τοὺς Ἀχαιμενίδες, δικό του ἐξάδερφο καὶ τοῦ Δαρείου, καὶ ποὺ ἀργότερα τὴ θυγατέρα του ἀρραβωνιάστηκε, ἂν εἶναι ἀλήθεια τὰ λεγόμενα, ὁ Πausanias ὁ Λακεδαιμόνιος, ὅταν ἔβαλε στὸ νοῦ νὰ γίνῃ τύραννος τῆς Ἑλλάδας. Ἔτσι ὁ Ἀρταφέρνης ἔστειλε τὸ Μεγαβάτη μὲ τὸ στράτευμα στὸν Ἀρισταγόρα.

Ὁ Μεγαβάτης κίνησε ἀπὸ τὴ Μίλητο μαζί μὲ τὸν Ἀρισταγόρα, τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς ἔξορίστους, ἀλλὰ ὑποκρινότανε πὼς

τραβοῦσε γιά τόν 'Ελλήσποντο· ἅμα ἔφτασε στή Χίο, ἔρριξε ἄγκυρα στά Καύκασα⁽⁶⁾, καί ἀπό ἐκεῖ ὁ σκοπός του ἦτανε, ἅμα πάρη βοριάς, νά περάσῃ στή Νάξο. Δέν ἦτανε ὅμως ἀπό τή μοῖρα νά χαθοῦνε οἱ Νάξιοι ἔτσι σ' αὐτή τήν ἐκστρατεία· καί νά τί συνέβη. Ἐνῶ ὁ Μεγαβάτης ἐπιθεωροῦσε τούς σκοποὺς τῶν πλοίων, ἔτυχε σ' ἓνα πλοῖο ἀπό τή Μύνδο⁽⁶⁾ νά μὴ βροῖσκειται σκοπός· θύμωσε τότε καί παράγγειλε νά πιάσουνε οἱ δορυφόροι του τὸν πλοίαρχο, ποὺ λεγόταν Σκύλακας, νά τὸν δέσουνε καί νά περάσουνε τὸ κεφάλι του ἀπὸ μιὰ θαλαμιά⁽⁷⁾ τοῦ πλοίου σὲ τρόπο ποὺ τὸ κορμί του νά εἶναι μέσα στὸ πλοῖο καί τὸ κεφάλι του ἔξω. Ἀφοῦ ἔτσι δέθηκε ὁ Σκύλακας, εἰδοποίησε κάποιος τὸν Ἀρισταγόρα γιὰ τὴ μεγάλη προσβολή ποὺ ἔκαμε ὁ Μεγαβάτης στὸ Μύνδιο, ξένο δικό του. Ὁ Ἀρισταγόρας πῆγε ἀμέσως στὸν Πέρση καί τὸν παρακαλοῦσε ν' ἀπολύσῃ τὸν ἄνθρωπο· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἔκανε τὴ χάρη, πῆγε ὁ ἴδιος καί τὸν ἔλυσε. Ὁ Μεγαβάτης ταράχθηκε πολὺ ἅμα τὸ ἔμαθε καί τὰ εἶχε μὲ τὸν Ἀρισταγόρα. Αὐτὸς ὅμως τοῦ εἶπε· «Τί ἔχεις νά κάμῃς ἐσὺ μ' αὐτὰ τὰ πράματα; Ὁ Ἀρταφέρνης δὲ σοῦ εἶπε ν' ἀκοῦς ὅτι ἐγὼ σὲ διατάζω, καί νά πηγαίνῃς μὲ τὰ πλοῖα ὅπου σοῦ πῶ; Τί ἀνακατεύεσαι στὶς ἄλλες δουλειές;» Ὁ Μεγαβάτης, θυμωμένος, ἅμα νύχτωσε, ἔστειλε στή Νάξο πλοῖο μ' ἀνθρώπους του νά μαρτυρήσουνε τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ Νάξιοι ὥς ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ βέβαια δὲν ὑποπτεύανε πὼς ὁ σκοπός τῆς ἐκστρατείας ἦτανε γιὰ τὸ νησί τους. Καθὼς ὅμως τὸ μάθανε, ἀμέσως κουβαλήσανε στὴ χώρα ὅλα τους τὰ πράματα, καί ἐπειδὴ προβλέπανε πὼς θὰ πολιορκηθοῦνε, μπάσανε τρόφιμα καί πιотά, καί διωρθώσανε καί τὸ τεῖχος. Αὐτὲς τὶς ἐτοιμασίες κάνανε οἱ Νάξιοι. Καί οἱ Πέρσες περάσανε ἀπὸ τὴ Χίο στή Νάξο καί ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση. Τοὺς ἤϋρανε ὅμως γερά ὠχυρωμένους καί ἡ πολιορκία βαστοῦσε τέσσερεῖς μῆνες· ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἶχανε οἱ Πέρσες σωθῆκανε, καί ὁ ἴδιος ὁ Ἀρισταγόρας ξώδεψε πολλὰ, καί ἡ πολιορκία θὰ χρειαζότανε ἀκόμα περισσότερα, χτίσανε ἀπάνω στὸ νησί διάφορα τειχίσματα, ἀφήσανε μέσα σ' αὐτὰ τοὺς ἑξορίστους, καί γυρίσανε στὴν Ἀσία σὲ κακὴ κατάσταση.

Ὁ Ἀρισταγόρας δὲ μπορούσε νά ἐκτελέσῃ ὅσα ὑποσχέθηκε στὸν Ἀρταφέρνη· ἦτανε καί στενοχωρημένος ἀπὸ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας, ποὺ τοῦ ζητούσανε νά τὰ πληρώσῃ· φοβότανε ἀκόμα

καὶ τὸ στράτευμα, δυσαρεστημένο ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, καὶ ἀπὸ τὸ μῖσος τοῦ Μεγαβάτη. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ ὑποπιεῖται πὺς θὰ χάσῃ καὶ τὴν τυραννίαν τῆς Μιλήτου. Γι' αὐτοὺς ὅλους τοὺς φόβους σκέφτηκε νὰ ἀποστατήσῃ. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφτασε ταχυδρόμος ἀπὸ τὰ Σοῦσα φέροντας παραγγελιὰ γραμμένη μὲ στίγματα στὸ κεφάλι του· ἡ παραγγελιὰ ἔλεγε· ν' ἀποστατήσῃ ὁ Ἀρισταγόρας ἀπὸ τὸ βασιλεῖα καὶ ἦταν αὐτὴ ἀπὸ τὸν Ἰστιαῖο, ποὺ δὲν εἶχε ἄλλον κανέναν τρόπο ἀσφαλῆ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ, γιατί οἱ δρόμοι ἦτανε φυλαγμένοι· γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἶχε ξυρίσει τὸ κεφάλι τοῦ καὶ πιστοῦ δούλου του, ἔγραψε μὲ στίγματα τὸ γράμμα καὶ περίμενε τίς τρίχες νὰ ξαναφυτρώσουνε. Ἀφοῦ ξαναγίνανε τὰ μαλλιά, τὸν ἔστειλε στὴ Μίλητο χωρὶς νὰ τοῦ παραγγεῖλῃ ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνο, ἅμα φτάσῃ ἐκεῖ, νὰ πῇ στὸν Ἀρισταγόρα νὰ τοῦ ξυρίσῃ τίς τρίχες καὶ νὰ κοιτάξῃ ἀπάνω στὸ κεφάλι καὶ τὰ στίγματα ἔλεγαν «ἀποστασία». Αὐτὰ ἔκαμε ὁ Ἰστιαῖος, γιατί νόμιζε μεγάλη συμφορὰ δική του νὰ κρατιέται στὰ Σοῦσα, καὶ γιατί πολλὰς ἐλπίδες εἶχε πὺς, ἂν γινόταν ἀποστασία, ὁ Δαρεῖος θὰ τὸν ἔστειλεν στὴ θάλασσα νὰ τοῦ φέρῃ τὸν Ἀρισταγόρα. Ὅσο ὅμως ἡ Μίλητος δὲν ἀποστατοῦσε, αὐτὸς θαρροῦσε πὺς ποτὲ πιά δὲ θὰ ξαναπήγαινε στὸν τόπο του.

Λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας ἀποστάτησε καὶ ἔκανε ὅ,τι μπορούσε κατὰ τοῦ Δαρείου. Καὶ πρῶτα παραιτήθηκε γιὰ τὰ μάτια ἀπὸ τὴν τυραννίδα καὶ κήρυξε ἰσονομίαν στὴ Μίλητο, γιὰ νὰ κάμῃ τοὺς Μιλησίους ν' ἀποστατήσουνε πρόθυμα καὶ αὐτοί. Ὑστερα κατάλυσε τίς τυραννίδες καὶ στὴν ἄλλῃ Ἰωνία. Τότε πῆρε μιὰ τριήρη καὶ τράβηξε γιὰ τὴ Λακεδαίμονα· γιατί εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συμμαχία δυνατή.

3. Ὁ Ἀρισταγόρας στὴ Σπάρτη καὶ στὴν Ἀθήνα (499 π.Χ.).—Ἐκστρατεία τῶν Ἰώνων κατὰ τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.).

Ἐρχεται λοιπὸν ὁ Ἀρισταγόρας στὴ Σπάρτη. Εἶχε τότε τὴν ἀρχὴ ὁ Κλεομένης καὶ μ' αὐτὸν ἀνταμώθηκε καὶ τοῦ εἶπε· «Κλεομένη, μὴν παραξενευτῆς ἂν ἦρθα ἐδῶ βιαστικός· ἡ περίστασις μὲ ἀνάγκασε νὰ τὸ κάμω. Τὸ νὰ γίνουμε δοῦλοι οἱ ἐλεύθεροι Ἴωνες εἶναι ντροπὴ, καὶ πάρα πολὺ μεγάλη λύπη σ' ἐμᾶς τοὺς Ἴωνες, καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνες περισσότερον σὲ σᾶς τοὺς

Σπαρτιᾶτες, πὺν εἴσατε πρωτοστάτες τῆς Ἑλλάδας. Λοιπὸν γιὰ τὸ ὄνομα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν λυτρώσετε ἀπὸ τῆ δουλεία τοὺς Ἴωνες, πὺν ἔχουνε τὸ ἴδιο αἷμα μὲ σᾶς».

Στὰ λόγια τοῦ Ἀρισταγόρα ὁ Κλεομένης ἀποκρίθηκε· «ὦ ξένε Μιλήσιε, σὲ τρεῖς μέρες θὰ σοῦ δώσω ἀπόκριση». Αὐτοῦ σταμάτησε ἡ ὁμιλία τους. Ἄμα ἔφτασε ἡ μέρα τῆς ἀπόκρισης καὶ σμίξανε στὸ συμφωνημένο τόπο, ρώτησε ὁ Κλεομένης τὸν Ἀρισταγόρα πόσων ἡμερῶν δρόμος εἶναι νὰ ἀνεβῇ κανεὶς ἀπὸ τὰ Ἴωνικὰ παρῳία ὡς τὴν πρωτεύουσα τοῦ βασιλεία. Ὁ Ἀρισταγόρας, ἂν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πονηρός, σὲ τοῦτο λάθειψε· γιατί, ἂν ἤθελε νὰ παρασύρῃ τοὺς Σπαρτιᾶτες ἀπὸ τὴν πατρίδα τους στὴν Ἀσία, δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθεια· ὅμως τὴν εἶπε, πὺς εἶνε ἀπόσταση τριῶν μηνῶν. Τότε ὁ Κλεομένης τοῦ ἔκοψε τὸ λόγο καὶ τοῦ εἶπε· «ὦ ξένε Μιλήσιε, πρὶν βασιλέψῃ ὁ ἥλιος νὰ βρεθῇς ἔξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη· δὲ μολογᾷς εὐκόλα πράματα θέλοντας νὰ τραβήξῃς τοὺς Σπαρτιᾶτες τριῶν μηνῶν πορεία μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα».

Ἀφοῦ ὁ Ἀρισταγόρας διώχτηκε ἔτσι ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ἦρθε στὴν Ἀθήνα· γιατί αὐτὴ ἡ πόλη ἦταν ἡ πιὸ δυνατὴ ἀπ' ὅλες. Παρουσιάστηκε στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ κι ἔλεγε τὰ ἴδια, ὅσα εἶπε στὴ Σπάρτη, προσθέτοντας ἀκόμα πὺς οἱ Μιλήσιοι εἶναι ἄποικοι τῶν Ἀθηναίων^(*), καὶ πρέπει αὐτοὶ νὰ τοὺς σώσουνε μὲ τὴ μεγάλη δύναμη πὺν ἔχουνε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀρισταγόρας βρισκότανε στὰ στενά, ἔδινε κάθε λογῆς ὑπόσχεση, ὥσπου τέλος τοὺς ἔπεισε. Καὶ φαίνεται, εἶναι ἀλήθεια, πὺς εὐκολώτερο εἶναι νὰ γελάσῃ κανεὶς πολλοὺς, παρὰ ἓναν ἄνθρωπο μοναχό, ἀφοῦ ἓνα Σπαρτιάτῃ δὲ μπόρεσε ἐκεῖνος νὰ γελάσῃ, καὶ σὲ τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους^(*) τὸ πέτυχε. Λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι δεχτήκανε νὰ στείλουνε εἴκοσι πλοῖα βοήθεια στοὺς Ἴωνες, καὶ διωρίσανε στρατηγὸ τὸ Μελάνθιο, ἓναν ἀπὸ τοὺς ἐξόχους συμπολίτες τους. Τὰ πλοῖα αὐτὰ σταθῆκανε ἡ ἀρχὴ τόσων κακῶν καὶ στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς βαρβάρους.

Ὁ Ἀρισταγόρας κίνησε πρῶτος καὶ ἔφτασε στὴ Μίλητο· ἐκεῖ φτάσανε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ εἴκοσι πλοῖα καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ πέντε τριήρεις ἀκόμα σταλμένες ἀπὸ τοὺς Ἑρετριεῖς. Ἔλαβαν αὐτοὶ μέρος στὴν ἐκστρατεία ὄχι ἀπὸ ἀγάπη στοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ στοὺς ἴδιους Μιλησίους, πὺν θέλανε νὰ τοὺς ἀνταποδώσουνε κάποια χάρη. Οἱ Μιλήσιοι δηλαδὴ εἶχανε βοηθήσει πρωτίτερα τοὺς

Ἐρετριεῖς νὰ βαστάξουνε τὸν πόλεμο ποὺ εἶχανε μὲ τοὺς Χαλκιδεῖς, καὶ οἱ Σάμιοι τότε βοηθοῦσανε αὐτοὺς καὶ οἱ Μιλήσιοι τοὺς ἄλλους. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμάχους συναχτήκανε στὴ Μίλητο, ἄρχισε ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σάρδεων. Ὁ ἴδιος δ' Ἀρισταγόρας δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτὴ· ἔμεινε στὴ Μίλητο καὶ διώρισε ἄλλους στρατηγοὺς τῶν Μιλησίων, τὸν ἀδερφό του Χαροπῖνο καὶ ἕναν ἄλλο συμπολίτη του, τὸν Ἑρμόφαντο.

Ἀφοῦ φτάσανε οἱ Ἴωνες μ' αὐτὸ τὸ στόλο στὴν Ἐφεσο ἀφήσανε τὰ πλοῖα στὴν Κορησσό⁽¹⁰⁾ τῆς Ἐφεσίας χώρας, κι αὐτοὶ μὲ πολλὰς δυνάμεις ἀνεβαίνανε ἔχοντας ὁδηγοὺς κατοίκους τῆς Ἐφέσου. Ἡ πορεία τους ἀκολουθοῦσε τὸν ποταμὸ Καῦστριο⁽¹¹⁾. Ἀπὸ κεῖ, ἀφοῦ περάσανε τὸν Τμῶλο, φτάνοντας στὶς Σάρδεις, τίς κυριεύουνε χωρὶς καμὴν ἀντίσταση, ὅχι ὅμως καὶ τὴν ἀκρόπολη, ποὺ τὴ φύλαγε ὁ ἴδιος ὁ Ἀρταφέρνης μὲ ὅχι λίγη πολεμικὴ δύναμη.

Ἀφοῦ κυριεύσανε τὴν πόλη, ἕνα περιστάτικὸ τοὺς ἐμπόδισε νὰ τὴ διαρπάσουνε. Τὰ περισσότερα σπίτια στὶς Σάρδεις εἶναι ἀπὸ καλάμια, καὶ ὅσα εἶναι ἀπὸ πλῖθρες ἔχουνε κι αὐτὰ καλαμένια τὴ σκεπή. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια κάποιος στρατιώτης ἔβαλε φωτιά· ἀμέσως αὐτὴ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι ἀπλώθηκε παντοῦ. Ἐνῶ ἔτσι καίγεται ἡ πόλη, οἱ κλεισμένοι στὴν ἀκρόπολη Λυδοὶ καὶ Πέρσες, ὅσοι βρεθῆκανε ἐκεῖ, στενεμένοι ἀπὸ τὴ φωτιά, ποὺ ἔφτανε ἴσαμε τὰ ἀκρινὰ τῆς πόλης, καὶ μὴ βρῖσκοντας διαφυγὴ, συντρέχανε στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν ἄκρη τοῦ ποταμοῦ Πακτωλοῦ. Οἱ Ἴωνες βλέποντας τοὺς ἐχθροὺς, ἄλλους νὰ ἀντιστέκονται καὶ ἄλλους, πολὺ πλῆθος, νὰ ἔρχονται καταπάνω τους, φοβηθῆκανε καὶ τραβηχτήκανε στὸν Τμῶλο τὸ βουνό· ἀπὸ κεῖ τὴ νύχτα φύγανε γιὰ τὰ πλοῖα τους. ✂

Ἐτσι καίηκανε οἱ Σάρδεις καὶ μαζὶ μὲ τὴν πόλη κάηκε καὶ ὁ ναὸς κάποιας ἐγχωρίας θεᾶς, τῆς Κυβήβης⁽¹²⁾· αὐτὸ τὸ κάψιμο τοῦ ναοῦ εἶχανε πρόφαση ὕστερα οἱ Πέρσες νὰ καῖνε κι αὐτοὶ τοὺς ναοὺς στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες στρατιῶτες, ποὺ φυλάγανε τὰ χωριὰ δυτικὰ ἀπὸ τὸν Ἄλυ ποταμὸ⁽¹³⁾, μαθαίνοντας αὐτά, συναζόντανε καὶ τρέχανε βοήθεια τῶν Λυδῶν· ἀλλὰ δὲν ἤϋσανε πιά τοὺς Ἴωνες στὶς Σάρδεις, ὅμως ἀκολουθώντας καταπόδι τοὺς προφτάσανε στὴν Ἐφεσο. Ἐκεῖ οἱ Ἴωνες προβάλανε ἀντίσταση, ἀλλὰ νικηθῆκανε στὴ μάχη καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σκοτωθῆκανε. Ὅσοι σωθῆκανε, σκορπιστήκανε σὲ διάφορες πολιτεῖες.

“Υστερα ἅπ’ αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι παραιτήσανε τέλεια τοὺς Ἰωνες, καὶ δὲν ἤθελαν πιά νὰ τοὺς βοηθήσουνε, ἂν καὶ ὁ Ἀρισταγόρας ἔστελνε ἐπίτηδες καὶ τοὺς παρακαλοῦσε. Οἱ Ἰωνες ὅμως, μ’ ὅλο πού χάσανε τὴ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ ὅσα εἶχανε κάμει τοῦ Δαρείου δὲν τοὺς δίνανε πιά καμιάν ἐλπίδα γιὰ ν’ ἀλλάξουνε διαγωγὴ, ἐξακολουθοῦσανε μὲ τὸν ἴδιο ζῆλο τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ βασιλέα. Λοιπὸν στείλανε πλοῖα στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ὑποτάξανε τὸ Βυζάντιο καὶ τὶς ἄλλες ἐκεῖ τριγύρω πόλεις. Ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ὑποχρεώσανε νὰμποῦνε στὴ συμμαχία τους τὰ περισσότερα μέρη τῆς Καρίας, ἀκόμα καὶ τὴν πόλη Καῦνο⁽¹⁾, πού ὡς τότε ἀρνιότανε νὰ συμμαχήσῃ, ἅμα ὅμως οἱ Σάρδεις καήκανε, τότε προσχώρησε κι αὐτή.

Ἄμα ἔφτασε στὸ βασιλέα Δαρεῖο ἡ εἶδηση πὼς οἱ Σάρδεις εἶχανε κυριευθῇ καὶ καήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἰωνες, καὶ πὼς αἷτιος τοῦ κακοῦ ἦτανε ὁ Μιλήσιος Ἀρισταγόρας, λένε πὼς γιὰ τοὺς Ἰωνες δὲ φρόντισε καθόλου, βέβαιος πὼς αὐτοὶ δὲ θὰ μένανε ἀτιμώρητοι γιὰ τὴν ἀποστασία τους, ἀλλὰ ρώτησε ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀφοῦ τοῦ τὸ εἶπανε, γύρεψε τὸ τόξο του· τὸ πῆρε στὰ χέρια, ἔβαλε ἀπάνω ἓνα βέλος καὶ τὸ τίναξε ψηλὰ στὸν οὐρανό· καὶ ἐνῶ τὸ βέλος ἔσκιζε τὸν ἄερα, εἶπε· «ὦ Δία, ἀξίωσέ με νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς Ἀθηναίους». Εἶπε αὐτὰ καὶ ὕστερα παράγγειλε σ’ ἓναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του, ἅμα κάθεται νὰ φάῃ στὸ τραπέζι, τρεῖς φορὲς νὰ τοῦ λέῃ· «Ἀφέντη, μὴ ξεχνᾷς τοὺς Ἀθηναίους».

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ ΠΡΩΤΕΣ
ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἀλωση τῆς Μιλήτου καὶ καθυπόταξη τῆς Ἰωνίας.

Ἀφοῦ οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν συνάξανε καὶ ἐνώσανε τὶς δυνάμεις των, ξεκινήσανε κατὰ τῆς Μιλήτου, λιγώτερον ἔγνοια ἔχοντας γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις. Ἀκούγοντας αὐτὰ οἱ Ἴωνες ἀποφασίσανε περὶ στρατὸ νὰ μὴ συνάξουνε κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Μιλήσιοι ὅμως νὰ φυλᾶνε τὰ τείχη τῆς Μιλήτου ὅσο γιὰ τὸ ναυτικόν, νὰ ἐτοιμάσουνε ὅλα τὰ πλοῖα χωρὶς ἐξαίρεση, καὶ ἅμα εἶναι ἐτοιμα, νὰ συναντηθοῦνε τὸ γρηγορώτερον στὴ Λάδην μὲ σκοπὸ νὰ ναυμαχήσουνε ὑπερασπίζοντας τὴ Μίλητον. Ἡ Λάδην⁽¹⁵⁾ εἶναι μικρὸ νησί ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Μιλησίων.

Οἱ Πέρσες νικήσανε στὴ ναυμαχίᾳ τοὺς Ἴωνες, καὶ ἀρχίσανε νὰ πολιορκοῦνε τὴ Μίλητον ἀπὸ ξηρὰ καὶ ἀπὸ θάλασσαν σκάβοντας ἀπὸ κάτω στὰ τείχη καὶ μὲ διάφορες μηχανὰς κυριεύουν ἐπὶ τέλους τὴν πόλιν καὶ πουλοῦν ὡς δούλους τοὺς κατοίκους· αὐτοὺς ὁ χρόνος ἦτανε ὁ ἕκτος ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀρισταγόρου. Ὅσους Μιλησίους πιάσανε ζωντανούς τοὺς στείλανε στὰ Σοῦσα. Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος ὅμως, χωρὶς κανένα ἄλλο κακὸ νὰ τοὺς κάμῃ, τοὺς κατοίκησε γύρω στὴν Ἐρυνθρὰ θάλασσαν κοντὰ στὴν πόλιν Ἀμπὴ ἀπὸ κεῖ περνάει καὶ ὁ Τίγρης ποταμὸς καὶ χύνεται στὴ θάλασσαν. Οἱ Ἀθηναῖοι λυπηθήκανε πολὺ γιὰ τὸ παρσιμὸ τῆς Μιλήτου καὶ δείξανε τὴ λύπην τους μὲ πολλοὺς τρόπους· νὰ εἶνα παράδειγμα· ὅταν ὁ ποιητὴς Φρύνιχος⁽¹⁶⁾ παράστησε τὸ δράμα του «Ἀλωσις τῆς Μιλήτου», τὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ ξέσπασε σὲ κλάματα, καὶ ἡ πόλις καταδίκασε τὸν ποιητὴ σὲ χίλιες δραχμὲς πρόστιμο, γιὰτὶ τοὺς θύμιζε οἰκιακὰς συμφορὰς, καὶ τοῦ ἀπαγορεύανε ἄλλη φορὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου.

Ὁ ναυτικὸς στρατὸς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ ξεχείμασε γύρω στὴ Μίλητο, τὸν ἀκόλουθο χρόνον κáνοντας πανιὰ κυρίεψε εὐκόλα τὰ νησιὰ ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν ξηρὰ, τὴ Χίο, Λέσβο καὶ Τένεδο. Ὅσες πάλι πόλεις τῆς ξηρᾶς τὶς παίρνανε οἱ Πέρσες μὲ πόλεμο, βάζανε φωτιά καὶ τὶς καίγανε μαζί μὲ τοὺς ναοὺς των. Ἐτσι τρίτη φορὰ πέσανε στὴ δουλεία οἱ Ἴωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς⁽¹⁷⁾ καὶ δυὸ φορὲς ὕστερα κατὰ σειρά ἀπὸ τοὺς Πέρσες⁽¹⁸⁾.

Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἰωνία ὁ ναυτικὸς στρατός, ἄρχισε νὰ κυριεύῃ ὅσες πόλεις εἶναι ἀριστερὰ μπαίνοντας στὸν Ἑλλήσποντο οἱ ἄλλες ποὺ βρίσκονται δεξιὰ κατὰ τὴν Ἀσία ἦταν ὑποταγμένες στοὺς Πέρσες. Ἀπὸ τὶς ἄλλες πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρώπης ποὺ κυριευτήκανε εἶναι ὅλες οἱ πόλεις τῆς Χερσονήσου καὶ ὕστερα ἡ Πέρρινθος, τὰ φρούρια τῆς Θράκης, ἡ Σηλυμβρία καὶ τὸ Βυζάντιο.

Τότε ὁ Ἀρταφέρνης, διοικητὴς τῶν Σάρδεων, παρὰγγελεῖ σ' ὅλες τὶς πόλεις νὰ στείλουνε ἀντιπροσώπους, καὶ τὶς ὑποχρέωσε νὰ κάμουνε συνθηκὲς μεταξύ τους καὶ νὰ λύνουνε τὶς διαφορὲς τους μὲ τὸ νόμο καὶ ὄχι μὲ τὴ βία. Ἐπειτα μέτρησε τὴ γῆ τους μὲ τὸν παρυσάγγην, μέτρο περσικὸ ἴσο μὲ 30 στάδια, καὶ ὥρισε φόρους στὴν κάθε πόλη. Αὐτοὶ οἱ φόροι ὥς τὴν ἐποχὴ μου μένουνε ἀπαράλλαχτοι, ὅπως εἶχανε βαλθῇ ἀπὸ τὸν Ἀρταφέρνη καὶ ἦτανε οἱ ἴδιοι, ποὺ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἦτανε βαλμένοι. Καὶ ἔτσι ζούσανε εἰρηνικά. ~~N~~

2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἑλλάδα (492 π.Χ.).

Τὴν ἀκόλουθη ἀνοιξη ὁ βασιλεὺς ἔπαινε κάθε ἄλλο στρατηγὸ⁽¹⁹⁾ καὶ ἔβαλε στὸν τόπο τους τὸ Μαρδόνιο, γιὰ τοῦ Γωβρύα. Αὐτὸς κίνησε γιὰ τὰ παραθαλάσσια μὲ πολυάριθμο πεζικὸ καὶ μὲ ναυτικὸ στρατό ἦτανε νέος ἄνθρωπὸς καὶ δὲν ἦτανε πολὺς καιρὸς ποὺ εἶχε πάρει γυναῖκα του τὴν κόρη τοῦ βασιλέα Δαρείου Ἀρτοζώστρα. Φτάνοντας στὴν Κίλικία κίνησε μὲ τὸ στόλο καὶ ἔστειλε τὸ στρατό διὰ ξηρᾶς στὸν Ἑλλήσποντο μὲ ἄλλους ἀρχηγούς ποὺ διώρισε. Προχωρώντας στὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἔπαινε ὅλους τοὺς τυράννους τῶν Ἰόνων καὶ σύσταινε δημοκρατία σὲ κάθε πόλη. Ὑστερα τράβηξε γοργὰ γιὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐνωθήκανε πεζὸς στρατὸς καὶ ναυτικὸς, περάσανε τὸν Ἑλλήσποντο καὶ πήραν τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Ἀθήνα⁽²⁰⁾. ~~X~~

Αὐτὲς οἱ δυὸ πόλεις ἦτανε πρόφασιν τῆς ἐκστρατείας τῶν Περ-

σῶν, ὃ σκοπὸς τοὺς ὅμως ἦτανε νὰ ὑποτάξουνε ὅσο περισσότερες πόλεις ἐλληνικὲς μπορέσουνε. Πρῶτα λοιπὸν μὲ τὸ στόλο τοὺς ὑποτάξανε τῇ Θάσσο⁽²¹⁾. Οἱ Θάσιοι οὔτε χέρι σηκώσανε νὰ ἐναντιωθοῦνε. Ἔπειτα μὲ τὸν πεζικὸ στρατὸ ὑποδουλώσανε τοὺς Μακεδόνες καὶ τοὺς προστέσανε στοὺς ἄλλους ὑπηκόους των· τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀνατολικά τῆς Μακεδονίας, ἦτανε ὑποταγμένα στοὺς Πέρσες ἀπὸ πολὺ πρῶτῃτερα⁽²²⁾. Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Θάσσου πλέοντας ἀντίκρου πηγαίνανε γιαλὸ - γιαλὸ ἴσαμε τὴν Ἄκανθο⁽²³⁾, καὶ ἀποκεῖ κινήσανε νὰ περάσουνε τριγύρω ἀπὸ τὸν Ἀθῶνα⁽²⁴⁾. Ἐνῶ λοιπὸν προχωρούσανε, φύσηξε δυνατὸ ἀγριοβόρι, ποὺ τοὺς ἔβλαψε πολὺ τὰ πλοῖα καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τάρριξε ἔξω. Λένε πὼς πήγανε χαμένα ὡς τριακόσια ἀπ' αὐτά, καὶ ἀνθρωποὶ ἀπάνω ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες. Ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φάγανε τὰ θηρία τῆς θάλασσας καὶ ἄλλοι τσακιστήκανε στὰ βράχια· ἄλλοι πνιγήκανε μὴν ξαίροντας νὰ κολυμποῦνε καὶ μερικοὶ πεθάνανε ἀπὸ τὸ κρύο. Αὐτὸ ἦτανε τὸ τέλος τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ.

Στὸ Μαρδόνιο πάλι, ἐκεῖ ποὺ εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδό του σὲ κάποιον μέρος τῆς Μακεδονίας, πέσανε ἀπάνω νύχτα οἱ Βρύγοι⁽²⁵⁾ λαὸς θρακικὸς, τοῦ σκοτώσανε πολλοὺς καὶ τὸν ἴδιον τὸν πληγώσανε. Δὲ γλυτώσανε ὅμως οὔτε αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ὑποδουλώση· γιατί ὁ Μαρδόνιος ἀποφάσισε νὰ μὴ μετατοπίσῃ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἂν δὲν τοὺς ὑποτάξῃ πρῶτα. Ἀφοῦ ὅμως τοὺς ὑπόταξε, ἄρχισε νὰ ἀποτραβιέται πίσω. Γιατὶ καὶ τὸ πεζικὸ του εἶχε πάθει πολλὰ ἀπὸ τοὺς Βρύγους καὶ τὸ ναυτικὸ του γύρω-γύρω στὸν Ἀθῶνα. Ἔτσι ὁ Μαρδόνιος μὲ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ του ἀναγκάστηκε νὰ γυρίσῃ ντροπιασμένος στὴν Ἀσία.

3. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα (490 π.Χ.).

Ὁ Δαρεῖος ὅμως δὲν παραιτοῦσε τὰ σχέδιά του· ὁ ὑπὴρέτης του πάντα τοῦ φώναζε⁽²⁶⁾ νὰ θυμᾶται τοὺς Ἀθηναίους, καὶ οἱ Πεισιστρατίδες⁽²⁷⁾, ποὺ ζοῦσανε στὴν Αὐλὴ του, καθημερινὰ τοῦ κατηγοροῦσανε τοὺς παλιοὺς συμπολίτες τους. Ὁ Δαρεῖος ὅμως ἤθελε νάχῃ καὶ μιὰν ἄλλη πρόφαση γιὰ νὰ καθυποτάξῃ τοὺς Ἕλληνες, πὼς δηλ. δὲν τοῦ δώσανε γῆ καὶ νερό⁽²⁸⁾. Παύει λοιπὸν τὸ Μαρδόνιον ἀπὸ στρατηγό, ἀφοῦ δὲ στάθηκε τυχερὸς στὴν ἐκστρατεία, διορίζει ἄλλους δυὸ στὸν τόπο του, τὸ Δάτη, Μῆδο στὴν κατα-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

γωγῇ, καὶ τὸν ἀνειμιό του Ἀρταφέρνῃ, καὶ τοὺς διατάζει νὰ ἐκστρατεύσουνε στὴν Ἑρέτρια καὶ στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὑποδουλώσουνε αὐτὲς τὶς δυὸ πόλεις καὶ νὰ φέρουνε ἐκεῖ ἐμπρὸς τοῦ τ' ἀνδράποδα.

Ἀφοῦ οἱ διωρισμένοι αὐτοὶ στρατηγοὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν πεδιάδα τῆς Κιλικίας Ἀλήϊω μὲ πολυάριθμο πεζὸ στρατό⁽²⁹⁾ καλὰ ὀργανωμένο, ἐνῶνθηκε ἐκεῖ μὲ τὸ στρατόπεδό τους ὅλος ὁ ναυτικὸς στρατός, ποὺ εἶχανε ἐτοιμάσει οἱ διάφορες πόλεις· φτάσανε τὰ φορητὰ πλοῖα γιὰ τὴ μετακόμιση ἱππικοῦ, ποὺ ὁ Δαρεῖος τὸν περασμένο χρόνον εἶχε παραγγέλει στοὺς δασμοφόρους τοῦ νὰ τὰ ἐτοιμάσουνε. Ἀφοῦ βάλανε λοιπὸν μέσα σ' αὐτὰ τὸ ἱππικὸ, ἀφοῦ φορτώσανε καὶ τὸ πεζικὸ στὰ πλοῖα, τραβήξανε ὅλες-ὅλες ἑξακόσιες τριήρεις γιὰ τὴν Ἰωνία. Τώρα ὅμως δὲν πήραν τὸ γιὰλὸ-γιὰλὸ κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὴ Θράκη, ἀλλὰ ἀφήνοντας πίσω τους τὴ Σάμο καὶ τὴν Ἰκαρία⁽³⁰⁾ περάσανε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ Κυκλαδικὰ νησιά, γιατί, νομίζω, φοβηθήκανε πολὺ τοῦ Ἀθωνα τὸ πέρασμα, ποὺ ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια πάθανε ἐκεῖ τόσες ζημιές⁽³¹⁾. Ἐπειτα εἶχανε κι ἄλλο σκοπὸ, νὰ χτυπήσουνε τὴ Νάξο, ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε παραδοθῇ⁽³²⁾.

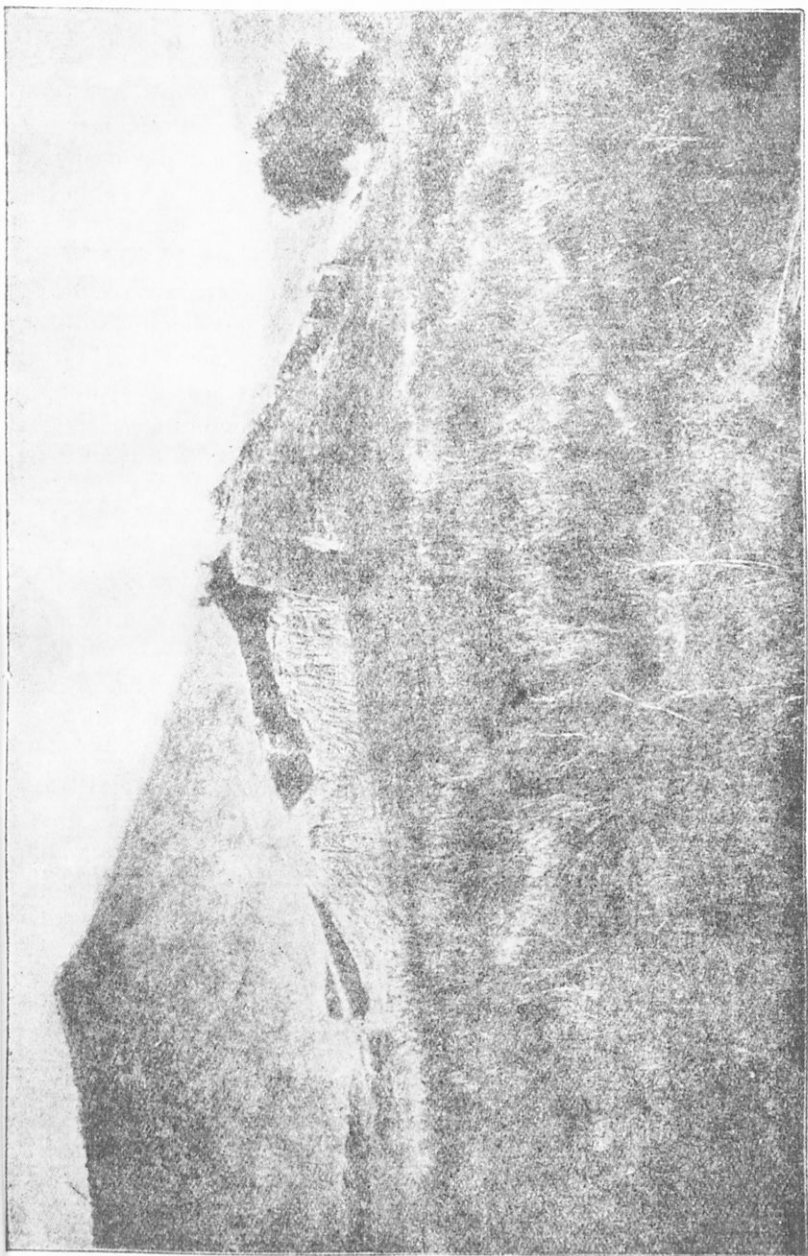
Περνώντας τὸ Ἰκαριακὸ πέλαγος φτάσανε στὴ Νάξο. Οἱ Πέρσες ἐκεῖ, μὴ λησμονώντας τὰ περασμένα⁽³³⁾, ἀποφασίσανε νὰ πολεμήσουνε αὐτὸ τὸ νησί. Οἱ Νάξιοι ὅμως, χωρὶς νὰ τοὺς περιμένουνε, φύγανε στὰ βουνά. Οἱ Πέρσες πήραν σκλάβους ὅσους προσφτάσανε ἀπ' αὐτοὺς, κάψανε τοὺς ναοὺς καὶ τὴν πόλη, καὶ ὕστερα τραβήξανε γιὰ τ' ἄλλα τὰ νησιά.

Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς Δήλου, παραιτήσανε κι αὐτοὶ τὸ νησί τους καὶ καταφύγανε στὴν Τήνο. Οἱ Πέρσες τώρα βρισκόντανε στὸ δρόμο γιὰ τὴ Δῆλο. Ὁ Δάτης ὅμως, ποὺ μὲ τὸ πλοῖο του τραβοῦσε μπροστινός, ἐμπόδισε ν' ἀράξουνε στὴ Δῆλο, καὶ παράγγειλε νὰ πιάσουνε τὸ ἀντικρινὸ νησί, στὴ Ρήναια⁽³⁴⁾. Ἀφοῦ ἔμαθε ποῦ βρισκόντανε οἱ Δήλιοι, ἔστειλε κήρυκα καὶ τοὺς εἶπε· «Ἄνδρες ἱεροί⁽³⁵⁾, γιατί ἀφήσατε τὸν τόπο σας; Τέτοια κακὴ γνώμη ἔχετε γιὰ μένα; Κάτι κόβει κι ἐμένα τὸ κεφάλι, ὅμως καὶ ὁ βασιλέας μὲ πρόσταξε νὰ μὴν πειράξω καθόλου τὸν τόπο αὐτόν, ὅπου εἶναι γεννημένοι οἱ δυὸ θεοί⁽³⁶⁾, μήτε τὴ γῆ μήτε καὶ τοὺς κατοίκους του⁽³⁷⁾. Λοιπὸν γυρίσετε στὰ σπίτια σας καὶ ζῆτε στὸ νησί σας». Ὑστερα κάνοντας ἓνα σωρὸ ἀπὸ τριακόσια τάλαντα⁽³⁸⁾ λιβάνι, τὸ ἄναψε ἀπάνω στὸ βωμό.

Ὁ Δάτης ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἐκστράτευσε γιὰ τὴν Ἑρέτρια πρῶτα, ἔχοντας μαζί του καὶ Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς. Οἱ Ἑρετριεῖς, μαθαίνοντας πῶς ὁ περσικὸς στόλος ἔπλεε ἐναντίον τους, ζητήσανε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀρνηθῆκανε τὸ ζήτημά τους, ἀλλὰ τοὺς δώσανε βοήθεια τέσσερεις χιλιάδες κληρούχους⁽³⁹⁾ Ἀθηναίους, ποὺ καλλιεργούσανε τὴ γῆ τῶν πλουσίων Χαλκιδέων γιὰ δική τους. Οἱ Ἑρετριεῖς ὅμως δὲν ἦτανε καθαροὶ στοὺς σκοποὺς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καλούσανε τοὺς Ἀθηναίους κι ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν ἦτανε μεταξύ τους σύμφωνοι ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ζητούσανε νὰ παραιτήσουνε τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουνε στὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας, ἄλλοι, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπολάβουνε χωριστὰ ὠφελήματα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν, μελετούσανε τὴν προδοσίᾳ. Αὐτὰ μαθαίνοντας ὁ Αἰσχίνης τοῦ Νόθωνος, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς τῆς Ἑρετρίας, μαρτύρησε στοὺς Ἀθηναίους, ποὺ φτάσανε, τὴν κατάστασι καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ φύγουνε στὸν τόπο τους, γιὰ νὰ μὴ χαθοῦνε κι αὐτοί. Ἀκούσανε τὴ συμβουλὴ του οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περάσανε στὸν Ὠρωπό⁽⁴⁰⁾, καὶ ἔτσι γλυτώσανε.

Οἱ Πέρσες ρῖξαν ἄγκυρα σὲ τρία σημεῖα τῆς Ἑρετρικῆς χώρας κι ἀρχίσανε τὴν ἀπόβασιν. Οἱ Ἑρετριεῖς δὲν εἶχανε σκοπὸ νὰ προβάλλουνε ἀντίστασιν καὶ νὰ πολεμήσουνε, ἀλλὰ ὁ νοὺς τους ἦτανε πῶς νὰ μπορέσουνε νὰ φυλάξουνε τὰ τεῖχη τους, γιατί εἶχε νικήσει ἡ γνώμη νὰ μὴν παραιτήσουνε τὴν πόλιν. Ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἦτανε πολὺ δυνατὴ γύρω στὰ τεῖχη. Ἐξ ἡμέρες σκοτωνόντανε πολλοὶ κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη. Τὴν ἑβδομὴ ὅμως ἡμέρα ὁ Εὐφορβος τοῦ Ἀλκιμάχου καὶ ὁ Φίλαγρος τοῦ Κυνέα, ἄνδρες ἐπίσημοι, προδώσανε τὴν πόλιν. Καὶ μπήκανε οἱ Πέρσες, ξεγυμνώσανε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κάψανε, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦνε τοὺς καμένους δικούς τους ναοὺς στὶς Σάρδεις, καὶ κάμανε δούλους τοὺς κατοίκους, καθὼς εἶχε διατάξει ὁ Δαρεῖος.

Ἀφοῦ ὑποτάξανε τὴν Ἑρέτρια καὶ μέινανε ἐκεῖ λίγες μέρες, κινήσανε γιὰ τὴν Ἀττικὴ μὲ πολὺ βιά καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κάμουνε στοὺς Ἀθηναίους ὅσα κάμανε καὶ στοὺς Ἑρετριεῖς. Ὁ Ἰππίας, γιὸς τοῦ Πεισιστράτου, τοὺς ἔδειξε ὡς τόπο κατάλληλο γιὰ τὸ ἱππικὸ τὸ Μαραθῶνα⁽⁴¹⁾, ποὺ ἦτανε καὶ πολὺ κοντὰ στὴν Ἑρέτρια. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα τὸ μάθανε, τραβούσανε κι αὐτοὶ γοργὰ στὸ Μαραθῶνα. Εἶχανε δέκα στρατηγούς καὶ τελευταῖος στὴ σειρὰ ἦταν ὁ Μιλτιάδης, γιὸς τοῦ Κίμωνος.

·Ο Μαραθώνας

Οἱ στρατηγοί, πρὶν ξεκινήσουνε ἀπὸ τὴν πόλη, στείλανε στὴ Σπάρτη κήρυκα τὸ Φειδιππίδη, ἄνθρωπο ποὺ ἔκανε τὸν πεζοδρομό· ὁ Φειδιππίδης ἔκαμε δυὸ μέρες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴ Σπάρτη· φτάνοντας παρουσιάζεται στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς λέει· «Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι ζητᾶνε τὴ βοήθειά σας· μὴν ἀφή-

Μιλτιάδης

σετε πόλη τόσο ἀρχαία ἑλληνικὴ νὰ πέση στὰ χέρια τῶν βαρβάρων· φτάνει ποὺ ὑποδουλώθηκε ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Ἑλλάδα ἀδυνατίσει μὲ τὸ νὰ ἔχασε μιὰ τόσο ἀξιόλογη πόλη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦτανε ἀποφασισμένοι νὰ βοηθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους· τί νὰ κάμουνε ὅμως ποὺ ἦτανε μέρα ἑννέα τοῦ μηνός, καὶ ὁ νόμος δὲν ἄφηνε νὰ γίνη ἐκστρατεία, ἂν δὲ γέμιζε πλέρια τὸ φεγγάρι; Καὶ λοιπὸν θὰ περιμένανε τὸ γέμισμα τοῦ φεγγαριοῦ. Στοὺς Ἀθηναίους ὅμως, ἐκεῖ ποὺ εἶχανε παραταχτῇ κοντὰ στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ (⁴²), φτάσανε βοήθεια οἱ Πλαταιεῖς μ' ὅλο τὸ στρατό τους· γιατί οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς εἶχανε προστατέψει κάποτε (⁴³) καὶ πολλὰ καλὰ εἶχανε κάμει γι' αὐτοὺς. ✕

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ συμφωνοῦσανε μετὰξὺ τους· ἄλλοι δὲ θέλανε νὰμποῦνε σὲ μάχη, λέγοντας πὼς ἦτανε λίγοι (⁴⁴) γιὰ νὰ πιαστοῦνε μὲ τὸ μηδικὸ στρατό, ἄλλοι θέλανε τὴ μάχη, κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἦτανε ὁ Μιλτιάδης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴ διαίρεση ἦτανε κίνδυνος νὰ νικήσῃ ἡ γνώμη ἡ χειρότερη, ὁ Μιλτιάδης πῆγε στὸν πολέμαρχο (⁴⁵). Ὁ πολέμαρχος ἐκλεγότανε μὲ κλῆρο, καὶ ἡ ψῆφος του ἐρχότανε ἑνδεκάτη, δηλ. ὕστερα ἀπὸ τῶν δέκα στρατηγῶν τὴν ψῆφο· ἀπὸ τὸν παλαιὸ καιρὸ εἶχε ὁ πολέμαρχος αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς ψηφοφορίας. Πολέμαρχος τότε ἦτανε ὁ Καλλίμαχος ὁ Ἀφιδναῖος (⁴⁶). Σ' αὐτὸν πῆγε ὁ Μιλτιάδης καὶ τοῦ εἶπε· «Καλλίμαχε, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται ἢ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἀθήνα ἢ νὰ τὴν κάμῃς ἐλεύθερη καὶ ν' ἀφήσῃς αἰώνια μνήμη, ὅση δὲν ἀφήσανε (⁴⁷) ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτονας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουνε στὸν κόσμον σήμερον βρῖσκονται στὸν πιὸ μεγάλο κίνδυνο. Ἄν τσακιστοῦνε ἀπὸ τοὺς Μήδους, θὰ παραδοθοῦνε στὸν Ἰππία, καὶ τότε ξέρομε τὸ τί ἔχουνε

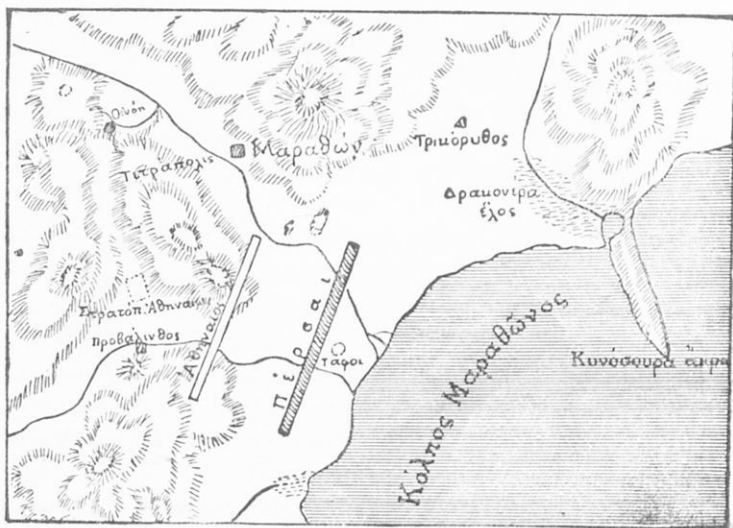
νὰ τραβήξουν· ἂν νικήσουνε ὁμως, ἡ πόλη αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀξιώθῃ νὰ γίνῃ ἡ πρώτη τῆς Ἑλλάδας. Τὸ πῶς ὁμως αὐτὸ τὸ πρᾶμα εἶναι δυνατό καὶ τὸ πῶς ἀπὸ τὸ χέρι σου περνάει νὰ πετύχῃς ἐσὺ αὐτὸ τὸ σκοπὸ, τώρα ἀμέσως ἐγὼ θὰ σοῦ τὸ πῶ. Οἱ γνῶμες τῶν στρατηγῶν εἶναι μοιρασμένες σὲ δυὸ ἴσα μέρη· ἄλλοι θέλουνε νὰ μποῦμε στὸ χορὸ κι ἄλλοι δὲ θέλουνε. "Ἄν δὲ δώσουμε τώρα τὸ χτύπημα, φοβᾶμαι μήπως πέσουνε σὲ φιλονικίες οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸ φρόνημά τους κλονιστῇ τόσο, ὥστε νὰ μηδίσουνε. "Ἄν ὁμως πολεμήσουμε, πρὶν ἀκόμα μποῦνε δειλοὶ συλλογισμοὶ στὰ μυαλὰ μερικῶν Ἀθηναίων, εἶναι δυνατό, ἂν οἱ θεοὶ ἀγαποῦνε τὴ δικαιοσύνη, νὰ κερδίσουμε τὴ μάχη. "Ὅλα αὐτὰ εἶναι στὰ χέρια σου κι ἀπὸ σένα εἶναι κρεμασμένη ἡ τύχη μας· ἂν ἔρθῃς μὲ τὴ γνώμη τὴ δική μου, ἡ πατρίδα μας θὰ μείνῃ ἐλεύθερη καὶ θὰ γίνῃ ἡ πρώτη πόλη τῆς Ἑλλάδας· ἂν ὁμως προτιμήσῃς τὴ γνώμη ἐκείνων, ποὺ βάνουνε τὰ δυνατὰ τους νὰ ἐμποδίσουνε τὴ μάχη, τότε ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ ποὺ σοῦ ἀνάφερα θὰ ἐπιτύχῃς τὰ ἐναντία».

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Μιλτιάδης τράβηξε μὲ τὸ μέρος τοῦ τὸν Καλλίμαχο, καὶ μὲ τὴν ψῆφο τοῦ πολέμαρχου ἀποφασίστηκε ἡ μάχη. Ὑστερα κάθε στρατηγὸς ἀπὸ τοὺς πέντε, ποὺ θέλανε τὸν πόλεμο, ἅμα ἔφτανε ἡ σειρά του νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία, ποὺ ἦταν ἀρχηγία μιᾶς ἡμέρας μοναχά, παράδινε στὸ Μιλτιάδῃ τὴ δική του σειρά. Ὁ Μιλτιάδης δεχότανε κάθε φορὰ τὴν ξένη σειρά, ὁμως δὲν ἄρχιζε τὴ μάχη, ἀλλὰ περίμενε ναρθῇ ἡ δική του ἡ μέρα καὶ νάχῃ τὴν ἀρχηγία μὲ τὸ δικαίωμά του.

"Ἐφτασε λοιπὸν ἡ μέρα τοῦ Μιλτιάδῃ, καὶ τότε ἀρχίσανε νὰ παρατάζονται οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Στὸ δεξιὸ πλευρὸ ἀρχηγὸς ἦταν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος· γιὰ τὴν τέτοιον ἦταν ὁ νόμος τῶν Ἀθηναίων, ὁ πολέμαρχος νὰ κρατῇ τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ μετώπου. Ὑστερα ἀπὸ τὸν πολέμαρχο ἀκολουθοῦσαν οἱ φυλές, ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κατὰ τὴν τάξη τοῦ ἀριθμοῦ των. Τελευταῖοι παραταχτήκανε οἱ Πλαταιεῖς, κρατώντας τ' ἀριστερὸ πλευρό. Ἀπὸ τὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς μάχης, κάθε φορὰ ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι προσφέρουνε θυσία στὴν Ἀκρόπολη—κι αὐτὸ γίνεται κάθε πέντε χρόνια σὲς μεγάλες γιορτές τους⁽⁴⁸⁾—ὁ Ἀθηναῖος κήρυκας λέει τὴν ἴδια πάντα εὐχή: «νὰ χαρίσουνε τ' ἀγαθὰ τους οἱ θεοὶ στοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Πλαταιεῖς μαζί». Ἡ παράταξη τῶν Ἀθηναίων ἔγινε μὲ τρόπο ὥστε τὸ μέτωπο τοῦ στρατοῦ νὰ ἰσώ-

νεται μὲ τὸ μέτωπο τὸ μηδικό· ὁμως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ κέντρο τους ἦτανε πολὺ ρηχό, ἀπὸ λίγους ἄντρες μοναχά, καὶ γι' αὐτὸ πολὺ ἀδυνατισμένο· τὰ δύο πλευρὰ ὁμως εἶχαν ἀρκετὸ βάθος ἀνδρῶν καὶ ἦτανε δυναμωμένα.

Ἄφου παραταχτήκανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ θυσίες φανήκανε καλοσημαδες, τότε, μόλις δόθηκε τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι χυθήκανε μ' ὀρμὴ ἐπάνω στοὺς βαρβάρους. Ἡ ἀπόσταση ἀνάμεσα στοὺς δύο στρατοὺς δὲν ἦτανε λιγώτερη ἀπὸ ὀχτὼ στάδια. Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νάρχουνται ἔτσι τρεχάλα ἐπάνω τους, ἐτοι-

Σχέδιο τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα

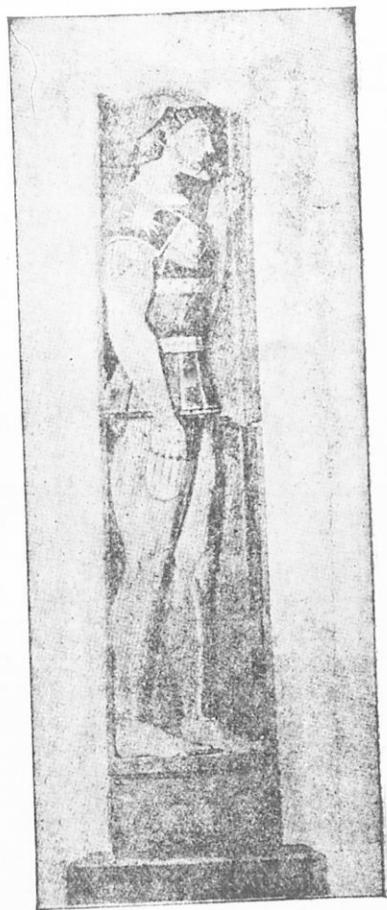
μαζόντανε νὰ τοὺς δεχτοῦνε. Νομίζανε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχανε δαιμονιστῇ, καὶ πὼς αὐτὴ τους ἦ μανία θὰ τοὺς ἔφερνε σὲ χαλασμό· γιὰτὶ ἐνῶ ἦτανε τόσο λίγοι καὶ δὲν εἶχανε οὔτε ἵππικὸ οὔτε τοξότες, τρέχανε ὁμως ἔτσι ἀκράτητοι αὐτὰ βάνανε στὴ φαντασία τους οἱ βάρβαροι. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμως ὅλο καὶ ζυγώνανε μὲ τάξη πυκνὴ καὶ μπαίνανε στὸν πόλεμο μ' ἔξοχη παλικάριά. Κι ἀλήθεια πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες, ὅσο μπορῶ ἐγὼ νὰ ξέρω, ἐπιχειρήσανε τόσο δρομαία ἐπίθεση ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς, καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἀκόμα ἀντικρύσανε ἄφοβα τοὺς Μήδους

νὰ φοροῦνε τὴν πολεμικὴ τους φορεσιά. Γιατὶ ὥς τότε ὅλοι οἱ Ἕλληνες Μήδους ἀκούγανε καὶ τοὺς ἔπιανε φόβος.

Ἡ μάχη στὸ Μαραθῶνα βάσταξε πολὺ. Στὸ κέντρο ὅπου πολεμοῦσαν οἱ Πέρσες καὶ οἱ Σάκες⁽⁴⁹⁾, νικούσανε οἱ βάρβαροι, κι ἄφου σπάσανε τὴ γραμμὴ τῶν ἀντιπάλων, τοὺς πήραν κυνηγώντας κατὰ τὶς ἀνηφοριές τοῦ κάμπου. Στὰ δυὸ πλευρὰ νικούσανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς· ἄφου ὅμως τσακίσανε τοὺς βαρβάρους τοὺς παραιτήσανε στὴ φευγάλα τους, σμίξανε τὰ δυὸ δικά τους ἄκρα τοῦ στρατοῦ, κι ἀρχίσανε νὰ χτυπᾶνε τοὺς ἄλλους ποὺ εἶχανε σπάσει τὸ δικό τους κέντρο. Οἱ Ἀθηναῖοι τέλος νικήσανε πέρα καὶ πέρα· κυνηγώντας τοὺς Πέρσες ἀπὸ κοντὰ σκοτώνανε ἀπ' αὐτούς, ὥσπου τοὺς φτάσανε στὴ θάλασσα, καὶ τότε γυρεύανε φωτιά νὰ βάλουνε στὰ πλοῖα τους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη σκοτώθηκε ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ἄφου δείχτηκε ἄντρας γενναῖος, καὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ὁ Στησίλαος τοῦ Θρασύλου· ἔπεσε καὶ ὁ Κυναίγειρος τοῦ Εὐφορίωνα· αὐτὸς ἄρπαξε ἓνα πλοῖο ἀπὸ τ' ἄφλαστα⁽⁵⁰⁾ καὶ σκοτώθηκε, ἄφου τοῦ κόψανε τὸ χέρι μὲ τὸ τσεκούρι. Πέσανε καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ Ἀθηναῖοι.

Ἀπὸ τὰ πλοῖα κυριεύσανε ἑφτά οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ τὰ ἄλλα οἱ βάρβαροι κάμανε πανιὰ, κι ἄφου σηκώσανε ἀπὸ τὸ νησι⁽⁵¹⁾ ποὺ

Μαραθωνομάχος
(Ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο· Ἀθήνα, Ἀρχαιο-
λογικὸ μουσεῖο).

τοὺς εἶχανε ἀφήσει τοὺς δούλους τῆς Ἑρετρίας, κάμανε τὸ γῦρο τοῦ Σουνίου μὲ σκοπὸ νὰ φτάσουνε στὴν πόλη πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀργότερα σπάρθηκε ἡ κατηγορία ἀνάμεσα στοὺς Ἀθηναίους πὼς ἡ πονηρία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν⁽⁵²⁾ ἔρριξε στοὺς Πέρσες αὐτὴ τὴν ἰδέα· δηλ. οἱ Ἀλκμεωνίδες, κατὰ τὸ σύνθημα ποὺ εἶχανε δώσει, σηκώσανε ψηλὰ μιὰν ἀσπίδα γιὰ σημεῖο στοὺς βαρβάρους τὴν ὥρα ποὺ ἦτανε μπασμένοι αὐτοὶ στὰ πλοῖα τους.

Ἐνῶ οἱ Πέρσες κάμανε τὸ γῦρο τοῦ Σουνίου, οἱ Ἀθηναῖοι, βάνοντας φτερά στὰ πόδια τους, φτάσανε στὴν πόλη πρὶν φανοῦν οἱ βάρβαροι καὶ ἔτσι ἀφήνοντας τὸ στρατόπεδό τους ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ⁽⁵³⁾ στὸ Μαραθῶνα, στρατοπεδέψανε τώρα πάλι σ' ἄλλο ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ στὸ Κυνόσαργες⁽⁵⁴⁾. Οἱ βάρβαροι μὲ τὸ στόλο τους φτάσανε ἀντίκρυ κι ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸ Φάληρο, ποὺ τότε τὸ εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι λιμάνι τους, καὶ ἀφοῦ κρατήσανε τὰ πλοῖα λίγη ὥρα στὰ πανιά, κινήσανε ὕστερα πίσω γιὰ τὴν Ἀσία. Στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα σκοτωθῆκανε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἑξ̄ χιλιάδες τετρακόσιοι ἀπάνω-κάτω καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἑκατὸν ἐνενήντα δύο.

Ἀφοῦ ὁ Δάτης καὶ ὁ Ἀρταφέρνης φτάσανε στὴν Ἀσία, ἀνεβάσανε τοὺς ὑποδουλωμένους Ἑρετριεῖς στὰ Σοῦσα. Ὁ Λαρεῖος ἦτανε πολὺ θυμωμένος μ' αὐτούς, γιὰ πρῶτοι εἶχανε δώσει ἀφορμὴ τοῦ κακοῦ· τώρα ὅμως ποὺ τοὺς εἶδε φερμένους ἐμπρὸς του καὶ στὴν ἐξουσία του, δὲν τοὺς ἔβλαψε, ἀλλὰ τοὺς κατοίκισε στὴν Κισσία⁽⁵⁵⁾ χώρα, σὲ δικό του χτῆμα, ποὺ εἶχε τὸ ὄνομα Ἀρδέρικκα καὶ ἦτανε μακριὰ ἀπὸ τὰ Σοῦσα διακόσια δέκα στάδια. Ἐδῶ κατοίκισε ὁ βασιλέας τοὺς Ἑρετριεῖς, κι ἐδῶ ζούσανε ὡς τὰ δικὰ μου χρόνια καὶ μιλούσανε τὴν παλιά τους γλῶσσα.

Ὑστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἀφοῦ γέμισε τὸ φεγγάρι, φτάσανε δυὸ χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι στὴν Ἀθῆνα· βιαζόντανε τόσο πολὺ νὰ φτάσουνε, ποὺ τρεῖς μέρες κάμανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴ Σπάρτη ὡς τὴν Ἀττικὴ. Μ' ὅλο ποὺ δὲν προλάβανε τὴ μάχη, εἶχανε μεγάλη ἐπιθυμία νὰ ἰδοῦνε τοὺς Μήδους· πήγανε λοιπὸν στὸ Μαραθῶνα καὶ τοὺς εἶδανε. Ὑστερα, ἀφοῦ συγχαρήκανε τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὸ κατόρθωμά τους, γυρίσανε στὴ Σπάρτη.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ

1. Θάνατος τοῦ Δαρείου.— Ὁ Ξέρξης βασιλέας (485 π.Χ.).—
Ἐτοιμασίες γιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα.

Ἄμα ἔφτασε ἡ εἰδηση τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα στὸ βασι-
λεῖα Δαρεῖο, ποῦ ἦτανε καὶ πρωτότερον θυμωμένος μὲ τοὺς Ἀθη-
ναίους γιὰ τὴν εἰσβολή τους στὶς Σάρδεις, τότε θυμώσε ἀκόμη
περισσότερο, καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ κάμῃ ἐκστρατεία ὁ ἴδιος
στὴν Ἑλλάδα γίνηκε σφοδρότερη. Ἀρχισε λοιπὸν νὰ στέλνῃ
ταχυδρόμους καὶ νὰ παραγγέλλῃ στρατολογίες στὴν κάθε πόλιν
πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ πρῶτα καὶ σὲ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορηγὰ
καὶ σ' ἄλλα καὶ σὲ τροφές. Ἀφοῦ ἡ προσταγὴ αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ
παντοῦ, τρεῖς χρόνια⁽⁵⁶⁾ ἡ Ἀσία ἦταν ἄνω-κάτω. Ἐνῶ λοιπὸν
οἱ στρατολογίες καὶ οἱ ἄλλες προετοιμασίες βρισκόντανε στὸ δρόμο
τους, μπαίνοντας ὁ τέταρτος χρόνος⁽⁵⁷⁾ ἀποστατήσανε ἀπὸ τοὺς
Πέρσες οἱ Αἰγύπτιοι, ὑποδουλωμένοι σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ
Καμβύση⁽⁵⁸⁾. Τότε ἀκόμη περισσότερο ἄναψε ὁ ζήλος τοῦ Δαρείου
νὰ κάμῃ καὶ τὶς δυὸ αὐτὲς ἐκστρατείες. Ἐνα χρόνο ὅμως ἀπὸ
τὴν ἀποστασία τῆς Αἰγύπτου ὁ θάνατος πῆρε τὸ Δαρεῖο, ἀφοῦ
βασίλευσε τριανταεὶς ὅλα χρόνια⁽⁵⁹⁾. Ἔτσι δὲν ἀξιώθηκε οὔτε τοὺς
ἀποστάτες Αἰγυπτίους οὔτε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τιμωρήσῃ.

Ἀπὸ τὸ Δαρεῖο ἡ βασιλεία πέρασε στὸ γιό του τὸν Ξέρξη.
Αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε καθόλου ὄρεξη νὰ κάμῃ ἐκστρατεία
στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐτοίμαζε στρατὸ γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Ὁ Μαροδό-
νιος ὅμως, ξάδερφος τοῦ Ξέρξη καὶ γιὸς τῆς ἀδερφῆς τοῦ Δα-
ρείου, ζώντας στὴν Αὐλὴ τοῦ βασιλέα καὶ ἔχοντας κοντά του
ἐπιρροή πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅλους τοὺς Πέρσες, τοῦ εἶπε·
«Ἀφέντη μου, δὲν πρέπει οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ κάμανε τόσα κακὰ
στοὺς Πέρσες, νὰ μείνουν ἀτιμώρητοι γι' αὐτά. Τελείωσε ὅμως
ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πρῶτα ὅσα ἔβαλες μπροστά μὲ τὸ νοῦ σου· ἅμα ὑποτάξεις ὅμως τὴν Αἴγυπτο πού σου σήκωσε κεφάλι, νὰ ὀδηγήσης ἔπειτα τὸ στρατό σου καὶ καταπάνω στοὺς Ἀθηναίους, γιὰ ν' ἀκουστῇ στὸν κόσμον τ' ὄνομά σου, καὶ νὰ μὴν τολμᾷ κανεὶς ἄλλη φορὰ νὰ βάνῃ πόδι στὸ δικό σου βασίλειο». Κι ἀφοῦ ἔτσι τονὲ κέντησε γιὰ τὴν ἐκδίκηση, ὕστερα τοῦ πρόστεσε πὼς ἡ Εὐρώπη εἶναι πολὺ ὠραία χώρα μὲ διάφορα δέντρα ἡμερα, γόνιμη πολὺ, καὶ πὼς ἀπ' ὅλους τοὺς θνητοὺς μόνος ὁ βασιλέας ἀξίζει νὰ εἶναι κάτοχός της. Κι αὐτὰ τάλεγε, γιὰτὶ γύρευε νέες περιπέτειες καὶ φιλοδοχοῦσε νὰ γίνῃ αὐτὸς διοικητὴς τῆς Ἑλλάδας. Στὸ τέλος καὶ μὲ τὸν καιρὸ κέρδισε μὲ τὸ μέρος του τὸν Ξέρξη καὶ τὸν κατάφερε νὰ κάμῃ αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία.

Ἀφοῦ παραδέχτηκε τὴ γνώμη ὁ Ξέρξης νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἑλλάδα, κίνησε πρῶτα—καὶ ἦτανε ὁ δεῦτερος χρόνος ἀπὸ τοῦ Δαρείου τὸ θάνατο—κατὰ τῶν ἀποστατημένων Αἰγυπτίων, τοὺς ὑπόταξε, καὶ ὑπόβαλε σὲ δουλεία πολὺ σκληρότερη τὴν Αἴγυπτο ἀπ' ὅ,τι ἦτανε στὰ χρόνια τοῦ Δαρείου, καὶ τὴν παράδωσε στὸν Ἀχαμένη, τὸν ἀδερφό του καὶ γιὸ τοῦ Δαρείου.

Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα⁽⁶⁰⁾ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου καταγινότανε ὁ Ξέρξης στὴν ἐτοιμασία τοῦ στρατοῦ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα του· τέλος τὸν πέμπτο χρόνο⁽⁶¹⁾ ξεκίνησε μὲ πλῆθος ἄπειρο. Αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία ἦτανε ἡ πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅσες ἐγὼ γνωρίζω. Γιατὶ καὶ ποιοὺ λαὸ δὲν κουβάλησε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης; Ποιὸ νερὸ τρεχούμενο δὲν τὸ στείρειψε ὁ στρατός του πίνοντας στὸ δρόμο ξέχωρα ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποταμούς; Ἄλλοι δίνανε πλοῖα πολεμικά, ἄλλοι μπαίνανε στὸ πεζικό, ἄλλοι ἐτοιμάζανε ἱππικό, ἄλλοι φορτηγὰ πλοῖα γιὰ τ' ἄλογα, ἄλλοι πλοῖα μακρουλὰ γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι τροφὲς καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτη ἐκστρατεία τὰ πλοῖα πάθανε ζημιὲς μεγάλες περιπλέοντας⁽⁶²⁾ τὸν Ἀθῶνα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, τρία χρόνια πρὶν ἀρχίσῃ τούτῃ ἡ ἐκστρατεία, στὸν Ἀθῶνα γινόντανε ἐτοιμασίες μεγάλες· διάφορα στρατιωτικὰ σώματα πηγαίνανε καὶ σκάβανε μὲ τὴ σειρὰ τους, μὲ τὴ φοβέρα τῆς μάστιγας ἀπὸ πάνω τους. Ἀπὸ τὴν πόλιν Ἑλαιοῦντα τῆς Χερσονήσου, ὡς κέντρο αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης, ὅπου ἦταν ἀραγμένους καὶ τρυφῆς, ξεκινούσανε αὐτὰ τὰ σώματα τὰ στρατιωτικὰ καὶ πηγαίνανε στὸ σκάψιμο. Σκάβανε ὅμως καὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι γύρω στὸν Ἀθῶνα.

Νὰ πὼς γινόταν ἡ σκαφή: Ἀπὸ σημεῖο κοντινὸ τῆς πόλης

Σάνης⁽⁶³⁾ σύφανε οἱ βάρβαροι μὴν ἴσια γραμμή, καὶ μοιράσανε τὸν τόπο κατὰ ἔθνη τοὺς ἀνθρώπους πού θά σκάβανε· ἀφοῦ τὸ χαντάκι προχώρησε σὲ βάθος, ἄλλοι σκάβανε κάτω, κι ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι παίρνανε τὸ χῶμα καὶ τὸ παραδίνανε σ' ἐκείνους πού στεκόντανε πιὸ πάνω σὲ σκαλωσιές, κι αὐτοὶ πάλι τὸ παραδίνανε τοὺς ἄλλους, στὴν κορφή· κι αὐτοὶ τὸ ρίχνανε ἔξω. Σ' αὐτοὺς πού δουλεύανε μέσα, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς τοὺς Φοίνικες, ἔπεφταν ἀπάνου τὰ βράχια τοῦ χαντακιοῦ καὶ διπλὰ τοὺς δυσκολεύανε· καὶ φυσικά, γιατί τοῦ χαντακιοῦ τὸ ἀπάνω ἀνοιγμα εἶχε τὸ ἴδιο πλάτος μὲ τὸν πάτο του· οἱ Φοίνικες ὅμως, καθὼς καὶ στὶς ἄλλες τοὺς δουλειές εἶν' ἐπιδέξιοι, ἔτσι καὶ σὲ τούτη δείξανε τὴν ἀξιοτιμὰ τους. Ἀρχίζοντας τὸ σκάψιμο στὸ μέρος πού τοὺς ἔπεσε, σκάβανε τὸ στόμα τοῦ χαντακιοῦ δυὸ φορὲς πλατύτερο ἀπ' ὅτι εἶχε δοθῇ ἡ διαταγὴ νὰ γίνη τὸ χαντάκι· ὅσο προχωροῦσε ἡ ἐργασία, λίγο-λίγο στενεύανε καὶ τὸ χαντάκι, κι ἅμα φτάνανε κάτω, τὸ μέρος αὐτὸ ἦτανε τόσο πλατὺ ὅσο ἦτανε καὶ τῶν ἄλλων σκαφτιάδων τὸ δικό τους.

Στοὺς Φοίνικες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἔδωσε ἀκόμα διαταγὴ ὁ Ξέρξης νὰ συστήσουνε ἀποθήκες τροφῶν γιὰ τὸ στρατό του, γιὰ νὰ μὴν πεινάσῃ οὔτε ὁ στρατὸς οὔτε τὰ φορητὰ ζῶα, πού ἐκστρατεύανε κι αὐτὰ στὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ ἔμαθε ποιά ἦταν τὰ καταλληλότερα μέρη, ἐκεῖ παρὰγγειλε ν' ἀποθηκεύουνε τὰ τρόφιμα, κουβαλώνοντας τα ἀπὸ τὴν Ἀσία μὲ πλοῖα φορητὰ μεγάλα καὶ μικρά. Τὶς περισσότερες τροφὲς τὶς μετακομίζανε στὴ Λευκή⁽⁶⁴⁾, καθὼς τὴν ὠνομάζανε, ἀκρογιαλιὰ τῆς Θράκης· ἄλλες πάλι τροφὲς τὶς συγκεντρώνανε στὴν Τυρόδιζα⁽⁶⁵⁾ τῆς Περίνου⁽⁶⁶⁾, ἄλλες στὸ Δορίσκο⁽⁶⁷⁾, ἄλλες κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα, καὶ ἄλλες στὴ Μακεδονία.

2. Ὁ Ξέρξης στὶς Σάρδεις καὶ στὴν Ἀβυδο.—Πέρασμα τοῦ Ἑλλησπόντου.—Μέτρομα καὶ ἐπιθεώρηση τοῦ περσικοῦ στρατοῦ στὸ Δορίσκο τῆς Θράκης.

Ἐνῶ προχωροῦσαν ὅλες αὐτὲς οἱ ἐτοιμασίες, τὸ περσικὸ στράτευμα, ὅσο εἶχε συναγῆ, ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Κρίτταλα τῆς Καππαδοκίας, κι ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμο του γιὰ τὶς Σάρδεις μαζὶ μὲ τὸν Ξέρξη· γιατί στὶς Σάρδεις ἦτανε τὸ κέντρο ὅπου θά συναζόταν ὅλος ὁ στρατός, ὅσος θ' ἀκολουθοῦσε τὸν Ξέρξη διὰ ξηρᾶς.

Ἀπὸ τὶς Σάρδεις ἔστειλε ὁ Ξέρξης ἀμέσως κήρυκες στὴν Ἑλλάδα νὰ ζητήσουνε γῆ καὶ νερὸ καὶ νὰ ἐτοιμάσουνε δεῖπνα γιὰ τὸ βασιλεῖα· στὴν Ἀθήνα⁽⁶⁸⁾ ὅμως καὶ στὴ Λακεδαίμονα τίποτε δὲν παράγγειλε, παρὰ σ' ὅλα τ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη καὶ ὁ Δαρεῖος εἶχε στείλει νὰ ζητήσῃ, κι ἐκεῖνα εἶχανε ἀρνηθῇ, ὁ Ξέρξης ὅμως ἔστειλε καὶ πάλι μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἀπὸ τὸ φόβο τους τώρα θὰ δώσουνε. Καὶ ἴσα-ἴσα γιὰ νὰ δοκιμάσῃ καθαρὰ τὴ γνώμη τους ἔκαμε τὴν ἀποστολὴν.

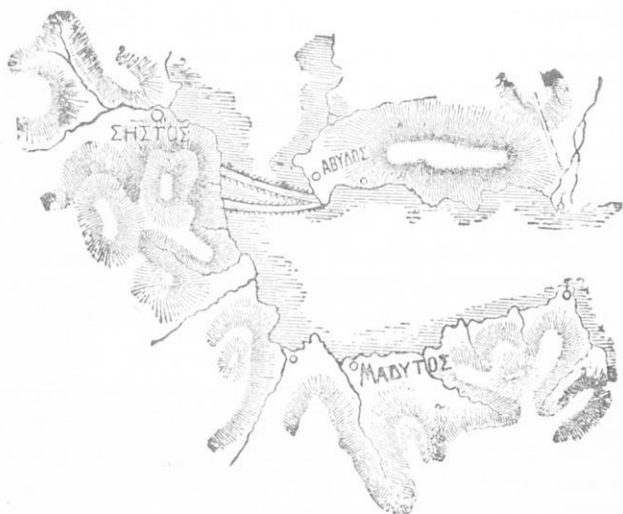
Στὸ μεταξὺ ἐτοιμαζότανε νὰ κατεβῇ στὴν Ἀβυδο⁽⁶⁹⁾, ἐνῶ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταγινόντανε νὰ γεφυρώσουν τὸν Ἑλλήσποντο ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Εὐρώπη. Στὴ Χερσόνησο τοῦ Ἑλλησπόντου βρίσκεται, ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις Σηστὸ καὶ Μάδυτο⁽⁷⁰⁾, ἓνα τραχὺ ἀκρωτήριο πὺν προχωρεῖ στὴ θάλασσα ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Ἀβυδο. Ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀκρωτήριο ἀρχίσανε νὰ κάνουνε τὰ γεφύρια ὅσοι ἦτανε διαταγμένοι γιὰ τὴ δουλειά· τὸ ἓνα γεφύρι τὸ κατασκευάζανε οἱ Φοίνικες ἀπὸ λευκὸ λινάρι⁽⁷¹⁾, καὶ τὸ ἄλλο οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ παπύρι⁽⁷²⁾. Ἐφτά στάδια χωρίζουνε τὴν Ἀβυδο ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ στεριά. Καὶ εἶχανε δεθῇ πιά τὰ δυὸ γεφύρια ὅταν ἔπεσε μεγάλη τρικυμία κι ἔκοψε καὶ διάλυσε ὅλα τὰ δεσίματα τῶν γεφυριῶν.

Ἄμα τὸ ἔμαθε ὁ Ξέρξης θύμωσε καὶ παράγγειλε νὰ δώσουνε τοῦ Ἑλλησπόντου τριακόσιες χτυπιᾶς μὲ τὸ μαστίγιο καὶ νὰ ρίξουνε στὸ πέλαγος ἓνα ζευγάρι σίδερα. Ἀκουσα ἀκόμη πὼς ἔστειλε στιγματιστάδες νὰ στιγματίζουνε τὸν Ἑλλήσποντο· καὶ παράγγειλε σ' αὐτοὺς πὺν θὰ τὸν ἐδέρνανε νὰ τοῦ λένε λόγια προσβλητικὰ καὶ βάρβαρα· «Ἐσύ, πικρὸ νερό, ὁ ἀφέντης μας σοῦ κάνει αὐτὴ τὴν τιμωρία γιὰτὶ τοῦ ἔκανες κακό, χωρὶς αὐτὸς νὰ σὲ ἀδικήσῃ. Ὁ βασιλεὺς Ξέρξης θὰ σὲ περάσῃ, θέλεις ἐσύ ἢ δὲ θέλεις· σωστὰ ὅμως κανένας ἄνθρωπος σ' ἐσένα δὲν προσφέρει θυσίεις, γιὰτὶ εἶσαι ποταμός⁽⁷³⁾ δολερὸς καὶ ἄλμυρός». Μ' αὐτὲς τὶς ποινὲς παράγγειλε νὰ τιμωρήσουνε τὴ θάλασσα καὶ νὰ κόψουνε τὰ κεφάλια ἐκείνων πὺν ἐπιστατήσανε στὸ γεφύρωμά της. Καὶ οἱ προσταγῆς του ἐκτελεστήκανε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πὺν ἦτανε αὐτὸ τὸ ἔργο τους. Ὅσο γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι ἀρχιτέκτονες λάβανε τὴν προσταγὴ νὰ τὰ κατασκευάσουνε.

Ἀφοῦ τελειώσανε τὰ γεφύρια καὶ τὸ χαντάκι τοῦ Ἀθωνα μὲ τὰ προχώματα στὰ δυὸ στόματα τοῦ χαντακιοῦ—αὐτὰ τὰ προχώματα τὰ φτιάσανε γιὰ τὶς πλημμύρες, νὰ μὴν κλείνουνε τὰ στό-

ματα τοῦ χαντακιού—ἔφτιασε εἶδση στὸν Ξέρξη πὼς ἦτανε πιὰ ἔτοιμο καθ' ὅλα καὶ τὸ χαντάκι. Τότε ξεκίνησε ὁ στρατὸς ἀπὸ τὶς Σάρδεις, ὅπου εἶχε ξεχειμάσει, ἀρχὲς τῆς ἀνοιξης, καλὰ ἐτοιμασμένος, γιὰ νὰρθῇ στὴν Ἀβυδο.

Φτάνοντας στὴν Ἀβυδο, θέλησε ὁ Ξέρξης νὰ ἐπιθεωρήσῃ ὅλο τὸ στρατό του. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ εἶχανε ἐτοιμάσει ἀπὸ πρωτῆτερα ἀπάνω σ' ἓνα λόφο θρόνο ἀπὸ λευκὸ λιθάρι (τὸν κάμανε οἱ Ἀβυδῆνοι προδιαταγμένοι ἀπὸ τὸ βασιλέα), ἐκεῖ καθισμένος, κοιτάζοντας κατὰ τὸ ἀκρογιάλι, ἀγνάντευε καὶ τὸ περσικὸ καὶ τὸ

Σχεδιογράφημα τοῦ Ἑλλήσποντου καὶ τῶν γεφυριῶν
πὸν ἔκαμε ὁ Ξέρξης

στόλο· θεωρώντας ἔτσι, πεθύμησε νὰ ἰδῇ καὶ ἀγώνα τῶν πλοίων. Ἐγινε λοιπὸν ὁ ἀγώνας καὶ νικούσανε οἱ Φοίνικες οἱ Σιδώνιοι. Ὁ βασιλέας πολὺν εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγώνα αὐτὸν καὶ ἀπ' ὅλο τὸ στρατό του.

Ὁ βασιλέας βλέποντας ὀλάκερο τὸν Ἑλλήσποντο σκεπασμένον ἀπὸ τὰ πλοῖα, κι ὅλα τ' ἀκρογιάλια καὶ τὶς πεδιάδες τῶν Ἀβυδηνῶν γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους, μακάρισε τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ὕστερα δάκρυσε. Ὁ θεῖος του Ἀρτάβανος παρατήρησε αὐτὸ τὸ πρᾶμα καὶ εἶπε στὸν Ξέρξη· «Βασιλέα, τώρα καὶ λίγο πρὶν ἔκαμες δυὸ πράματα διαφορετικά· πρῶτα μακάρισες τὸν

ἑαυτοῦ σου κι ὕστερα δάκρυες». Ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε: «Συλλογίστηκα πόσο σύντομη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐνίωσα λύπη στὴν ψυχὴ μου, γιατί ἀπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους σ' ἑκατὸ χρόνια κανεῖς δὲ θὰ ὑπάρχῃ».

Ὑστερα ὁ Ξέρξης κάλεσε τοὺς ἐπισημότερους τῶν Περσῶν ἀφοῦ ἤρθανε, τοὺς εἶπε: «Πέρσες, σᾶς μάζεψα ἐδῶ, καὶ ἡ θέλησή μου εἶναι νὰ φανῆτε ἄνδρες γενναῖοι, καὶ νὰ μὴ ντροπιάσετε τὰ παλαιὰ κατορθώματα τῶν Περσῶν, κατορθώματα μεγάλα καὶ πολὺ δοξασμένα· ἃς φανοῦμε λοιπὸν καθέννας μας χωριστὰ καὶ ὅλοι μαζί πρόθυμοι γιατί ἓνα πρᾶμα, πὺν ὅλοι μας τὸ πιστεύομε καλὸ, πρέπει καὶ ὅλοι μὲ ζήλο νὰ τὸ ἐπιτύχουμε. Σᾶς προτρέπω νὰ κάμουμε μὲ καρδιά τὸν πόλεμο, γιατί, καθὼς μαθαίνω, ὁ πόλεμός μας θὰ εἶναι μὲ ἄνδρες γενναίους αὐτοὺς ἂν τοὺς νικήσουμε, κανέναν ἄλλον στρατὸς στὸν κόσμον δὲ θὰ μᾶς ἀντισταθῇ ποτέ. Καὶ τώρα, ἀφοῦ προσενηχθοῦμε στοὺς θεοὺς, τοὺς προστάτες τῆς περσικῆς μας γῆς, ἃς ἀρχίσουμε τὸ πέρασμα».

Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα οἱ Πέρσες ἐτοιμαζόντανε γιὰ τὸ πέρασμα. Τὴν ἄλλη αὐγὴ περιμένανε τὸν ἥλιο, νὰ ἰδοῦνε πρῶτα τὴν ἀνατολή, καίγοντας διάφορα θυμιάματα ἀπάνω στὸ γεφύρι καὶ στρώνοντας τὸ δρόμο μὲ μυρσίνες. Ἄμα βγῆκε ὁ ἥλιος, ὁ Ξέρξης ἔκαμε σπονδὲς μὲ χρυσὴ φιάλη στὴ θάλασσα καὶ εὐχότανε στὸν ἥλιο νὰ μὴν τοῦ συμβῇ κανένα περιστατικό, πὺν νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φτάσῃ ἴσα μὲ τὰ πέρατά της. Μετὰ τὴν προσενηχί ἔρριξε τὴ φιάλη στὸν Ἑλλήσποντο, καὶ μαζί μὲ τὴ φιάλη ἔρριξε χρυσὸν κρατῆρα καὶ ξίφος περσικὸ πὺν λέγεται ἀκινάκης. Δὲ μπορῶ νὰ ξεχωρίσω σωστὰ ἂν ὁ Ξέρξης τάρριξε στὸ πέλαγος ὡς ἀφιερῶματα τοῦ ἡλίου, ἢ ἂν εἶχε μετανοιώσει πὺν μαστίγωσε τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τώρα τοῦ ἔκανε αὐτὲς τὶς προσφορὲς γιὰ νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ.

Ἀφοῦ ἐγιναν αὐτά, ἀρχισε ὁ στρατὸς νὰ περνά. Ἀπὸ τὸ ἓνα γεφύρι κατὰ τὸν Εὐξείνιο περνοῦσε τὸ πεζικὸ καὶ ὅλο τὸ ἱππικὸ, ἀπὸ τὸ ἄλλο κατὰ τὸ Αἰγαῖο τὰ φορηγὰ ζῶα καὶ ἡ ἐπιμελητεία. Ἐμπρὸς προχωροῦσαν δέκα χιλιάδες Πέρσες⁽¹⁴⁾, ὅλοι στεφανωμένοι ἀπὸ κοντὰ τους ὁ ἀνάκατος στρατὸς ἀπὸ διάφορα ἔθνη. Αὐτοὶ περάσανε τὴν πρώτη μέρα τὴν ἄλλη πρῶτο τὸ ἱππικὸ καὶ οἱ λογχοφόροι πὺν κρατοῦνε τὶς λόγχες γυρισμένες πρὸς τὰ κάτω⁽¹⁵⁾: ἦτανε κι αὐτοὶ στεφανωμένοι ὕστερα ἀπ' αὐ-

τοὺς τὰ ἱερὰ ἄλογα⁽⁷⁹⁾ καὶ τὸ ἄρμα τὸ ἱερό⁽⁷⁷⁾· κατόπιν ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης καὶ οἱ λογχοφόροι του, καὶ οἱ χίλιοι καβαλλάρηδές του, καὶ κατόπιν ὁ ἐπίλοιπος στρατός. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἔπλεαν καὶ τὰ πλοῖα ἀντίκρου ἀπ' τὸ στρατό. Ἀκουστὰ ὅμως ἔχω πὺς ὁ βασιλέας πέρασε τελευταῖος ἀπ' ὅλους.

Ἀφοῦ πέρασε ὁ Ξέρξης στὴν Εὐρώπη, στάθηκε καὶ παρατηροῦσε τὸ στρατό του ἐνῶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ φοβέρα τοῦ μαστιγώματος. Τὸ πέρασμα βάσταξε ἑπτὰ μέρες κι ἑπτὰ νύχτες χωρὶς καμιά διακοπή. Ὁ στόλος ἔπλεε ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο τὸ γιालὸ-γιαλό, κάνοντας δρόμο ἀντίστροφο μὲ τοῦ πεζικοῦ τὸ δρόμο· γιατί αὐτὸς τραβοῦσε δυτικά κατὰ τὸ Σαρπηδόνιο⁽⁷⁸⁾ ἀκρωτήριον, ὅπου εἶχε διαταχτῇ φτάνοντας νὰ περιμένη· ὁ στρατὸς ὅμως τῆς ξηρᾶς ἀντίθετα προχωροῦσε τὸ δρόμο του ἀνατολικά, μέσα ἀπὸ τὴ Χερσόνησο, ἔχοντας δεξιὰ τὸν τάφο τῆς Ἑλλήης⁽⁷⁹⁾, τῆς κόρης τοῦ Ἀθάμαντα, καὶ ἀριστερὰ τὴν πόλη Καρδία⁽⁸⁰⁾· ἔπειτα πέρασε ἀπὸ κάποια πόλη μὲ τὸ ὄνομα Ἀγορά⁽⁸⁰⁾· ἀπὸ κεῖ ἔφερε γύρα τὸ Μέλανα κόλπο⁽⁸¹⁾, καὶ ὕστερα διάβηκε τὸ Μέλανα ποταμό, ποὺ τὸ νερό του δὲν ἔφτασε γιὰ τὸ στρατό, ἀλλὰ στείρειψε. Ἀφοῦ διάβηκε αὐτὸν τὸν ποταμό (ποὺ ἔδωσε καὶ τὸ ὄνομά του στὸν κόλπο), τραβοῦσε δυτικά, ἀφήνοντας στὸ πλάϊ τὴν αἰολικὴ πόλη Αἶνο⁽⁸²⁾ καὶ τὴ λίμνη Στεντορίδα⁽⁸³⁾, ὥσπου ἔφτασε στὸ Δορίσκο.

Ὁ Δορίσκος εἶναι μέρος παραθαλάσσιο τῆς Θράκης καὶ πεδιάδα μεγάλη· ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὴν τρέχει μεγάλος ποταμός, ὁ Ἑβρος. Αὐτὸς ὁ τόπος φάνηκε στὸν Ξέρξη καλὸς νὰ παρατάξῃ ἐκεῖ καὶ νὰ μετρήσῃ τὸ στρατό καὶ τὸν παρατάξῃ καὶ τὸν ἐμέτρησε. Ὅσο γιὰ τὸ στόλο, παράγγειλε ὁ Ξέρξης νὰ φέρουν οἱ ναύαρχοι ὅλα τὰ πλοῖα τὰ φτασμένα στὸ Δορίσκο, νὰ τ' ἀραδιάσουνε στ' ἀκρογιαλὶ κοντὰ στὸ Δορίσκο· κι ἀφοῦ κάμανε αὐτό, τὰ σύρανε στὴν ξηρὰ νὰ τὰ στεγνώσουνε. Στὸ μεταξὺ προχωροῦσε τοῦ στρατοῦ τὸ μέτρομα.

Πόσο στρατό ἔδινε τὸ κάθε ἔθνος δὲ μπορῶ νὰ πῶ σωστά, γιατί κανεὶς δὲν ἀναφέρει τίποτε· τὸ πλῆθος ὅμως ὅλου τοῦ πεζοῦ στρατοῦ βρέθηκε ἓνα ἑκατομμύριο κι ἑφτακόσιες χιλιάδες⁽⁸⁴⁾. Ἡ ἀρίθμηση ἔγινε κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο. Σ' ἓναν τόπο μαζέψανε δέκα χιλιάδες ἀνθρώπους, κι ἀφοῦ τοὺς πυκνώσανε καλά, γράψανε κύκλο γύρω τους· ἀφοῦ βγάλαν ἔξω τὶς δέκα χιλιάδες, φτιάσανε ἀπάνου στὸν κύκλο φράγμα ψηλὸ ἴσαμε τὸν ἀφαλὸ

τοῦ ἀνθρώπου. Ὑστερα βάζανε κάθε φορά μέσα στο περίφραγμα ἄλλους τόσους, καὶ πάλι ἄλλους, ὥσπου τοὺς μετρήσανε ὅλους κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Μετὰ τὸ μετρημὸ τοὺς παρατάζανε κατὰ ἔθνη χωριστά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πεζικὸ εἶχε ὁ βασιλέας καὶ ἱππικὸ ὡς ὀγδοήντα χιλιάδες. Οἱ τριῆρεις φτάνανε ὡς χίλιες διακόσιες ἑφτά, καὶ τὰ μικρότερα πολεμικὰ μαζί με τὰ φορηγὰ πλοῖα τρεῖς χιλιάδες.

Ἀφοῦ τελείωσε τὸ μέτρον καὶ παρατάχθηκε ὁ στρατός, βουλήθηκε ὁ Ξέρξης νὰ τὸν ἐπισκερτῇ καὶ τὸν ἐπιθεωρήσῃ. Καὶ νὰ πῶς τὸ ἔκαμε· ἀνέβηκε στὸ ἄρμα του, καὶ περνώντας ἐμπρὸς ἀπὸ κάθε ἔθνος ἔκανε ρωτήματα, καὶ οἱ γραμματικοὶ του γράφανε τὶς ἀποκρίσεις, ὥσπου πέρασε ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρῃ ὡς τὴν ἄλλῃ καὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ. Ἀφοῦ τόκαμε αὐτό, ριχτήκανε καὶ τὰ πλοῖα στὴ θάλασσα· τότε μπήκε στὴ Σιδωνία τριῆρη του, καὶ καθισμένος κάτω ἀπὸ χρυσὴ σκηνὴ περνοῦσε κοντὰ ἀπὸ τὶς πρῶρες τῶν πλοίων καὶ ρωτοῦσε γιὰ τὸ καθένα, καθὼς εἶχε κάνει καὶ γιὰ τὸ πεζικόν, καὶ πρόσταζε νὰ γράφουνε τὶς ἀποκρίσεις. Οἱ ναύαρχοι εἶχανε φέρεи τὰ πλοῖα ὡς τέσσερα πλῆθρα⁽⁸⁵⁾ μακριὰ ἔξω ἀπὸ τ' ἀκρογιάλι, καὶ τὰ κρατοῦσανε ἐκεῖ μετὰ τὶς πρῶρες γυρισμένες κατὰ τὴν ξηρὰ, σ' εὐθεῖα γραμμὴ, καὶ μετὰ τοὺς ὀπλίτες ἔτοιμους τάχα γιὰ πόλεμο. Καὶ ὁ βασιλέας ἔκανε τὴν ἐπιθεωρήσῃ του πλέοντας ἀνάμεσα στὶς πρῶρες καὶ στ' ἀκρογιάλι. X

3. Διάλογος Ξέρξης καὶ Δημαράτου.

Ἀφοῦ ἐπιθεώρησε ὁ Ξέρξης καὶ τὸ στόλο καὶ βγήκε ἀπὸ τὸ πλοῖο στὴν ξηρὰ, ἔστειλε νὰ φωνάξουνε τὸ Δημάρατο⁽⁸⁶⁾, γιὸ τοῦ Ἀρίστωνα, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στὴν ἐκστρατεία· ἀφοῦ ἦρθε, τοῦ εἶπε· «Δημάρατε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κάτι· τί σὺ εἶσαι Ἕλληνας, καὶ καθὼς ἀκούω κι ἀπὸ ἄλλους Ἕλληνες, πού ἦρθα σὲ ὁμιλία μαζί τους, κατὰγεσαι ἀπὸ πόλῃ μεγάλη καὶ δυνατὴ. Πές μου λοιπὸν ἂν οἱ Ἕλληνες θὰ τολμήσουνε νὰ σηκώσουνε ἄρματα κατ' ἐπάνω μου· γιατί ἔχω τὴ γνώμη πῶς, καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες μαζί με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού κατοικοῦνε δυτικὰ ἀπ' αὐτούς, νὰ συναχτοῦνε, δὲ φτάνουνε ν' ἀντισταθοῦνε στὴν ὁρμὴ μου, ξέχωρα ἂν εἶναι ἀγαπημένοι μεταξύ τους. Θέλω λοιπὸν ν' ἀκούσω κι ἀπὸ σένα τὴ γνώμη σου». Ὁ Δημάρατος ἀποκρίθηκε· «ὦ βασιλέα, τί προτιμᾷς ἀπὸ τὰ δυό, τὴν ἀλήθεια νὰ

σοῦ πῶ, ἢ ἐκεῖνο ποὺ θὰ σ' εὐχαριστήσῃ;» Ὁ Ξέρξης τοῦ εἶπε νὰ πῇ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι δὲ θὰ τὸν ἔχη στὴν εὐνοιά του λιγώτερο ἀπὸ πρῶτα.

Ἀφοῦ ἄκουσε αὐτά, εἶπε ὁ Δημάρατος: «Βασιλέα, ἀφοῦ μὲ διατάξεις νὰ σοῦ πῶ τὴν καθαρὴν ἀλήθεια κι ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲ θὰ μὲ βγάλουνε ψεύτη ὕστερα μπροστά σου, νὰ τί σοῦ λέω· οἱ Ἕλληνες ἔχουνε τὴ φτώχεια, ἀπὸ τὰ παλιά, συντροφισσά τους ἀχώριστη, γεννημένη ἀνάμεσά τους· ὅμως μὲ τὴν ἀρετὴ δὲν ἔχουνε καμιὰ συγγένεια φυσικὴ· τὴν κάνουνε δική τους μὲ τὴν ἐξυπνάδα καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νόμου. Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια νικᾶνε πάντα οἱ Ἕλληνες καὶ τὴ φτώχεια καὶ τὸ δεσποτισμὸ. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ποὺ κατοικοῦνε χῶρες δωρικές, ἀξιῶν ὅσο νὰ πῇ κανεῖς, ἀλλὰ δὲ θὰ κάμω λόγο γι' αὐτοὺς, παρὰ μονάχα γιὰ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐχω λοιπὸν τὸ θάρρος νὰ σοῦ πῶ, βασιλέα, πρῶτα πῶς αὐτοὶ ποτὲ δὲ θὰ παραδεχτοῦνε τίς προτιμίες σου, ποὺ ἔχουνε σκοπὸ τῆς Ἑλλάδας τὴν ὑποδούλωση· ἔπειτα καὶ ἂν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔρθουνε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό σου, αὐτοὶ θὰ σὲ χτυπήσουνε μὲ πόλεμο. Ὅσο ἀποβλέπει τὴν πολεμικὴ τους δύναμη, μὴ ρωτᾷς πόσοι εἶναι γιὰ νάχουνε τὴν τόλμη νὰ κάνουνε τέτοια πράγματα· καὶ χίλιοι νὰ λάβουνε μέρος στὴν ἐκστρατεία, καὶ λιγώτεροι, εἴτε καὶ περισσότεροι, πάντα αὐτοὶ θὰ σὲ χτυπήσουν».

Ὁ Ξέρξης ἅμα τ' ἄκουσε αὐτά, γέλασε καὶ εἶπε· «Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές, Δημάρατε; Χίλιοι ἄνδρες νὰ πολεμήσουνε τόσον πολὺ στρατό; Ἐλα πές μου, σὲ παρακαλῶ· σὺ ἔχεις κάμει βασιλέας τους, καθὼς λές· δέχεσαι λοιπόν, ἀμέσως τωραδὰ, νὰ χτυπηθῇς μὲ δέκα; Ἀφοῦ οἱ πατριῶτες σου εἶναι τέτοιοι, ὅπως τοὺς λές, σὺ ὡς βασιλέας τους πρέπει, κατὰ τοὺς νόμους^(*) τοὺς δικούς σας, νὰ χτυπιέσαι μὲ δυὸ φορὲς περισσότερους ἐχθρούς· γιατί ἂν καθέννας ἀπ' αὐτοὺς εἶν' ἄξιος νὰ πολεμᾷ μὲ δέκα δικούς μου στρατιῶτες, τότε ἐγὼ ζητῶ ἀπὸ σένα νὰ τὰ βγάλῃς πέρα μὲ εἴκοσι. Ἐτσι μοναχὰ ὁ λόγος ποὺ εἶπες μπορεῖ νὰ βγῇ ἀληθινός. Ἄν ὅμως ἐκεῖνοι εἶναι τόσο δυνατοί, ὅπως τοὺς λέτε σὺ καὶ ὅσοι ἄλλοι Ἕλληνες μιλῆσανε μαζί μου, τότε πρόσχε μήπως τὰ λόγια σας αὐτὰ εἶναι μάταια καυχήματα. Γιατὶ ἔλα, ἄς ἐξετάσουμε τὸ πρῶμα μὲ κάθε καλὴ πίστη· χίλιοι ἢ δέκα χιλιάδες ἢ καὶ πενήντα χιλιάδες, ὅλοι ἄνδρες ἐλεύθεροι, ποὺ δὲν προσκυνᾶνε κανέναν ἄνθρωπο, πῶς θὰ μπορέσουνε ν' ἀντισταθοῦνε σὲ τόσο πολυάριθμο στρατό; Καὶ πέντε χιλιάδες ἂν εἶναι ἐκεῖνοι, πάλι ἐμεῖς ἀναλογοῦμε ἀπὸ χί-

λοιοὶ σὺν καθένα τους. Ἐὰν προσκυνούσανε ἓνα μονάρχην, ὅπως αὐτὸ γίνεται σ' ἐμᾶς, τότε ἀπὸ φόβο σὺν ἀφέντῃ τοὺς θὰ γινόντανε πρὸς παλικάρια παρὰ ὅ,τι εἶναι φυσικά· ὅσο κι ἂν εἶναι λίγοι, ἢ μάστιγα θὰ τοὺς ἀνάγκαζε νὰ πέσουν ἀπάνω σὲ πρὸς πολλούς· ἀνθρώποι ὅμως, πρὸς ἡ λευτεριά τοὺς ἀφήνει νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουνε, τίποτα δὲ θὰ καταφέρνανε ἀπ' αὐτά. Θαρρῶ μάλιστα πῶς, καὶ ἴσιοι νὰ ἦτανε οἱ Ἕλληνες σὺν ἀριθμῷ, δύσκολοι θὰ τὰ βρίσκανε σὺν πόλεμῳ μὲ τοὺς Πέρσας μοναχοὺς. Ἀνθρώποι τόσο γενναῖοι σὰν τοὺς Ἕλληνες, πρὸς ἐπὶ τοὺς παρασταίνεις ἔτσι, βρίσκονται καὶ σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι πολλοί· εἶναι σπάνιοι. Ἀνάμεσα στοὺς δικούς μου λογχοφόρους Πέρσας βρίσκονται ἄνδρες πρὸς θὰ δεχτοῦνε νὰ χτυπηθοῦν ἓνας μὲ τρεῖς Ἕλληνες μαζί. Αὐτοὺς δὲν τοὺς ξαίρεις ἐσύ, καὶ γι' αὐτὸ μιᾶς τόσα λόγια φλύαρα».

Σ' αὐτὰ ὁ Δημάρατος εἶπε· «Ὁ βασιλέα, τὸ ἥξιρα ἀπ' ἀρχῆς πῶς δὲ θὰ σ' εὐχαριστοῦσα μιλώντας τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ ὅμως μὲ ἀνάγκασες, εἶπα τί ἄνδρες εἶναι οἱ Σπαρτιάτες. Καὶ ὅμως, πόσο ἐγὼ ἀγαπῶ τοὺς πατριῶτες μου, τὸ ξαίρεις πολὺ καλά. Αὐτοὶ μοῦ πήραν τὴν βασιλείαν καὶ τὰ πατρικά μου δικαιώματα· αὐτοὶ μὲ κάμανε ἐξόριστο καὶ χωρὶς πατρίδα. Ὁ πατέρας σου μὲ δέχτηκε καὶ μοῦ χάρισε διατροφὴν καὶ σπίτι. Δὲν εἶναι πρῶτον ταιριαστὸ σὲ φρόνιμο ἄνθρωπο νὰ ρίχνῃ πέρα τὴν χάριν πρὸς τοῦ δείξανε οἱ εὐεργέτες του, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίζῃ. Ἐγὼ δὲ θέλω νὰ πῶ πῶς εἶμαι ἄξιος νὰ πολεμήσω μὲ δέκα ἄνδρες, οὔτε μὲ δύο, καὶ ἂν θέλῃς τὴν γνώμην μου, οὔτε μὲ ἓνα θὰ πολεμοῦσα· ἂν ὅμως βρισκόμουν σ' ἀνάγκην καὶ σὲ μεγάλον κίνδυνον, μ' ὅλην μου τὴν καρδίαν θὰ χτυπιόμουν μ' ἓναν ἀπὸ κείνους πρὸς θαρροῦνε πῶς ἀξίζει ὁ καθένας τρεῖς Ἕλληνες. Τὸ ἴδιον καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολεμώντας ἓνας μὲ ἓνα, ἀπὸ κανένα δὲν εἶναι ἀνανδρότεροι, πολεμώντας ὅμως ὅλοι μαζί, εἶναι οἱ ἀνδρειότεροι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ναί, δὲ λέω, εἶναι ἐλεύθεροι, ὅχι ὅμως νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη τὸ νόμον καὶ τὸν φόβον πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο φοβοῦνται ἐσένα οἱ δικοί σου ὑπήκοοι καὶ κάνουν ὅλα ὅσα τοὺς προστάζει ὁ νόμος· καὶ ὁ νόμος δὲν ἀλλάζει γνώμην, ἀλλὰ ἓνα πρῶτον ξαίρει νὰ προστάξῃ καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ φεύγουν ἀπὸ τὴν μάχην, ὅσο καὶ ἂν εἶναι πολλοὶ οἱ ἀντίπαλοι, ἀλλὰ νὰ στέκονται σὺν τόπῳ τοὺς καὶ νὰ νικοῦνε ἢ νὰ πεθαίνουν. Ἐὰν αὐτὰ τὰ λόγια μου σοῦ φαίνονται φλύαρα, μὲ χαρὰ μου ἄλλη φορὰ θὰ σωπαίνω. Καὶ τώρα μίλησα, γιὰτὶ ἀναγ-

κάστηκα. Εὐχομαι, ὦ βασιλέα, νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ τὰ πράματα, καθὼς τὰ θέλει ἡ καρδιά σου».

Αὕτῃ ἦταν ἡ ἀπόκρισις τοῦ Δημαράτου. Ὁ Ξέρξης τὴ θεώρησε γελοία, ἀλλὰ δὲ θυμώσε καθόλου. Μὲ γλυκὸν τρόπο τοῦ εἶπε νὰ πηγαίνη.

4. Πορεία τῶν Περσῶν ὡς τὴ Θέρμη.—Οἱ Ἀθηναῖοι σω- τῆρες τῆς Ἑλλάδας.—Μέτρα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑπεράσπισή τους.

Ἀπὸ τὸ Δορίσκο ὁ Ξέρξης ἀκολουθοῦσε τὴν πορεία του κατὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅσους λαοὺς ἀπαντοῦσε στὸ δρόμο τοὺς ἀνάγκαζε νὰ ἐκστρατεύουνε μαζί του. Ἔτσι ἔφτασε στὴν Ἀκανθο⁽⁸⁸⁾. ἀπὸ ἐκεῖ ἀφῆσε τὰ πλοῖα νὰ φύγουνε, καὶ παράγγειλε στοὺς στρατηγούς νὰ φέρουνε τὸ στόλο στὴ Θέρμη⁽⁸⁹⁾, κι ἐκεῖ νὰ τὸν περιμένουνε.

Ἀφοῦ ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀνεχώρησε μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Ξέρξη καὶ πέρασε τὴ διώρυγα τοῦ Ἀθῶνα, τραβοῦσε κατὰ τὸ Θερμαῖκὸ κόλπο. Ὁ Ξέρξης πάλι μὲ τὸν πεζὸ στρατό, κινώντας ἀπὸ τὴν Ἀκανθο, τραβοῦσε τὴ μεσόχωρα, θέλοντας νὰ φτάσῃ διὰ ξηρᾶς στὴ Θέρμη. Ἐκεῖ φτάνοντας ἔστησε τὸ στρατόπεδό του.

Στὴ χώρα Πιερί⁽⁹⁰⁾ ὁ Ξέρξης ξώδεψε κάμποσες ἡμέρες, γιὰ τὸ ἓνα τρίτο μέρος τοῦ στρατοῦ καταγινότανε ν' ἀνοίξῃ δρόμο ἀνάμεσα στὰ δάση τοῦ βουνοῦ, γιὰ νὰ περάσῃ ὅλος ὁ στρατὸς ἀπὸ καὶ στῶν Περραιβῶν τὴ χώρα⁽⁹¹⁾. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφτασαν καὶ οἱ κήρυκες⁽⁹²⁾, οἱ σταλμένοι στὴν Ἑλλάδα νὰ γυρέψουνε γῆ, ἄλλοι μὲ ἄδεια τὰ χέρια, καὶ ἄλλοι φέροντας γῆ καὶ νερό. Αὐτοὶ ποὺ δώσανε γῆ καὶ νερὸ ἦτανε οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ Δόλοπες⁽⁹³⁾, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μυλιεῖς, οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Φθιώτιδας, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς καὶ Πλαταιεῖς.

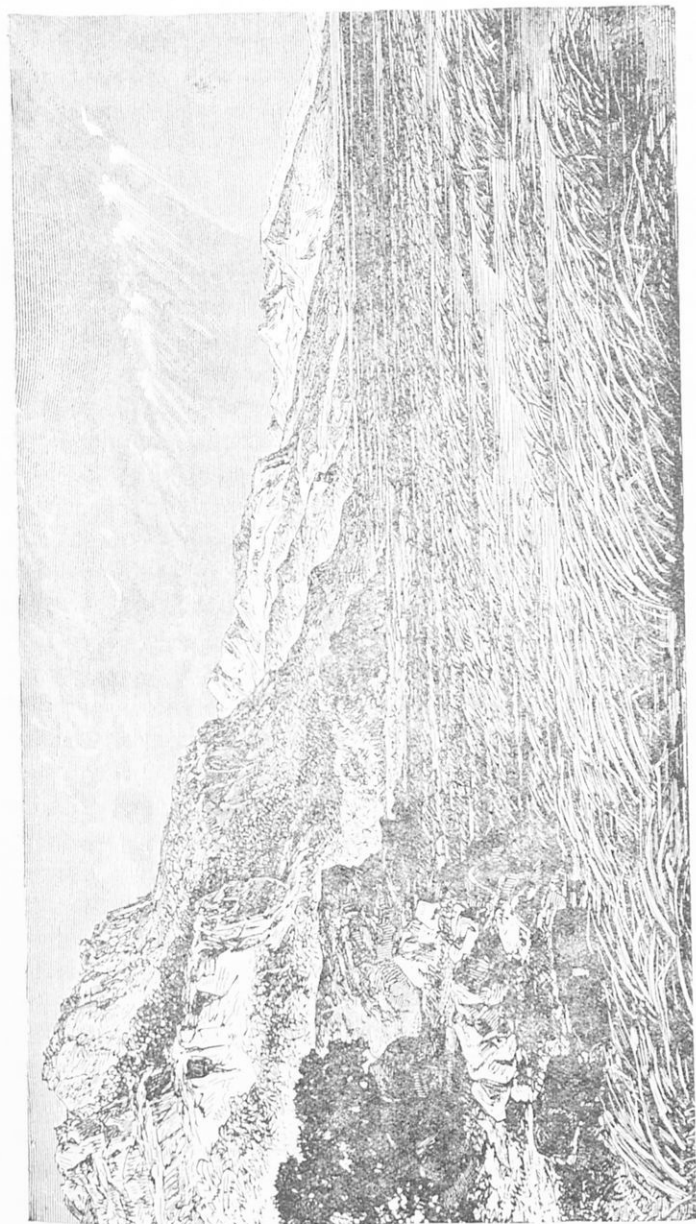
Ἡ ἐκστρατεία τοῦ βασιλέα πρόφασιν εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἀληθινὰ ὅμως εἶχε σκοπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ μαθαίνανε οἱ Ἕλληνες, δὲν εἶχανε ὅμως ὅλοι τὶς ἴδιες διαθέσεις· ὅσοι δώσανε γῆ καὶ νερὸ στὸν Πέρση εἶχανε τὴν ἐλπίδα πὼς δὲ θὰ πάθουνε κανένα κακὸ ἀπὸ τὸ βάρβαρο· ὅσοι δὲ δώσανε, σὲ μεγάλο φόβο εἶχανε πέσει. Γιὰ οὐτε πλοῖα ἀρκετὰ εἶχε ἡ Ἑλλάδα ν' ἀντισταθῇ ἐνάντια στὸ στρατό, οὐτε θέλανε οἱ

περισσότεροι νὰ μπερδευτοῦνε στὸν πόλεμο τοῦ Ξέρξη, ἀλλὰ μη-
δίζανε πρόθυμοι.

Ἐδῶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ πῶ μιὰ γνώμη, ποὺ μπορεῖ νὰ
κινήσῃ τὴ ζήλεια τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, ὅμως ἐκεῖνο ποὺ
πιστεύω ἀληθινὸ δὲ θὰ τὸ κρύψω. Ἄν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὸ
φόβο τοῦ κινδύνου ποὺ πλάκωνε, παραιτούσανε τὸν τόπο τους
καὶ φεύγανε, εἴτε ὄχι, δὲ φεύγανε, ὅμως παραδινότανε στὸν Ξέρξη,
κανένας ἄλλος ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲ θὰ δοκίμαζε ν' ἀντισταθῇ
στὸ βασιλεῖα καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας δὲ θὰ πα-
ρουσιαζότανε ἐναντίος τοῦ Ξέρξη, νὰ στῇ στερεὰ τί θὰ γινόταν.
Ὅσα πολλὰ τείχη κι ἂν χιτίζανε στὸν Ἰσθμὸ οἱ Πελοποννήσιοι,
καὶ πάλι οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μένανε μοναχοὶ τους θὰ τοὺς ἀφή-
νανε οἱ σύμμαχοι ὄχι μὲ τὸ θέλημά τους, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη
τους, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας θὰ εἵχανε κυριευτῇ οἱ
διάφορες πόλεις ἀπὸ τὸ ναυτικὸ στρατὸ τῶν βαρβάρων. Καὶ τότε
οἱ Πελοποννήσιοι μένοντας μόνοι θὰ πολέμουσανε γενναῖα καὶ
θὰ πεθαίνανε ἐνδοξα καὶ ἢ θὰ βρίσκανε αὐτὸ τὸ τέλος, ἢ πρὶν
φτάσουν ὡς ἐκεῖ, βλέποντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας νὰ μηδίζουने,
θὰ κάνανε συμβιβασμὸ μὲ τὸν Ξέρξη. Λοιπὸν εἴτε τὸ ἓνα εἴτε τὸ
ἄλλο νὰ γινότανε, ἢ Ἑλλάδα θὰ ὑποταζότανε στοὺς Πέρσες. Γιὰτὶ
ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω τί καλὸ μπορούσε νὰ βγῇ ἀπὸ τὰ
τείχη ποὺ θὰ χιτίζανε στὸν Ἰσθμὸ, ἂν ὁ βασιλεὺς γινότανε κυ-
ρίαρχος τῆς θάλασσας. Καὶ τώρα, ἂν εἰπῇ κανεὶς πὼς οἱ Ἀθη-
ναῖοι γενήκανε σωτῆρες τῆς Ἑλλάδας, τὴν ἀλήθεια θὰ πῇ γιὰτὶ
μὲ ὅποιο μέρος καὶ ἂν ἀποφασίζανε νὰ πᾶνε, μὲ τοὺς Ἕλληνες
ἢ μὲ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖνοι θὰ βγαίνανε νικητές. Καὶ ἀφοῦ αὐτοὶ
προτιμήσανε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδας, αὐτοὶ δώσανε θάρρος
καὶ στοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ὅσοι δὲν εἵχανε μηδίσει. Κι ἔτσι μὲ
τὴ βοήθεια τῶν θεῶν ἀντικρούσανε τὸ βασιλεῖα.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες φροντίζανε νὰ σώσουνε τὴν Ἑλλάδα,
συναχτήκανε στὸν Ἰσθμὸ καὶ κάνανε σύσκεψη πῶς καὶ σὲ ποιούς
τόπους νὰ ἐνεργήσουνε τὸν πόλεμο. Νίκησε ἡ γνώμη, ὁ πεζὸς
στρατὸς νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ
τὸ βάρβαρο νὰ περάσῃ στὴν Ἑλλάδα, ὁ ναυτικὸς νὰ τραβήξῃ
στὸ Ἀρτεμίσιο τῆς Ἰστιάας. Οἱ Θερμοπύλεις καὶ τὸ Ἀρτεμίσιο
βρίσκονται κοντὰ μεταξύ τους, ὥστε εὐκόλα τὸ ἓνα στράτευμα θὰ
μπορούσε νὰ ἔχῃ συνεννόησιν μὲ τὸ ἄλλο.

Δίνω ἐδῶ τὴν περιγραφὴ αὐτῶν τῶν τόπων : Ἀπὸ τὸ Θρακικὸ

Οἱ Θερμοπύλεις

πέλαγος, καθὼς εἶναι πλατεῖα ἡ θάλασσα, στενεύει λίγο-λίγο καὶ σχηματίζει ἀνάμεσα στὴ νῆσο Σκίαθο καὶ στὴν ξηρὰ τῆς Μαγνησίας πορθμό· παρακάτω ἔρχεται ἀμέσως τὸ ἀκρογιάλι τῆς Εὐβοίας μὲ τ' ὄνομα Ἀρτεμίσιο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Ἀρτεμης· Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς τὸ ἔμπασμα στὴν Ἑλλάδα γίνεται ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Τραχίνας⁽⁹⁴⁾, ἐκεῖ ὅπου ἡ χώρα στενεύοντας φτάνει τὸ μισὸ πλῆθος⁽⁹⁵⁾ στὸ πλάτος. Αὐτὸ ὅμως τὸ μέρος δὲν εἶναι καὶ τὸ πιὸ στενὸ· τὸ καθαυτὸ στένωμα βρίσκεται στὰ μπροστινὰ καὶ τὰ πισινὰ τῶν Θερμοπυλῶν· πίσω, καὶ κοντὰ στοὺς Ἀλπηνοὺς, ὁ δρόμος εἶναι πλατὺς γιὰ ἓνα ἀμάξι μοναχά, καὶ μπροστά, κοντὰ στὸν ποταμὸ Φοίνικα καὶ στὴν πόλη Ἀνθίλη, ὁ δρόμος στενεύει πάλι γιὰ ἓνα ἀμάξι μοναχά. Διαικᾶ ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες εἶναι βουνὸ ἀπάτητο καὶ ἀπόκρημνο, ποὺ προχωρεῖ ὡς τὴν Οἶτη· ἀνατολικά ἔχει ὁ δρόμος βάλτους καὶ θάλασσα. Σ' αὐτὸ τὸ ἔμπασμα τοῦ δρόμου ὑπάρχουνε θερμὰ λουτρά, ποὺ οἱ ντόπιοι τὰ ὀνομάζουνε Χύτρους, καὶ σιμὰ στὰ λουτρά εἶναι βωμὸς τοῦ Ἡρακλῆ. Αὐτοῦ ἦτανε χτισμένο κάποτε τεῖχος, ποὺ εἶχε καὶ πύλες στὰ παλιὰ χρόνια. Τὸ τεῖχος αὐτὸ τὸ εἶχανε χτίσει οἱ Φωκεῖς ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Θεσσαλῶν, ποὺ εἶχανε ἔρθει ἀπὸ τὴ Θεσπρωτία⁽⁹⁶⁾ νὰ κατοικήσουνε στὴν Αἰολικὴ χώρα, ποὺ καὶ τώρα τὴν κατέχουνε (τὴ Θεσσαλία). Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Θεσσαλοὶ βάνανε τὰ δυνατὰ τους νὰ τοὺς ὑποτάξουνε, τὸ χτίσανε τότε οἱ Φωκεῖς γιὰ προφύλαξη. Τότε ἀφίσανε καὶ τὸ ζεστὸ νερὸ νὰ τρέχη στὴ μپασιὰ τοῦ στενοῦ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ μέρος μιὰ χαράδρα, κάνοντας τ' ἀδύνατα δυνατὰ νὰ μὴν εἰσβάλλουνε Θεσσαλοὶ στὴ χώρα τους. Λοιπὸν τὸ παλαιὸ τεῖχος, χτισμένο ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἦτανε στὸ πιὸ μεγάλο μέρος του πεσμένο ἀπὸ τὴν πολυκαιρία. Τὸ τεῖχος αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀποφασίσανε νὰ τὸ χτίσουνε, κι ἐκεῖ νὰ σταθοῦνε καὶ νὰ διώξουνε τὸ βάρβαρο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Πολὺ κοντὰ στὸ δρόμο εἶναι κάποια κώμη μὲ τὸ ὄνομα Ἀλπηνοί. Ἀπ' αὐτὴ λογαριάζανε οἱ Ἕλληνες νὰ παίρνουνε τὶς τροφές τους.

Αὐτὴ ἡ τοποθεσία φαινότανε πρόσφορη στοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν πόλεμο· ἔτσι, ἀφοῦ συλλογιστήκανε καὶ τὰ λογαριάζανε ὅλα πρῶτα, πὼς οἱ βάρβαροι δὲ θὰ μπορέσουνε νὰ ρίξουνε μέσ' στὸ στενὸ οὔτε πλῆθος πεζοῦ στρατοῦ οὔτε ἱππικὸ, πήρανε τὴν ἀπόφαση νὰ καρτερέψουνε ἐκεῖπέρα τὸν ἐχθρό, ποὺ προχωροῦσε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ μάθανε λοιπὸν πὼς ὁ Πέρσης βρισκότανε

στήν Πιερίά, κινήσανε ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ καὶ τραβούσανε διὰ ξηρᾶς ἄλλοι στῖς Θερμοπύλες, κι ἄλλοι διὰ θαλάσσης στὸ Ἀρτεμίσιο.

5. Μάχες τῶν Θερμοπυλῶν.

Ὁ Ξέρξης μὲ τὸν πεζὸ στρατὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλικὴ καὶ τὴν Ἀχαϊκὴ χώρα τῆς Φθιώτιδας, κατεβαίνανε τὴν Μαλίδα ἀκολουθώντας τὸ γιὰ τὸ Μαλιακοῦ κόλπον, ὅπου μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα γίνεται ἡ γνωστὴ παλίρροια. Γύρω στὸν κόλπο αὐτὸν εἶναι τόπος πεδινός, ἄλλου πλατὺς καὶ ἄλλου πολὺ στενός· καὶ γύρω πάλι στὸν πεδινὸν αὐτὸν τόπο εἶναι βουνὰ ψηλὰ κι ἀδιάβατα, πὺν περικλείουνε τὴ Μαλιακὴ χώρα καὶ ἔχουνε τὸ ὄνομα Τραχίνιοι βράχοι. Ἡ πρώτη παραλιακὴ πόλη στὸν κόλπο, πὺν ἀπαντᾷ κανεῖς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα, εἶναι ἡ Ἀντίκυρα, καὶ κοντὰ στὴν πόλη αὐτὴ, κατεβαίνοντας ὁ Σπερχεῖος ποταμὸς ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Αἰνιάνων χύνεται στὴ θάλασσα. Μακριὰ ἀπὸ τὸ Σπερχεῖο ὡς εἴκοσι στάδια εἶναι ἄλλος ποταμός, ὁ Δύρας, πὺν, καθὼς λένε, φάνηκε μιὰ φορὰ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἡρακλῆ, ὅταν εἶχε ἀνάψει καὶ καιγόταν. Ἀπ' αὐτὸν πάλι εἴκοσι στάδια μακριὰ εἶναι τὸ Μαυρονέρι.

Ἀπὸ τὸ Μαυρονέρι ἡ πόλη Τραχίνα εἶναι μακριὰ πέντε στάδια· εἶναι χτισμένη στὸ πιὸ ἀνοιχτὸ μέρος αὐτῆς τῆς χώρας ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ στὴ θάλασσα· γιατί ἡ πεδιάδα εἶναι ὡς εἴκοσι χιλιάδες μέτρα πλατειά. Τὸ βουνὸ ὅμως πὺν κλείνει τὴν Τραχινίαν χώρα ἔχει χαράδρα κατὰ τὸ Νοτιά, καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ χαράδρα αὐτὴ καὶ κοντὰ στὴν ποδιά τοῦ βουνοῦ περνάει ὁ Ἀσωπὸς ποταμός.

Μεσημβρινὰ ἀπὸ τὸν Ἀσωπὸ ὑπάρχει καὶ ἄλλο ποτάμι ὅχι μεγάλο, ὁ Φοίνικας, πὺν κατεβαίνει ἀπὸ τὰ γύρωθε βουνὰ καὶ χύνεται στὸν Ἀσωπὸ. Κοντὰ στὸ Φοίνικα ὁ τόπος στενεύει πολὺ, καὶ ὁ δρόμος πὺν περνάει ἐκεῖ εἶναι πλατὺς ὅσο μονάχα γιὰ ἓνα ἄμαξι. Ἀνάμεσα στὸ Φοίνικα καὶ τῖς Θερμοπύλες εἶναι κόμη πὺν λέγεται Ἀνθίλη· πολὺ κοντὰ σ' αὐτὴ τὴν κόμη τρέχοντας ὁ ποταμὸς χύνεται στὴ θάλασσα. Τέλος προσθέτω πὺν γύρω στὴν Ἀνθίλη βρίσκεται πλατύχωρο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Δήμητρας τῆς Ἀμφικτυονικῆς καὶ καθίσματα γύρω γιὰ τοὺς Ἀμφικτύονες⁽⁹⁷⁾, καὶ ναὸς ἀκόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀμφικτύονα⁽⁹⁸⁾.

Ὁ βασιλεὺς Ξέρξης ἀφοῦ μπῆκε στὴ χώρα τῶν Μαλιέων,

ἔρριξε στρατόπεδο στήν Τραχινία, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες εἶχανε πιάσει τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ. Τὸ πέρασμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς περισσό-
τερους Ἕλληνες ἔχει τὸ ὄνομα Θερμοπύλες, καὶ ἀπὸ τοὺς ντό-
πιους καὶ γείτονες λέγεται Πύλες. Αὐτὰ τὰ δυὸ μέρη κρατούσανε
οἱ δυὸ στρατοί· ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξη ὅλα τὰ βορεινὰ τῆς Τρα-
χίνας, καὶ ὁ στρατὸς τῶν Ἑλλήνων τὰ μεσημβρινά.

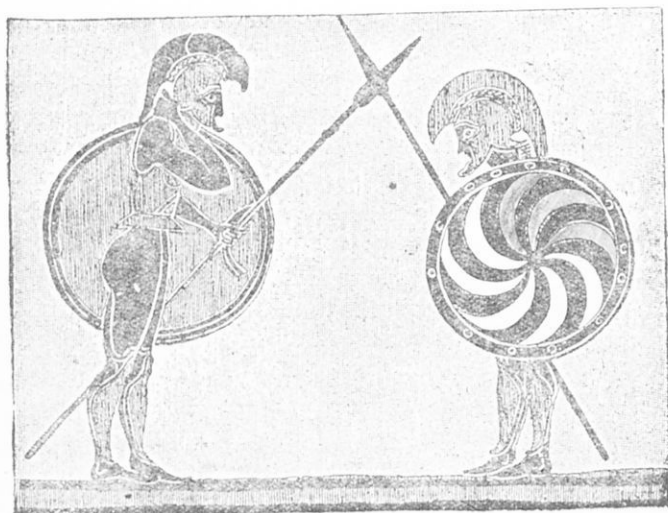
Οἱ Ἕλληνες ποὺ καρτερούσανε τοὺς Πέρσες ἐκειπέρα ἦτανε
τριακόσιοι ὁπλίτες Σπαρτιᾶτες, πεντακόσιοι Τεγεᾶτες καὶ πεντα-
κόσιοι Μαντινεῖς, ἑκατὸν εἴκοσι ἀπὸ τὸν Ὀρχομενὸ τῆς Ἀρκα-
δίας καὶ χίλιοι ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἀρκαδία—αὐτοὶ ἦτανε οἱ Ἀρκά-
δες ὅλοι-ὅλοι,—τετρακόσιοι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, διακόσιοι ἀπὸ τὴ
Φλιοῦντα καὶ ὀγδοήντα ἀπὸ τῆς Μυκῆνης· τόσοι ἦτανε τὸ ὅλο οἱ
Πελοποννήσιοι. Ἦρθανε καὶ ἀπὸ τὴ Βοιωτία ἑφτακόσιοι Θε-
σπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι.

Κοντὰ σ' αὐτοὺς εἶχε σταλθῇ κάλεσμα καὶ εἶχανε φτάσει οἱ
Ὀπούντιοι Λοκροὶ μ' ὅλο τὸ στρατό τους καὶ χίλιοι Φωκεῖς.
Τοὺς εἶχανε προσκαλέσει βοήθεια οἱ Ἕλληνες μ' ἀνθρώπους σταλ-
μένους ἐπίτηδες, λέγοντας πὼς αὐτοὶ ἦτανε ἡ πρωτοπορία τῶν
ἄλλων, καὶ πὼς τοὺς ἄλλους συμμάχους τοὺς περιμένανε ἡμέρα
μὲ τὴν ἡμέρα· πὼς ἡ θάλασσα ἦτανε φυλαγμένη ἀπὸ τοὺς Ἀθη-
ναίους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες καὶ ἀπ' ὅσους ἄλλους προτιμήσανε τὴ
ναυτικὴ ἐκστρατεία, πὼς δὲν εἶχανε τίποτε νὰ φοβηθοῦνε, γιατί
ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε κατεπάνω στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτανε θεός,
παρὰ ἦτανε ἄνθρωπος, καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ἄνθρω-
πος στὸν κόσμο, ποὺ νὰ μὴ τοῦ συμβῇκανε ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ
γεννήθηκε δυσάρεστα, καὶ μάλιστα στοὺς πιὸ μεγάλους ἀνθρώ-
πους τὰ πιὸ μεγάλα κακά. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κατεβαίνει στὴν
Ἑλλάδα δὲ μπορεῖ παρὰ, σὰν ἄνθρωπος θνητός, γελασμένος νὰ
βρεθῇ ἀπὸ τῆς ἐλπίδος του. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἀκούγοντας αὐτὰ τρα-
βούσανε γιὰ τὴν Τραχίνα.

Κάθε σῶμα στρατοῦ εἶχε καὶ δικό του στρατηγόν, ἐκεῖνον
ποὺ διώρισε ἡ κάθε πόλη· ὁ πῖότερο ὅμως ἀπὸ ὅλους τιμημέ-
νος, ποὺ εἶχε τὴν ἀρχηγία ὀλάκερου τοῦ στρατοῦ, ἦτανε ὁ βασι-
λέας τῆς Σπάρτης Λεωνίδας. Αὐτὸς ἦρθε στῆς Θερμοπύλες, ἀφοῦ
διάλεξε καὶ πῆρε μαζί του τριακόσιους ἄνδρες στὸν ἀνθὸ τῆς
ἡλικίας τους, ποὺ εἶχανε καὶ παιδιὰ. Περνώντας εἶχε πάρει μαζί
του καὶ τοὺς Θηβαίους, ποὺ παραπάνω τοὺς μέτρησα, καὶ στρα-
τηγὸς τους ἦταν ὁ Λεοντιάδης τοῦ Εὐρυμάχου. Φρόντισε ὁ Λεω-

νίδας ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες νὰ πάρῃ μοναχὰ τοὺς Θηβαίους, γιατί ἦτανε κατηγορημένοι πὺς μηδίζανε. Τοὺς κάλεσε λοιπὸν στὸν πόλεμο γιὰ νὰ τοὺς δοκιμάσῃ, ἂν θὰ στέλνανε βοήθεια ἢ φανερά θ' ἀρνιόντανε τῇ συμμαχίᾳ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Θηβαῖοι ὅμως, μ' ὅλο ποὺ εἶχανε ἄλλα στὸ νοῦ, δώσανε τῇ βοήθειᾳ.

Οἱ Σπαρτιᾶτες στείλανε αὐτὴ τὴ βοήθεια τῶν τριακοσίων μὲ τὸ Λεωνίδα γιὰ νὰ δώσουνε ἀφορμὴ νὰ κινήσουνε καὶ οἱ ἄλλοι

Σπαρτιᾶτες ὁπλιῖτες

σύμμαχοι βλέποντας αὐτοὺς, καὶ νὰ μὴν πᾶνε μὲ τοὺς Μήδους, ἂν μαθαίνανε τὴ δική τους ἄρρητα ἀργότερα ὅμως (γιατὶ τότε τοὺς ἐμπόδιζε ἡ γιορτὴ τῶν Καρνείων)⁽⁹⁹⁾, εἶχανε σκοπὸ, ἀπογορτα καὶ ἀφήνοντας φύλακες στὴ Σπάρτη, γλῆγορα νὰ φτάσουνε βοήθεια μ' ὅλο τὸ στρατό τους. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι εἶχανε σκοπὸ νὰ κάμουνε· γιατί ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ἔτυχε νὰ συμπέσουνε καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Οἱ Ἕλληνες στὶς Θερμοπύλες, ἅμα φτάσανε κοντὰ οἱ Πέρσες, ἀρχίσανε νὰ δειλιάζουνε καὶ νὰ συλλογίζονται ν' ἀποτραβηχτοῦνε. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶχανε τὴ γνώμη νὰ γυρίσουνε πίσω καὶ νὰ φυλᾶνε τὸν Ἰσθμό. Ὁ Λεωνίδας ὅμως, ἅμα οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Λοκροὶ δεῖξανε πὺς πειράζονται ἀπ' αὐτὴ τὴ γνώμη, πρότεινε νὰ

μείνουνε ὅλοι ἐκεῖ καὶ νὰ στείλουνε κήρυκες σ' ὅλες τὶς πόλεις ζητώντας βοήθεια, γιατί αὐτοὶ εἶναι λίγοι καὶ δὲ μπορούνε ν' ἀντικρούσουνε τὸ στρατὸ τῶν Μήδων.

Ἐνῶ αὐτοὶ βρισκόντανε σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὁ Ξέρξης ξεκίνησε ἕναν καβαλλάρη νὰ πᾶ νὰ ἰδῇ πόσοι ἦτανε καὶ τί κάναν ἐκεῖ. Τοῦ εἶχανε εἰπῇ, ἀκόμα κι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, πὼς λίγος στρατὸς ἦτανε συναγμένος στὰ στενὰ καὶ πὼς ἀρχηγούσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὁ Λεωνίδας, πὺν κρατοῦσε τὸ γένος του ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ. Ὁ καβαλλάρης, φτάνοντας κοντὰ στὸ στρατόπεδο, τὸ ξέταξε μὲ προσοχή, ἀλλὰ δὲ μπορούσε νὰ ἰδῇ ἐκείνους πὺν βαστούσανε τὴ θέση τους πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος⁽¹⁰⁰⁾ πὺν χτίσανε καὶ τὸ φυλάγανε. Ξεχώριζε ὅμως ἐκείνους πὺν ἦτανε στρατοπεδευμένοι ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ τεῖχος· αὐτὴ τὴ θέση ἔτυχε τότε νὰ τὴν κρατοῦνε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἔβλεπε λοιπὸν ὁ καβαλλάρης ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς νὰ γυμνάζονται, ἄλλους νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους⁽¹⁰¹⁾. Αὐτὸ τὸ θέαμα τὸν ξάφνισε· τοὺς μέτρησε πόσοι ἦτανε, καὶ ἀφοῦ τὰ εἶδε ὅλα μὲ τὴν τάξη, γύρισε πίσω μὲ τὴν ἡσυχία του· γιατί κανεὶς δὲν τούπεσε κοντὰ καὶ κανεὶς δὲν ἔδειξε νὰ τὸν προσέχη. Ἀφοῦ γύρισε, τὰ εἶπε ὅλα στὸν Ξέρξη.

Ἀκούγοντας αὐτὰ ὁ Ξέρξης δὲ μπορούσε νὰ καταλάβῃ τί πράμα ἦτανε σωστὸ μέσα σ' ὅλα αὐτά· τὸ πὼς ἐτοιμαζόντανε νὰ πεθάνουνε σκοτώνοντας πρῶτα ὅσους μπορούσανε, τοῦ φαινότανε γελοῖο· παρὰγγεῖλε νὰ φέρουν τὸ Δημάρατο τοῦ Ἀρίστωνα, πὺν ἦτανε στὸ στρατόπεδο, καὶ ὁ Ξέρξης τονὲ ρωτοῦσε τί ἦτανε ὅλα αὐτὰ πὺν κάνανε οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὁ Δημάρατος εἶπε· «Μὲ ἄκουσες καὶ πρωτίτερα νὰ σοῦ μιλῶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὅταν ξεκινούσαμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα· καὶ μὲ πῆρες μὲ τὰ γέλια ὅταν σοῦ ἔλεγα τὸ πὼς ἐπρόβλεπα τὸ τέλος αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ἐγὼ ὅμως, βασιλέα, βάνω ὅλα μου τὰ δυνατὰ ἄλλο νὰ μὴν κάνω παρὰ τὴν ἀλήθεια νὰ σοῦ λέω». Ἀκουσε λοιπὸν καὶ τώρα· Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἤρθανε νὰ μᾶς φιλονικήσουνε τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ καὶ γι' αὐτὸ ἐτοιμίζονται· γιατί αὐτὴ ἡ συνήθεια ὑπάρχει σ' αὐτούς· ἅμα εἶναι ἡ ὥρα νὰ κινδυνεύουνε τὴ ζωὴ τους, τότε στολίζουνε τὰ κεφάλια τους. Μάθε ὅμως πὼς ἂν ὑποτάξης αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους πὺν μέινανε στὴ Σπάρτη, δὲν ὑπάρχει ἄλλος λαὸς πὺν νὰ τολμήσῃ νὰ σηκώσῃ χεῖρι ἀπάνω σου. Τώρα λοιπὸν ἔχεις νὰ χτυπηθῇς μὲ τὴν πιὸ δοξασμένη Ἑλληνικὴ πολιτεία καὶ μὲ τοὺς πιὸ γενναίους τῶν Ἑλλήνων». Ἀπίστευτα πολὺ

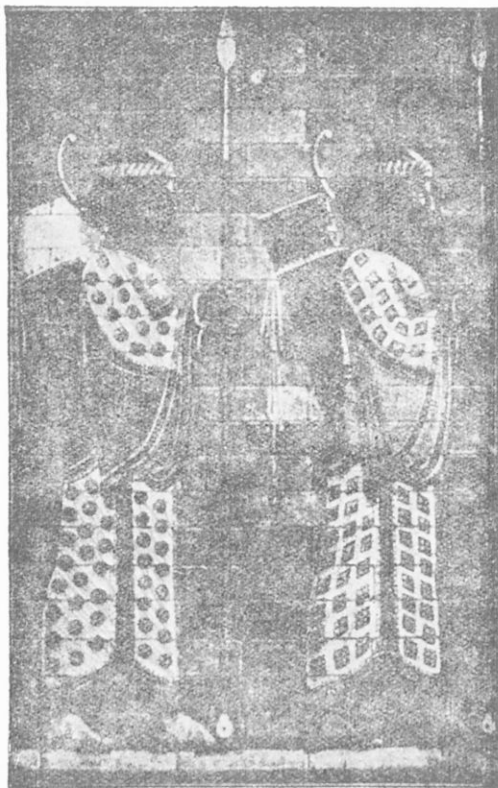
φαινόντανε στὸν Ξέρξη τὰ λόγια αὐτά· γι' αὐτὸ καὶ πάλι τὸν ἔρωτοῦσε μὲ τί τρόπο ἀφοῦ εἶναι τόσοι λίγοι, θὰ κάνουνε τὸν πόλεμο μὲ τὸ δικό του σιράτευμα. Ὁ Δημάρατος τοῦ εἶπε· «Ὁ βασιλέα, ψεύτη νὰ μὲ πῆς, ἂν αὐτὰ τὰ λόγια μου δὲ βγοῦν ἀληθινά».

Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ δὲν κατάφερνε τὸν Ξέρξη νὰ πιστέψῃ· ἄφησε λοιπὸν αὐτὸς τέσσερεις μέρες νὰ περάσουνε, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντα πὼς θὰ παίρνανε ποδᾶρι ἀφοῦ ὅμως δὲν τὸ κουνούσανε, ἀλλὰ μά- λιστα ἀπὸ ἀνοησία καὶ θρασυδειλία κρατούσανε τὴ θέσῃ τους, καθὼς νόμιζε ὁ βασιλέας, θύμωσε τότε, καὶ ἔστειλε ἀπάνω τους τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Κισσίους⁽¹⁰²⁾ μὲ τὴν προσταγή, ζωντανούς νὰ τοὺς πιάσουνε καὶ νὰ τοὺς φέρουνε μπροστά του. Ἀφοῦ λοι- πὸν οἱ Μῆδοι τοὺς ριχτήκανε, σκοτωνόντανε ἀπ' αὐτοὺς πολλοί, ἄλλοι παίρνανε τὴ θέσῃ τους, καὶ δὲ γυρίζανε πίσω, ἂν καὶ πα- θαίνανε μεγάλο χαλασμό. Τότε ἔβλεπε καθένας, καὶ ὁ ἴδιος ὁ βα- σιλέας, ὅτι οἱ δικοὶ του ἦτανε ἄνθρωποι πολλοὶ ἀλλὰ στρατιῶτες λίγοι. Καὶ βιάσταξε ἡ μάχη ὅλη τὴν ἡμέρα.

Οἱ Μῆδοι, βλέποντας πὼς βρίσκανε δυνατὴ ἀντίσταση, τρα- βηχτήκανε, καὶ τὴ θέσῃ τους τὴν πήρανε οἱ Πέρσες, δηλ. τὸ σῶμα ποὺ ὁ βασιλέας τοὺς ἔδινε τὸ ὄνομα Ἀθάνατοι⁽¹⁰³⁾ καὶ ἀρχηγὸς ἦτανε ὁ Ὑδάρνης· καὶ τώρα ἦτανε ὅλοι βέβαιοι πὼς τὸ σῶμα αὐτὸ εὐκόλα θὰ νικοῦσε. Ἀφοῦ ὅμως πιαστήκανε κι αὐτοὶ σὲ μάχη μὲ τοὺς Ἑλλήνες, τίποτε περισσότερο δὲν κατα- φέρανε ἀπὸ τοὺς Μήδους· γιατί καὶ τὰ δόρατά τους ἦτανε κον- τήτερα ἀπὸ τὰ ἐλληνικά, καὶ πολεμώντας σὲ στενότοπο, δὲ μπο- ρούσανε νὰ πολεμήσουνε ὅλοι μαζί. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως πο- λεμούσανε γενναῖα καὶ δείχνανε μὲ πολλοὺς τρόπους τί μποροῦνε νὰ κάμουνε ἄνθρωποι γυμνασμένοι στὰ πολεμικὰ πολεμώντας μ' ἀνθρώπους ἀγύμναστους. Κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· γυρίσανε τὶς πλάτες ξαφνικὰ καὶ κάνανε πὼς εἶχανε δοθῇ σὲ φυγῇ. Οἱ βάρ- βαροι βλέποντάς τους νὰ φεύγουνε, μὲ φωνὲς καὶ θόρυβο πολὺ τοὺς ριχτήκανε, κι ἀφοῦ φτιάσανε πολὺ κοντιά, γυρίσανε ἐκεῖνοι πίσω καὶ τότε σκοτώσανε πλῆθος ἀμέτρητο ἀπ' αὐτοὺς· πέσανε ὅμως καὶ λίγοι ἀπ' τοὺς Σπαρτιάτες ἐκεῖ. Τέλος τραβηχτήκανε οἱ Πέρσες, ἀφοῦ δὲ μπορούσανε νὰ πάρουνε τὸ στενό, ἂν καὶ κάμανε τὴν ἔφοδό τους πότε χωρισμένοι σὲ λόχους καὶ πότε πολεμών- τας ὅλοι μαζί.

Ὅσο βαστούσανε αὐτὰ τὰ στάδια τῆς μάχης, λένε πὼς ὁ

βασιλέας, ἀγναντεύοντας, τρεῖς φορές τινάχτηκε ἀπὸ τὸ θρόνο του, φοβισμένος γιὰ τὴν τύχη τοῦ στρατοῦ του. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔγινε ὁ πόλεμος τότε· καὶ τὴν ἄλλη μέρα οἱ βάρβαροι δὲν πολεμῆσαν καλύτερα· γιὰτὶ ἀφοῦ βλέπανε τοὺς Ἕλληνες τόσο λίγους ἐλπίζανε πὼς θὰ ἦτανε τόσο καταπληγωμένοι καὶ δὲ θὰ μπορούσανε

Δύο «ἀθάνατοι»
(Ἀνάγλυφο ἀπὸ τὰ παλάτια τῶν Σούσων)

πορία τί νὰ κάμῃ, ὁ Ἐφιάλτης τοῦ Εὐρυδήμου, ἄνθρωπος τοῦ τόπου, παρουσιάστηκε στὸ βασιλεῖα, ἐλπίζοντας νὰ πάρῃ μεγάλη πληρωμή, καὶ τοῦ μαρτυροῦν τὸ μονοπάτι, πὺν ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βουνὸ ἔφερενε στὶς Θερμοπύλες.

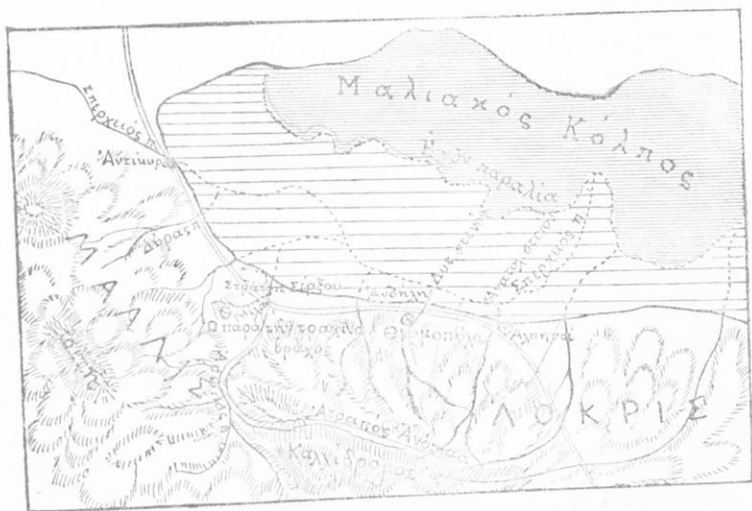
Στὸν Ξέρξη ἀρέσανε ὅσα ὁ Ἐφιάλτης τοῦ ὑποσχότανε. Μὲ με

πιά νὰ σηκώσου-
νε ἄρματα κατε-
πάνω τους καὶ
μ' αὐτὴ τὴν ἐλ-
πίδα ἀρχίσανε τὴ
μάχη. Οἱ Ἕλλη-
νες ὅμως μὲ λαμ-
πρὴ τάξη καὶ μὲ
τὴ σειρά του κάθε
ἔθνος πολεμού-
σανε· οἱ Φωκεῖς
μονάχα δὲ λάβα-
νε μέρος γιὰτὶ ἦ-
τανε βαλμένοι νὰ
φυλάνε τοῦ βου-
νοῦ τὸ μονοπάτι.
Ἀφοῦ τέλος οἱ
Πέρσες βλέπανε
πὼς τίποτε δὲν
εἶχε ἀλλάξει στῶν
Ἑλλήνων τὸ μέ-
τωπο ἀπὸ τὴν
περασμένη μέρα,
καὶ πάλι τραβη-
χτήκανε.

Ἐκεῖ λοιπὸν
πὺν ὁ βασιλεῖας
βρισκότανε σὲ ἀ-

γάλη χαρὰ στέλνει ἀμέσως τὸν Ὑδάριον μαζί με τὸ σῶμα του· καὶ αὐτὸς ξεκίνησε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο μόλις ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζη.

Ἄπ' αὐτὸ τὸ μονοπάτι οἱ Πέρσες, ἀφοῦ περάσανε τὸν Ἀσωπὸ, περπατούσανε ὅλη τὴ νύχτα ἀφήνοντας δεξιά τὰ βουνὰ τῶν Οἰ-
ταίων καὶ ἀριστερὰ τῶν Τραχινίων· ἄρχισε πιά νὰ χαράζῃ ὅταν
φτάσανε στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο φυλάγανε,
καθὼς εἶπα, χίλιοι Φωκεῖς ὁπλίτες, ποὺ ὑπερασπίζανε καὶ τὸ
δικό τους τόπο, φυλάγανε ὅμως καὶ τὸ μονοπάτι· γιὰ τὸ κάτω

Σχέδιο τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν

πέρασμα τὸ φυλάγανε ἐκεῖνοι πὺν ἀνάφερα τοῦ βουνοῦ ὅμως
τὸ μονοπάτι τὸ φυλάγανε οἱ Φωκεῖς κατὰ τὸ λόγο πὺν εἶχανε
δώσει στὸ Λεωνίδα.

Οἱ Πέρσες ἀνεβαίνανε ἀπαράτηρητοι, γιὰ τὸν κρύβαν
τὰ δέντρα, ποὺ σκεπάζουν ὅλο τὸ βουνό. Οἱ Φωκεῖς ὅμως τὸν
πῆραν εἰδηση, γιὰτὶ δὲ φουσούσε ἀέρας, καὶ ἀκούσανε τὸ θόρυβο
ἀπὸ τὰ πεσμένα φύλλα ποὺ πατούσανε οἱ ἐχθροὶ· τιναχτήκανε
λοιπὸν ἀπάνω, καὶ ὥσπου νὰ φορέσουνε τ' ἄρματα τους, νάτοι, φα-
νήκανε καὶ οἱ βάρβαροι καὶ καθὼς εἶδανε ἄντρες ν' ἄρματώ-
νουνται, μείνανε μ' ἀνοιχτὸ στόμα. Καὶ ἐνῶ ἐλπίζανε πὼς κανένα
ἐμπόδιο δὲ θὰ βρῖσκανε μπροστά τους, πέσανε ἀπάνω σὲ στρατό.
Τότε ὁ Ὑδάρης τρομαγμένος μήπως εἶχε νὰ κἀνὴ μὲ Λακεδαι-

μονίους, ρώτησε τὸν Ἐφιάλτη ἀπὸ ποῦ ἦτανε αὐτὸς ὁ στρατός, κι ἅμα ἄκουσε πὼς ἦτανε Φωκεῖς, ἀμέσως ἔβαλε τοὺς Πέρσες σὲ τάξη μάχης. Οἱ Φωκεῖς, βλέποντας νὰ πέφτουν ἀπάνω τους ἀμέτρητα τὰ βέλη, πήρανε φευγάλα κατὰ τοῦ βουνοῦ τὸ φρύδι, μὲ τὴν ἰδέα πὼς τῶν Περσῶν ὁ πόλεμος ἦτανε γι' αὐτούς, καὶ νομίζανε τὸν ἑαυτό τους χαμένο. Αὐτὴ τὴ φαντασία εἶχανε οἱ Φωκεῖς, ἀλλὰ οἱ Πέρσες μὲ τὸν Ὑδάρνη καὶ τὸν Ἐφιάλτη, αὐτοὺς οὔτε τοὺς λογαριάζανε καθόλου, ἀλλὰ γοργὰ κατεβαίνανε τὸ βουνό.

Ὁ μάντης Μεγιστίας ἀφοῦ κοίταξε τὰ σπλάχνα τῶν σφαγίων, πρῶτος αὐτὸς εἶπε στοὺς Ἕλληνες ποὺ κρατούσανε τὸ στενὸ πὼς τὴν ἄλλη μέρα θὰ πεθαίνανε. Φτάσανε ὕστερα, πρὶν ἀκόμα ξημερώση, καὶ αὐτόμολοι καὶ τοὺς δώσανε τὴν εἶδηση πὼς ἦτανε περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Τρίτοι τοὺς εἰδοποίησανε οἱ ἡμεροσκόποι⁽¹⁰⁴⁾, ποὺ κατεβήκανε τρέχοντας ἀπὸ τὴς κορφῆς τῶν βουνῶν, ἅμα ἄρχιζε νὰ ξημερώνη. Τότε κάμανε σύσκεψη οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ οἱ γνῶμες τοὺς ἦτανε μοιρασμένες· ἄλλοι λέγανε νὰ παραιτήσουνε τὴ θέση ποὺ εἶχανε πιασμένη, καὶ ἄλλοι ἀντιστεκόντανε σ' αὐτό. Τέλος χωριστήκανε, καὶ μερικοὶ φύγανε γιὰ τὸν τόπο τους, ἄλλοι πάλι μὲ τὸ Λεωνίδα μαζὶ ἀρχίσανε νὰ ἐτοιμάζονται μ' ἀπόφαση νὰ μείνουνε ἐκεῖ.

Λένε πὼς ὁ ἴδιος ὁ Λεωνίδας εἶπε νὰ φύγουνε οἱ ἄλλοι, μὴ θέλοντας νὰ πᾶνε χαμένοι· ὁ ἴδιος ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιᾶτες ποὺ ἦτανε μαζὶ του νομίζανε πὼς δὲν τοὺς ταίριαζε νὰ παραιτήσουνε τὴ θέση ποὺ πρῶτοι ἀπ' ὅλους ἤρθανε νὰ τὴ φυλάξουνε. Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη κλίνω πολὺ κι ἐγώ· ὁ Λεωνίδας δηλαδή, ἀφοῦ κατάλαβε πὼς οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχανε καρδιά νὰ μείνουνε καὶ νὰ κινδυνέψουνε μαζὶ του, τοὺς εἶπε νὰ πᾶνε στὸ καλὸ, ὁ ἴδιος ὅμως δὲν τὸ νόμιζε σωστὸ νὰ φύγῃ. Μένοντας αὐτὸς ἐκεῖ, ἔπαιρνε μεγάλη δόξα, καὶ δὲ ντροπίαζε τῆς Σπάρτης τὸ ἀρχαῖο ὄνομα. Γιατὶ ἡ Πυθία εἶχε δώσει χρησμὸ στοὺς Σπαρτιᾶτες ἅμα τὴ ρωτήσανε, στὴν ἀρχὴ μόλις ἄρχιζε ὁ πόλεμος, πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ δυό, ἢ ἡ Σπάρτη θὰ χαλαστῇ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἢ ὁ βασιλέας τῆς θὰ σκοτωθῇ. Κι αὐτὰ τοὺς τὰ παράγγειλε μ' ἐξάμετρο χρησμὸ. Ἔχω λοιπὸν τὴν ἰδέα πὼς ὁ Λεωνίδας αὐτὸν τὸν χρησμὸ εἶχε στὸ νοῦ του καὶ ἤθελε νὰ πάρουνε τὴ δόξα μόνοι οἱ Σπαρτιᾶτες, καὶ γι' αὐτὸ ἔδωξε τοὺς συμμάχους, παρὰ ὅτι οἱ σύμμαχοι μαλώσανε καὶ φύγανε ἔτσι ντροπιασμένα.

Οἱ σύμμαχοι λοιπὸν ὑπακούσανε στὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ δὲν τοὺς

ἤθελε, καὶ φύγανε· οἱ Θεσπιεῖς ὅμως καὶ οἱ Θηβαῖοι μείνανε αὐτοὶ μονάχοι, μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ Θηβαῖοι μείνανε θέλοντας μὴ θέλοντας, γιατί ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶπε πὼς τοὺς κρατεῖ ὡς ὁμήρους. Οἱ Θεσπιεῖς ὅμως μείνανε μ' ὅλη τὴν καρδιά τους, λέγοντας πὼς δὲ θὰ πᾶνε πονηρὰ καὶ δὲ θ' ἀφήσουνε τὸ Λεωνίδα. Μείνανε καὶ πεθάνανε μαζί του. Στρατηγὸς τους ἦταν ὁ Δημόφιλος τοῦ Διαδρόμου.

Ὁ Ξέρξης, ἅμα βγῆκε ὁ ἥλιος, ἔκανε σπονδές, καὶ ἀφοῦ πλησίαζε τὸ μεσημέρι ἄρχισε νὰ προχωρῇ· ἔτσι εἶχε παραγγεῖλει ὁ Ἐφιάλτης· γιατί τὸ κατέβασμα ἀπ' τὸ βουνὸ γίνεται πολὺ πιὸ σύντομα παρὰ τὸ ἀνέβασμά του ὁλόγυρα. Οἱ βάρβαροι λοιπὸν μὲ τὸν Ξέρξη ἦτανε κοντά, καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ ὁ ἀγώνας τους θὰ ἦτανε θανάσιμος, προχωρήσανε στὸ πλατύτερο μέρος τοῦ ζυγοῦ περισσότερο ἀπὸ πρῶτα· ὅμως τὸ ὀχύρωμα τοῦ τείχους τὸ κρατούσανε ἄλλοι φυλαγμένο, καὶ ἀπ' αὐτοὺς, ὅσοι συνηθίζανε νὰ στήνουνε κρυφὸ καρτέρι κάθε μέρα, πολεμούσανε καὶ τώρα μέσα στὴ στενοποριά. Τώρα ὅμως ἡ καθ'αὐτὸ μάχη γινόταν ἔξω ἀπὸ τὰ στενά, κι ἔπεφτε πολὺ πλῆθος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· γιατί ἀπὸ πίσω τους οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων, κρατώντας μάστιγες στὰ χέρια, τοὺς χτυπούσανε καὶ τοὺς παρακινούσανε ὅλο κι ἔμπρὸς νὰ προχωροῦν. Ἔτσι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε στὴ θάλασσα καὶ πνιγόντανε, ἐνῶ ἄλλους περισσότερους τοὺς καταπατούσανε ζωντανούς οἱ δικοὶ τους, ἀλλὰ κανένας δὲ φρόντιζε ποιὸς ζοῦσε καὶ ποιὸς πέθαινε. Ὅσο γιὰ τοὺς Σπαρτιῖτες, ἀφοῦ καρτερούσανε τὸ θάνατό τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους πὺν κατεβραίνανε γύρω ἀπὸ τὸ βουνό, βίανανε τὴν πιὸ μεγάλη δύναμή τους κατὰ τῶν βαρβάρων ἀψηφώντας τὴ ζωὴ καὶ κάνοντας ἀπίστευτες παλικάριες.

Τῶν περισσότερων ἀπ' αὐτοὺς τὰ δόρατα ἦτανε σπασμένα πιά, καὶ σκοτώνανε μὲ τὰ σπαθιά τοὺς Πέρσες. Ἔπεσε καὶ ὁ Λεωνίδας στὸν ἀγώνα αὐτόν, δείχνοντας πὼς ἦταν παλικάρι ἀταίριαστο, πέσανε μαζί του καὶ ἄλλοι Σπαρτιῖτες διαλεχτοί· τὰ ὀνόματά τους ἐγώ, σὰν ἄνδρες ἄξιοι πὺν φανήκανε, ρώτησα καὶ τάμαθα, ἔμαθα καὶ τῶν τριακοσίων τὰ ὀνόματα. Πέσανε καὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες ἐκεῖ πολλοὶ ἄλλοι ὀνομαστοί, ἀνάμεσα ὅμως σ' αὐτοὺς καὶ δυὸ γιοὶ τοῦ Δαρείου, ὁ Ἀβροκόμης καὶ ὁ Ὑπεράνθης.

Οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτοὶ ἀδερφοὶ τοῦ Ξέρξη πέσανε ἐκεῖ γιὰ τὸ νεκρὸ τοῦ Λεωνίδα ἐγίνε σῶμα μὲ σῶμα ἐκεῖ μεγάλη συμπλοκή, ὥσπου οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ ἀποκρούσανε τέσσερεις φορὲς τοὺς

Πέρσες, κερδίσανε τὸ νεκρὸ μὲ τὴν παλικάριά τους. Αὐτὰ ὅλα γινόντανε ὡς τῇ στιγμῇ ποὺ φτάσανε οἱ ἄλλοι μὲ τὸν Ἐφιάλτη. Ἀφοῦ μάθανε οἱ Ἕλληνες τὸ φτάσιμό τους, τότε ὁ ἀγώνας ἄλλαξε μορφή· γιατί τραβηχτήκανε ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ δρόμου, καὶ ἀφοῦ περάσανε μέσα ἀπὸ τὸ τεῖχος, πήγανε καὶ καδήσανε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ἀπάνω, ὅλοι μαζί, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Θηβαίους· αὐτὸς ὁ λόφος εἶναι στὸ ἔμπασμα τοῦ στενοῦ, ὅπου τώρα τὸ λίθινο λιοντάρι εἶναι στημένο στὸ Λεωνίδα. Σ' αὐτὸν τὸ λόφο ἀπάνω πολεμώντας μὲ μαχαίρια, ὅσα τοὺς εἶχανε ἀπομείνει, μὲ χέρια καὶ μὲ στόματα, τοὺς πλακώσανε οἱ βάρβαροι μὲ τὶς πέτρες, ἄλλοι ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ τείχους, ποὺ τραβώντας μὲ τὰ χέρια τὸ εἶχανε γκρεμίσει, καὶ οἱ ἄλλοι ὀλόγυρα, ὅσοι εἶχανε κατεβῇ ἀπὸ τὸ βουνό.

Τέτοιοι φανήκανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἀπ' ὅλους ὅμως ὁ ἀνδρειότερος λένε πὼς ἦτανε ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης. Λένε πὼς αὐτός, πρὶν ἀρχίσῃ ἡ συμπλοκὴ μὲ τοὺς Μήδους, εἶπε τὰ παρακάτω λόγια· ἕνας ἀπὸ τοὺς Τραχινίους τοῦ ἔλεγε πὼς ὅταν οἱ βάρβαροι ρίχνουνε τὰ βέλη τους, ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ πολὺ ὁ ἥλιος σκοτίζεται ὁ Διηνέκης, γιὰ νὰ δεῖξῃ πόσο δὲ λογάριάζε τὸ πλῆθος τῶν Μήδων, εἶπε· «ὁ Τραχίνιος φίλος μας ὅλο καλὲς εἰδήσεις μᾶς φέρνει, ἀφοῦ οἱ Μῆδοι θὰ κρύβουνε τὸν ἥλιο καὶ ἡ μάχη θὰ γίνεται στὴ σκιά». Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια λόγια ἄφησε ὁ Διηνέκης, λόγια ἄξια νὰ τὰ θυμᾶται κανεὶς.

Ὑστερα ἀπ' αὐτὸν ξεχωρίσανε στὴ μάχη δυὸ ἀδερφοὶ Λακεδαιμόνιοι, ὁ Ἀλφεὸς καὶ ὁ Μάρωνας, τοῦ Ὅρσιφάντη παιδιά. Ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς δείχτηκε ἐξαιρετικὸς ὁ Διθύραμβος τοῦ Ἀρματίδη.

Σ' ὅλους αὐτοὺς, ποὺ θαφτήκανε ἐκεῖ ὅπου εἶχανε πέσει, καὶ στοὺς ἄλλους ποὺ σκοτωθήκανε πρὶν τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουνε ὁ Λεωνίδας, εἶναι χαραγμένα αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα:

*Πολεμώντας μὲ τρακόσιες μυριάδες
τέσσερες χιλιάδες ἀπ' τὴν Πελοπόννησο
ἐδῶ κοίτονται.*

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι σ' αὐτοὺς ἀφιερωμένα, καὶ χωριστὰ στοὺς Σπαρτιάτες εἶναι τὰ παρακάτω:

*Διαβάτη, πήγαινε νὰ πῆς στοὺς Λακεδαιμονίους·
ἐδῶ στοὺς νόμους των πιστοὶ βρισκόμαστε θαυμένοι.*

Καὶ σὺ μάντη Μεγιστία αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα:

Τὸ μνῆμα τοῦτο, πὺν θωρεῖς, εἶναι τοῦ Μεγιστία,
τοῦ μάντη πού, τὸ Σπερχεῖο διαβαίνοντας οἱ Μῆδοι,
τοῦ πήραν τῇ ζωῇ.

τοῦ μάντη, πὺν ἂν κι ὁ θάνατος στεκότανε μπροστά του,
δὲ θέλησε τοὺς ἀρχηγούς τῆς Σπάρτης νὰ προδώσῃ.

Ξέχωρα ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μεγιστία, πὺν εἶναι ἔργο τοῦ
Σιμωνίδη, γραμμένο ἀπὸ φιλία σ' ἐκεῖνον, τὰ ἄλλα ἐπιγράμ-
ματα ⁽¹⁰⁵⁾ καὶ τὶς στῆλες οἱ Ἀμφικτύονες τὰ εἶχανε κάμει ὡς
ἀφιερῶματα τιμητικά.

Δυὸ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τριακόσιους Σπαρτιᾶτες, ὁ Εὐρυτος καὶ
ὁ Ἀριστόδημος, λένε πὺς μπορούσανε μὲ τὴν ἴδια πρόφαση ἢ
νὰ σωθοῦνε γυρίζοντας στὴ Σπάρτη (γιατὶ ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶχε
διώξει ἀπὸ τὸ στρατόπεδο καὶ βρισκόντανε ἄρρωστοι βαριά ἀπὸ
τὰ μάτια τους στοὺς Ἀλπηνούς) ἢ νὰ πεθάνουνε μαζί μὲ τοὺς
ἄλλους· ἐνῶ λοιπὸν μπορούσανε νὰ διαλέξουνε ἓνα ἀπὸ τὰ δυό,
δὲ συμφωνήσανε στὴν ἴδια γνώμη, καὶ ὁ Εὐρυτος, μαθαίνοντας
τῶν Περσῶν τὸ κύκλωμα, φόρεσε τὰ ὅπλα του καὶ εἶπε στὸν
Εὐλωτά ⁽¹⁰⁶⁾ του νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στοὺς ἄλλους πὺν πολεμούσανε·
ἀφοῦ ὁ Εὐλωτας τὸν ἔφερε ἐκεῖπέρα, αὐτὸς ἔφυγε τρεχάλα, καὶ
ὁ Εὐρυτος ἔπεσε μέσα στὸ σωρὸ καὶ σκοτώθηκε. Ὁ Ἀριστόδη-
μος ὅμως δέχθηκε καὶ ἔμεινε στοὺς Ἀλπηνούς. Ἄν λοιπὸν μο-
νάχος ὁ Ἀριστόδημος τύχαινε ν' ἄρρωστήσῃ καὶ γύριζε στὴ
Σπάρτη, ἢ καὶ οἱ δυὸ ἄρρωστοι γυρίζανε μαζί, μὴ φαίνεται
πὺς καμιά ἀφορμὴ κατηγορίας δὲ θὰ εἶχανε γι' αὐτοὺς οἱ
Σπαρτιᾶτες. Τώρα ὅμως, ἀφοῦ ὁ ἓνας ἐχάθηκε, καὶ ὁ ἄλλος, μ' ὅλο
πὺν εἶχε τὴν ἴδια πρόφαση μὲ τὸν πρῶτο, δὲν προτίμησε τὸ
θάνατο, ἐξ ἀνάγκης οἱ Σπαρτιᾶτες δεῖσανε μεγάλο τὸ θυμὸ τους
στὸν Ἀριστόδημο.

Λένε μερικοὶ πὺς ὁ Ἀριστόδημος μὲ τέτοια δικαιολογία καὶ
μὲ τέτοιο τρόπο σώθηκε καὶ πῆγε στὴ Σπάρτη· ἄλλοι λένε πὺς
σταλμένος ἀπὸ τὸ στρατόπεδο ὡς ταχυδρόμος, ἐνῶ μπορούσε νὰ
προλάβῃ τὴ μάχη, δὲ θέλησε, ἀλλὰ ἔμεινε παραπίσω στὸ δρόμο
καὶ γλύτωσε, ὅμως ὁ συνάδελφός του ταχυδρόμος πρόλαβε τὴ
μάχη καὶ σκοτώθηκε.

Ἀφοῦ γύρισε στὴ Λακεδαίμονα ὁ Ἀριστόδημος, ζοῦσε μὲ
μεγάλῃ ντροπῇ καὶ καταφρόνησιν· κανεὶς δὲν τοῦ ἔδινε φωτιά

ν^ο ἀνάψῃ, οὔτε τοῦ μιλοῦσε, καὶ ὅλοι τοῦ κάνανε προσβολὲς κράζοντάς τον μὲ τὸ ὄνομα ὁ Φοβιτισιάρχης. Ὅμως στὴ μάχῃ τῶν Πλαταιῶν ξέπλυνε τὴν κατηγορίαν αὐτῇ.

Λένε πὼς καὶ κάποιοι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς τριακοσίους σταλμένος ταχυδρόμος στὴ Θεσσαλία γλύτωσε τὸ ὄνομά του ἦτανε Παντίτης· αὐτὸς ἅμα γύρισε στὴ Σπάρτῃ, ἀφοῦ νομιζότανε ἄτιμος, κρεμάστηκε.

Οἱ Θηβαῖοι μὲ ἀρχηγό τους τὸ Λεοντιάδῃ, ὅσο βρισκόντανε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, δὲ μπορούσανε παρὰ νὰ πολεμᾶνε μὲ τὸ στρατὸ τοῦ βασιλέα. Ἀμα ὅμως εἶδανε τὰ πράματα τοῦ βασιλέα νὰ παίρνουνε τὴν ἀπάνω μεριά, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ πού οἱ ἄλλοι μὲ τὸ Λεωνίδα τρέχανε κατὰ τὸ λόφο, χωριστήκανε ἀπ' αὐτοὺς καὶ τρέχανε μ' ἀπλωμένα τὰ χέρια κατὰ τοὺς βαρβάρους, φωνάζοντας πὼς—ἦτανε κι ἀλήθεια—καὶ μὲ τὸ μέρος τους εἶναι, καὶ γῆ καὶ νερὸ δώσανε στὸ βασιλέα πρῶτοι, καὶ πὼς ἀπ' ἀνάγκη τὸ κάμανε ναρθοῦνε στὶς Θερμοπύλες, καὶ ἦτανε ἀθῶοι γιὰ τὴ ζημιὰ πὺν εἶχε πάθει ὁ βασιλέας. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ σωθήκανε, ἀφοῦ εἶχανε καὶ πολλοὺς Θεσσαλοὺς μάρτυρές τους. Ὅμως δὲν ἦτανε τυχεροὶ ἴσαμε τὸ τέλος· γιατί, ἅμα τοὺς βύλανε στὸ χέρι οἱ βάρβαροι, ἄλλους τοὺς σκοτώσανε, καθὼς ἐρχόντανε κοντά τους, ἄλλὰ τοὺς περισσοτέρους κατὰ διαταγὴ τοῦ Ξέρξη τοὺς στίζανε μὲ βασιλικά σημάδια, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἀρχηγό τους Λεοντιάδῃ.

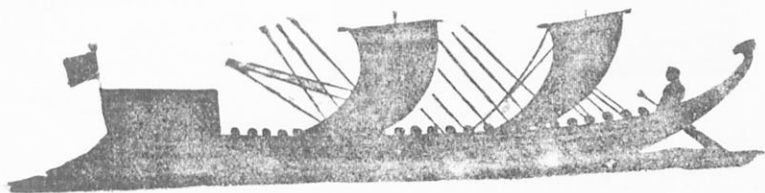
Ἀφοῦ τελείωσε ἡ μάχῃ, ὁ Ξέρξης πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τὸ Λεωνίδα μαζί τους· ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει πὼς ἦτανε βασιλέας καὶ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων, παράγγειλε νὰ τοῦ κόψουνε τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ στήσουνε ἀπάνω σὲ παλούκι. Καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα δείγματα καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν πράξη φάνηκε πὼς ὁ βασιλέας Ξέρξης, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἄνθρωπο ζωντανό, εἶχε στὴν ὀργή του τὸ Λεωνίδα· γιατί ἄλλιῶς ποτε δὲ θάκανε ἀπάνω στὸ νεκρὸ τέτοια ἄνομη πράξη, ἀφοῦ ἐγὼ ξαίρω πὼς περισσότερο ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον οἱ Πέρσες συνηθᾶνε νὰ σέβονται τοὺς γενναίους ἄνδρες στὸν πόλεμον.

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΥ

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ

1. Ναυμαχίες κοντά στο Ἀρτεμίσιο (480 π.Χ.).

Οἱ Ἕλληνες, πὺν καταταχίτηκαν⁽¹⁰⁷⁾ στὸ ναυτικό, ἦτανε οἱ παρακάτω· οἱ Ἀθηναῖοι μὲ ἑκατὸν εἴκοσι ἑπτὰ πλοῖα· οἱ Πλαταιεῖς, ἂν καὶ ἦταν ἄπειροι στὰ ναυτικά, ἀπογεμίζανε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων· οἱ Κορίνθιοι προσφέρανε σαράντα πλοῖα· οἱ Μεγαρεῖς εἴκοσι· οἱ Χαλκιδεῖς πληρώματα γιὰ εἴκοσι πλοῖα, πὺν τοὺς δώσανε οἱ Ἀθηναῖοι· οἱ Αἰγινῆτες δεκαοχτὼ πλοῖα· οἱ Σικυνώνιοι δώδεκα· οἱ Λακεδαιμόνιοι δέκα· οἱ Ἐπιδαύριοι ὀχτὼ· οἱ Ἐρετριεῖς ἑπτὰ· οἱ Τροιζήνιοι πέντε· οἱ Στυρεῖς⁽¹⁰⁸⁾ δυό, καὶ οἱ Κεῖοι⁽¹⁰⁹⁾

Πεντηκόντορος

δυό καὶ δυό πεντηκοντόρους⁽¹¹⁰⁾. Πρόθυμοι ἀκόμα ἐρχόντανε βοήθειά τους οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ μὲ ἑπτὰ πεντηκοντόρους.

Τὸ ναύαρχο πὺν εἶχε τὴν ἀνώτερη διοίκηση τὸν ἔδωσαν οἱ Σπαρτιάτες· αὐτὸς ἦταν ὁ Εὐρυβιάδης τοῦ Εὐρυκλείδη· γιὰτὶ οἱ σύμμαχοι εἶπανε ὅτι, ἂν δὲν ἔχη τὴ διοίκηση Λάκωνας ἀρχηγός, δὲ θὰ θελήσουνε ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους⁽¹¹¹⁾, ἀναγνωρίζοντας τὴ διοίκησή τους, ἀλλὰ θὰ διαλύσουνε τὸ στράτευμα πὺν ἐτοιμαζανε. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑποχωρήσανε στὴν ἀντίσταση τῶν συμμάχων ἔχοντας τὴ γνώμη πὺς τὸ πρῶτιστο ἦτανε ἡ Ἑλλάδα νὰ νικήσῃ καὶ πὺς, ἂν φιλονικούσανε οἱ Ἕλληνες γιὰ τὴν ἀρχηγία, ἡ Ἑλλάδα θὰ χανότανε.

Λοιπὸν οἱ Ἕλληνες, ὅσοι εὔχανε συναχτῇ στὸ Ἀρτεμίσιον⁽¹¹²⁾, καθὼς εἶδανε πολλὰ πλοῖα περσικὰ παραταγμένα στὶς Ἀφερέες⁽¹¹³⁾ καὶ ὅλα στρατὸ γεμᾶτα, καὶ καταλάβανε πὼς τὰ πράγματα τῶν βαρβάρων ἦτανε ἀλλιώτικα ἀπὸ ὅ,τι αὐτοὶ περιμένανε, φοβηθῆ-
κανε πολὺ καὶ συλλογιζόντανε νὰ φύγουνε ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον πρὸς

Θεμιστοκλῆς

τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἑλ-
λάδας. Καθὼς ὅμως οἱ
Εὐβοεῖς τοὺς καταλά-
βανε τέτοια νὰ συλλογί-
ζονται, παρακαλοῦσανε
τὸν Εὐρυβιάδην νὰ μείνῃ
λίγον καιρὸ, ὥσπου αὐ-
τοὶ νὰ ἀποσύρουνε τοὺς
ἀνθρώπους τῶν, παιδιὰ
καὶ σκλάβους. Ἀφοῦ
ὅμως δὲν τὸν κάμανε
νὰ τοὺς ἀκούσῃ, πήγανε
στὸν Ἀθηναῖον στρατη-
γὸ Θεμιστοκλῆ καὶ μὲ
πληρωμὴ τριάντα τα-
λάντων⁽¹¹⁴⁾ τὸν καταφέ-
ρανε στὴ συμφωνία, μέ-
νοντας νὰ δώσουνε τὴ
ναυμαχία ἔμπρὸς ἀπὸ
τὴν Εὐβοία.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λοι-
πὸν, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖ τοὺς Ἕλληνες, νὰ τι κάνει! στὸν Εὐρυ-
βιάδην δίνει πέντε τάλαντα, τάχα ἀπὸ δικά του χρήματα· ἀφοῦ κα-
τάπεισε τὸν Εὐρυβιάδην, τότε — ἐπειδὴ ὁ Ἀδεϊμάντος, ἓνας ἀπὸ τοὺς
στρατηγοὺς τῶν Κορινθίων, μόνος αὐτὸς ἀπ' ὅλους νὰ φύγῃ λαχτα-
ροῦσε, λέγοντας πὼς θὰ κάμῃ πανιὰ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ δὲν ἐν-
νοεῖ ποτὲ νὰ μείνῃ — πήγῃ σ' αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, κι ἀφοῦ τὸν
ῥώκισε, τοῦ εἶπε· «Ὁχι, ἐσὺ δὲ θὰ τὸ κάμῃς σὺτό, δὲ θὰ μᾶς πα-
ραιτήσῃς, καὶ θὰ ἰδῇς ἐγώ, θὰ σοῦ χαρίσω δῶρα μεγαλύτερα ἀπὸ
ἐκεῖνα ποὺ θὰ σοῦ χάριζε ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων, ἂν ἄφηνες
τοὺς συμμάχους». Αὐτὰ τοῦ τάλεγε καὶ τὰ ξανάλεγε καὶ μαζὶ
ἔστελνε στὸ πλοῖο τοῦ Ἀδεϊμάντου τάλαντα ἀργυρὰ τρία. Αὐτοὶ
λοιπὸν οἱ δύο, θαμπωμένοι ἀπὸ τὰ δῶρα, ὑποχωρήσανε καὶ κά-

μανε τὴ γάρη στοὺς Εὐβοεῖς, ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινε κερδισμένος, χωρὶς νὰ τὸ ξαίρη κανεῖς· καὶ ὅσοι πήρανε τὰ χρήματα νομίζανε πὺς αὐτὰ εἶχανε δοθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες μέινανε στὴν Εὐβοία καὶ πολεμήσανε· καὶ νὰ πῶς ἔγινε ἡ ναυμαχία. Ἀμέσως μετὰ τὸ μεσημέρι πού οἱ βάρβαροι εἶχανε φτάσει στὶς Ἀφετῆς καὶ εἶδανε μὲ τὰ μάτια τοὺς τὰ πλοῖα τὰ ἑλληνικὰ νὰ εἶναι λίγα, καθὼς καὶ πρωτίτερα τὸ εἶχανε ἀκουστά, εἶχανε προθυμία ἀμέσως νὰ ἐπιτεθοῦνε, μήπως καὶ τὰ κυριέψουνε. Ἀντιμέτωποι ὅμως νὰ τοὺς πᾶνε δὲν τοὺς φαινότανε σωστό, μήπως βλέποντάς τοὺς οἱ Ἕλληνες νάρχουνται καταπάνω τοὺς δοθοῦνε στὴ φυγή, καὶ ἡ νύχτα ἔπειτα τοὺς βοηθήσῃ στὸ δρόμο τοὺς, καὶ ἔτσι τοὺς ξεφύγουνε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τοὺς, ἐνῶ κατὰ τὸ λόγο τοὺς δὲν ἔπρεπε ψυχὴ νὰ τοὺς γλυτώσῃ.

Νὰ λοιπὸν τί μηχανευτήσανε γιὰ τὸ σκοπό· ἀπ' ὅλα τὰ πλοῖα χωρίσανε διακόσια καὶ τὰ στείλανε ἀπάνω ἀπὸ τὴ Σκιάθῳ γιὰ νὰ μὴν τὰ ἰδοῦν οἱ ἐχθροί, καθὼς θὰ ταξιδεύανε γύρω ἀπὸ τὴν Εὐβοία πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καφηρέα καὶ τοῦ Γεραιστοῦ⁽¹¹⁵⁾ ἴσαμε τὸν Εὐρύπῳ⁽¹¹⁶⁾, καὶ φτάνοντας ἐκεῖ θὰ τοὺς ἀποκλείανε, φράζοντας τὸ δρόμο τοὺς πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐνῶ αὐτοὶ χτυπώντας τοὺς κατὰ μέτωπο θὰ τοὺς τραβούσανε τὴν προσοχή. Ἀφοῦ λάβανε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, στείλανε τὰ ὠρισμένα πλοῖα, χωρὶς ὅμως νάχουνε σκοπὸ αὐτὴ τὴν ἴδια ἡμέρα νὰ κάνουνε τὴν ἐπίθεση στοὺς Ἕλληνες οὔτε ἄλλη φορὰ, πρὶν τοὺς δοθῇ τὸ σύνθημα, ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού κάνανε τὸ γῦρο, πὺς εἶχανε φτάσει. Καὶ στὸ μεταξὺ κάνανε ἐπιθεώρηση τῶν ἄλλων πλοίων πού εἶχανε μείνει στὶς Ἀφετῆς.

Οἱ Πέρσες καταγινόντανε σ' αὐτὴ τὴν ἐπιθεώρηση· ἔτυχε ὅμως μέσα στὸ στόλο νὰ βρισκεται κάποιος Σκυλλίας Σκιωναῖος⁽¹¹⁷⁾, βουτηχτὴς ἀπὸ τοὺς πρώτους τοῦ καιροῦ του· αὐτὸς καὶ κατὰ τὸ ναυάγιο⁽¹¹⁸⁾ πού εἶχε γίνει κοντὰ στὸ Πήλιο ἔβγαλε ἀπὸ τὴ θάλασσα μὲ τὴν τέχνη του πολλὰ χρήματα τῶν Περσῶν, ὅμως καὶ ὁ ἴδιος κράτησε πολλὰ· λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σκυλλίας ἀπὸ καιρὸ πρωτίτερα εἶχε βάλει στὸ μυαλό του νὰ λιποταχτήσῃ στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καμιά εὐκαιρία ὡς τότε δὲν τοῦ εἶχε δοθῇ. Μὲ τί ὅμως τρόπο ἀργότερα αὐτὸς κατάφυγε στοὺς Ἕλληνες δὲν ξαίρω νὰ πῶ μὲ ἀκριβεία, θαυμάζω ὅμως μὲ τὰ λεγόμενα, ἂν εἶναι ἀληθινά. Λένε δηλαδὴ πὺς ἀπὸ τὶς Ἀφετῆς βουτώντας δὲ βγήκε στὴν ἐπιφάνεια, παρὰ ἅμα ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο, ἀφοῦ πέρασε στάδια ὡς ὀγδοήντα⁽¹¹⁹⁾ κολυμπώντας βουτηχτά. Ἡ δική μου

γνώμη εἶναι, πὼς μὲ πλοῖο ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο. Καὶ μόλις ἔφτασε, ἀμέσως ἀνέφερε στοὺς στρατηγούς τὸ ναυάγιο πὼς ἔγινε καὶ τῶν πλοίων τὸ ταξίδι γύρω ἀπὸ τὴν Εὐβοία.

Ἄμα τὸν ἀκούσανε οἱ Ἕλληνες, ἀρχίσανε ν' ἀλλάζουμε τὶς γνώμες τους· καὶ ἀφοῦ εἶπανε πολλὰ, νικοῦσε ἡ γνώμη νὰ μείνουνε αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἐκεῖ καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα σηκώνοντας ἄγκυρα νὰ τραβᾶνε νὰ συναπαντήσουνε τὰ ἄλλα πλοῖα, ποὺ κάνανε τὸ γῆρο. Ὑστερα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ἀφοῦ κανεῖς δὲν πηγαινε νὰ τοὺς ἐπιτεθῇ κι ἀφοῦ φυλάξιανε τὴν ὥρα, ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, ἀρχίσαν ἔφοδο καταπάνω στοὺς βαρβάρους θέλοντας νὰ τοὺς δοκιμάσουνε καὶ στὴ μάχη καὶ στοὺς χειρισμούς τους.

Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες στρατιῶτες, οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης νὰ κάνουνε τὴν ἔφοδο μὲ τόσο λίγα πλοῖα, θαρροῦσανε πὼς χωρὶς ἄλλο εἶχανε χάσει τὸ νοῦ τους, κι ἀνοιγόντανε κι αὐτοὶ μὲ τὰ πλοῖα, ἐλπίζοντας πὼς εὐκολα θὰ τοὺς παίρνανε· καὶ φυσικὰ πολλοὶ εἶχανε αὐτὲς τὶς ἐλπίδες, ἀφοῦ τοὺς βλέπανε τόσο λιγοστοὺς καὶ τὰ δικά τους πλοῖα πολὺ περισσότερα καὶ καλύτερα ἐφοδιασμένα. Μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα ἀρχίσανε νὰ τοὺς βάνουνε στὴ μέση. Τότε ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἴωνες συμπαθοῦσανε τοὺς Ἕλληνες καὶ λαβαίνανε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἀθέλητα, θαρροῦσανε δική τους συμφορὰ μεγάλη βλέποντάς τους νὰ περικυκλώνονται καὶ πιστεύοντας πὼς κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲ θὰ ξεφύγῃ· τόσο τοὺς φαινότανε ξεπεσμένα τὰ πράματα τὰ ἑλληνικά. Ὅσοι ὅμως μὲ χαρὰ τους βλέπανε τὴν κατάσταση, παραβγαίνανε ποιὸς πρῶτος θὰ κυριέψῃ πλοῖο ἀθηναϊκὸ γιὰ νὰ πάρῃ χαρίσματα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα. Γιατὶ τὴν περισσότερη φήμη μέσα στὸ στρατόπεδο τὴν εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι.

Οἱ Ἕλληνες λοιπόν, μόλις ἀκούστηκε τὸ πρόσταγμα, στὴν ἀρχὴ ἅμα ἀντικρύσανε τοὺς βαρβάρους, γυρίσανε τὶς πρύμνες πρὸς τὸ κέντρο τους ὕστερα μὲ τὸ δεύτερο πρόσταγμα ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση ἂν καὶ περιορισμένοι σὲ μικρὸ χῶρο, καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Τότε κυριεύουνε τριάντα πλοῖα βαρβαρικά. Πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Λυκομήδης, γιὸς τοῦ Αἰσχροῦ, κυριέψῃ πλοῖο ἐχθρικὸ καὶ πῆρε τὸ ἀριστεῖο· ἡ μάχη ὅμως ἔξακολουθοῦσε ἀμφίβολη καὶ ὤφτανοντας ἡ νύχτα τοὺς χώρισε. Καὶ οἱ Ἕλληνες γυρίσανε στὸ Ἀρτεμίσιο καὶ οἱ βάρβαροι στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ πολέμησανε πολὺ ἀλλιώτικα ἀπ' ὅ,τι ἐλπίζανε.

Ἦτανε μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ· ἅμα βράδυνασε, ἀκράτητη βροχὴ

ἄρχισε νὰ πέφτῃ ὅλη τὴ νύχτα, καὶ βροντὲς ποὺ ξεκουφαίνανε φτάνανε ἀπ' τὸ Πήλιο. Τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ναυάγια τοὺς ξε-
νοῦσε τὸ κῆμα κατὰ τ' ἀκρογιαλὶ τῶν Ἀφετῶν καὶ τάκανε νὰ
μπλέκονται στὶς πρῶρες καὶ νὰ χτυπᾶνε στὶς ἄκρες τῶν κουπιῶν.
Καὶ οἱ στρατιῶτες ἀκούγοντας αὐτοὺς τοὺς κρότους τρέμανε ἀπὸ
τὸ φόβο τους, περιμένοντας χωρὶς ἄλλο νὰ καθοῦν.

Ἔτσι περάσανε τὴ νύχτα ἐκείνη· ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, ποὺ
θὰ κάνανε τὸ γῦρο τῆς Εὐβοίας, ἡ ἴδια αὐτὴ νύχτα ἦτανε πολὺ
ἀγριώτερη· τοὺς ἤρε στοὺς ἀνοιχτοὺς πέλαγος καὶ τὸ τέλος τους
ἦτανε πολὺ ἄτυχο· γιατί ἐνῶ ταξιδεύανε κοντὰ στὰ Κοῖλα ⁽¹²⁰⁾ τῆς
Εὐβοίας, τοὺς πλάκωσε ἡ κακοκαιρία καὶ ἡ βροχή, καὶ ὁ ἄνεμος
τοὺς ἔσερνε καὶ δὲν ξαίρανε ποῦ βρίσκονται, καὶ τότε πέφτανε
στὰ βράχια ἀπάνω. Ὅλα αὐτὰ ἦτανε ἀπὸ θεοῦ θέλημα, γιὰ νὰ
γίνῃ τὸ περσικὸ ναυτικὸ ἰσάριθμο μὲ τὸ ἑλληνικὸ καὶ ὄχι πιά
παραπολὺ ἀνώτερο.

Ἔτσι χαθῆκανε καὶ αὐτοὶ κοντὰ στὰ Κοῖλα. Οἱ ἄλλοι βάρβα-
ροι ποὺ ἦτανε στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ εἶδανε μὲ χαρὰ τους νὰ φέξῃ
ἡ μέρα, κρατοῦσανε τὰ πλοῖα ἀκίνητα, καὶ μέναν εὐχαριστημένοι
ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τους τὰ δεινὰ, νὰ βρίσκουνε κάποια ἡσυχία τώρα.
Τότε στοὺς Ἕλληνες ἔφτασε βοήθεια ἀπὸ πενήντα τρεῖς τριή-
ρεις ἄττικες καὶ θάρρος τοὺς δώσανε τὰ πλοῖα αὐτά, ἅμα φτά-
σανε, καὶ ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἔκαμε καρδιὰ ἡ εἶδησις πὼς οἱ
βάρβαροι ὅσοι κάνανε τὸ γῦρο τῆς Εὐβοίας ὅλοι ἦτανε χαμένοι
ἀπὸ τὴν τρικυμία. Καὶ μὲ τὸ θάρρος αὐτό, ἀφοῦ περιμένανε νὰ
περάσῃ τὸ μεσημέρι, πέσανε ἀπάνω στὴ ναυτικὴ μοῖρα τῶν Κιλί-
κων, καὶ ἀφοῦ τὴν καταστρέψανε, γυρίσανε πίσω στοὺς Ἀρτεμίσιο
μόλις ἄρχιζε νὰ νυχτώνῃ.

Τὴν τρίτῃ μέρα οἱ στρατηγοὶ τῶν βαρβάρων, μὲ τὴν ἰδέαν πὼς
ἦτανε πρᾶμα ἀνυπόφορο γι' αὐτοὺς τόσα λίγα πλοῖα νὰ τοὺς κά-
νουνε τόσο πολὺ κακό, ἔχοντας καὶ τὸ φόβο τοῦ Ξέρξη, δὲν πε-
ριμένανε πιά τοὺς Ἕλληνες νὰ κάμουνε τὴν ἀρχή, ἀλλὰ δίνοντας
θάρρος ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο σηκώσανε ἄγκυρα κατὰ τὸ μεσημέρι.
Καὶ ἦτανε σύμπτωσις, καὶ οἱ ναυμαχίες καὶ οἱ πεζομαχίες τῶν
Θερμοπυλῶν νὰ γίνονται αὐτὲς τὶς ἴδιες μέρες· καὶ καθὼς ὁ σκο-
πὸς τοῦ Λεωνίδα μὲ τοὺς δικούς του ἦτανε νὰ μὴν περάσουνε οἱ
βάρβαροι στὴν Ἑλλάδα, ἔτσι καὶ ὁ ναυτικὸς ἀγώνας, νὰ μὴ
μποῦνε στοὺς Εὐρεῖοι· λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ Ἕλληνες
εἶχανε τὴ φιλοδοξίαν νὰ μὴν ἀφήσουνε νὰ μποῦνε οἱ βάρβαροι,

ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτοὶ νὰ χαλάσουνε τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα, καὶ τότε νὰ τοὺς κυριέψουνε τὰ περάσματα.

Ἐνῶ λοιπὸν τὰ πλοῖα τοῦ Ξέρξη προχωροῦσανε μὲ τάξη, οἱ Ἕλληνες μένανε ἀκίνητοι σιμὰ στὸ Ἀρτεμίσιο· οἱ βάρβαροι κάνοντας μὲ τὰ πλοῖα σχῆμα μισοφέγγαρου τοὺς περικυκλώνανε γιὰ νὰ τοὺς κόψουνε κάθε φυγή. Τότε οἱ Ἕλληνες βγήκανε κι αὐτοὶ ἀνοιχτὰ κι ἄρχισε ἡ συμπλοκή. Σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχία βγήκανε ἰσόπαλοι καὶ οἱ δύο· γιατί ὁ στόλος τοῦ Ξέρξη ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ μεγάλο, ἀπὸ τὸν ταραγμὸ τῶν πλοίων, ποὺ πέφτανε τὸ ἓνα ἀπάνω στ' ἄλλο, ὁ ἴδιος γινότανε πρόσκομμα στὰ ἴδια του κινήματα, ὅμως βαστοῦσε τὴν ἀντίσταση καὶ δὲν ὑποχωροῦσε· γιατί τὸ εἶχανε ντροπὴ μεγάλη, σὲ τόσο λίγα πλοῖα νὰ δείξουνε τίς πλάτες τους. Πολλὰ λοιπὸν πλοῖα ἐλληνικὰ χαθήκανε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα πλοῖα βαρβαρικὰ καὶ βάρβαροι. Ὑστερα ἀπὸ τέτοιον ἰσόπαλο ἀγώνα χωριστήκανε τὰ δύο μέρη.

2. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος καταπλέει στὴ Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήνουν ἔρημην τὴν πόλιν τους.

Ἡ Ἀθήνα κυριεύεται καὶ ἡ Ἀκρόπολις
παραδίνεται σὲ τὴν φλόγην.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔβανε στὸ νοῦ του πῶς, ἂν μπορούσε νὰ τραβῆξῃ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τὸν Ἰωνικὸ καὶ τὸν Καρικὸ λαόν, θὰ μπορούσανε οἱ Ἕλληνες νὰ γίνουνε ἀπὸ κείνους δυνατώτεροι. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Εὐβοεῖς βόσκανε τὰ πρόβατά τους στὸ παραθαλάσσιο, ἐκεῖ συνάζοντας τοὺς στρατηγούς ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς εἶπε, πῶς μὲ κάποιον τρόπον, ποὺ καθὼς πιστεύει, μηχανεύτηκε, εἶχε τὴν ἐλπίδα νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ βασιλέα τοὺς καλύτερους συμμάχους του. Ἰσαμε κεῖ ὅμως ἄφησε τὸ συλλογισμό του νὰ φανῇ· ὅσο γιὰ τὴν τωρινὴν κατάστασιν, εἶπε, νὰ τί ἔπρεπε νὰ κάμουνε· νὰ πέσουνε ἀπάνω στὰ πρόβατα τὰ εὐβοϊκὰ καὶ νὰ σφάζῃ καθέννας ὅσα θέλει· γιατί καλύτερα νὰ τὰ φάῃ τὸ δικό τους στράτευμα, παρὰ νὰ τ' ἀρπάξουνε οἱ ἐχθροί· ἔδινε καὶ τὴ συμβουλὴ σὺν κάθε στρατηγῷ, νὰ προστάξῃ καθέννας τοὺς δικούς του ν' ἀνάψουνε φωτιές· ὅσο γιὰ τὸ γυρισμὸν τοὺς στὴν πατρίδα, αὐτὸς θὰ φυλάξῃ τὴ στιγμὴ γιὰ νὰ γυρίσουνε ἄβλαβοι. Αὐτὰ τοὺς φανήκανε ἀρεστὰ νὰ τὰ κάμουνε κι ἀμέσως ἀνάβοντας φωτιές ριχτήκανε στὰ πρόβατα.

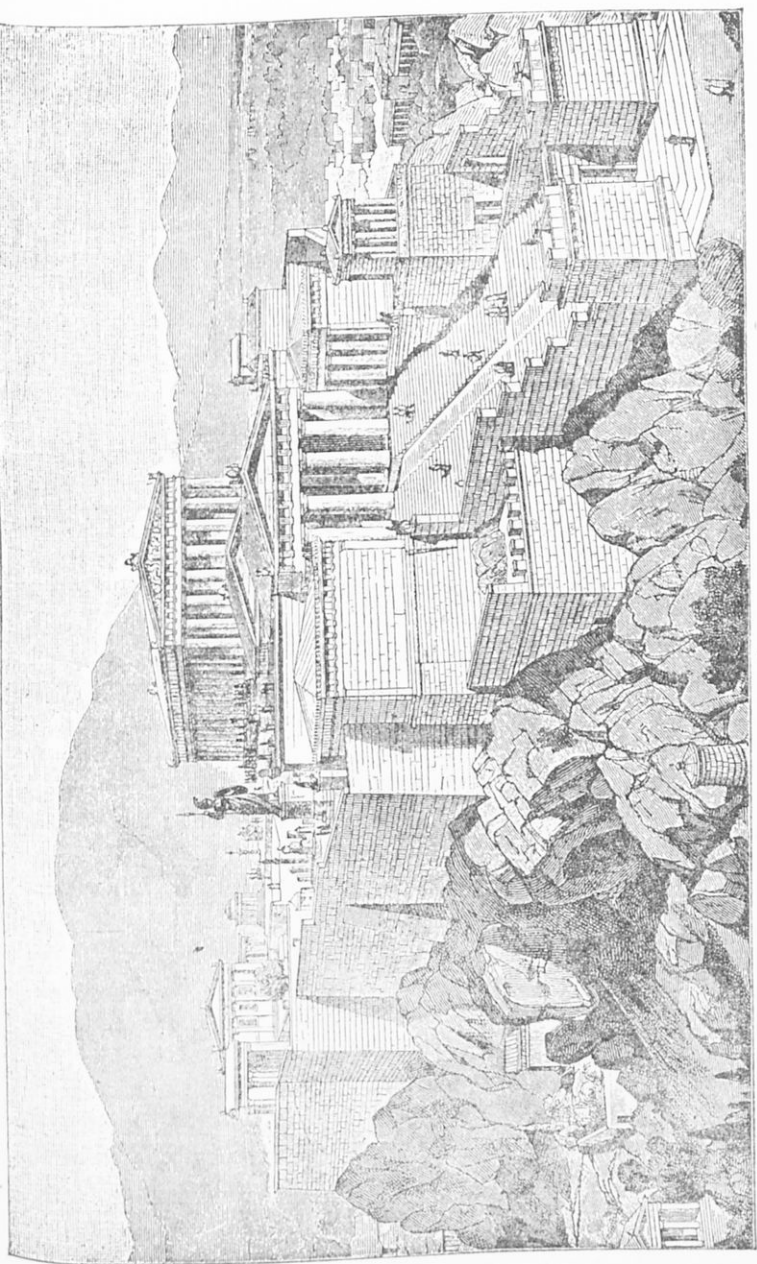

Ἐνῷ συνέβαιναν αὐτά, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Τραχίνα ταχυδρομός καὶ ἔκρινε γνωστὰ τὰ περιστατικὰ τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ στρατοῦ του. Τότε αὐτοί, μαθαίνοντας τὰ νέα, καμὴν ἀναβολὴ πρὶν δὲ θέλανε νὰ κάμουνε, κι ἀρχίσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι μὲ τὴν τάξην τους, πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, διαλέγοντας τὰ πιὸ γρήγορα πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, ἔπιανε σὲ κάθε μέρος πὺν βρισκότανε πηγὴ νεροῦ, κι ἐκεῖ χάραζε ἀπάνω στοὺς βράχους γραμμата· τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἄλλην μέρα φτάνοντας οἱ Ἴωνες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο τὰ διαβάσανε· καὶ νὰ τὸ νόημά τους· «Ἄνδρες Ἴωνες, δὲν εἶναι δίκαιο αὐτὸ πὺν κάνετε στὴ μνήμη τῶν προγόνων σας, θέλοντας μὲ τὴν ἐκστρατεία σας αὐτὴ νὰ ὑποδουλώσετε τὴν Ἑλλάδα· κάμετε γὰρ ἀντίθετο λοιπὸν κι ἐλάτε μὲ τὸ μέρος μας. Ἄν ὅμως τὸ πρᾶμα δὲ σᾶς εἶναι δυνατό, τὸ ἐλάχιστο, καὶ τώρα ἀκόμα τραβηχτῆτε ἀπὸ τὴ μέση σεῖς, παρακαλέσετε καὶ τοὺς Κᾶρες νὰ κάνουνε τὸ ἴδιο. Ἄν ὅμως οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι δυνατό νὰ γίνη, γιατί ἄλλη ἀνάγκη δυνατώτερη δὲ σᾶς ἀφήνει ν' ἀποστατήσετε, φανῆτε κἀν, ἅμα σμίξουμε στὴ μάχη, θεληματικὰ ἄνεργοι καὶ θυμηθῆτε ὅτι κατάγεσθε ἀπὸ μᾶς καὶ πὼς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἔχθρας μὲ τὸ βάρβαρο ἀπὸ ἐσᾶς προῆλθε». Ὁ Θεμιστοκλῆς τάγραφε αὐτά, καθὼς νομίζω, μὲ δίβουλο σκοπό· ἢ χωρὶς νὰ τὸ μάθῃ ὁ βασιλέας νὰ κάμουνε τοὺς Ἴωνες ν' ἀλλάξουνε γνώμη καὶ νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τους, ἢ, ἂν τὸ πρᾶμα καταγγέλθῃ στὸ βασιλέα, νὰ νομίσῃ αὐτὸς ἄπιστους τοὺς Ἴωνες καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὶς ναυμαχίες.

Αὐτὰ χάραξε ὁ Θεμιστοκλῆς στοὺς βράχους. Ἀξαφνα μιὰ μέρα κάποιος ἀπὸ τὴν Ἰστιαία⁽¹²¹⁾ ἔφτασε μὲ πλοῖο στοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν εἶδησι τῆς φυγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο. Αὐτοὶ μὴν πιστεύοντες τὸν ἄνθρωπο, τὸν κρατήσανε καὶ στείλανε γλήγορα πλοῖα μπροστὰ νὰ παρατηρήσουν· ἀφοῦ βεβαιώσανε τὰ πλοῖα τὴν ἀλήθεια, τότε ἀμέσως, μόλις ἔλαμψε ὁ ἥλιος, ὅλος ὁ στόλος συναγμένος τράβηξε γὰρ τὸ Ἀρτεμίσιο· σταματήσανε ἐκεῖ ὥς τὸ μεσημέρι καὶ τραβήξανε ἔπειτα γὰρ τὴν Ἰστιαία. Φτάνοντας κάμανε κατοχὴ τῆς πόλης τῶν Ἰστιαίων καὶ διαρπάξανε ὅλες τὶς παραλιακὰς κῶμες τῆς Ἑλλοπίας⁽¹²²⁾, πὺν εἶναι μέρος γῆς ἀπὸ τὴν Ἰστιαία.

Τῶν Ἑλλήνων λοιπὸν ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, κατὰ παράκληση τῶν Ἀθηναίων ἔπιασε στὴ Σαλαμίνα. Ἡ

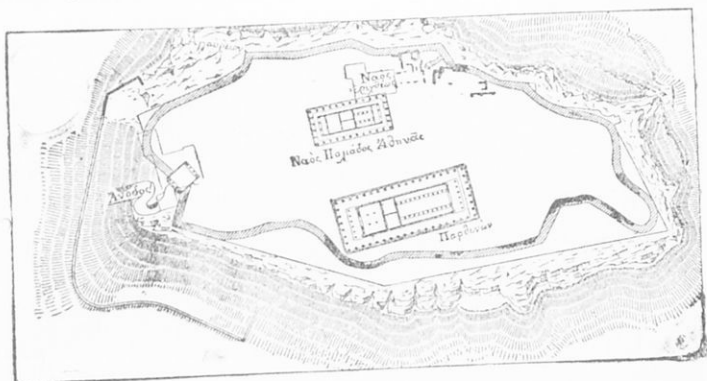
Ἡ Ἀκρόπολη σὴν ἀρχαιότητα

αἰτία, πὺν ζητήσανε οἱ Ἀθηναῖοι τῇ χάρῃ ν' ἀράξῃ ὁ στόλος
 στὴ Σαλαμίνα, ἦτανε γιὰ νὰ σηκώσουνε κι αὐτοὶ τὰ γυναικό-
 παιδά τους ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, κι ἀκόμα νὰ σκεφτοῦνε ὅλοι μαζὶ
 τί πρέπει νὰ κάμουνε. Καὶ ἡ σύσκεψή τους ἔπρεπε νὰ γίνῃ γιὰ
 τὴν τωρινή τους κατάστασι, ἀφοῦ βγήκανε γελασμένοι στίς
 ἐλπίδες τους. Ἐνῶ δηλ. περιμένανε νὰ βροῦνε τοὺς Πελοποννη-
 σίους μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τους στὴ Βοιωτία καὶ νὰ φυλᾶνε
 ἐκεῖ καρτέρι τοὺς βαρβάρους, ἀπ' αὐτοὺς δὲ βρήκανε κανέναν,
 ἀλλὰ μάθανε πὼς ὠχυρώνανε τὸν Ἰσθμό, θέλοντας πρῶτα ἀπ' ὅλα
 ἡ Πελοπόννησος νὰ γλυτώσῃ καὶ τὴν Πελοπόννησο νὰ φυλᾶνε, καὶ
 ἄς πᾶνε χαμένα τὰ ἄλλα μέρη. Αὐτὰ μαθαίνοντας οἱ Ἀθηναῖοι
 παρακαλέσανε τὸ στόλο νὰ κρατήσουνε στὴ Σαλαμίνα.

Ἔτσι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες πιάσανε ἐκεῖ, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι περᾶ-
 σανε στὸν τόπο τους. Μετὰ τὸ φτάσιμό τους βγάλανε κήρυγμα, ὅπως
 μπορεῖ καθένας νὰ κοιτάξῃ τοὺς δικούς του. Τότε οἱ περισσότε-
 ροὶ τοὺς στείλανε στὴν Τροιζήνα, ἄλλοι στὴν Αἴγινα κι ἄλλοι στὴ
 Σαλαμίνα. Ἡ σπουδὴ τους αὐτὴ γιὰ τὴ μεταφορὰ ἦτανε γιὰτὶ
 θέλανε ν' ἀκούσουνε τὸ χρησμό ⁽¹²³⁾, καὶ γιὰ τὴν παρακάτω αἰτία
 ἀκόμα πιὸ πολὺ· λένε οἱ Ἀθηναῖοι πὼς ἓνα μεγάλο φεῖδι ζῆ
 μέσα στὸ ναό ⁽¹²⁴⁾, φύλακας τῆς Ἀκρόπολης· καὶ δὲν τὸ λένε
 μοναχὰ πὼς τάχα ὑπάρχει, παρὰ τοῦ κάνουνε κάθε μῆνα προ-
 σφορά, μὰ πῆτα μὲ μέλι ζυμωμένη. Ὡς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ
 πῆτα βρισκότανε φαγωμένη, τώρα ὅμως ἔμενε ἀνέγγιχτη· μόλις
 ἡ ἱέρεια τὸ ἔκαμε γνωστό, οἱ Ἀθηναῖοι ὅλο καὶ γοργότερα
 παραιτούσανε τὴν πόλιν, ἀφοῦ καὶ ἡ θεὰ ⁽¹²⁵⁾ εἶχε παραιτήσῃ
 τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα τὰ εἶχανε μετακομίσει, πηγαί-
 νανε κι αὐτοὶ στὸ στρατόπεδο.

Ἀφοῦ οἱ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο κρατήσανε τὰ πλοῖα στὴ Σαλα-
 μίνα, τότε καὶ ὁ ἄλλος ναυτικὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων, πὺν
 ἦτανε στὴν Τροιζήνα, μαθαίνοντας αὐτὸ συναζότανε κι αὐτὸς
 ἐκεῖ· γιὰτὶ ἡ πρώτη συνεννόηση ἦτανε νὰ συναχτοῦνε ὅλοι στὸν
 Πώγωνα, λιμάνι τῶν Τροιζηνίων· τώρα λοιπὸν τὰ συναγμένα
 πλοῖα γενήκανε πολὺ περισσότερα ἀπὸ κεῖνα πὺν ναυμαχούσανε
 στὸ Ἀρτεμίσιο. Ναύαρχος ἀπάνω σ' ὅλους ἦτανε ὁ ἴδιος πὺν
 ἦτανε καὶ στὸ Ἀρτεμίσιο, ὁ Εὐρυβιάδης τοῦ Εὐρυκλείδου, Σπαρ-
 τιάτης, ἃν καὶ δὲν κρατοῦσε ἀπὸ βασιλικὴ γενιά. Τὰ πλοῖα
 τῶν Ἑλλήνων ἦτανε τριακόσια ἐβδομήντα ὀχτὼ τὸ ὅλο· ἀπ'
 αὐτὰ ἑκατὸν ὀγδοήντα ἦτανε ἀθηναϊκά.

Οἱ ναύαρχοι ὅλοι κάμανε συνέλευση γιὰ ν' ἀποφασίσουνε. Ὁ Εὐρυβιάδης πρόβαλε νὰ λέγη ἐλεύθερα ὁ καθένας τὴ γνώμη του, σὲ ποιὸ μέρος ἀπὸ ὅσες χῶρες αὐτοὶ εἶχανε στὴν ἐξουσία τους νόμιζε πὼς ἦτανε τὸ πιὸ πρόσφορο γιὰ νὰ δώσουνε μάχη καὶ ἀφοῦ ἡ Ἀττικὴ εἶχε ἐγκαταλειφθῇ, γιὰ τὶς ἄλλες χῶρες ἦτανε ἡ πρότασή του. Οἱ γνώμες τῶν περισσοτέρων συμφωνοῦσανε σ' αὐτό· νὰ πᾶνε στὸν Ἰσθμὸ κι ἐκεῖ νὰ ναυμαχήσουνε ἔμπρὸς στὴν Πελοπόννησο, προσθέτοντας τὴν πρόφασιν, πὼς, ἂν ναυμαχήσουνε στὴ Σαλαμίνα καὶ νικηθοῦνε, θὰ πολιορκηθοῦνε μέσα στὸ νησί κι ἐκεῖ καμιὰ βοήθεια δὲ θὰ ἔχη νὰ

Σχεδιογράφημα τῆς Ἀκρόπολης
πρὶν ἀπὸ τοὺς περσικοὺς πολέμους

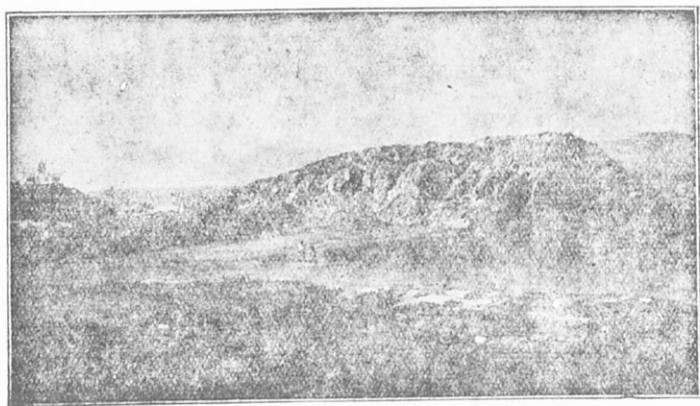
τοὺς ἔλθῃ· ἂν ὅμως ναυμαχήσουνε κοντὰ στὸν Ἰσθμὸ, θὰ βροῦνε, βγαίνοντας ἀπὸ τὰ πλοῖα, καταφύγιο στοὺς δικούς του.

Ἐνῶ σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα φτάνανε οἱ Πελοποννήσιοι στρατηγοί, ἦρθε ἓνας Ἀθηναῖος μὲ τὴν εἰδηση πὼς οἱ βάρβαροι μπήκανε στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν καίγανε ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρῃ. Γιατὶ ὁ στρατὸς μὲ τὸν Ξέρξη, περνώντας μέσα ἀπ' τὴ Βοιωτία, ἀφοῦ ἔκαψε τὶς Θεσπιές, παραιτημένους ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ποὺ εἶχανε φύγει στὴν Πελοπόννησο, καὶ τὸ ἴδιο ἔκαμε στὶς Πλαταιές, ἔφτασε καὶ στὴν Ἀθήνα· καὶ ὅλα τὰ παράδωσε στὴν ἀρπαγή. Ἐκαψε ὅμως τὶς δυὸ πόλεις ποὺ εἶπα, γιατί εἶχε μάθει ἀπὸ τοὺς Θηβαίους πὼς αὐτὲς δὲν εἶχανε προσκυνήσει.

Καὶ πήρανε ἔτσι τὸ ἄστυ τῆς Ἀθήνας ἔρημο, καὶ μοναχὰ λίγους ἤϋσανε ἐκεῖ Ἀθηναῖους μέσα στὸ ἱερὸ κλεισμένους· καὶ

ἦτανε ὅλοι τοὺς ταμίες τοῦ ναοῦ ⁽¹²⁶⁾ καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἄνθρωποι φτωχοί· καὶ αὐτοὶ ὅλοι ἀφοῦ φράζανε ⁽¹²⁷⁾ μὲ ξύλα τὶς θύρες τῆς Ἀκρόπολης, χτυπούσανε τοὺς ἐχθροὺς· αὐτοὶ δὲ φύγανε στὴ Σαλαμίνα, γιατί ἦτανε πολὺ φτωχοί, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά νομίζανε πὼς σωστότερα ἐξηγήσανε τὸ χρησμὸ τῆς Πυθίας, πὼς τὸ ξύλινο τεῖχος θὰ εἶναι ἅπαρτο· κατὰ τὸ μαντεῖο λοιπόν, τὸ δικό τους καταφύγιο κι ὄχι τὰ πλοῖα ἦτανε τὸ ξύλινο τεῖχος.

Οἱ Πέρσες κρατώντας τὸ λόφο ἀντίκρου ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, πὺν λέγεται Ἄρειος πάγος ⁽¹²⁸⁾, νά μὲ τί τρόπο κάμανε τὴν πολιορκία· ἀφοῦ βάνανε στουππὶ ἀναμμένο γύρω στὰ βέλη, τὰ ρί-

Ὁ Ἄρειος πάγος

χνανε κατὰ τὸ φράχτη. Οἱ πολιορκημένοι ὅμως Ἀθηναῖοι ἐπιμένανε στὴν ἀντίσταση, ἂν καὶ εἶχανε φτάσει στὰ τελευταῖα τοὺς καὶ ὁ φράχτης πιά δὲν τοὺς βοηθοῦσε. Οὔτε τὶς προτάσεις πὺν τοὺς κάνανε οἱ Πεισιστρατίδες ⁽¹²⁹⁾ περὶ συνθήκης θέλανε νὰ τὶς δεχτοῦνε, καὶ γιὰ ὑπεράσπισή τους, μαζί μ' ἄλλους τρόπους πὺν μηχανεύονταν, κάνανε κι αὐτό· καθὼς οἱ βάρβαροι πλησιάζανε στὶς πύλες, κυλούσανε ἀπάνω τους λιθάρια στρογγυλά, ὥστε ὁ Ξέρξης πολὺν καιρὸ βρισκότανε σ' ἀπορία μὴ μποροῦντας νὰ τοὺς καταβάλλῃ.

Τέλος στὰ στενά πὺν βρεθῆκανε οἱ βάρβαροι φάνηκε κάποιον πέρασμα. Κατὰ τὸ χρησμὸ ὅλη ἡ Ἀττικὴ, ὅση εἶνε στεριά, ἔμελλε νὰ πέσῃ στῶν Περσῶν τὰ χέρια. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη ⁽¹³⁰⁾, ἀλλὰ παραπίσω ἀπὸ τὶς πύλες καὶ ἀπὸ τὸν ἀνήφορο,

ἔκει οὔτε φύλαγε κανεῖς οὔτε ἦτανε φόβος μὴν περάσῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος ἄνθρωπος· ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος, σιμὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀγλαύρου⁽¹³¹⁾, κόρης τοῦ Κέκροπα, περάσανε καμπόσοι βάρβαροι, ἃν καὶ ὁ τόπος ἦτανε γκρεμός. Καθὼς τοὺς εἶδανε ἀνεβασμένους οἱ Ἀθηναῖοι, ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε ἀπὸ τὸ τεῖχος κάτω καὶ σκοτωνόντανε, ἄλλοι καταφεύγανε μέσα στὸ ναό. Οἱ Πέρσες, ποὺ εἰχανε ἀνεβῇ, πρῶτα ριχτήκανε στὶς πύλες τοῦ ναοῦ, κι ἀφοῦ τὶς ἀνοίξανε σκοτώνανε τοὺς ἱκέτες· κι ἀφοῦ τοὺς στρώσανε ὅλους κατὰ γῆς νεκροὺς, διαρπάξανε τὸ ναὸ καὶ πυρπολήσανε τὴν Ἀκρόπολη.

Ἄμα πῆρε δολάκερη πιά τὴν Ἀθήνα ὁ Ξέρξης, ἔστειλε στὰ Σοῦσα ταχυδρομὸ καβαλλάρη ν' ἀναγγεῖλῃ στὸν Ἀρτάβανο⁽¹³²⁾ τὴ λαμπρὴ ἐπιτυχία του. Τῇ δεύτερῃ μέρᾳ ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τοῦ κήρυκα συγκάλεσε τοὺς ἐξορίστους Ἀθηναίους, ποὺ ἦτανε στὴν ἀκολουθία του, καὶ τοὺς παράγγειλε κατὰ τὰ δικά τους ἔθιμα νὰ προσφέρουνε θυσίαις ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὴν προσταγὴ αὐτὴ τὴν ἔκανε εἴτε γιατί εἶδε κάποιον ὄνειρο εἴτε καὶ γιατί θυμήθηκε τοῦ ναοῦ τὸ κάψιμο. Καὶ οἱ ἐξορίστοι Ἀθηναῖοι ἔκτελέσανε τὶς προσταγές του.

3. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ μάθανε στὴ Σαλαμίνα τῆς Ἀκρόπολης τὰ περιστατικά, φτάσανε σὲ τόση ταραχή, ὥστε μερικοὶ στρατηγοὶ οὐδὲ περιμεΐνανε τὴν ἀπόφαση ποὺ θάβγαине ἀπάνω στὸ θέμα τῆς συζήτησης, ἀλλὰ πηδήσανε μέσα στὰ πλοῖα καὶ σηκώσανε πανιά, ἔτοιμοι νὰ φεύγουνε. Οἱ ἄλλοι ποὺ εἵχανε ἀπομείνει ἐπικυρώσανε τὴ γνώμη νὰ ναυμαχήσουνε μπρὸς στὸν Ἴσθμό. Καὶ ἔγινε νύχτα, καὶ ὅλοι, ἀφοῦ λύσανε τὴ συνεδρία, ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε στὰ πλοῖα.

Τότε, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμπαινε στὸ δικό του πλοῖο, ὁ Μνησίφιλος, ἄνδρας Ἀθηναῖος, τὸν ἐρώτησε τί εἶχε ἀποφασιστῇ, καὶ ἀφοῦ ἔμαθε πὼς ἡ ἀπόφαση ἦτανε νὰ φέρουνε τὰ πλοῖα στὸν Ἴσθμό καὶ κεῖ νὰ ναυμαχήσουνε, εἶπε· «Λοιπὸν νὰ τόχης βέβαιον πὼς, ἂν σηκώσουνε πανιά ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, γιὰ καμιά πατρίδα πιά δὲ θάχης νὰ ναυμαχήσης· γιατί καθένας θὰ τραβήξῃ στὸν τόπο του, καὶ οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Εὐρυβιάδης οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος στὸν κόσμον θὰ σταθῇ ἄξιος νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ὥστε ὁ στόλος

νά μὴ σκορπιστῇ καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ χαθῇ ἀπὸ ἀνοησία τους. Ἄν ὑπάρχῃ λοιπὸν κανένας τρόπος, τρέξε καὶ προσπάθησε νὰ χαλάσῃς τὰ ἀποφασισμένα, καὶ ἂν μπορέσῃς ν' ἀλλάξῃς τὴ γνώμη τοῦ Εὐρυβιάδῃ, ὥστε ἐδῶ νὰ μένουμε».

Παραπολὺ ἄρεσε τοῦ Θεμιστοκλῆ τούτῃ ἡ συμβουλὴ καὶ χωρὶς νὰ βγάλῃ λόγῳ ἀπ' τὸ στόμα του τράβηξε γιὰ τὸ πλοῖο τοῦ Εὐρυβιάδῃ, καὶ φτάνοντας εἶπε πὼς ἤθελε γιὰ δημόσια ὑπόθεσι νὰ τοῦ μιλήσῃ. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε νὰ μπῇ στὸ πλοῖο καὶ νὰ τοῦ εἰπῇ ὅ,τι θέλει. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ κάθησε κοντά του, τοῦ εἶπε μὲ τὴ σειρὰ ὡς δικὰ του λόγια ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ Μνησίφιλο, καὶ πρόστεσε καὶ ἄλλα πολλὰ, ὥσπου τοῦ γύρισε τὴ γνώμη καὶ τὸν ἔκαμε νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ πλοῖο καὶ νὰ καλέσῃ σὲ συμβούλιο τοὺς στρατηγούς.

Ἀφοῦ συναχτήκανε οἱ στρατηγοί, πρὶν ἀκόμα ὁ Εὐρυβιάδῃς ἐξηγήσῃ τὴν αἰτία πὺν τοὺς συγκάλεσε, ἄρχισε ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ πολλὰ λόγια νὰ μιλῇ, ἀφοῦ εἶχε καὶ μεγάλη ἀνάγκη· κι ἐνῶ αὐτὸς μιλοῦσε, ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος τοῦ Ὁκύτῃ εἶπε· «ὦ Θεμιστοκλή, στοὺς ἀγῶνες ὅποιος ξεκινάει πρὶν ἀπὸ τὸ σύνθημα τρώει ξύλο». Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς γι' ἀπολογία τοῦ εἶπε· «Ὅσοι ὅμως μένουνε παραπίσω, δὲν παίρνουνε στεφάνι».

Ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ μίλησε στὸν Κορίνθιο τόσο μαλακά· στὸν Εὐρυβιάδῃ ὅμως δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπ' ὅσα πρωτύτερα τοῦ εἶχε ἀναπτύξει, πὼς δηλ. ἂν φύγουν ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα θὰ σκορπιστοῦν, καὶ τὰ παρόμοια· γιατί μπρὸς στοὺς συμμάχους τὸ νόμιζε ντροπὴ νὰ κατηγορήσῃ κανέναν· πιάστηκε λοιπὸν ἀπὸ ἄλλο ἐπιχείρημα καὶ εἶπε· «Εὐρυβιάδῃ, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται νὰ σώσῃς τὴν Ἑλλάδα, ἂν μ' ἀκούσῃς, μένοντας ἐδῶ, καὶ δὲν παραδεχτῇς τὰ λόγια τῶν ἄλλων φέρνοντας τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμό. Κάμε λοιπὸν τὴ σύγκρισιν, ἀφοῦ ἀκούσῃς καὶ τὴ μιὰ γνώμη καὶ τὴν ἄλλη· ἂν χτυπηθῇς μὲ τὸν ἐχθρὸ κοντὰ στὸν Ἰσθμό, ἡ ναυμαχία θὰ γίνῃ σὲ ἀνοιχτὸ πέλαγος, πρᾶμα πὺν σὲ μᾶς καθόλου δὲ συμφέρει, γιατί ἔχουμε βαρύτερα πλοῖα καὶ λιγώτερα στὸν ἀριθμὸ· ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, καὶ ἂν ἔχουμε κάποιαν ἐπιτυχία, θὰ χάσουμε ὅμως τὴ Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Αἴγινα, καὶ τότε ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων θ' ἀκολουθήσῃ τὸ ναυτικὸ τους. Ἔτσι θὰ τοὺς φέρῃς σὺ ὁ ἴδιος στὴν Πελοπόννησο καὶ θὰ βάλῃς σὲ κίνδυνον ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἄν κάμῃς ὅσα λέω ἐγώ, νὰ πόσα θὰ ἔχῃς

ὠφελήματα. Πρῶτα πολέμοντας μέσα σὲ στενὸ μὲ λίγα πλοῖα ἐνάντια σὲ πολλά, ἂν ὁ πόλεμος λάβῃ τὸ λογικὸ του τέλος, θὰ ὑπερτερήσουμε πολὺ, γιατί ἡ ναυμαχία μέσα σὲ στένωμα θὰ εἶναι μὲ τὸ δικό μας μέρος, καὶ σ' εὐρυχωρία μὲ τὸ δικό τους· ἔπειτα, δική μας μένει ἡ Σαλαμίνα, ὅπου εἶναι φυλαγμένα τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων· καὶ τελευταῖο μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἐκεῖνο πού ἐσεῖς οἱ Πελοποννήσιοι πολὺ ἐπιμένετε σ' αὐτό· τὸ ἴδιο δηλ., κι ἐδῶ μένοντας εἴτε στὸν Ἰσθμό, ἢ ναυμαχία θὰ γίνῃ ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκείνους (τοὺς βαρβάρους), ἂν τὸ συλλογιστῇς καλά, δὲ θὰ τοὺς φέρῃς στὴν Πελοπόννησο. Ἄν λοιπὸν γίνουμε ὅσα ἐγὼ ἐλπίζω καὶ νικήσουμε τοὺς βαρβάρους στὴ θάλασσα, οὔτε στὸν Ἰσθμὸ θὰ σᾶς παρουσιαστοῦν οἱ βάρβαροι οὔτε θὰ προχωρήσουνε πέρα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἀλλὰ θὰ φύγουνε μὲ πολλὴ ντροπὴ τους, καὶ τέλος θὰ ἔχουμε κέρδος τῇ σωτηρίᾳ τῶν Μεγάρων, τῆς Αἰγίνας καὶ τῆς Σαλαμίνας, ὅπου κάποιος χρησιμὸς δικὸς μας λέει πὼς θὰ καταβάλουμε τοὺς ἐχθρούς. Στους ἀνθρώπους πού σκέπτονται λογικὰ τίς περισσότερες φορὲς ὁ θεὸς τοὺς δίνει τὸ καλὸ· τίς γνῶμες τῶν ἀνθρώπων, ἅμα εἶναι ἀνόητες, οὔτε ὁ θεὸς τίς βοηθαίει».

Ἐνῷ ὁ Θεμιστοκλῆς μιλοῦσε, πάλι ὁ Ἀδείμαντος τὸν ἀντίκοψε λέγοντάς του νὰ σωπαίνῃ, ἀφοῦ ἦτανε ἄνθρωπος χωρὶς πατρίδα, καὶ δὲν ἄφηνε τὸν Εὐρυβιάδῃ νὰ πηγαίνῃ μὲ τὴ γνώμη ἀνθρώπου ἄπατρη· ἂν ἔδειχνε ποιᾶς πόλῃς ἦτανε ἀντιπρόσωπος, τότε μοναχὰ μπορούσε νὰ συμβάλῃ κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του. Καὶ ὅλες αὐτὲς τίς προσβολὰς τίς ἔκανε, γιατί τῶν Ἀθηναίων ἡ πόλις εἶχε κυριευθῇ καὶ ἦτανε στὰ χέρια τῶν βαρβάρων. Τότε πιά ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ἀδείμαντο καὶ τοὺς συμπολίτες του Κορινθίους ἄρχισε νὰ τοὺς χτυπάῃ πολὺ κακὰ, καὶ τοὺς ἔδειχνε μ' ὅσα ἔλεγε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πόλις καὶ γῆ μεγαλύτερη ἔχουνε ἀπ' αὐτοὺς ὅσο βρίσκονται στὴν ἐξουσία τους διακόσια πλοῖα μὲ τὰ πληρώματά τους· καὶ δὲν ὑπάρχουνε Ἕλληνες μὲ τόση δύναμη πού ν' ἀποκρούσουνε τὴ δική τους.

Καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖνον, γύρισε κι ἔλεγε στὸν Εὐρυβιάδῃ μὲ περισσότερη ἔμφαση· «Σὲ σένα ἤθελα νὰ πῶ, πὼς ἂν μείνῃς μοναχὰ θὰ φανῇς ἄνδρας γενναῖος, ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ νὰ μείνῃς μοναχὰ θὰ φανῇς ἄνδρας γενναῖος, εἰδεμὴ θὰ ἀναποδογυρίσῃς τὴν Ἑλλάδα· ὅλο τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου κρέμεται ἀπὸ τὰ πλοῖα. Ἄκουσε λοιπὸν ἐμένα. Ἄν ὅμως δὲν τὸ κάμῃς αὐτό, ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι, ἔτσι ὅπως βρισκό-

μαστε, μὲ τὸ στόλο μας καὶ μὲ τὶς οἰκογένειές μας, θὰ φύγουμε γιὰ τὴν πόλιν Σίρην τῆς Ἰταλίας, πού εἶναι δική μας ἀπὸ τὰ παλιά, καὶ οἱ χρησμοὶ λένε πὼς ἀπὸ μᾶς μιὰ μέρα θὰ κατοικηθῇ· καὶ σεῖς, ἀφοῦ μέινετε ὁρφανοὶ ἀπὸ τέτοιους συμμάχους σὰν ἐμᾶς, θὰ θνημηθῆτε τὰ λόγια μου μιὰ μέρα».

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ὁ Εὐρυβιάδης ἄλλαξε γνώμη· καὶ νομίζω ὅτι τόκαμε ἀπὸ φόβο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς παραιτήσουνε, ἂν ὁδηγήσῃ τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμό· καὶ ἂν τοὺς παραιτούσανε· οἱ Ἀθηναῖοι, δὲ θὰ ἦτανε πιά ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί. Προτίμησε λοιπὸν τὴ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἐκεῖ νὰ μέινουνε καὶ νὰ βγάλουνε πέρα τὸν ἀγώνα.

Ἔτσι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα, ἀφοῦ μὲ λόγια δώσανε μεταξύ τους τὸν πρῶτον ἀκροβουλισμό, δοθήκανε νὰ ἐτοιμάζονται γιὰ μάχην σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Εὐρυβιάδου. Καὶ ἄρχισε νὰ φέγγῃ ἡ μέρα, καὶ μόλις ὁ ἥλιος ἔβγαινε, ἔγινε σεισμός καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα· γι' αὐτὸ τοὺς φάνηκε καλὸ νὰ προσευχηθοῦνε στοὺς θεοὺς καὶ νὰ καλέσουνε συμμάχους τοὺς Αἰακίδες⁽¹³³⁾. Τὸ εἶπανε καὶ τὸ κάμανε· ἀφοῦ προσευχηθῆκανε σ' ὅλους τοὺς θεοὺς, ὕστερα ζητήσανε καὶ τὴ βοήθεια ἀπὸ τὸν Αἴαντα καὶ τὸν Τελαμώννα, τοὺς Σαλαμινίους ἥρωες, καὶ ὅσο γιὰ τὸν Αἰακὸ καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδες στείλανε πλοῖο ἐπίτηδες στὴν Αἴγινα.

4. Πολεμικὸ συμβούλιον τῶν Περσῶν.

Ἀφοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξη πῆγανε νὰ ἰδοῦνε μὲ τὰ μάτια τους στὴν Τραχίνα τὸ χαλασμό τῶν Σπαρτιατῶν⁽¹³⁴⁾, περάσανε μὲ τὸ στόλον στὴν Ἰστιαία, μέινανε ἐκεῖ τρεῖς μέρες, προχωρήσανε μέσα ἀπὸ τὸν Εὐρίππον καὶ σ' ἄλλες τρεῖς μέρες φτάσανε στὸ Φάληρον.

Ἐκεῖ ὁ Ξέρξης μοναχὸς του κατέβηκε κοντὰ στὰ πλοῖα, θέλοντας νὰ ἀνταμωθῇ μὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ ν' ἀκούσῃ τὶς γνώμες τους· φτάνοντας ἐκεῖ, κάθησε στὸ θρόνον του· τότε φτάσανε καλεσμένοι ἀπὸ τὰ πλοῖα οἱ διάφοροι τύραννοι τῶν ἔθνων τοῦ κράτους του καὶ οἱ ταξίαρχοι τῶν πλοίων καὶ καθίσανε κι αὐτοὶ κατὰ τὴ σειράν πού ἠθέλε τὸν καθένα νὰ τιμήσῃ ὁ βασιλεὺς· πρῶτος κάθησε ὁ Σιδώνιος, ὕστερα ὁ Τύριος καὶ κατόπι οἱ ἄλλοι. Καθὼς ἦτανε καθισμένοι μὲ τάξιν καὶ μὲ σεβασμό, ἔστειλε ὁ Ξέρ-

ξης τὸ Μαρδόνιο καὶ ρωτοῦσε τὴ γνώμη τους ἂν ἔπρεπε νὰ κάμῃ ναυμαχία.

Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Μαρδόνιος φέροντας γύρω, ρώτησε πρῶτο τὸ Σιδώνιο, καὶ μετὰ τὴ γνώμη τοῦ Σιδωνίου συμφωνοῦσαν καὶ οἱ ἄλλοι, λέγοντας νὰ γίνη ναυμαχία, ἄρρεσε καὶ στὸν Ξέρξη αὐτὴ ἡ γνώμη καὶ παράγγειλε νὰ τὴν ἀκολουθήσουνε. Ἀφοῦ δοθήκανε οἱ κατάλληλες διαταγές, ξεκινήσανε ἀπὸ τὸ Φάληρο γιὰ τὴ Σαλαμίνα καὶ φτάνοντας ἐκεῖ, μετὰ ἡσυχία μπήκανε σὲ παρατάξη. Τότε ὅμως ἡ μέρα δὲν τοὺς ἔφτανε νὰ ναυμαχήσουνε, γιατί ἡ νύχτα πλάκωνε· ἐτοιμαζόντανε ὅμως γιὰ τὴν ἄλλη μέρα. Φόβος καὶ τρόμος ἔπιασε τοὺς Ἕλληνες, καὶ μάλιστα τοὺς Πελοποννησίους, γιατί μένοντας ἐκεῖ θὰ ναυμαχοῦσανε γιὰ τῶν Ἀθηναίων τὴ χώρα· ἂν ὅμως νικηθοῦνε, θὰ μείνουνε ἀποκλεισμένοι καὶ θὰ πολιορκηθοῦνε στὸ νησί, ἀφήνοντας τὸ δικό τους τόπο ἀφύλαχτο.

5. Προσπάθειες τοῦ Θεμιστοκλῆ νὰ ναυμαχήσουνε οἱ Ἕλληνες στὴ Σαλαμίνα.

Τὴν ἴδια νύχτα ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων κίνησε γιὰ τὴν Πελοπόννησον· ὅμως ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα εἶχανε παρῆθι νὰ μὴν περάσουνε οἱ βάρβαροι διὰ ξηρᾶς. Γιατὶ μόλις εἶχανε μάθει οἱ Πελοποννήσιοι τὸ θάνατο τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλεις, συναχτήκανε μετὰ βία καὶ στρατοπεδέψανε στὸν Ἴσθμό· στρατηγὸς τοὺς ἦτανε ὁ Κλεόμβροτος τοῦ Ἀλεξανδρίδη, ἀδερφὸς τοῦ Λεωνίδα· ἐκεῖ στρατοπεδευμένοι ἀποκλείσανε τὸ δρόμο⁽¹³⁵⁾ ποὺ περνάει ἀπὸ τὶς Σκιρωνίδες πέτρες· ὕστερα, ἀφοῦ τὸ συζητήσανε καὶ τὸ ἀποφασίσανε πρῶτα, ἀρχίσανε νὰ χτίζουνε τεῖχος ἀπὸ τοῦ Ἴσθμοῦ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρην καὶ ἐπειδὴ δουλεύανε πολλὰς μυριάδες χωρὶς ἐξαίρεση, τὸ ἔργο προχωροῦσε· γιατί καὶ πέτρες καὶ πλῖθρες καὶ ξύλα καὶ καλάθια ἄμμο γεμάτα κουβαλοῦσανε, καὶ δὲν παύανε στιγμή τὴ δουλειά, μέρα καὶ νύχτα.

Οἱ συναγμένοι Ἕλληνες στὸν Ἴσθμό ἦταν αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅλοι οἱ Ἀρκάδες, Ἡλεῖοι καὶ Κορίνθιοι, Σικωνῖοι καὶ Ἐπιδαύριοι, Φλιάσιοι, Τροιζήνιοι καὶ Ἑρμιονεῖς. Αὐτοὶ ἦταν ὅλοι ποὺ τρέξανε ἐκεῖ βοήθεια ἀπὸ μεγάλο φόβο γιὰ τῆς Ἑλλάδας τὸν κίνδυνο. Οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἔμειναν ἀδιάφοροι. Καὶ οἱ γιοστὲς τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Καρνείων⁽¹³⁶⁾ εἶχανε περᾶσει πιά.

Εἶπα γι' αὐτοὺς ποὺ βρισκόντανε στὸν Ἰσθμό, σὲ τί ἐργασία καταγινόντανε, ἀφοῦ ὁ κίνδυνος ἦτανε γιὰ ὅλα κι ἀπὸ τὰ πλοῖα δὲν ἐλπίζανε νὰ ἰδοῦνε σωτηρία. Ὅσοι βρισκόντανε στὴ Σαλαμίνα μαθαίνοντας αὐτὰ καὶ πάλι εἶχανε φόβο ὅχι γιὰ τὸν ἴδιον ἑαυτό τους, ὅσο γιὰ τὴν τύχη τῆς Πελοποννήσου. Στὴν ἀρχὴ σμίγοντας ἄντρας μὲ ἄντρα μιλούσανε σιγὰ κι ἀπορούσανε γιὰ τὴν ἀβουλία τοῦ Εὐρυβιάδῃ τέλος τὸ πρῶμα ξέσπασε. Καὶ ἐγίνε τότε συμβούλιο, καὶ πολλὰ λόγια λεγόντανε καὶ ξαναλεγόντανε, ἄλλοι πὼς ἔπρεπε, φεύγοντας γιὰ τὴν Πελοπόννησο, γι' αὐτὴ καὶ νὰ πολεμήσουνε καὶ ὅχι νὰ μείνουνε καὶ νὰ κάμουνε πόλεμο γιὰ χώρα κυριευμένη· οἱ Ἀθηναῖοι πάλι καὶ οἱ Αἰγινῆτες καὶ οἱ Μεγαρεῖς, ἐκεῖ νὰ μείνουνε κι ἐκεῖ νὰ πολεμήσουνε.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέποντας πὼς νικοῦσε ἡ γνώμη τῶν Πελοποννησίων, βγαίνει κορυφὰ ἀπὸ τὸ συμβούλιο καὶ στέλνει ἄνθρωπο μὲ πλοῖο στῶν Μήδων τὸ στρατόπεδο καὶ παραγγέλλει νὰ τοὺς πῇ ὅσα ἦτανε ἀνάγκη· ὁ ἄνθρωπος αὐτός, Σίκιννος τὸ ὄνομά του, ἦτανε δοῦλος καὶ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Θεμιστοκλῆ. Ἀργότερα ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἔκαμε πολίτη Θεσπία, ὅταν ἡ πόλη αὐτὴ δεχότανε ξένους πολῖτες, καὶ τὸν ἐφόρτωσε μὲ χρήματα. Αὐτὸς λοιπὸν τότε φτάνοντας στοὺς στρατηγούς τῶν βαρβάρων, τοὺς εἶπε· «Μὲ ἔστειλε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων—ἐπειδὴ ἔχει φρονήματα φιλικὰ πρὸς τὸ βασιλεῖα καὶ θέλει τὰ δικά σας πράγματα νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ κι ὅχι τὰ ἑλληνικὰ—νὰ σᾶς πῶ πὼς οἱ Ἕλληνες τρομασμένοι ἀρχίσανε νὰ βάνουνε στὸ νοῦ φευγάλα· τώρα λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς σᾶς δίνει εὐκαιρία νὰ καταφέρετε ἔργο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λαμπρό, ἂν δὲν τοὺς ἀφήσετε νὰ σᾶς ξεφύγουνε· γιατί οὔτε εἶναι μεταξύ τους σύμφωνοι οὔτε καὶ θὰ ἀντισταθοῦνε πιά, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἰδῆτε νὰ πολεμᾶνε μεταξύ τους αὐτοὺς, ποὺ εἶναι μὲ τὰ δικά σας τὰ φρονήματα, μὲ τοὺς ἄλλους, ποὺ εἶναι ἐναντίοι σας». Ὁ Σίκιννος, ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἔφυγε τρεχάλα.

Στοὺς Πέρσες τὰ λόγια τοῦτα φανήκανε ἀξιόπιστα· πρῶτα λοιπὸν ρίξαν ἀπάνω στὸ νησί Ψυττάλεια⁽¹⁸⁷⁾, τὸ ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ στὴν ξηρά, ἓνα πολυάρθρο σῶμα. Ἐπειτα, φτάνοντας τὰ μεσάνυχτα, ἀναπτύξανε τὸ δυτικὸ τους πλευρὸ σὲ κύκλο πρὸς τὴ Σαλαμίνα, ἀνοιγτήκανε σὲ μάχη οἱ ἄλλοι ποὺ ἦτανε παραταγμένοι κοντὰ στὴν Κέο καὶ τὴν Κυνόσουρα⁽¹⁸⁸⁾,

καὶ τέλος κρατούσανε μετὰ τὰ πλοῖα τοὺς γραμμὴ ὅλον τὸν πορθμὸ ἴσαμετὴ Μουνιχία⁽¹³⁹⁾. Αὐτὴ τὴν παράταξιν τὴν κάμανε μετὰ σκοπὸ νὰ μὴ μπορέσουνε οἱ Ἕλληνες ὄχι νὰ φύγουνε, ἀλλὰ ἀποκλεισμένοι στὴ Σαλαμίνα νὰ πληρώσουνε ὅλα τοὺς τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀρτεμισίου. Στὴν Ψυττάλεια πάλιν κάμανε τὴν ἀπόβασιν μετὰ σκοπὸ πῶς, ἂν γίνῃ ναυμαχία, ἐκεῖ χωρὶς ἄλλο θὰ ριχτοῦνε ἄνθρωποι καὶ ναυάγια, καὶ τοὺς δικούς τοὺς ἐκεῖ θὰ τοὺς βοηθοῦνε, ἐνῶ θὰ σκοτώνουνε τοὺς ἐχθρούς. Ὅλα αὐτὰ τὰ κάνανε μετὰ ἡσυχία γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουνε εἰδησὴ οἱ ἐχθροί. Καὶ ὅλη τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ κλείσουνε μάτι, ἐτοιμαζόντανε.

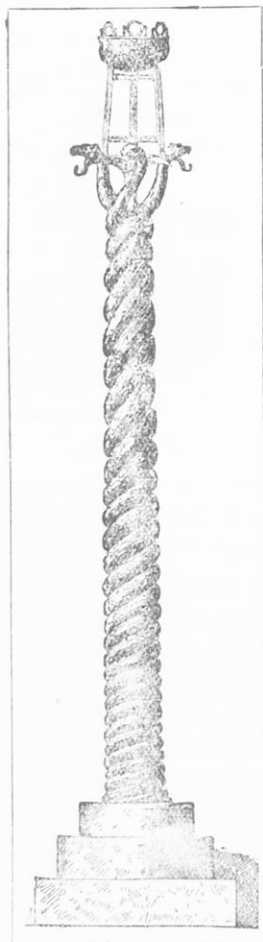
Οἱ στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα ἐξακολουθοῦσανε νὰ λογοφέρουνε, ὅμως δὲν ξαίρανε πῶς οἱ βάρβαροι τοὺς περιζῶνανε μετὰ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ νομίζανε πῶς κρατούσανε τὶς θέσεις, πὺν καὶ τὴν ἡμέραν τοὺς βλέπανε νὰ τὶς κρατοῦνε.

Καὶ ἐνῶ βρισκόντανε ἀκόμα στὸ συμβούλιον, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα⁽¹⁴⁰⁾ ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιστράτου, Ἀθηναῖος ἐξωρισμένος⁽¹⁴¹⁾ ἀπὸ τὸ δῆμον, ἄνθρωπος ὅμως πὺν ἐγώ, ἀφοῦ ἐρώτησα καὶ ἔμαθα τὸ χαρακτήρα του, σχηματίσας τὴ γνώμην πῶς ὑπῆρξε ὁ πὺν ἐνάρετος καὶ ὁ πὺν δίκαιος μέσα στὴν πόλιν. Αὐτός, ἀφοῦ πῆγε ἀπὸ τὸ συνέδριον, φώναξε τὸ Θεμιστοκλῆ νὰ βγῇ, ἂν καὶ ἦτανε ὄχι φίλος, ἀλλὰ μέγας ἐχθρὸς του· ἀπὸ τὴν αἰτία ὅμως τῆς τωρινῆς συμφορᾶς πὺν πλησίαζε. λησιμόνησε τὴν περασμένη ἐχθρὰ θέλοντας νὰ τὸν ἀνταμώσῃ. Εἶχε ἀκούσει ἀπὸ πρωτύτερα πῶς οἱ Πελοποννήσιοι βιάζοντανε νὰ φύγουνε μετὰ τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμό. Ἀφοῦ βγῆκε ἔξω ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ εἶπε ὁ Ἀριστείδης· «Ἐμεῖς ἦτανε γραφτό μας, καὶ τὸν περασμένο καιρὸ καὶ τώρα μάλιστα νὰ φιλονικᾶμε ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο μας μεγαλύτερον καλὸ νὰ κάμῃ στὴν πατρίδα. Σοῦ λέω λοιπὸν πῶς, καὶ πολλὰ νὰ ποῦνε καὶ λίγα οἱ Πελοποννήσιοι γιὰ τὴν ἀναχώρησίν τοὺς ἀπ' ἐδῶ, εἶναι τὸ ἴδιον. Γιατὶ ἐγὼ εἶδα μετὰ τὰ μάτια μου, καὶ σὲ βεβαιώνω πῶς τώρα καὶ νὰ θέλουνε ὁ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲ θὰ φύγουνε, ὅσο καὶ νὰ θέλουνε· εἴμαστε κλεισμένοι ὁλόγυρα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἔμπα καὶ πῆς τοὺς τα».

Ἀριστείδης

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποκρίθη· «Καλῶς ἦρθες μὲ τὶς καλές σου συμβουλές καὶ τὶς ἐπικάαιρες εἰδήσεις σου· γιατί ἐκεῖνα ποὺ

Ὁ τρίποδας ποὺ ἀφιερώ-
θηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας
στὸν Ἀπόλλωνα τῶν
Δελφῶν

παρακαλοῦσα ἐγὼ νὰ γίνουνε, αὐτὰ τὰ εἶδες ἐσὺ μὲ τὰ μάτια σου, κα-
θὼς ἐρχόσουν. Μάθε λοιπὸν πὼς
ὅ,τι κάνουνε οἱ Μῆδοι ἀπὸ δική μου
αἰτία τὸ κάμουνε. Ἐσὺ ὅμως ὁ ἴ-
διος, ποὺ φέρνεις τὶς καλές εἰδήσεις,
φέρε τες σ' αὐτοὺς καὶ μοναχός σου.
Γιατί, ἂν ἐγὼ τοὺς τὰ πῶ, θὰ νομι-
στῶ πὼς τάπλασα μοναχός μου καὶ
δὲ θὰ τοὺς πείσω πὼς ἀλήθεια εἶναι
αὐτὰ ἔργα τῶν βαρβάρων· ἔλα λοι-
πὸν, παρουσιάσου μοναχός σου καὶ
διηγήσου πὼς εἶναι τὰ πράγματα. Ἀ-
φοῦ τοὺς τὰ πῆς, ἂν σὲ πιστέψουνε,
πάει καλὰ· ἂν ὅμως δὲν τοὺς φανοῦ-
νε πιστευτά, γιὰ μᾶς τὸ ἴδιο κάνει·
γιατὶ δὲ θὰ ξεφύγουνε, ἀφοῦ, καθὼς
ἐσὺ τὸ λές, εἴμαστε κυκλωμένοι ἀπ' ὅ-
λες τὶς μεριές».

Ὁ Ἀριστείδης παρουσιάστηκε καὶ
τὰ εἶπε· πὼς δηλ. ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἴ-
γινα καὶ παρὰ τρίχα ξέφυγε, χωρὶς νὰ
τὸν καταλάβουν τ' ἀραγμένα πλοῖα·
λοιπὸν ὅλο τὸ στρατόπεδο τὸ ἑλλη-
νικὸ εἶναι ζωσμένο ἀπὸ τὸ στόλο τοῦ
Ξέρξη· νὰ ἐτοιμαζοῦνται λοιπὸν τοὺς
συμβούλευε, γιὰ ν' ἀποκρούσουνε τὸν
ἐχθρό· καὶ ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, τραβή-
χτηκε. Καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχίσανε πάλι τὶς
φιλονικίες, γιατί οἱ περισσότεροὶ στρα-
τηγοὶ δὲν πιστεύανε στὰ νέα αὐτὰ ποὺ
μάθανε.

Καὶ ἐνῶ αὐτοὶ ἐπιμένανε νὰ μὴν
πιστεύουν, ἔφτασε πλοῖο αὐτόμολο μὲ πλήρωμα καὶ μὲ κυβερ-
νήτη Τηνιακό, τὸν Παναίτιο τοῦ Σωσιμένη, καὶ τὸ πλοῖο
αὐτό, στὸ τέλος, ἔφερε ὅλη τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τὸ κατόρθωμα

τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν Τηνίων εἶναι γραμμένο στοὺς Δελφοὺς ἀπάνω στὸν τρίποδα⁽¹⁴²⁾ μαζί με τὰ ἄλλα ὀνόματα τῶν νικητῶν τοῦ βαρβάρου.

6. Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.).

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες δεχτήκανε ὡς ἀληθινὰ τὰ λόγια τῶν Τηνίων, ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχία· καὶ ἄρχισε νὰ χαράξῃ ἡ αὐγή· καὶ οἱ στρατηγοὶ ἀφοῦ συνάξανε τὰ πληρώματα, πρῶτος μίλησε ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ εἶπε ἀπ' ὅλους τὰ σωστότερα, κάνοντας σύγκριση τί εἶναι τὸ καλύτερο καὶ τί εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅσα πράματα φυσικὰ καὶ περιστατικὰ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἀφοῦ τοὺς παρακίνησε νὰ προτιμήσουνε τὰ καλύτερα, ἔκοψε τὸ λόγο του καὶ παράγγειλε νὰ μπαίνουνε στὰ πλοῖα. Καὶ ἀμέσως αὐτοὶ ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε· ὅπου, ἔφτασε καὶ ἡ τριήρης ποὺ ἦτανε σταλμένη στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες. Τότε λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀνοιγόντανε μ' ὅλα τὰ πλοῖα τους.

Καὶ ἐνῶ προχωρούσανε, ἀμέσως οἱ βάρβαροι ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση. Καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τραβιόντανε πίσω μετὰ τὴν πρύμνη πολὺ κοντὰ κατὰ τ' ἀκρογιάλι· ὁ Ἀμεινίας ὅμως ἀπὸ τὴν Παλλήνη, Ἀθηναῖος, ὥρμησε ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ καὶ χτύπησε μετὰ τὸ ἔμβολο ἓνα ἐχθρικό πλοῖο. Καὶ ἐπειδὴ τὰ δυὸ πλοῖα ἔτσι μπλεγμένα δὲ μπορούσανε νὰ χωριστοῦνε, τότε λοιπὸν τρέχοντας βοήθεια τοῦ Ἀμεινία οἱ ἄλλοι, ἀρχίσανε τὴ συμπλοκή. Ἔτσι λένε οἱ Ἀθηναῖοι πὼς κάμανε τὴν ἀρχὴ τῆς ναυμαχίας· οἱ Αἰγινῆτες ὅμως λένε πὼς ἡ τριήρης, ποὺ εἶχε πάει στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες, αὐτὴ ἦτανε ποὺ ἔκαμε τὴν ἀρχή. Λέγεται ἀκόμα κι αὐτό, πὼς φάντασμα γυναίκας παρουσιάστηκε καὶ τοὺς παρακίνησε μετὰ τόσο δυνατὴ φωνή, ὥστε τὴν ἄκουσε ὅλο τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων ν' ἀρχίζῃ μετὰ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ ὀνειδιστικά τὴν προτροπὴ της· «Ἀθλοὶ ἀνθρώποι, ὡς πόσο πιὰ θὰ ὑποχωρῆτε;»

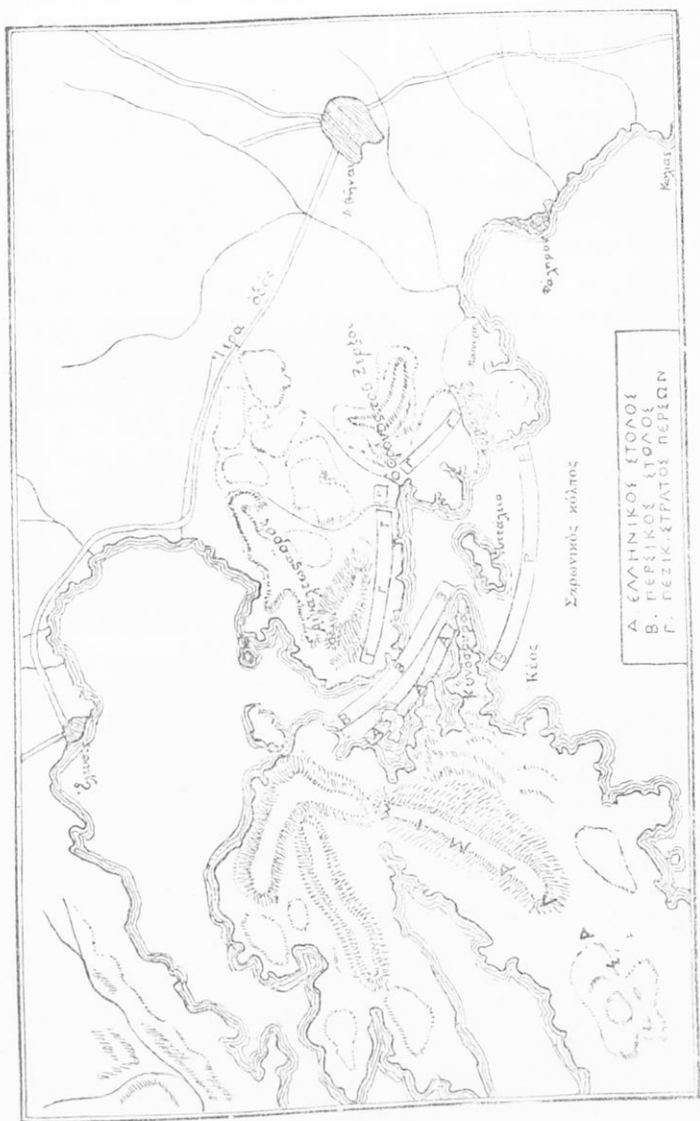
Ἀντικρὺ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἦτανε παραταγμένοι οἱ Φοίνικες (κρατοῦσανε αὐτοὶ τὸ δυτικὸ πλευρὸ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα) καὶ ἀντικρὺ τῶν Λακεδαιμονίων οἱ Ἴωνες (αὐτοὶ κρατοῦσανε τὸ ἀνατολικὸ πλευρὸ κατὰ τὸν Πειραιᾶ). Ἀπὸ τοὺς Ἴωνες ὅμως λίγοι δειχνόντανε τάχα δειλοὶ κατὰ τὴν ὑπόδειξη ποὺ ὁ Θεμιστοκλῆς⁽¹⁴³⁾ τοὺς εἶχε κάμει, οἱ περισσότεροι ὅμως ὄχι. Καὶ μπορῶ πολλὰ ὀνόματα Ἰώνων τριηράρχων ν' ἀραδιάσω, ποὺ κυριεύσανε πλοῖα

ἐλληνικά, ὅμως δὲ θὰ τοὺς κάμω αὐτὴ τῇ χάρι, μόνο θὰ ἔξαιρέσω τὸ Θεομήστορα γιὸ τοῦ Ἀνδροδάμαντα καὶ τὸ Φύλακο τοῦ Ἰστιαίου, Σαμίους καὶ τοὺς δυό. Καὶ θ' ἀναφέρω αὐτοὺς μονάρχους γιὰ τὸ λόγο πὼς ὁ Θεομήστορας γι' αὐτό του τὸ κατόρθωμα διωρίστηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες τύραννος τῆς Σάμου, καὶ ὁ Φύλακος εὐεργέτης τοῦ βασιλέα ἀνακηρύχτηκε καὶ γῆ ἀπ' αὐτὸν ἔλαβε μεγάλη.

Τὰ περισσότερα πλοῖα τῶν Περσῶν βυθιστήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες, καὶ δὲ μπορούσανε παρ' αὐτὸ νὰ πάθουνε πὺν πάθανε, ἀφοῦ τὰ ἐλληνικά πλοῖα ναυμαχοῦσανε μὲ τέχνη καὶ μὲ τάξη, ἐνῶ οἱ βάρβαροι οὔτε τάξη φυλάξανε οὔτε μὲ προσοχὴ κάνανε τὰ κινήματά τους, ἂν καὶ ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα φανήκανε πολὺ ἀνδρειότεροι παρὰ ὅσο πρωτίτερα στὴν Εὐβοία καθέννας βάνοντας τὰ δυνατά του καὶ τρέμοντας ἀπὸ τὸν Ξέρξη· γιὰ τὸ τοῦ φαινότανε πὼς ἦτανε μπροστά του ὁ βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε⁽¹⁴⁴⁾.

Γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, βαρβάρους ἢ Ἕλληνες, πὼς ἀγωνίστηκε καθέννας χωριστά, δὲ μπορῶ νὰ πῶ τὴν κάθε ἀλήθεια· ὅσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισίαν⁽¹⁴⁵⁾, θὰ πῶ ὅσα ἔπραξε, καὶ πὼς μεγαλύτερη χάρι ἀπόχτησε γι' αὐτὰ κοντὰ στὸ βασιλέα. Ἐνῶ σὲ μεγάλη σύγχυση βρισκότανε ὁ στόλος τοῦ βασιλέα, ἔτυχε στὸ μεταξὺ πλοῖο ἀθηναϊκὸ νὰ κυνηγᾷ τὴν Ἀρτεμισίαν· καὶ τότε αὐτὴ βλέποντας πὼς δὲ θὰ γλυτώσῃ, γιὰτὶ ἄλλα φιλικὰ πλοῖα ἦτανε μπροστά της καὶ τὸ δικό της πολὺ πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν, νὰ τί τῆς κατέβηκε στὸ νοῦ νὰ κάμῃ, καὶ τῆς βγῆκε σὲ καλὸ. Καθὼς τὴν κυνηγοῦσε τὸ αἰτικό, ρίχτηκε μὲ τὸ ἔμβολο σὲ φιλικὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων⁽¹⁴⁶⁾, ὅπου βρισκότανε καὶ ὁ βασιλέας τοὺς Δαμασίθυμος. Ἄν ὑπῆρχε καὶ καμιὰ αἰτία φιλονικίας μ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺν ἦτανε οἱ δυό τους στὸν Ἑλλήσποντο δὲν ἔχω τίποτα νὰ βεβαιώσω, οὔτε ἂν ἡ Ἀρτεμισία τὸ ἔκαμε τώρα μὲ σκοπὸ, ἢ κατὰ τύχην βρέθηκε μπροστά της τὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων. Καθὼς ὅμως χτύπησε τὸ πλοῖο καὶ τὸ βύθισε, ἀπ' αὐτὴ τὴν καλὴ της τύχην ὠφελήθηκε διπλά· γιὰτὶ καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ αἰτικοῦ πλοίου βλέποντάς τη νὰ προσβάλλῃ πλοῖο βαρβαρικόν, νόμισε τὸ δικό της εἶτε γιὰ πλοῖο ἐλληνικόν εἶτε γιὰ βαρβαρικόν, πὺν ἦρθε καὶ πολεμοῦσε μὲ τὸ μέρος τους, καὶ γυρίζοντας τὴν πλώρη τότε ρίχτηκε σ' ἄλλα ἐχθρικά πλοῖα.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ περιστατικὸ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὴ βοήθησε νὰ ξεφύγῃ καὶ νὰ μὴ χαθῇ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐνῶ εἶχε κάμει κακόν,

Σχέδιον τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος

ἀπ' αὐτὸ ἴσα-ἴσα τὸ κακὸ βροῖκε μεγάλη χάρη κοντὰ στὸν Ξέρξη. Λένε δηλαδή πῶς, ἐκεῖ πού ὁ βασιλέας ἀγνάντευε, εἶδε τὸ πλοῖο τῆς πού χτυποῦσε τὸ ἄλλο, καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς γύρω σ' αὐτὸν εἶπε: «Βλέπεις, ἀφέντη, τὴν Ἀρτεμισία πόσο παλικάρῖσια πολεμάει καὶ βύθισε πλοῖο ἐχθρικό;» Καὶ ὁ βασιλέας ρώτησε ἂν ἀλήθεια ἦτανε αὐτὸ τῆς Ἀρτεμισίας κατόρθωμα καὶ οἱ ἄλλοι γύρω του τὸ βεβαιώσανε, λέγοντας πῶς ξεχωρίζουνε καθαρά τὸ πλοῖο ἀπὸ τὸ σῆμα του καὶ πῶς τὸ βυθισμένο πλοῖο ἦτανε ἐχθρικό. Καὶ δὲ φτάνανε τ' ἄλλα περιστατικὰ πού συμπέσανε γιὰ τὸ καλὸ τῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ καλυνδικὸ πλοῖο κανένας δὲ γλύτωσε ἀπὸ τὸ ναυάγιο γιὰ νὰ τὴν κατηγορήσῃ. Καὶ λένε πῶς ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε σ' αὐτά: «Οἱ ἄνδρες ἐδωπέρα γυναῖκες ἔχουνε γίνεи καὶ οἱ γυναῖκες ἄνδρες».

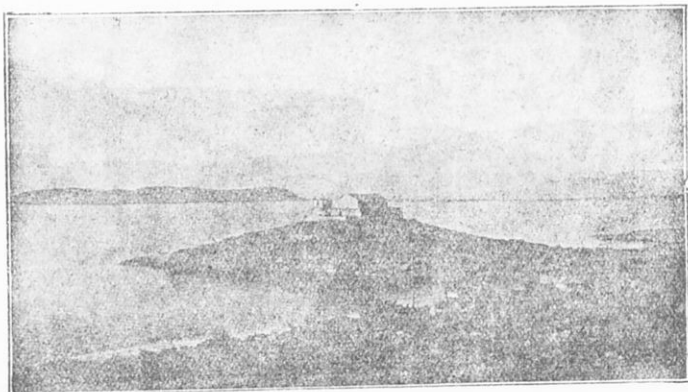
Σ' αὐτὴ τὴ μάχη σκοτώθηκε ὁ Ἀριαβίγνης, γιὸς τοῦ Δαρείου καὶ ἀδερφὸς τοῦ Ξέρξη, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀκόμα ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τοὺς Μήδους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ὅμως πολὺ λίγοι, γιατί ξαίροντας νὰ κολυμποῦν, ἅμα βουλιάζανε τὰ πλοῖα τους, ὅσοι δὲν πεθαίνανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν ἐχθρῶν, κολυμπώντας περνούσανε στὴ Σαλαμίνα. Οἱ περισσότεροὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους χαθήκανε στὴ θάλασσα, γιατί δὲν ξαίρανε νὰ κολυμποῦν. Καὶ μόλις τὰ πλοῖα τῆς πρώτης γραμμῆς δοθήκανε σὲ φυγή, τότε γίνθηκε ἡ μεγάλη τους καταστροφή. Γιατὶ ὅσοι ἦτανε ἀπὸ πίσω, θέλοντας μὲ τὰ πλοῖα τους νὰ περάσουν ἐμπρός, γιὰ νὰ δείξουνε κι αὐτοὶ κάποια ὑπηρεσία στὸ βασιλέα, πέφτανε μὲ τὰ πλοῖα τους ἀπάνω στ' ἄλλα πού φεύγανε.

Ἐγίνε καὶ κάτι ἄλλο σ' αὐτὴ τὴν ταραχή· ἀπὸ τοὺς Φοίνικες μερικοὶ πού τὰ πλοῖα τους εἶχανε χαθῇ, πήγανε στὸ βασιλέα καὶ κατηγοροῦσανε τοὺς Ἰῶνες, πῶς ἐξ αἰτίας τους ἔγινε ὁ χαμὸς τῶν πλοίων ἐπειδὴ ἦτανε προδότες. Συνέπεσε ὅμως τὸ πρᾶμα ἔτσι, ὥστε καὶ τῶν Ἰόνων οἱ στρατηγοὶ νὰ μὴ χαθοῦνε καὶ οἱ κατήγοροὶ τοὺς Φοίνικες νὰ πάρουνε τὴν πληρωμὴ τους· ἐνῶ αὐτοὶ μιλοῦσανε ἀκόμη, πλοῖο σαμοθρακικὸ χτύπησε ἄλλο ἀθηναϊκὸ, καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ βυθίστηκε, καὶ τότε πλοῖο αἰγινητικὸ ρίχτηκε καὶ βούλιαξε τὸ σαμοθρακικὸ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σαμοθράκες⁽¹⁴⁷⁾ εἶναι καλοὶ στὸ ἀκόντιο, χτυπώντας τοὺς στρατιῶτες τοῦ πλοίου, πού ἔκαμε τὴν ἐπίθεση στὸ δικό τους, τοὺς ρίξανε στὸ νερὸ καὶ μπήκανε καὶ κυριέψανε τὸ πλοῖο τους. Αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἔσωσε τοὺς Ἰῶνες· γιατί καθὼς τοὺς εἶδε ὁ βασιλέας νὰ κάνουνε τόσο

(ιστιοφόρον Γ.)
Συμμάχου Σηλ νίκωνται Η.

μεγάλη πράξη, γύρισε πρὸς τὸ μέρος τῶν Φοινίκων, πολὺ λυπημένος καὶ σὰ νὰ τοῦ φταίγανε ὅλοι, καὶ παράγγειλε νὰ τοὺς κόψουνε τὰ κεφάλια γιὰ νὰ μὴν κατηγοροῦνε τοὺς καλυτέρους τῶν, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι φανήκανε δειλοί. Κάθε φορὰ πού ἔβλεπε ὁ Ξέρξης κανέναν ἀπὸ τοὺς δικούς του νὰ δείχνῃ καμιὰ γενναία πράξη στὴ ναυμαχία, ἔστελνε νὰ ρωτήσῃ ἀπὸ τὴ θέσῃ πού καθότανε, χαμηλότερα ἀπὸ τὸ βουνὸ τοῦ Αἰγάλεω, ἀντικρὺ στὴ Σαλαμίνα, καὶ μάθαινε τ' ὄνομά του, καὶ οἱ γραμματικοὶ του σημειώνανε τὸν πλοίαρχο μὲ τὸ ἐπώνυμο καὶ μὲ τὴν πόλιν του. Στὸ πάθημα τῶν

Ὁ Κερατόπυργος, ὅπου εἶχε στήσει τὸ θρόνον του ὁ Ξέρξης κατὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας

Φοινίκων ἔτιγχε παρὼν καὶ ὁ Ἀριαράμνης, Πέρσης φίλος τῶν Ἰώνων, καὶ βοήθησε κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του.

Ἐνῶ γινόντανε αὐτὰ μὲ τοὺς Φοίνικες, οἱ βάρβαροι δοθήκανε σὲ φυγὴ θέλοντας νὰ ξεφύγουνε κατὰ τὸ Φάληρον· οἱ Αἰγινῆτες τότε πιάνοντας τὸν πορθμὸ τοὺς κόψανε τὸ δρόμο, κι ἐκεῖ πρᾶξαν ἔοργα λαμπρά. Γιατί, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι μέσα στὴ σύγχυση βυθίζανε μὲ τὰ ἔμβολα καὶ ὅσα πλοῖα τοὺς ἀντιστεκόντανε καὶ ὅσα τοὺς δείχνανε τὶς πλάτες, οἱ Αἰγινῆτες εἶχανε τὴν προσοχὴ σ' ἐκεῖνα πού θέλανε νὰ ξεφύγουνε ἀπὸ τὸν πορθμὸ· ἔτσι ὅσοι γλύτωνε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πέφτανε ἀπάνω στοὺς Αἰγινῆτες.

Σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχίᾳ ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες κερδίσανε τὴν πρώτη δόξα οἱ Αἰγινῆτες καὶ ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες φανήκανε ξεχωριστοὶ ὁ Πολύκριτος ὁ Αἰγινῆτης καὶ οἱ

Ἀθηναῖοι Εὐμένης ἀπὸ τὸν Ἀναγυροῦντα καὶ Ἀμεινίας ἀπὸ τὴν Παλλήνη· ὁ τελευταῖος κυνήγησε καὶ τὸ πλοῖο τῆς Ἀρτεμισίας, δὲν ἤξαιρε ὅμως ὅτι ἦτανε μέσα ἡ Ἀρτεμισία, εἰδεμὴ δὲ θὰ σταματοῦσε πρὶν τὴν πιάση εἴτε καὶ πιαστῇ ὁ ἴδιος. Εἶχε κηρυχτῇ διαταγὴ στοὺς πλοίαρχους τῶν Ἀθηναίων καὶ βραβεῖο μαζὶ δραχμὲς δέκα χιλιάδες γιὰ ὅποιον τὴν ἐπιανε ζωντανή· γιὰ τὸν τοῦ φαινότανε πρᾶμα βαρὺ, γυναῖκα νὰ ἐκστρατέψῃ ἐναντίον τῆς Ἀθήνας. Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ἀρτεμισία, καθὼς εἶπα, ξέφυγε. Καὶ συναχτήκανε ὅλα τὰ ἐχθρικά πλοῖα, πὺ ἀπομείνανε στὸ Φάληρο.

Ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος, πὺ τὸν ἀνάφερα λίγο πὺ πάνω ὡς ἄνδρα ἔσοχο, ἔδειξε κι αὐτὸς ἔργο λαμπρὸ σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα· ἀφοῦ πῆρε μαζὶ του πολλοὺς ὀπλίτες Ἀθηναίους πὺ βρισκόντανε παραταγμένοι στὸ ἀκρογιάλι τῆς Σαλαμίνας, τοὺς ἔβγαλε ἀπάνω στὴν Ψυττάλεια, καὶ σκοτώσανε ὅλους τοὺς Πέρσες πὺ ἦτανε ἐκεῖ.

7. Φυγὴ τοῦ Ξέρξη.

Ἀφοῦ ὁ Ξέρξης κατάλαβε τὴ συμφορὰ του, ἀπὸ φόβο μήπως κανεὶς Ἰωνας δώσῃ στοὺς Ἕλληνες τὴ συμβουλὴ, εἴτε μοναχοὶ τοὺς τὸ συλλογιστοῦνε καὶ πᾶνε στὸν Ἑλλήσποντο νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια, καὶ ἔτσι μένοντας στὴν Εὐρώπη κινδυνέψῃ νὰ χαθῇ, ἄρχισε νὰ βάνῃ μὲ τὸ νοῦ του τὴ φευγάλα· ἐπειδὴ ὅμως ἠθέλε νὰ μὴ τὸν καταλάβουν μήτε οἱ Ἕλληνες μήτε οἱ δικοί του, ἄρχισε νὰ ἐπιχωματώνῃ τάχα τὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ δένῃ μαζὶ φορητὰ φοινικικά γιὰ νὰ μεταχειριστῇ ὡς σχεδιά μαζὶ καὶ ὡς πύργωμα, καὶ τέλος ἔκανε ἐτοιμασίες πολεμικές, γιὰ νὰ δώσῃ τάχα κι ἄλλῃ ναυμαχία. Βλέποντάς τον οἱ ἄλλοι νὰ τὰ κάνῃ ὅλα αὐτά, σχηματίζαν τὴ γνώμη πὺς μὲ τὰ σωστά του ἐτοιμαζότανε νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸ Μαρδόνιο ὅμως τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν γελοῦσε, γιὰτὶ εἶχε τὴν πεῖρα νὰ μπαίνει στὴ σκέψῃ του.

Ἐνῶ ὁ Ξέρξης καταγινότανε σ' αὐτά, ἔστειλε μαζὶ καὶ στὴν Περσία ταχυδρόμο νὰ δώσῃ τὴν εἶδηση τῆς συμφορᾶς πὺ τὸν ἠῦρε. Ἀπ' αὐτὴ τὴν τάξῃ τῶν ταχυδρόμων δὲν ὑπάρχει ἄλλος θνητὸς ἄξιος νὰ φτάσῃ γληγορώτερα· καὶ νὰ πὺς οἱ Πέρσες ἐπινοήσανε αὐτὸ τὸ πρᾶμα. Λένε πὺς ὅσων ἡμερῶν εἶναι ἓνας δρόμος μακρινός, τόσα ἄλογα καὶ τόσοι ἄνδρες μοιράζονται τὴν ἀπό-

σταση, κάθε ἄνθρωπος καὶ ἄλογο παίρνοντας μιᾶς ἡμέρας δρόμο· οὔτε χιόνι οὔτε βροχὴ οὔτε κάμα οὔτε νύχτα τοὺς ἐμποδίζει νὰ περάσουνε τὸν ὠρισμένο δρόμο ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γλήγορα. Ὁ πρῶτος λοιπὸν, ἀφοῦ τρέξῃ τὸ δικό του διαστήμα, παραδίνει στὸ δεύτερο τὶς προσταγές, καὶ ὁ δεύτερος στὸν τρίτο· καὶ ἔτσι παρακάτω, ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο παραδίνουνε τρέχοντας τὶς διαταγές, σὰν τὴ λαμπαδηφορία⁽¹⁴⁸⁾ ποὺ κάνουνε οἱ Ἕλληνες, τὴν ἀφιερωμένη στὸν Ἥφαιστο.

Ἡ πρώτη λοιπὸν ἀγγελία φτάνοντας στὰ Σοῦσα, πὼς ὁ Ξέρξης εἶχε κυριεύσει τὴν Ἀθήνα, τόση χαρὰ εἶχε δώσει στοὺς Πέρσες ποὺ εἶχανε μείνει στὴν πατρίδα τους, ὥστε εἶχανε στρώσει μὲ σμύρτα ὅλους τοὺς δρόμους καὶ καίγανε θυμιάματα, καὶ οἱ ἴδιοι εἶχανε παραδοθῇ σὲ θυσίες καὶ ξεφαντώματα. Ὅμως ἡ δεύτερη ἀγγελία φτάνοντας τόσο τοὺς σύγχυσε, ὥστε σκίζοντας ὅλοι τὰ φορέματά τους παραδοθήκανε σὲ ἀκρότητα κλάματα καὶ βογγητά, ρίχνοντας στὸ Μαροδόνιο τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ. Καὶ δὲ σκοτιζόντανε τόσο γιὰ τὰ πλοῖα οἱ Πέρσες κάνοντας αὐτά, ὅσο τρέμανε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ξέρξη.

Καὶ τῶν Περσῶν ἡ ἀνησυχία βάσταξε ὥσπου ἔφτασε ὁ Ξέρξης καὶ τοὺς καθυσύχασε. Ὁ Μαροδόνιος ὅμως βλέποντας τὸν Ξέρξη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ παίρνῃ κατάκαρδα τῆς ναυμαχίας τὸ κακό, ὑποπεύοντάς τον ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη, πὼς εἶχε στὸ νοῦ του τὴ φευγάλα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἔτρεμε μέσα στὴν καρδιά του πὼς θὰ δώσῃ λόγο γιατί παρακίνησε τὸ βασιλεῖα νὰ ἐκστρατέψῃ στὴν Ἑλλάδα· νόμιζε λοιπὸν πὼς προτιμότερο ἦτανε νὰ διατρέξῃ κίνδυνο ἄλλη μιὰ φορὰ, καὶ ἢ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα ἢ ὁ ἴδιος νὰ τελειώσῃ τὴ ζωὴ τὸν μὲ τιμὴ, ἀφοῦ ἐπιχείρησε ἔργα παράτολμα· νικοῦσε ὅμως μέσα του ἡ ἐπιθυμία νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα· ἀφοῦ λοιπὸν τὰ ζύγισε ὅλα αὐτά, παρουσιάστηκε στὸν Ξέρξη καὶ εἶπε· «Ἀφέντη, μήτε πρέπει νὰ λυπᾶσαι μήτε νὰ νομίζῃς μεγάλη συμφορὰ ὅσα γίνανε. Τὰ πλοῖα δὲν εἶναι τὰ μόνα ποὺ φέρνουνε τὴ νίκη, ἀλλὰ ὁ πεζικὸς καὶ ὁ ἱππικὸς στρατός. Καὶ σ' ἐσένα τώρα κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ θαρροῦνε πὼς τὰ κερδίσανε ὅλα δὲ θὰ τολμήσῃ νὰ βγῇ ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ νὰ σοῦ ἐπιτεθῇ, οὔτε ἄλλος κανεὶς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡπειρο θὰ τολμήσῃ. Ὅσοι τολμήσανε νὰ μᾶς ἀντισταθοῦνε, λάβανε τὴν τιμωρία τους. Ἄν εἶναι λοιπὸν τῆς γνώμης σου, ἀμέσως ἄς προσβάλουμε τὴν Πελοπόννησο· ἂν ὅμως νομίσης καλὸ ν' ἀναβάλουμε, εὐκολο εἶναι

κι αὐτό, χωρὶς ὅμως νὰ βαρυκαρδίξης· γιατί στοὺς Ἕλληνες κα-
νένας δὲν ὑπάρχει γλυτωμὸς νὰ μὴ δώσουνε λόγο τῶν ὅσων ἔκα-
μαν καὶ τώρα καὶ πρωτίτερα καὶ νὰ μὴ γίνουने δοῦλοι δικοί
σου. Αὐτὰ εἶναι τὰ πρῶτα πού θὰ κάμης τώρα· ἂν ὅμως ἔχης
ἀπόφαση νὰ πάρης ὁ ἴδιος τὸ στράτευμα καὶ νὰ φύγης, ἔχω καὶ
ἄλλη πρόταση νὰ σοῦ κάμω. Μὴν ἀφήσης, βασιλέα, τοὺς Πέρσες
νὰ γίνουने γελοῖοι ἔμπρὸς στοὺς Ἕλληνες· γιατί οὔτε καμιὰ
βλάβη οἱ Πέρσες σοῦ προξενήσανε οὔτε ἔχεις νὰ πῆς πὼς φανή-
καμε δειλοί. Ἄν οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Κύπριοι καὶ
οἱ Κίλικες φανήκανε δειλοί, ἡ δειλία δὲν εἶναι ἐλάττωμα πού
νὰ ταιριάζῃ στοὺς Πέρσες. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ δὲ σοῦ φταῖνε οἱ
Πέρσες τίποτε, ἄκουσε τὴ δική μου γνώμη· ἂν ἔχης αποφασίσει
νὰ μὴ μείνης ἔδῳ, πάρε τὸν περισσότερο στρατὸ καὶ γύρισε στὰ
βασίλειά σου, καὶ ἐγὼ ἀναλαβαίνω νὰ σοῦ παραδώσω τὴν Ἑλ-
λάδα ὑποδουλωμένη, ἂν μ' ἀφήσης νὰ κρατήσω τριακόσιες χιλιά-
δες στρατὸ διαλεχτό».

Ὁ Ξέρξης ἀκούγοντας αὐτὰ διάταξε τὸν Μαρδόνιο νὰ διαλέξῃ
ὅσους θέλει ἀπὸ τὸ στράτευμα καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κάμῃ τὰ
ἔργα ταιριαστὰ μὲ τὰ λόγια του. Αὐτὰ γίνανε τὴν ἡμέρα ἐκείνη
τὴ νύχτα οἱ στρατηγοὶ μὲ τοῦ βασιλέα τὴν προσταγὴ σηκώσανε
τὰ πλοῖα ἀπὸ τὸ Φάληρο καὶ φύγανε πίσω στὸν Ἑλλήσποντο
ὅσο μπορούσε γλήγορα καθένας ἀπ' αὐτοὺς, γιὰ νὰ φυλάξουνε τὰ
γεφύρια πού θὰ περνοῦσε ὁ βασιλέας. Ἀμα φτάσανε κοντὰ στὸ
Ζωστήρα⁽¹⁴⁹⁾ οἱ βάρβαροι, κάτι χαμηλὰ ἀκρογιάλια τῆς στεριάς
αὐτῆς, καθὼς προβάλλουνε στὴ θάλασσα, τὰ νομίσανε γιὰ πλοῖα,
καὶ φεύγανε καὶ πάλι φεύγανε. Ἀφοῦ τρέξανε πολλὴ ὥρα, τότε
καταλάβαινε πὼς ἦτανε ἀκρωτήρια, καὶ ἀφοῦ μαζευτήκανε πάλι
ἀκολουθήσανε τὸ δρόμο τους.

Ἀμα ξημέρωσε, βλέποντας οἱ Ἕλληνες τὸν πεζὸ στρατὸ νὰ
μένῃ στὶς θέσεις του, νομίζανε πὼς καὶ τὰ πλοῖα βρισκόντανε
στὸ Φάληρο, καὶ μὲ τὴν ἰδέα αὐτή, πὼς εἶχανε σκοπὸ νὰ ναυ-
μαχήσουνε, κάνανε τὴν ἐτοιμασίαν τους κι αὐτοὶ νὰ ὑπερασπιστοῦν.
Ἀφοῦ ὅμως ἔμαθαν πὼς τὰ πλοῖα εἶχανε φύγει, ἀμέσως ἀπο-
φασίσανε νὰ τοὺς πέσουνε ἀπὸ κοντά. Ἄν καὶ φτάσανε ὅμως
ἴσαμε τὴν Ἄνδρο τρέχοντας, δὲν ξεχωρίσανε πουνθενὰ τὸ στόλο
τοῦ Ξέρξη· καὶ ἀφοῦ φτάσανε στὴν Ἄνδρο, ἀλλάζανε τὶς γνώ-
μες τους. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὴ δική του γνώμη ὑποστήριξε νὰ
ἐξακολουθήσουνε τὴν καταδίωξη ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἴσα

νὰ πᾶνε στὸν Ἑλλήσποντο καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια. Ὁ Εὐρυβιάδης πρότεινε τὴν ἀντίθετη γνώμη, λέγοντας πὼς, ἂν λύσουνε τὰ γεφύρια, αὐτὸ θὰ ἦτανε τὸ πιὸ μεγάλο κακὸ ποὺ θὰ προξενούσανε οἱ ἴδιοι στὴν πατρίδα τους. Ἄν ἀναγκαζότανε ὁ Πέρσης ἀποκλεισμένος νὰ μείνῃ στὴν Εὐρώπη θάβανε τὰ δυνατά του νὰ μᾶς ἀνησυχῇ· γιατί ἤσυχάζοντας, οὔτε νὰ βάλῃ σὲ κάποια πρόοδο τὶς ὑποθέσεις του θὰ μπορῇ οὔτε καὶ θὰ ἔχῃ τρόπο νὰ γυρίσῃ πίσω στὴν Ἀσία, καὶ ἀπὸ τὴν πείνα τὸ στράτευμά του θὰ χαθῇ· ἂν ὅμως αὐτὸς καταπιαστῇ σὲ νέες ἐπιχειρήσεις, ὅλες οἱ πόλεις καὶ τὰ ἔθνη τὰ πρὸς τὴν Εὐρώπη μποροῦνε νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος του ἢ μὲ τὸ μέσο τῆς ὑποταγῆς ἢ καὶ πρὶν ἂπ' αὐτὴ κάνοντας συνθηκὲς καὶ τροφὴ τοὺς θὰ ἔχουνε οἱ Πέρσες τὴ χρονικὴ σοδειὰ τῶν Ἑλλήνων. Νομίζει λοιπὸν (ἔλεγε ὁ Εὐρυβιάδης) πὼς ἀφοῦ τσακίστηκε στὴ ναυμαχία ὁ Πέρσης, δὲ θὰ μείνῃ στὴν Εὐρώπῃ· ἄς τὸν ἀφήσουμε λοιπὸν νὰ φεύγῃ ἴσαμ' ἐκεῖ, ποὺ φεύγοντας νὰ φτάσῃ στὸ βασίλειό του· καὶ ἀποδῶ καὶ πέρα, ἔλεγε, ὁ πόλεμος ἔπρεπε νὰ γίνῃ γιὰ τὴ χώρα τῶν Περσῶν (καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἑλληνικὴ). Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη προστεθήκανε καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Πελοποννησίων.

Ἀφοῦ κατάλαβε ὁ Θεμιστοκλῆς πὼς δὲ θὰ καταφέρῃ τοὺς περισσότερους, ἂν ὄχι ὅλους, νὰ τραβήξουνε γιὰ τὸν Ἑλλήσποντο, ἀμέσως ἔστειλε μὲ μικρὸ πλοῖο ἀνθρώπους ποὺ εἶχε σ' αὐτοὺς ἐμπιστοσύνη νὰ μὴ μαρτυρήσουνε, μ' ὅσα βασανιστήρια καὶ ἂν παθαίνανε, αὐτὰ ποὺ τοὺς παράγγελλε νὰ ποῦνε στὸ βασίλει· ἕνας ἂπ' αὐτοὺς ἦτανε ἀπάλι ὁ Σίκιννος, ὁ δοῦλος του. Αὐτοὶ λοιπὸν φτάνοντας στὴν Ἀττικὴ, μείνανε στὸ πλοῖο μέσα, καὶ ὁ Σίκιννος ἀνέβηκε καὶ εἶπε στὸν Ξέρξῃ· «Μ' ἔστειλε ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ Νεοκλῆ, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁ πιὸ ἄξιος καὶ πιὸ γνωστικός ἂπ' ὅλους τοὺς συμμάχους, νὰ σοῦ πῶ ὅτι θέλοντας αὐτὸς νὰ σὲ δουλέψῃ κράτησε τοὺς Ἑλληνες, ποὺ εἶχανε σκοπὸ νὰ κυνηγήσουνε τὰ πλοῖα σου καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια τοῦ Ἑλλήσποντου. Τώρα λοιπόν, ἤσυχος ὅσο παίρνει, μπορεῖς νὰ πηγαίνῃς στὸ καλὸ». Ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ ὁ Σίκιννος, γύρισε μὲ τοὺς ἄλλους πίσω. Οἱ Ἑλληνες ἀπάλι μὲ τὸ στόλο, ἀφοῦ εἶχανε ἀποφασίσει νὰ μὴν προχωρήσουνε πρὶν πέρα κυνηγώντας τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων μήτε νὰ πᾶνε στὸν Ἑλλήσποντο νὰ χαλάσουνε τὸν πόρο, πολιορκήσανε τὴν Ἀνδρο μὲ σκοπὸ νὰ τὴν κυριέψουνε.

Ὁ Ξέρξης μὲ τὸ στρατό του, ἀφοῦ ἔμεινε λίγες ἡμέρες μετὰ

τὴ ναυμαχία, ξεκίνησε γιὰ τὴ Βοιωτία παίρνοντας τὸν ἴδιο δρόμο. Καὶ ὁ Μαρδόνιος νόμισε καλὸ νὰ συντροφέψῃ τὸ βασιλέα, ἀφοῦ ἦτανε περασμένοις ὁ καιρὸς γιὰ πόλεμο, καὶ προτιμότερο ἦτανε νὰ ξεχειμάσῃ στὴ Θεσσαλία, κι ἀργότερα, μπαίνοντας ἡ ἀνοιξη, νὰ προσβῇ τὴν Πελοπόννησο. Ἀμα φτάσανε στὴ Θεσσαλία, τότε διάλεξε ὁ Μαρδόνιος πρῶτα ὅλο τὸ σῶμα τῶν Περσῶν, τὸ γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἀθάνατοι, ἔξωρα ἀπὸ τὸν Ὑδάρνη πού δὲν ἠθελε ν' ἀφήσῃ τὸ βασιλέα· ἔπειτα ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Πέρσες τοὺς θωρακοφόρους καὶ τὸ ἱππικὸ σῶμα τῶν χιλιῶν καὶ Μήδους καὶ Σάκες καὶ Βακτρίους καὶ Ἰνδούς, τὸ πεζικὸ τους καὶ τὸ ἱππικόν. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους συμμάχους, διάλεγε ἀπὸ λίγους ὅσοι εἶχανε ὥραϊο παράσημα ἢ γνώριζε πὼς εἶχανε πρᾶξι κατὶ γενναῖο. Ἔτσι ἡ μεγαλύτερη προτίμησὶς του ἔπεσε στοὺς Πέρσες, ἀνθρώπους πού φορούσανε περιδέραια καὶ βραχιόλια. Ὑστερα ἔκαμε ἐκλογὴ ἀπὸ τοὺς Μήδους. Αὐτοὶ δὲν ἦτανε λιγώτεροι κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, κατὰ τὴν ἀνδρεία ὅμως κατώτεροι. Ὡστε ὅλοι-ὅλοι γινήκανε τριακόσιες χιλιάδες μαζί μὲ τὸ ἱππικόν.

Οἱ Πέρσες μὲ τὸν Ξέρξη, προχωρώντας ἀπὸ τὴ Θράκη, φτάσανε στὸν Ἑλλήσποντο· καὶ ἐπειδὴ εἶχανε μεγάλη βία, περάσανε τὸν Ἑλλήσποντο μὲ τὰ πλοῖα καὶ βγήκανε στὴν Ἀβυδο· γιὰ τὸ δὲν ἤϋσανε πιά στημένα τὰ γεφύρια, ἀλλὰ σκορπισμένα ἀπὸ τὴν τρικυμία. Ἀφοῦ σταθήκανε ἐκεῖ, ἤϋσανε τροφὲς ἀφθονώτερες ἀπὸ ὅσες χρειαζόνται ὅσοι βρίσκονται σὲ πορεία, καὶ πέφτοντας στὸ φαῖ χωρὶς περιορισμὸ καὶ ἀλλάζοντας τὸ νερό, πού πίνανε, ἀρχίσανε νὰ πεθαίνουνε πολλοὶ ἀπὸ τὸ στρατὸ πού ἔμενε ἀκόμη. Καὶ ὅσοι περισσέψανε, φτάσανε στὶς Σάρδεις μαζί μὲ τὸν Ξέρξη.

8. Ὁ Μαρδόνιος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνουνε σύμμαχοί του.

Ὁ Μαρδόνιος ξεχειμάζοντας στὴ Θεσσαλία ἔστειλε ἀντιπρόσωπο στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀλέξανδρο τοῦ Ἀμύντα, Μακεδόνα· τόκαμε αὐτὸ γιὰ τὸ εἶχε ἀκούσει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτανε πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων, καὶ εἶχε μεγάλη ἐλπίδα μ' αὐτὸ τὸ μέσο νὰ τραβήξῃ πρὸς τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους, λαὸ πού καὶ πολυάριθμος ἦτανε καὶ γενναῖος, καθὼς μάθαινε, καὶ τὰ θαλασσινὰ παθήματα τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι τάχανε προ-

ξηγήσει, αὐτὸ τόξερε καλά· ἂν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι πηγαίνανε μὲ τὸ μέρος του, εἶχε βέβαιη ἐλπίδα πὼς εὐκολὰ θὰ ἐπικρατήσῃ στὴ θάλασσα, καὶ ἂν ἤθελε γίνεи αὐτό, νόμιζε πὼς πολὺ δυνατώτερος θὰ ἦτανε καὶ στὴν ξηρά. Ἵσως καὶ τὰ μαντεῖα ποὺ εἶχε συμβουλευτῇ τὸν εἶχανε προτρέψει νὰ κάμῃ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

Ἄμα ἔφτασε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Ἀθήνα, εἶπε τὰ παρακάτω· «Ἀθηναῖοι, ὁ Μαρδόνιος μ' ἔστειλε νὰ σᾶς πῶ· ἔφτασε διαταγὴ τοῦ βασιλέα σ' ἐμένα καὶ μοῦ παραγγέλνει: Συγχωρῶ στοὺς Ἀθηναίους ὅλα ὅσα μοῦ φταίξανε, Μαρδόνιε· καὶ τώρα νὰ τί ἔχεις νὰ κάμῃς. Παράδωσε σ' αὐτοὺς τὴ χώρα τους, καὶ ἃς διαλέξουνε κι ἄλλη χώρα ὅποια θελήσουνε, καὶ ἃς ζοῦν ἐλεύθεροι μὲ τοὺς νόμους των· ἂν θέλουνε νὰ εἶναι δικοί μου σύμμαχοι, ξαναχτίσῃ τους καὶ τὰ ἱερά, ποὺ ἐγὼ τοὺς τάκαψα. Ἐπειδὴ μοῦ ἤρθανε αὐτὲς οἱ διαταγές (εἶπε ὁ Μαρδόνιος), εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὶς ἐκτελέσω, ξέχωρα ἂν ἔσεῖς γίνετε αἰτία νὰ μὴν τὸ κάμω. Καὶ τώρα ἀκοῦστε με ὅτι ἔχω νὰ σᾶς πῶ· τί μανία σᾶς ἔπιασε νὰ σηκώσετε πόλεμο καταπάνω στὸ βασιλέα; Καὶ ὅμως οὔτε νὰ τὸν περάσετε στὴ δύναμη θὰ μπορέσετε οὔτε νὰ τοῦ ἀντισταθῇτε ἴσοι ποτὲ στὸν κόσμον. Εἶδατε μὲ τὰ μάτια σας τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξη, ἔχετε μάθει καὶ τὴ δύναμη ποὺ ἔχω ἐγὼ τώρα· ὥστε καὶ ἂν φανῇτε δυνατώτεροι καὶ μὲ νικήσετε, πρᾶμα ποὺ δὲν πρέπει καθόλου νὰ τὸ ἐλπίζετε ἅμα τὸ συλλογιστῇτε καλά, ἄλλη δύναμη πολὺ περισσότερὴ θὰ φτάσῃ. Μὴ βάνετε λοιπὸν στὸ νοῦ σας νὰ γίνετε ἴσοι μὲ τὸ βασιλέα καὶ νὰ στερηθῇτε τὴν πατρίδα σας, τρέχοντας ἐδῶ κι ἐκεῖ γιὰ τὴ ζωὴ σας, καὶ καταλύσετε τὸν πόλεμον. Καὶ τώρα εἶναι λαμπρότατη εὐκαιρία τῆς παύσης τοῦ πολέμου, ἀφοῦ ὁ βασιλέας σᾶς κάνει τὴν πρόταση. Μείνετε λοιπὸν ἐλεύθεροι κάνοντας συμμαχία μ' ἐμᾶς χωρὶς κανένα δόλο κι ἀπάτη. Αὐτὰ μοῦ παράγγειλε ὁ Μαρδόνιος, ὃ Ἀθηναῖοι, νὰ σᾶς μιλήσω (εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος). Γιὰ τὴ δική μου τὴ φιλία ποὺ ἔχω σὲ σᾶς δὲ θὰ μιλήσω —δὲν τὴ μαθαίνετε πρώτη φορὰ— σᾶς παρακινῶ ὅμως ν' ἀκούσετε αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Μαρδόνιος. Γιατὶ προβλέπω πὼς δὲ θὰ εἴσαστε αἰώνια ἄξιοι νὰ πολεμᾶτε μὲ τὸν Ξέρξη· ἂν εἶχα αὐτὴ τὴν πρόβλεψη, ποτὲ δὲ θὰ ἀναλάβαινα νὰ σᾶς φέρω αὐτὲς τὶς προτάσεις. Γιατὶ βέβαια εἶναι ὑπεράνθρωπη καὶ ὑπερμεγάλῃ ἡ δύναμη τοῦ βασιλέα. Ἄν λοιπὸν δὲν παραδεχτῇτε ἀμέσως τὴ συμφωνία, τώρα ποὺ οἱ προτάσεις τῆς συμφωνίας σᾶς εἶναι ὑπερβολικὰ ὠφέλιμες, φοβοῦμαι

γιατὶ σεῖς περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους ζῆτε πιὸ κοντὰ στὸν κίνδυνον, καὶ μόνοι ἐσεῖς ὑποφέρετε κάθε ζημία, ἀφοῦ κατοικεῖτε χώρα πού εἶνε πέρασμα μοναδικό (ἀνάμεσα στὴν Ἀσία καὶ στὴν Εὐρώπῃ). Ἐλᾶτε, ἀκούσετε τὴ γνώμη μου, γιατί ἀξιζεῖ καὶ πολὺ, ὁ μέγας βασιλέας μόνο μ' ἐσᾶς ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἀφήνοντας τὰ περασμένα λάθη, γυρεῖ φίλος σας νὰ γίνῃ». Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως, μαθαίνοντας πὼς ὁ Ἀλέξανδρος ἦρθε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ σύρῃ σὲ συμμαχία μὲ τὸ βάρβαρον τοὺς Ἀθηναίους, θυμηθῆκανε τὰ λόγια τοῦ χρησμοῦ, πὼς τάχα ἀπὸ τὸ θεοδωγμένοι ἀπὸ τοὺς Μῆδους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ φοβηθῆκανε μήπως οἱ Ἀθηναῖοι κλείσουνε τὴ συμφωνία, κι ἀποφασίσανε ἁμέσως νὰ στείλουνε ταχυδρόμους στὴν Ἀθήνα· σύντυχε λοιπὸν καὶ τῶν δυὸ μερῶν ἡ παρουσία στὴν Ἀθήνα. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι χασομερούσανε, γνωρίζοντας καλὰ πὼς οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μαθαίνανε πὼς ἦρθε σταλμένος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ βάρβαρον μὲ προτάσεις, καὶ πὼς μαθαίνοντας αὐτὸ θὰ στείλουνε κι αὐτοὶ ἀνθρώπους γλήγορα. Ἐπίτηδες λοιπὸν ἀναβύλλανε οἱ Ἀθηναῖοι, δίνοντας μὲ τρόπο ἀφορμὴ στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ποῦνε κι αὐτοὶ τὴ γνώμη τους.

Ἀφοῦ τελείωσε τὸ λόγο του ὁ Ἀλέξανδρος, λάβανε μὲ τὴ σειρά τους τὸ λόγο οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σπάρτης· «Οἱ Λακεδαιμόνιοι μᾶς στείλανε νὰ σᾶς παρακαλέσουμε καμιάν ἀλλαγὴ νὰ μὴν κάμετε στὰ ἑλληνικὰ πράματα μήτε προτάσεις ἀπὸ τὸ βάρβαρον νὰ δεχτῆτε. Γιατὶ καθόλου δὲν εἶναι σωστό, καὶ τιμὴ δὲ φέρνει καθόλου οὔτε καὶ στοὺς ἄλλους Ἕλληνες καὶ ἀπ' ὅλους πολὺ περισσότερο σὲ σᾶς. Σεῖς ἀνάπατε αὐτὸν τὸν πόλεμον, χωρὶς τὴ δική μας θέληση, καὶ στὴν ἀρχὴ ὁ ἀγώνας ἦτανε γιὰ τὴ δική σας ἐπικράτηση, ἐνῶ τώρα ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀπ' ὅλα εἶναι αὐτό· τὸ νὰ γίνετε σεῖς οἱ Ἀθηναῖοι αἴτιοι τοῦ σκλαβώματος ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι πρᾶμα ἀνυπόφορο· σεῖς πού ἀπὸ παλιὰ χρόνια καὶ πάντοτε ἔχετε φανῇ ἐλευθερωτὲς πολλῶν ἀνθρώπων. Λυπούμαστε κι ἐμεῖς μαζί σας βέβαια πού ἔχετε χάσει δυὸ χρονῶν σοδιές, καὶ πολὺν καιρὸ εἰσαστε ξεσπιτωμένοι. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς συμφορές σας ἐμεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοί μας ὑποσχόμαστε νὰ τροφοδοτήσουμε τὶς γυναῖκες σας καὶ ὅλα τ' ἀνίκανα γιὰ πόλεμον μέλη τῶν

οἰκογενειῶν σας ὅσο διαρκέσει αὐτὸς ὁ πόλεμος. Μὴ σᾶς γυρίσῃ τὸ κεφάλι ὁ Μακεδὼνας Ἀλέξανδρος στολίζοντας τὰ λόγια τοῦ Μαρδονίου· τέτοιος εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ τέτοια κάνει· τύραννος εἶναι καὶ τύραννο βοηθάει στὰ μηχανήματά του· σεῖς ὅμως, ἂν δὲ χάσετε τὸ νοῦ σας, δὲν πρέπει αὐτὰ ποὺ σᾶς λέει νὰ κάμετε, ξαίροντας καλὰ πὼς οἱ βάρβαροι οὔτε πίστη ἔχουνε οὔτε ἀλήθεια». Αὐτὰ εἶπανε οἱ ἀποσταλμένοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι δώσανε στὸν Ἀλέξανδρον αὐτὴ τὴν ἀπόκριση· «Τὸ ξέρουμε καλὰ κι ἐμεῖς πὼς ἡ δύναμη τοῦ Μήδου εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' τὴ δική μας· λοιπὸν δὲν εἶναι καμιὰ ἀνάγκη νὰ μᾶς κατηγορῇς γι' αὐτό. Ὅμως, νομίζοντας πολὺ γλυκιὰ τὴν ἐλευθερίά μας, θὰ ὑπερασπιστοῦμε ὅπως μπορέσουμε· νὰ κάνουμε συνθήκη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ σὺ μὴ δοκιμάζεις νὰ μᾶς πείσης, κι ἐμεῖς δὲ θὰ πειστοῦμε. Πήγαινε λοιπὸν καὶ πὲς τὴν τοῦ Μαρδονίου αὐτὴ μας τὴν ἀπόκριση. Ὅσο ὁ ἥλιος πηγαίνει καὶ ξανάρχεται τὸν ἴδιο δρόμο του, ποτὲ δὲ θὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν Ξέρξη, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἀντιστεκώμαστε ὑπερασπίζοντας καὶ ἔχοντας βοηθούς μας τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωες, ποὺ ἐκεῖνος χωρὶς φόβο τοὺς ἔκαψε ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Καὶ σὺ ἄλλη φορὰ νὰ μὴ ξαναπαρουσιαστῇς στοὺς Ἀθηναίους μὲ παρόμοιες προτάσεις, μήτε νὰ νομίζης πὼς μᾶς προσφέρεις ὑπηρεσία συμβουλευόντας νὰ κάνουμε ἔργα ἄνομα. Δὲν ἔχουμε καμιὰν ὄρεξη νὰ πάθης τίποτε ἄπρεπο ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ εἶσαι πρόξενος καὶ φίλος μας».

Αὐτὰ ἀποκριθῆκανε στὸν Ἀλέξανδρον· καὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτες τὰ παρακάτω. «Τὸ ὅτι ἀνησυχήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι μὴν κάνουμε συνθήκες μὲ τὸ βάρβαρο ἦτανε προῶμα πολὺ λογικό. Ἀσχημα ὅμως κάμανε νὰ πιστέψουνε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι φοβηθήκανε· γιατί δὲν ὑπάρχει τόσο πολὺ χρυσάφι στὴ γῇ πουνθενά, οὔτε χώρα τόσο ὑπέροχη στὸν πλοῦτο καὶ τὴν ὁμορφιά, ποὺ ἐμεῖς γι' αὐτά τους τὰ καλὰ θὰ δεχτοῦμε νὰ πᾶμε μὲ τὸ Μῆδο καὶ νὰ ὑποδουλώσουμε τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ εἶναι καὶ μεγάλα τὰ αἷτια, ποὺ καὶ νὰ θέλουμε, εἴμαστε ἐμποδισμένοι νὰ κάμουμε τέτοια πράγματα· πρῶτα ἀπ' ὅλα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ναοὶ τους οἱ καμένοι καὶ καταγκρεμισμένοι· γι' αὐτὰ ἐμεῖς δὲ μποροῦμε παρὰ μ' ὅλες μας τὶς δυνάμεις ἐκδίκηση νὰ ζητήσουμε, παρὰ νὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν αἷτιο αὐτῆς τῆς καταστροφῆς· ἔπειτα νὰ γίνουμε προδότες τῶν Ἑλλήνων, ἔχοντας ὅλοι μας τὸ ἴδιο αἷμα καὶ τὴν ἴδια γλῶσσα κοινούς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ κοινὰ ἔθιμα, γιὰ μᾶς τοὺς Ἀθηναίους

θα ἦτανε πρᾶμα ὄχι καλό. Μάθετε λοιπόν, ἂν ὥς τώρα δὲν τὸ
 ξαίρατε· ὅσο καὶ ἓνας Ἀθηναῖος εἶναι στὴ ζωῇ, καμιὰ συνθήκη δὲ
 θὰ γίνη μὲ τὸν Ξέρξη. Μὲ θαυμασμὸ ἀκούσαμε καὶ τὴν πρόταση
 ποὺ μᾶς κάματε, ὑποθέτοντας τόσο μεγάλη τὴν καταστροφὴ τοῦ
 τόπου μας, ὥστε ν' ἀποφασίσετε νὰ προσφέρετε διατροφὴ στὶς οἰ-
 κογένειές μας. Τὴ χάρη σας αὐτὴ τὴ θεωροῦμε σὰ νὰ γίνηκε
 ἡμεῖς ὅμως θὰ περάσουμε ὅπως μπορούμε χωρὶς νὰ σᾶς γίνουμε
 καθόλου βάρος. Καὶ τώρα, ἀφοῦ ἔτσι βρίσκονται τὰ πράματα,
 κάμετε νὰ ξεκινήση γλήγορα στρατός, γιατί μᾶς φαίνεται πὼς δὲν
 εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ποὺ ὁ βάρβαρος θὰ δείξη τὴν παρουσία
 του ἀρχίζοντας τὴν εἰσβολή του στὴν Ἀττικὴ, μόλις λάβῃ τὴν εἴ-
 δηση ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχουμε σκοπὸ νὰ κάμουμε τίποτε ἀπ' ὅσα μᾶς
 ζητοῦσε. Πρὶν λοιπὸν ἐκεῖνος παρουσιασθῇ στὴν Ἀττικὴ, πρέπει
 ἡμεῖς ἐγκαίρως νὰ τὸν προαπαντήσουμε στὴ Βοιωτία». Ἀφοῦ
 πήρανε τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀποσταλμένοι, φύγανε
 γιὰ τὴ Σπάρτη.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ

1. Ὁ Μαρδόνιος καὶ πάλι κυριεύει τὴν Ἀθήνα. - Προσπαθεῖ καὶ πάλι νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του.

Μαθαίνοντας ὁ Μαρδόνιος τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο, ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ὁδηγώντας τὸ στρατεύμα του μὲ πολλὴ βία στὴν Ἀθήνα· σὲ κάθε μέρος ποὺ ἔφτανε, ἔπαιρνε μαζί του καὶ τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν ⁽¹⁵⁰⁾ ὄχι μονάχα δὲ μετανοοῦσανε καθόλου γιὰ τὶς περασμένες πράξεις των, ἀλλὰ ἀκόμα περισσότερο παρακινούσανε τὸν Πέρση· καὶ ὁ Θώρακας ὁ Λαρισαῖος, ἀφοῦ συνώδεψε τὸν Ξέρξη στὴ φυγὴ του, τώρα φανερὰ εὐκόλυνε τὸ Μαρδόνιο γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀφοῦ ὁ περσικὸς στρατὸς ἔφτασε στὴ Βοιωτία, οἱ Θηβαῖοι θέλανε νὰ κρατήσουν ἐκεῖ τὸ Μαρδόνιο μὲ τὶς συμβουλές τους, λέγοντας πὼς δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τόπος πιὸ κατάλληλος γιὰ στρατόπεδο ἀπὸ τὸ δικό τους· καὶ δὲν τὸν ἀφήνανε νὰ προχωρήσῃ πιὸ πέρα, ἀλλὰ ἐκεῖ μένοντας νὰ κάνῃ κάθε τρόπο γιὰ νὰ ὑποτάξῃ ὅλη τὴν Ἑλλάδα χωρὶς πόλεμο. Γιατὶ μὲ τὴ δύναμη τοὺς Ἕλληνες νὰ ὑποτάξῃ, καθὼς ἦτανε ἐνωμένοι καὶ μὲ τὸ φρόνημα ποὺ εἶχανε καὶ πρωτίτερα, θὰ εἶναι δύσκολο ὄχι αὐτὸς ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλος ἄνθρωπος. «Ἄν ὅμως κάμῃς ὅσα ἐμεῖς σὲ παρακινοῦμε (λέγανε οἱ Θηβαῖοι), χωρὶς κόπο θὰ χαλάσῃς ὅλα τους τὰ σχέδια. Ἀρχίσε χρήματα νὰ στέλνῃς σ' ὅσους ἔχουνε τὴ δύναμη ἀνάμεσα στὶς πόλεις, καὶ μὲ τὰ χρήματα θὰ διαιρέσῃς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔτσι μαζί μ' αὐτοὺς θὰ ὑποτάξῃς εὐκόλα καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ εἶναι ἀντίθετοί σου».

Τέτοια τὸν συμβουλευάνε οἱ Θηβαῖοι· αὐτὸς ὅμως δὲν τοὺς ἀκούγε, ἀλλὰ εἶχε μέσα του μυστικὸ καημὸ καὶ δεύτερη φορὰ

νὰ κυριέψῃ τὴν Ἀθήναι· καὶ τόκανε ἀπὸ ἀνόητη φιλοδοξία, θέλοντας καὶ νὰ προφτάσῃ τὸ βασιλεῖα στὶς Σάρδεις στέλλοντάς του μὲ φωτιὰς ⁽¹⁵¹⁾ ἀπὸ νησὶ σὲ νησὶ τὴν εἴδησι ὅτι πῆρε τὴν Ἀθήναι. Καὶ πάλι ὅμως δὲν ἤυρε τοὺς Ἀθηναίους στὴν Ἀττική, ἀλλὰ μάθαινε πὼς οἱ περισσότεροι βρισκόντανε στὴ Σαλαμίνα, καὶ ἄλλοι στὰ νησιά· κυριεύει λοιπὸν τὴν πόλιν ἔρημη. Καὶ εἶχανε περάσει δέκα μῆνες ἀπὸ τὴν πρώτη ἄλωση πού ἔκαμε ὁ βασιλεὺς ἴσαμε τὴ δεύτερη.

Ἀφοῦ ἔφτασε ὁ Μαρδόνιος στὴν Ἀθήναι, ἔστειλε στὴ Σαλαμίνα τὸ Μουρυχίδη ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο μὲ τὶς ἴδιες προτάσεις πού τοὺς εἶχε διαβιβάσει καὶ ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος. Ἐκαμε αὐτὴ τὴ δεύτερη ἀποστολή, ἂν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρώτα τὴν ὄχι φιλικὴ γνώμη τῶν Ἀθηναίων· ἔλπιζε ὅμως πὼς αὐτοὶ μπορεῖ νὰ ἔλθουνε στὰ λογικά τους, ἀφοῦ ἡ χώρα τους ἦτανε κυριευμένη καὶ στὴν ἐξουσία του. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔστειλε τὸ Μουρυχίδη στὴ Σαλαμίνα.

Καὶ ὁ Μουρυχίδης φτάνοντας ἐξήγησε τὴν ἀποστολὴ του στὴ βουλὴ ⁽¹⁵²⁾ τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ἓνας, ὁ Λυκίδης, ὑπόβαλε γνώμη πὼς τοῦ φαινότανε σωστότερο νὰ δεχτοῦνε τὴν πρόταση πού φέρνει ὁ Μουρυχίδης καὶ νὰ τὴν ἀναφέρουνε στὴν ἐκκλησία τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ τὴ γνώμη πρότεινε αὐτὸς εἴτε γιατί εἶχε πάρει χρήματα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο, εἴτε καὶ γιατί αὐτὴ ἡ γνώμη τοῦ ἦτανε ἀρεστή. Οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅσοι ἦτανε βουλευτὲς καὶ ὅσοι δὲν ἦτανε, τὸ πήραν πολὺ βαριά καὶ τὸν περικυκλώσανε χτυπώντας τον μὲ τὶς πέτρες ὥσπου τὸν σκοτώσανε· τὸ Μουρυχίδη ὅμως τὸν ἀφήσανε νὰ φύγῃ ἀπείραχτος. Ἐπειδὴ ἔγινε θόρυβος στὴ Σαλαμίνα γιὰ τὸ Λυκίδη, τὸ μάθαινε καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, καὶ παρακινώντας ἢ μιὰ τὴν ἄλλη τρέξανε στοὺς σπίτι τοῦ Λυκίδη καὶ σκοτώσανε μὲ τὶς πέτρες τὴ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του.

2. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουνε πρέσβεις στὴ Σπάρτη.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπιστρέφει στὴ Βοιωτία.

Νὰ μὲ τί τρόπο περάσανε οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σαλαμίνα· ὅσο περιμένανε νὰ φτάσῃ στρατὸς βοήθεια τους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, μένανε αὐτοὶ στὴν Ἀττική· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνοι ὅλο καὶ ἀργούσανε καὶ ἀναβάλλανε, ὁ Μαρδόνιος ὅμως πλησίαζε, καὶ μάλιστα

ἀκουγότανε στὴ Βοιωτία, ἔτσι σηκώσανε ὅλα τοὺς τὰ πράματα καὶ περάσανε καὶ οἱ ἴδιοι στὴ Σαλαμίνα. Στέλνανε ἀκόμη ταχυδρόμους στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς παραπονεθοῦνε ὅτι ἀφήσανε τὸ βάρβαρο νὰ εἰσβάλη στὴν Ἀττικὴ καὶ δὲ βγίγκανε μαζί νὰ τὸν ἀπαντήσουνε στὴ Βοιωτία· μαζί μ' αὐτὰ τοὺς θυμίσανε καὶ ὅσα σ' αὐτοὺς ὁ Πέρσης ὑποσχότανε νὰ δώσῃ, ἂν ἀλλάζανε ἀπόφαση, καὶ τοὺς προειδοποιούσανε πὼς ἂν δὲ στείλουνε βοήθεια στοὺς Ἀθηναίους, τότε καὶ αὐτοὶ θὰ ζητήσουνε νὰ βροῦνε καμιὰν ἄλλη σωτηρία.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι γιορτάζανε αὐτὸν τὸν καιρὸ τὰ Ὑακίνθια⁽¹⁸³⁾, θεὸ πού τοῦ κάνανε μεγάλες προσφορές· χτίζανε ὅμως καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ στὸ μεταξύ, καὶ τὸ χτίσιμο πλησίαζε στὶς ἐπάλξεις. Ἄμα λοιπὸν φτάσανε στὴ Λακεδαίμονα οἱ ταχυδρόμοι τῶν Ἀθηναίων, ἔχοντας μαζί τοὺς κι ἄλλους ταχυδρόμους ἀπὸ τὰ Μέγαρα καὶ τὶς Πλαταιές, παρουσιαστήκανε καὶ εἶπανε στοὺς ἐφόρους ὅσα ἦτανε προσταγμένοι. Οἱ ἔφοροι ἔκρουψαν τὴ σκέψη τοὺς, καὶ χωρὶς νὰ ποῦνε τίποτε σ' αὐτούς, ξεκινᾶνε νύχτα πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες μὲ στρατηγὸ τὸν Πανσανία, γιὸ τοῦ Κλεομβρότου, δίνοντας στὸν κάθε Σπαρτιάτῃ καὶ πέντε Εἰλωτες. Ὁ Πανσανίας ἀφοῦ διάλεξε συστρατηγὸ του τὸν Εὐρυάνακτα, γιὸ τοῦ Δωριέα, πὺν κρατοῦσε ἀπὸ τὴν ἴδια γενιά, κίνησε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Οἱ πρέσβεις ἅμα ξημέρωσε καὶ μάθανε τὸ ξεκίνημα τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, θαυμάσανε πολὺ, καὶ φύγανε τρέχοντας νὰ τοὺς προφτάσουνε· μαζί μ' αὐτοὺς ἀκολουθήσανε καὶ πέντε χιλιάδες δπλῖτες διαλεχτοὶ ἀπὸ τὰ γειτονικὰ μέρη τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοὶ μὲ βία τραβούσανε γιὰ τὸν Ἰσθμό, οἱ Ἀργεῖοι μαθαίνοντας ἀμέσως τὸ ξεκίνημα τοῦ στρατοῦ τοῦ Πανσανία ἀπὸ τὴ Σπάρτη, στείλανε τὸν καλύτερό τοὺς πεζοδρόμο στὴν Ἀττικὴ· εἶχανε οἱ Ἀργεῖοι ὑποσχεθῇ πρωτίτερα στὸ Μαρδόνιο νὰ ἐμποδίσουνε τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία. Καὶ ὁ πεζοδρόμος φτάνοντας στὴν Ἀθήνα εἶπε στὸ Μαρδόνιο· «Μὲ στείλανε οἱ Ἀργεῖοι νὰ σοῦ πῶ πὼς ἀπὸ τὴ Λακεδαίμονα κίνησε τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ της, καὶ πὼς αὐτοὶ δὲ μποροῦνε νὰ τοὺς ἐμποδίσουνε ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, καὶ κάμε γι' αὐτὸ ὅ,τι νομίζεις ἀναγκαῖο». Καὶ ὁ ταχυδρόμος, ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἔφυγε γιὰ τὸν τόπο του.

Ὁ Μαρδόνιος πιά δὲν εἶχε καμιὰ ὄρεξη νὰ μένῃ στὴν Ἀτ-

τική, ἀφοῦ ἄκουσε τὰ νέα πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴν εἶδηση ἔμνευε προσωρινά, γιατί ἤθελε νὰ μάθῃ τί θὰ κάμουνε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ δὲν ἔκανε καμιὰ ζημιὰ στὴ γῆ τὴν Ἀττικὴ, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς, στὸ τέλος τῆς γραφῆς, θὰ συμφωνήσουνε μ' αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι· ἀφοῦ ὅμως δὲν τοὺς ἔπειθε, καὶ βεβαιώθηκε καλὰ γι' αὐτό, πρὶν ὁ στρατὸς τοῦ Πανσανία βάλῃ τὸ πόδι στὸν Ἰσθμό, τραβήχτηκε κρυφά, ἀφοῦ ἔβαλε φωτιά στὴν πόλιν, καὶ ἀφοῦ ὅ,τι ἔμνευε ἀκόμα δορθό, τεῖχος ἢ κατοικία ἢ ναός, ὅλα τάοριξε καὶ τὰ σώριασε κατὰ γῆς. Βγῆκε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους· γιατί οὔτε τόπος κατάλληλος γιὰ ἱππικὸ εἶναι καί, ἂν νικιότανε στὴ μάχῃ, γλυτωμὸ δὲ θὰ ἔβρισκε παρὰ ἀπὸ στενώματα, ὥστε καὶ λίγοι ἄνθρωποι νὰ τὸν σταματήσουνε ἐκεῖ. Ὁ σκοπὸς τοῦ λοιπόν, τραβώντας πίσω γιὰ τὴ Θήβα, ἦτανε νὰ δώσῃ τὴ μάχῃ σιμὰ σὲ πόλιν φιλικὴ καὶ σὲ τόπο κατάλληλο γιὰ ἱππικὸ.

Περνώντας ὁ Μαρδόνιος μὲ τὸ στρατό του τὸ δρόμο τῆς Δεκελείας, πέρασε ἀπὸ τὴν Τανάγρα κι ἔφτασε τὴν ἄλλῃ μέρα στῶν Θηβαίων τὴ γῆ. Ἄν καὶ οἱ Θηβαῖοι ἦτανε σύμμαχοί του, δενδροκόπησε τὸν τόπο τοὺς ὅχι ἀπὸ ἔχθρα σ' αὐτοὺς, παρὰ ἀπὸ μεγάλη ἀνάγκη, θέλοντας νὰ κατασκευάσῃ προφύλαγμα δυνατό ἀπὸ ξύλα γιὰ τὸ στρατόπεδό του, καί, ἂν τὰ πράματα δὲ βγοῦνε στὴ μάχῃ ὅπως αὐτὸς τὰ ἤθελε, νὰ τόχῃ καταφύγιό του. Καὶ τὸ στρατόπεδό του παραταγμένο, κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀσωπό, ἄρχιζε ἀπὸ τὴν πόλιν Ἐρυθρὲς κι ἔφτανε ἴσαμε τὴ γῆ τῶν Πλαταιῶν· τὸ ξύλινο ὅμως τεῖχος δὲν ἦτανε τόσο μεγάλο, ἀλλὰ ὡς δέκα στάδια, ἀπάνω-κάτω, ἔπιανε ἢ κάθε μιὰ πλευρά του.

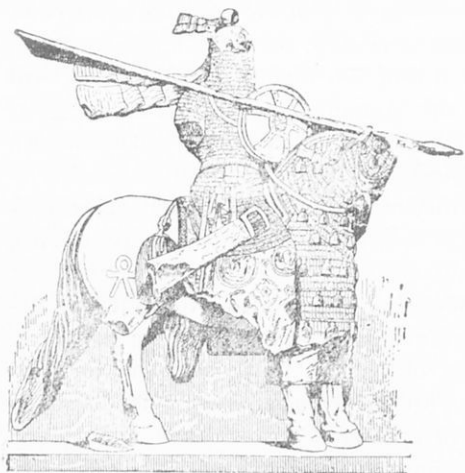
3. Τὸ περσικὸ ἱππικὸ προσβάλλει τοὺς Ἕλληνες.

Θάνατος τοῦ ἱππάρχου Μασιστίου.

Ἀφοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι φτάσανε στὸν Ἰσθμό, στήσανε ἐκεῖ τὸ στρατόπεδό τους. Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι, ὅσοι προτιμοῦσανε τῆς πατρίδας τὸ καλὸ, ἀφοῦ μάλιστα βλέπανε τοὺς Σπαρτιάτες νὰ ἐκστρατεύουνε, δὲν τὸ νομίζανε δίκαιο νὰ μένουνε πίσω ἀπ' αὐτοὺς. Ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ λοιπὸν, ἀφοῦ οἱ θυσιῆς δεῖξανε καλὰ σημάδια, ὅλοι μαζὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ θυσιάσανε καὶ πάλι, καὶ τὰ σημάδια βγήκανε καλά, καὶ τότε ἀκολουθήσανε τὸ δρόμο τους. Τὸν ἴδιο καιρὸ οἱ Ἀθηναῖοι, βγαίνοντας ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, ἀνταμωθήκανε μ' αὐ-

τοὺς στήν Ἐλευσίνα. Καθὼς φτάσανε στήν πόλιν Ἐρυθρὲς τῆς Βοιωτίας καὶ εἶδανε ἴσα-ἴσα τοὺς βαρβάρους ξαπλωμένους κοντὰ στὸν Ἀσωπό, ἀφοῦ τὸ ἐξετάσανε καλὰ, παραταχτήκανε κι αὐτοὶ στὶς ποδιὲς τοῦ Κιθαιρώνα.

Ὁ Μαρδόνιος ὁμως, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δὲν κατεβαίνανε στήν πεδιάδα, ἔστειλε σ' αὐτοὺς ὅλο τὸ ἵππικό του μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μασίστιο, ἄνδρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες τιμημένο, πὺν οἱ Ἕλληνες τονὲ προφέρουνε Μακίστιο· εἶχε αὐτὸς ἄλλογο ἀπὸ τὴ Νίσαια ⁽¹⁶⁴⁾ χρυσογάλινο καὶ μ' ἄλλα ὠραῖα στολίσματα. Καθὼς πλησιάσανε οἱ ἵππεῖς τοὺς Ἕλληνες, τοὺς ριχτήκανε σὲ λόχους χωρισμένοι, καὶ τοὺς προξενήσανε πολλή

Πέρσης ἱππέας θωρακοφόρος

ζημιὰ καὶ τοὺς βρίζανε γυναῖκες λέγοντάς τους.

Οἱ Μεγαρεῖς κατὰ κακὴ τύχη ἦτανε παραταγμένοι σὲ μέρος πολὺ εὐκόλο νὰ πατηθῇ, κι ἐκεῖ τὸ ἵππικό ἔκανε τὶς πιὸ συχνὲς ἐπιδρομέες του. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ἵππικό τοὺς χτυποῦσε, οἱ Μεγαρεῖς ὑποφέροντας στείλανε στοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων κήρυκα κι αὐτὸς τοὺς εἶπε: «Ἐμεῖς οἱ Μεγαρεῖς, ὧ σύμμαχοι, δὲν ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ κρατήσουμε μονάχοι τὸ περσικὸ ἵππικό ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴ θέση πὺν πήραμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὥς αὐτὴ τὴ στιγμή ἀντέχουμε μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀνδρεία, ἂν καὶ ὑποφέρουμε. Τώρα ὁμως, ἂν δὲ στείλετε ἄλλους νὰ μποῦνε στὸν τόπο μας, νὰ ξαίρετε πὼς ἐμεῖς θ' ἀφήσουμε τὴν τάξη». Ἐνῶ ἔλεγε ὁ κήρυκας αὐτά, ὁ Πανσανίας θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τοὺς Ἕλληνες, ρωτοῦσε ἂν ἄλλοι μὲ τὸ θέλημά τους πηγαίνουνε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ μποῦνε στὸν τόπο τῶν Μεγαρέων. Ἀφοῦ κανεῖς δὲν ἤθελε, τὸ δεχτήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπήγανε τριακόσιοι διαλεχτοὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ὀλυμπιόδωρο τοῦ Λάμπωνα.

Αὐτοὶ ἀναλάβανε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες νὰ πιάσουνε τὴ θέση τῶν Μεγαρέων, καὶ τὴν πιάσανε, ἀφοῦ πῆρανε μαζί καὶ τοὺς τοξότες. Ἡ μάχη ποὺ ἀρχίσανε κράτησε ἀρκετὴ ὥρα, καὶ νὰ πῶς τελείωσε. Ἐνῶ τὸ περσικὸ ἱππικὸ ἔκανε τὴν ἐπίθεση κατὰ λόχους, τοῦ Μασιστίου τὸ ἄλογο ξεχώριζε ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ χτυπήθηκε ἀπὸ βέλος στὸ πλευρό· ἀπὸ τὸν πόνο σηκώνεται στὰ πιασινὰ καὶ τινάζει κάτω τὸ Μασίστιο· καὶ πέφτοντας αὐτός, πλακώνουνε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ παίρνουνε τὸ ἄλογό του καὶ σκοτώνουνε τὸν ἴδιο μ' ὅλη τὴν ἀντίστασή του, ἂν καὶ δὲν τὸ κάμανε στὴ στιγμή, γιατί ἦτανε ντυμένος ἀπὸ μέσα μὲ θώρακα χρυσὸ λεπιδωτὸ καὶ εἶχε ἐπάνω ἀπὸ τὸ θώρακα χιτῶνα κατακόκκινο· κι ὅσο τονὲ χτυπούσανε στὸ θώρακα δὲν κάνανε τίποτε, ὥσπου κάποιος κατάλαβε ποιὰ ἦτανε ἡ αἰτία, καὶ τονὲ χτύπησε στὸ μάτι, καὶ ἔτσι τὸν ἔριξε νεκρό. Αὐτὰ ὅλα ἐνῶ γινόντανε, δὲν τὰ πῆρανε εἶδηση οἱ ἄλλοι ἱππεῖς καὶ κανεῖς δὲν εἶδε τὸ Μασίστιο οὔτε νὰ πέφτῃ ἀπὸ τ' ἄλογο οὔτε νὰ σκοτώνεται· καὶ ὅσο τὸ ἱππικὸ πότε ἔκανε ὑποχώρηση, πότε ξανάρχιζε τὴν προσβολή, κανεῖς δὲν κατάλαβε αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνεῖ. Ἀφοῦ ὅμως σταμάτησε τὸ ἱππικὸ τὴ μάχη, ἀμέσως ἀναζητήσανε τὸν ἀρχηγό, ἀφοῦ κανεῖς δὲν ἦτανε σὲ τάξη νὰ τοὺς βάλῃ. Ἀμα καταλάβανε λοιπὸν τὸ θάνατό του, δίνοντας καρδιά ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο, ἀπολύσανε ὅλοι τ' ἄλογα μήπως μπορέσουνε νὰ πίσω νὰ πάρουνε τὸ νεκρό.

Ἀμα τοὺς εἶδανε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τρέχουνε ὅλοι μαζί ἄταχτα, φωνάζανε βοήθεια κι ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα, κι ἐνῶ ὅλος ὁ πεζὸς στρατὸς ἔτρεχε νὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἡ μάχη ἦτανε δυνατὴ γύρω στὸ νεκρό. Ὅσο λοιπὸν πολεμοῦσανε μονάχοι οἱ τριακόσιοι Ἀθηναῖοι, σὰν πολὺ λιγώτεροι ποὺ ἦτανε, ἀφήσανε τὸ νεκρό· ἅμα ὅμως ἔφτασε ἡ βοήθεια, τότε πιά τσακίσανε οἱ ἱππεῖς καὶ οὔτε μπορέσανε νὰ πάρουνε τὸ νεκρό, ἀλλὰ κοντὰ σ' ἐκείνον χάσανε κι ἄλλους σκοτωμένους. Ὑστερα σταθήκανε μακριὰ ὡς δυὸ στάδια καὶ συλλογιόντανε τί ἔπρεπε νὰ κάμουνε· ἀποφασίσανε τέλος, ἀφοῦ δὲν εἶχανε ἀρχηγό, νὰ γυρίσουνε στὸ Μαρδόνιο.

Ἀμα ἔφτασε τὸ ἱππικὸ στὸ στρατόπεδο, ὅλο τὸ στράτευμα ἔκλαψε τὸ Μασίστιο, καὶ ὁ Μαρδόνιος περισσότερο· καὶ κόψανε ὅλοι τὰ μαλλιά τους καὶ τὰ μαλλιά τῶν ἀλόγων τους καὶ τῶν ἄλλων φορηγῶν ζώων μὲ θρήνους ἀκράτητους· καὶ ἡ Βοιωτία ἀντιτάλησε μὲ τὸ χαμὸ τοῦ Μασιστίου, ἀνθρώπου πολὺ σημαντι-

κοῦ κοντὰ στοὺς Πέρσες καὶ στὸ βασιλέα τους. Ἔτσι μὲ τὸ δικό τους τρόπο τιμῆσανε οἱ βάρβαροι τὸ Μασίστιο.

Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ δεχτήκανε τὴν προσβολὴ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τὴν ἀντικρούσανε, πήρανε θάρρος πολὺ περισσότερο· πρῶτα βάλανε σ' ἀμάξι τὸ νεκρὸ τοῦ Μασιστίου καὶ τὸν περιφέρανε στὸ στρατόπεδο· κι ἀλήθεια ἄξιζε νὰ τὸν θεωρῇ κανεὶς γιὰ τὴν ὁμορφιὰ καὶ γιὰ τὸ μέγεθός του· καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο γινότανε ἡ ἐπίδειξη. Ἀφήνοντας λοιπὸν τὰ τάγματά τους οἱ ὀπλίτες τρέχανε πυκνοὶ νὰ ἰδοῦνε τὸ Μασίστιο.

4. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσες παρατάσσονται στὶς Πλαταιές.

Ἀποφασίστηκε λοιπὸν νὰ κατεβοῦνε οἱ Ἕλληνες στὶς Πλαταιές, γιατί ὁ τόπος ὁ πλαταιϊκὸς τοὺς φαινότανε πιὸ πολὺ κατ'ἀλλήλος γιὰ στρατόπεδο ἀπὸ τὸν τόπο τῶν Ἐρυθρῶν, ἀφοῦ κοντὰ στὰ ἄλλα εἶχε καὶ ἀφθονώτερα νερά· σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τόπο, καὶ κοντὰ στὴν πηγὴ Γαργαφία, ἀποφασίστηκε πὺς ἦτανε ἀνάγκη νὰ στήσουνε κατὰ τάξιν τὸ στρατόπεδό τους. Τραβήξανε λοιπὸν μὲ τ' ἄρματα τους, περνώντας τίς κατηφοριές τοῦ Κιθαίρωνα, κοντὰ στὶς Ὑσιές, ἴσα γιὰ τὴ χώρα τῶν Πλαταιῶν· καὶ ἀφοῦ φτάσανε, παραταχτήκανε κατὰ ἔθνη κοντὰ στὴν πηγὴ Γαργαφία καὶ στὸ ναὸ τοῦ ἥρωα Ἀνδροκράτη, ἀνάμεσα σὲ λόφους χαμηλοὺς καὶ σὲ γῆ ἀνώμαλη.

Τότε κατὰ τὴν παράταξιν ἀλλάξανε πολλὰ κι ὄχι φιλικὰ λόγια οἱ Τεγεᾶτες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, γιατί εἶχανε τὴν ἀξίωση καὶ οἱ δύο νὰ κρατήσουνε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρά⁽¹⁵⁵⁾ τῆς γραμμῆς, προβάλλοντας καινούργια καὶ παλιὰ δικά τους κατορθώματα. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ Τεγεᾶτες λέγανε· «Ἐμεῖς ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους πάντα ἔχουμε κριτὴ ἄξιοι αὐτῆς τῆς προτίμησης, ὅσες φορὲς κάνουμε ἐκστρατεῖες κοινὲς οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ τώρα καὶ πρωτῆτερα, ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Ἡρακλείδες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Εὐρυσθέα⁽¹⁵⁶⁾ θελήσανε νὰ ξανακατεβοῦνε στὴν Πελοπόννησο. Ἐπιτύχαμε αὐτὴ τὴν προτίμηση, γιὰ τὴν παρακάτω αἰτία· ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Ἴωνες, ὅσοι κατοικοῦσανε στὴν Πελοπόννησο, ἐκστρατέψαμε στὸν Ἴσθμό καὶ σταθήκαμε ἀντιμέτωποι στοὺς Ἡρακλείδες, ποὺ θέλανε νὰ μποῦνε, τότε λένε πὺς ὁ Ὑλλος⁽¹⁵⁷⁾ ἔβγαλε λόγο, λέγοντας πὺς δὲν ἔπρεπε στρατὸς μὲ στρατὸ

νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸ πελοποννησιακὸ ὅποιος κριθῇ ἀνδρεϊότερος, αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ μὲ τὸν Ὑλλο κατὰ τοὺς ὅρους τῆς μονομαχίας. Δεχτήκανε αὐτὰ οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἔγινε ὅρκος, ἂν νικήσῃ ὁ Ὑλλος τῶν Πελοποννησίων τὸν πρῶτο, νὰ ξαναπάρουν οἱ Ἑρακλείδες τὴν πατρικὴ τους κληρονομιά· ἂν ὅμως νικηθῇ, τότε τὸ ἐναντίο, νὰ φύγουν οἱ Ἑρακλείδες μὲ τὸ στρατό τους, καὶ ἑκατὸ χρόνια νὰ μὴ ζητήσουνε ξαναγύρισμα στὴν Πελοπόννησο. Προτιμήθηκε λοιπὸν ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους, πρόθυμος καὶ ὁ ἴδιος, ὁ Ἐχεμος τοῦ Ἀερόποδα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας δικὸς μας, καὶ μονομάχησε καὶ σκότωσε τὸν Ὑλλο. Γι' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἀποκτήσαμε ἀνάμεσα στοὺς τότε Πελοποννησίους κι ἄλλα προνόμια μεγάλα, πὺν καὶ τώρα ἀκόμα τὰ ἔχουμε, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ νὰ κρατοῦμε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρὰ τοῦ στρατοῦ κάθε φορὰ πὺν θὰ γίνεται κοινὴ ἐκστρατεία. Μὲ σᾶς λοιπόν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, δὲ θέλουμε νὰ φιλονικᾶμε, ἀλλὰ σᾶς ἀφήνουμε ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ ἄκρα θέλετε νὰ τὸ προτιμήσετε, τὸ ἄλλο ὅμως ἄκρο νομίζουμε πὺς πέφτει σὲ μᾶς νὰ τὸ κρατοῦμε, καθὼς καὶ τὸν περασμένο καιρό. Ἀλλὰ καὶ ξέχωρα ἀπ' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, πὺν διηγηθήκαμε, νομίζουμε πὺς ἀξιώτεροι εἴμαστε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κρατοῦμε αὐτὴ τὴ θέση. Γιατὶ καὶ πολλοὺς καὶ γενναίους ἀγῶνες πολεμήσαμε μὲ σᾶς τοὺς ἴδιους, ὦ Σπαρτιάτες, καὶ μ' ἄλλους πολλοὺς τὸ ἴδιο· δίκαιο εἶναι λοιπὸν ἡμεῖς νὰ κρατοῦμε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρὰ καὶ ὅχι οἱ Ἀθηναῖοι, γιατί αὐτοὶ δὲν ἔχουνε καμωμένα τέτοια κατορθώματα ὅσα ἡμεῖς, οὔτε νέα οὔτε παλιά».

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκριθῆκανε σ' αὐτά· «Ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἰδέα πὺς ἡ ἐδῶ σύναξή μας ἔγινε γιὰ μάχη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ ὅχι γιὰ λόγια· ἀφοῦ ὅμως ὁ Τεγεάτης ρήτορας ἀνάλαβε νὰ σᾶς ἐκθέσῃ καινούργια καὶ παλιά κατορθώματα, πὺν αὐτοὶ καὶ μεῖς ἐπράξαμε σ' ὅλο τὸν αἰῶνα, ἀναγκασόμαστε νὰ σᾶς ἐκθέσουμε ἀπὸ πότε τόχουμε πατρογονικὸ νὰ εἴμαστε γενναῖοι πάντα καὶ νὰ πρωτεύουμε περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες. Πρῶτα, τοὺς Ἑρακλείδες (πὺν τὸν ἀρχηγό τους καυχιοῦνται οἱ Τεγεάτες ὅτι στὸν Ἴσθμό τονὲ σκοτώσανε) ὅταν μιὰ φορὰ γυρεύανε ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες καταφύγιο γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν Μυκηναίων, μόνοι ἡμεῖς τοὺς δεχτήκαμε, καὶ τοῦ Εὐρυσθέα τὴν αὐθάδεια τὴν καταλύσαμε, καὶ κάνοντας συμμαχία μαζὶ τοὺς νικήσαμε ἐκείνους πὺν ἐξουσιάζανε τότε τὴν Πελοπόννησο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά βο-

ηθήσαμε τοὺς Ἀργεῖους, πὺν μαζὶ μὲ τὸν Πολυνεΐκη ⁽¹⁵⁸⁾ ἐκ-
στρατέψανε στὴ Θήβα· ἀφοῦ δηλ. σκοτωθήκανε πολλοὶ Ἀργεῖοι
καὶ μένανε ἄταφοι, κινήσαμε πόλεμο κατὰ τῶν Καδμείων, σηκώ-
σαμε τοὺς νεκροὺς καὶ καύχημα τόχουμε πὼς τάφο τοὺς δώσαμε
σὲ δικό μας τόπο,

στὴν Ἐλευσίνα.

Ἔχουμε καὶ ἄλλο
λαμπρὸ κατόρθω-
μα μὲ τὶς Ἀμα-
ζόνες ⁽¹⁵⁹⁾, πὺν μιὰ
φορὰ κι ἔναν και-
ρὸ ἤρθανε ἀπὸ τὸ
Θερμῶδοντα ⁽¹⁶⁰⁾

ποταμὸ καὶ κάμανε
εἰσβολὴ στὴν Ἀτ-
τική. Τέλος καὶ κα-
τὰ τὰ Τρωϊκὰ ⁽¹⁶¹⁾

δὲ μέινουμε πίσω
ἀπὸ κανέναν πολε-
μώντας. Δὲν ἔχει
ὅμως καμιά σημα-
σία νὰ ξαναθυμί-
ζουμε ὅλα αὐτά.
Γιατὶ ὄντας τέτε
παλικάρια, αὐτοὶ
κι ἐμεῖς, τώρα μπο-
ρούσαμε νὰ εἴμα-
στε δειλοί, καὶ τότε
ὄντας δειλοὶ τώρα
νὰ εἴμαστε ἄν-
δρεῖοι. Φτάνουνε
ὥς ἐδῶ λοιπὸν οἱ
περασμένους παλι-

καριές· ἐμεῖς καὶ

τίποτε ἄλλο ἂν δὲν εἴχαμε νὰ δείξουμε, ἂν καὶ ἄλλοι Ἕλληνες
ἔχουνε νὰ δείξουνε πολλὰ ἔργα καὶ λαμπρά, ὅμως γιὰ τὸ κατόρ-
θωμα τοῦ Μαραθῶνα εἴμαστε ἄξιοι νὰ πάρουμε αὐτὸ τὸ βρα-
βεῖο καὶ ἄλλα ἀκόμα περισσότερα, ἀφοῦ μονάχοι ἐμεῖς ἀπ' ὅλους

Τεγεάτης οπλίτης

τοὺς Ἕλληνες μονομαχήσαμε μὲ τὸν Πέρση· ἂν καὶ τὸ ἔργο ἦτανε τόσο μεγάλο, πέρα-πέρα τὸ βγάλαμε καὶ νικήσαμε σαραν-
ταεῖς ὅλα ἔθνη. Δὲν εἶναι δίκιο λοιπὸν νὰ πάρουμε αὐτὴ τὴ θέση
γι' αὐτὸ μονάχο τὸ κατόρθωμα; Ὅμως δὲν ταιριαρίζει, μέσα σὲ τέ-
τοιον κίνδυνον, γιὰ τάξεις νὰ φιλονικᾶμε, καὶ γι' αὐτὸ εἴμαστε
πρόθυμοι, ὧς Λακεδαιμόνιοι, τίς δικές σας διαταγὰς ν' ἀκοῦμε, καὶ
ἐκεῖ πού νομίζετε πὺρ ταιριαστὸ γιὰ μᾶς θέση νὰ πιάσουμε καὶ
σ' ὅποιους νὰ σταθοῦμε ἀντιμέτωποι· γιατί παντοῦ, ὅπου καὶ νὰ
παραταχτοῦμε, θὰ βάλουμε τὰ δυνατά μας νὰ φανοῦμε παλι-
κάρια. Τραβᾶτε λοιπὸν ἐμπρός, καὶ σᾶς ἀκολουθοῦμε». Αὐτὰ τὰ
λόγια ἀποκριθῆκανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ὅλο τὸ
στρατόπεδο σήκωσε βοή λέγοντας πὼς οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι πὺρ
ἄξιοι νὰ ἔχουνε τὸ ἓνα πλευρὸ παρὰ οἱ Ἀρκάδες. Ἔτσι λοιπὸν
οἱ Ἀθηναῖοι προτιμηθῆκανε ἀπὸ τοὺς Τεγεᾶτες.

Ὑστερα, νὰ πῶς ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε σὲ παράταξη οἱ Ἕλ-
ληνες, ὅσοι εἴτε εἶχανε ἔρθει ἀπὸ τὴν ἀρχή, εἴτε ἐξακολουθοῦσαν
νάρχουνται· τὸ δεξιὸ πλευρὸ τὸ πήρανε δέκα χιλιάδες Λακεδαιμό-
νιοι· στὶς πέντε χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς, καθαρὸς Σπαρτιάτης ⁽¹⁸²⁾,
τοὺς παραστέκανε ἑλαφροὶ στρατιῶτες Ἐλῶτες ⁽¹⁸³⁾ τριάντα πέντε
χιλιάδες, δηλ. σὲ κάθε Σπαρτιάτῃ ἑφτά παραστάτες. Ἀμέσως
ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς, προτιμήσανε οἱ Σπαρτιάτες νὰ βάλουνε τοὺς
Τεγεᾶτες, καὶ γιὰ τιμὴ καὶ γιὰ τὴν παλικαριά τους· ἦτανε αὐτοὶ
χίλιοι πεντακόσιοι ὀπλίτες. Κοντὰ σ' αὐτοὺς σταθῆκανε πέντε χι-
λιάδες Κορίνθιοι, καὶ παρακάτω προτιμηθῆκανε ἀπὸ τὸν Πανσα-
νία οἱ τριακόσιοι Ποτειδαῖτες πού ἦρθαν ἀπὸ τὴν Παλλήνη·
στὸ πλευρὸ τους στεκόντανε ἑξακόσιοι Ἀρκάδες ⁽¹⁸⁴⁾ Ὀρχομένιοι,
καὶ στὸ δικό τους τὸ πλευρὸ τρεῖς χιλιάδες Σικυνῶνιοι· κοντὰ τους
ἦτανε ὀχτακόσιοι Ἐπιδαῦριοι· παρακάτω χίλιοι Τροιζήνιοι, κοντὰ
στοὺς Τροιζηνίους διακόσιοι Λεπρεᾶτες, κοντὰ σ' αὐτοὺς τετρα-
κόσιοι Μυκηναῖοι καὶ Τιρύνθιοι, ὕστερα χίλιοι Φλιάσιοι, καὶ πὺρ
κοντὰ τριακόσιοι Ἑρμιονεῖς. Στους Ἑρμιονεῖς κατόπι ἑξακόσιοι
Ἑρετριεῖς καὶ Στυρεῖς, ἔπειτα τετρακόσιοι Χαλκιδεῖς, καὶ ἔπειτα
πεντακόσιοι Ἀμπρακινῶτες. Ὑστερα ἀπ' αὐτοὺς σταθῆκανε Λευ-
κάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι ὀχτακόσιοι, ἔπειτα διακόσιοι Κεφαλλήνες
ἀπὸ τὴν Πάλη· πὺρ πέρα πεντακόσιοι Αἰγινῆτες, κοντὰ σ' αὐτοὺς
τρεῖς χιλιάδες Μεγαρεῖς, καὶ τέλος ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς ἑξακόσιοι
Πλαταιεῖς. Τελευταῖοι καὶ πρῶτοι ⁽¹⁸⁵⁾ παραταχτήκανε ὀχτὼ χιλιάδες
Ἀθηναῖοι, καὶ στρατηγὸς τους ἦτανε ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσισμάχου.

Αὐτοὶ ὅλοι, ἂν ἐξαιρέσουμε τοὺς ἑπτὰ Εἰλωτες γύρω στὸν κάθε Σπαρτιάτη, ἦτανε ὅλοι ὀπλίτες καὶ φτάνανε τὶς τριάντα ὀχτὼ χιλιάδες καὶ ἑκατὸν ἑπτὰ ἄνδρες. Αὐτὸς ἦτανε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπλιτῶν, ποὺ στρατολογηθήκανε τῶν ἐλαφρῶν ὁ ἀριθμὸς ἦτανε ὁ παρακάτω ἀπὸ τὴ σπαρτιατικὴ παράταξη τριάντα πέντε χιλιάδες, καθὼς εἶπα, ὅλοι ἔτοιμοι γὰρ βοηθητικὸ πόλεμο. Οἱ ἄλλοι ἐλαφροὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Λακεδαιμονίων, ἀφοῦ ἓνας ἐλαφρὸς παραστεκότανε σ' ἓναν ὀπλίτη, ἦτανε τριάντα τέσσερεις χιλιάδες πεντακόσιοι ⁽¹⁸⁹⁾. Ὡστε ὅλοι οἱ μάχιμοι ⁽¹⁹¹⁾ ἐλαφροὶ φτάνανε τὶς ἐξήντα ἑννέα χιλιάδες πεντακόσιους, καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ποὺ συνάχτηκε στὶς Πλαταιές, ὀπλίτες καὶ ἐλαφροί, ἦτανε ἑκατὸ δέκα χιλιάδες παρὰ χίλιους ὀχτακοσίους· ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς Θεσπιεῖς ποὺ παρευρεθῆκανε, ὁ ἀριθμὸς ἔφτανε τὶς ἑκατὸ δέκα χιλιάδες σωστές· ἦτανε στὸ στρατόπεδο καὶ ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς ὅσοι εἵχανε σωθῇ ⁽¹⁹²⁾, ὥς χίλιοι ὀχτακόσιοι, ὅπλα ὅμως δὲν εἵχανε. Αὐτοὶ ὅλοι ἦτανε στρατοπεδευμένοι καὶ κρατούσανε τὴν παράταξη κοντὰ στὸν Ἀσωπό.

Ἀφοῦ οἱ βάρβαροι μὲ τὸ Μαρδόνιο ἀποτελειώσανε τὴν κηδεῖα τοῦ Μασιστίου, μαθαίνοντας πὼς οἱ Ἕλληνες πιάσανε τὶς Πλαταιές, ἀμέσως κινήσανε κι αὐτοὶ νὰ πιάσουνε θέση κοντὰ στὸν Ἀσωπὸ ποταμό, ποὺ περνοῦσε ἀπὸ κειπέρα. Φτάνοντας, νὰ πὼς ὁ Μαρδόνιος τοὺς παράταξε ἀντίκρου ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Στους Λακεδαιμονίους ἔβαλε τοὺς Πέρσες· ἐπειδὴ ὅμως ἦτανε οἱ Πέρσες πολὺ περισσότεροι, παραταχθήκανε σὲ πυκνότερες γραμμές· ὅμως καὶ πάλι περίσσευε ἡ παράταξή τους κι ἔφτανε ν' ἀντικρύξῃ καὶ τοὺς Τεγεᾶτες· ἔκαμε ὅμως ὁ Μαρδόνιος καὶ τὸ παρακάτω· ὅ,τι ἦτανε πρὸ διαλεχτὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τόσῃσε ἀντίκρου ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὸ πρὸ ἀδύνατο τόβαλε κατὰ τὸ μέρος τῶν Τεγεατῶν. Κι αὐτὰ ὅλα ποὺ ἔκαμε ἦτανε ἀπὸ συμβουλές καὶ ὁδηγίες τῶν Θηβαίων.

Κοντὰ στους Πέρσες ἔβαλε τοὺς Μήδους· αὐτοὶ ἀντικρύζανε γεμάτη τὴ γραμμὴ τῶν Κορινθίων, Ποτειδαιατῶν, Ὀρχομενίων καὶ Σικωνίων. Κοντὰ στους Μήδους ἔβαλε τοὺς Βακτρίους· σ' αὐτοὺς πάλι ἔπεσε ἡ γραμμὴ τῶν Ἐπιδαυρίων, Τροϊζηνίων, Λεπρεατῶν, Τιρυνθίων, Μυκηναίων καὶ Φλιασίων. Κοντὰ στους Βακτρίους ἔβαλε τοὺς Ἰνδοὺς νὰ βαστᾶνε τοὺς Ἑρμιονεῖς, τοὺς Ἑρετριεῖς, Στυρεῖς καὶ Χαλκιδεῖς. Κοντὰ στους Ἰνδοὺς ἔβαλε τοὺς Σάκες, ποὺ ἀντικρύζανε τοὺς Ἀμπραχιῶτες, Ἀνακτορίους, Λευκα-

δίους, Παλεῖς καὶ Αἰγινῆτες. Κοντὰ στοὺς Σάκες, γιὰ ν' ἀντικρύζουνε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Πλαταιεῖς καὶ Μεγαρεῖς, ἔβαλε τοὺς Βοιωτοὺς, τοὺς Λοκροὺς, τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς χίλιους Φωκεῖς· γιὰτὶ δὲν πήγανε ὅλοι οἱ Φωκεῖς μὲ τὸν Πέρση, ἀλλὰ λίγοι ἀπ' αὐτοὺς, καὶ οἱ ἄλλοι βοηθοῦσανε τοὺς Ἑλλήνες ἀπομονωμένοι στὸν Παρνασσό, καὶ ἔχοντας καταφύγιο τὸ βουνὸ μεγάλες βλάβες προξενοῦσανε στοῦ Μαρδονίου τὸ στρατὸ καὶ στοὺς Ἑλλήνες συμμάχους του. Ἐβαλε ἀκόμα καὶ τοὺς Μακεδόνες κι ἄλλους ἀκόμη λαοὺς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἀντίκρου ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκαμα ἐδῶ λόγο γιὰ τοὺς πιὸ δυνατοὺς καὶ ἐπίσημους λαοὺς ἀπ' ὅσους λάβανε μέρος στὴν παράταξη καὶ πὺν ἀξίζανε νὰ τοὺς ἀναφέρω· ἦτανε ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ἄλλοι, καθὼς Φρύγες, Μυσοὶ, Θρᾶκες, Παῖονες, καὶ ἀπὸ τοὺς Αἰθίοπες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους κάποιοι φυλές, οἱ μόνες ἀπ' αὐτοὺς πὺν ξαίρουνε ἀπὸ πόλεμο. Αὐτοὺς, πρὶν φύγη ἀκόμα ἀπὸ τὸ Φάληρο, τοὺς ἔβγαλε ὁ Μαρδόνιος ἀπὸ τὰ πλοῖα, γιὰτὶ δουλεύανε στὰ πληρώματα. Οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἀνῆκαν ἀπ' ἀρχῆς στὸ πεζικόν, πὺν κατέβηκε μὲ τὸν Ξέρξη στὴν Ἀθήνα. Τῶν βαρβάρων λοιπὸν ὁ στρατὸς ἦτανε τριακόσιες χιλιάδες. Τοὺς συμμάχους τοῦ Μαρδονίου Ἑλλήνες κανεῖς δὲν τοὺς ξαίρει πόσοι ἦτανε (ἀφοῦ δὲ μετρηθῆκανε), ὅμως, ὅσο μπορῶ νὰ ἀπεικάσω, ὡς πενήντα χιλιάδες, θαρρῶ, θὰ ἦτανε συναγμένοι. Αὐτοὶ ἦτανε οἱ δυό, πὺν σταθῆκανε ἀντιμέτωποι, πεζοὶ στρατοί. Ὅσο γιὰ τὸ ἵππικόν, αὐτὸ ἦτανε σὲ θέση χωριστὴ τοποθετημένο.

5. Νέα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο.

Οἱ στρατοὶ ἀλλάζουνε παράταξη.

Ἦτανε προχωρημένη ἡ νύχτα, καὶ νόμιζε κανεῖς πὺς ἡσυχία βασιλευε στὰ δυὸ στρατόπεδα, καὶ πὺς κάθε ἄνθρωπος βρισκότανε σὲ ὕπνο βαθύ· ὅπου, προβαίνοντας μὲ τὸ ἄλογόν του κατὰ τὶς προφυλακὰς τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἀμύντα, στρατηγὸς καὶ βασιλεῖας τῶν Μακεδόνων, ζητοῦσε καὶ καλὰ νὰ μιλήσῃ μὲ τοὺς στρατηγούς. Ἀπὸ τοὺς σκοποὺς μέινανε οἱ περισσότεροι στὴ θέση τους, καὶ τρέξανε καμπόσοι λέγοντας στοὺς στρατηγούς πὺς κάποιος καβαλλάρης ἔφτασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν Μήδων, καὶ ἄλλο τίποτε δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του νὰ πῇ, παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν στρατηγῶν, καὶ λέει πὺς θέλει νὰ τοὺς ἀνταμώσῃ.

Οἱ στρατηγοὶ ἀμέσως, ἀκούγοντας αὐτά, ἀκολουθήσανε τοὺς ἀνθρώπους στὶς προφυλακὰς, κι ἐκεῖ ἀφοῦ φτάσανε, ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς εἶπε· «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ λόγια ποὺ ἔχω νὰ σᾶς πῶ στὴν καρδιά σας τὰ ἐμπιστεύομαι, καὶ δὲν ἐπιτρέπω σὲ κανέναν ἄλλο νὰ τὰ πῆτε παρὰ στὸν Πανσανία, ἀλλίως θὰ μὲ πάρετε στὸ λαιμό- σας· καὶ δὲ θ' ἄνοιγα τὸ στόμα μου, ἂν δὲν εἶχα τὴν ἔγνοια, ἔγνοια μεγάλη, ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Ἑλλήνας εἶμαι κι ἐγὼ ἀπὸ παλιὰ γενιά, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσα ἀπὸ τὴ λευτεριά της νὰ τὴ δῶ νὰ πέσῃ στὴ δουλεία. Σᾶς λέγω λοιπὸν πὼς οἱ θυσίαι ἔπι- μένουνε καὶ καλὰ νὰ δείχνουνε κακὰ σημάδια στὸ Μαρδόνιο καὶ τὸ στρατό του· εἰδεμή, θὰ εἶχε ἀρχίσει ἡ μάχη πολὺ πρωτιέτερα. Τώρα ὅμως ἀποφάσισε νὰ παραβλέψῃ τὶς θυσίαι, καί, μόλις ἀρ- χίσῃ νὰ χαράζῃ ἡ μέρα, νὰ σᾶς ἐπιτεθῇ· γιατί, καθὼς ἐγὼ ὑπο- θέτω, φοβᾶται πολὺ μήπως συναχθῇτε περισσότεροι. Λοιπὸν, ὕστερα ἀπὸ ὅσα σᾶς εἶπα, ἐτοιμαστῆτε. Ἄν ὅμως τύχῃ καὶ ὁ Μαρδόνιος ἀναβάλῃ καὶ δὲν κάμῃ τὴ μάχη, κάθεστε σεῖς στὴν ἡσυχία σας· γιατί τροφὴς τοῦ μένουνε μόνο γιὰ λίγες ἡμέρες. Ἄν λοιπὸν ὁ πόλεμος αὐτὸς τελειώσῃ, καθὼς τὸν ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σας, θυμηθῆτε καὶ τὴ δική μου ἀπελευθέρωση, ἀφοῦ ἀπὸ ζῆλο γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνάλαβα τόσο παράβολο ἔργο, θέλον- τας νὰ σᾶς κάμω γνωστὸ τὸ σκοπὸ τοῦ Μαρδονίου, γιὰ νὰ μὴ σᾶς πέσουνε ἀπάνω οἱ βάρβαροι ξαφνικά, χωρὶς ἀκόμα νὰ τοὺς περιμένετε. Εἶμαι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας». Αὐτὰ εἶπε καὶ γύρισε πίσω γοργὰ στὸ στρατόπεδο καὶ στὴ θέσῃ ποὺ κρατοῦσε,

Τότε πήγανε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων στὸ δεξιὸ πλευρὸ καὶ εἶπανε στὸν Πανσανία ὅσα ἀκούσανε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο. Ὁ Πανσανίας μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἔνιωθε μεγάλο φόβο ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ εἶπε· «Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ μάχη θὰ γίνῃ τὴν αὐγὴ, σεῖς οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει ν' ἀντιμετωπίσετε τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ Σπαρ- τιᾶτες ν' ἀντιμετωπίσουμε τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀντι- κρινούς σας Ἕλληνες· καὶ νὰ γιὰ ποιоὺς λόγους· ἐσεῖς γνωρίζε- τε καλὰ τοὺς Μήδους καὶ τὸν τρόπο ποὺ μάχονται, ἀπὸ τὸ Μα- ραθῶνα· ἐμεῖς ὅμως δὲν τοὺς ξαίρουμε, μήτε τοὺς δοκιμάσαμε ποτὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ κανένας Σπαρτιάτης⁽¹⁹⁹⁾ δὲ δο- κίμασε ποτὲ σὲ πόλεμο τοὺς Μήδους. Ἐχουμε ὅμως δοκιμάσει καλὰ τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς· ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς πάρουμε τὰ ὅπλα, ἀφοῦ ἔτσι πρέπει, κι ἐλᾶτε σεῖς στὸ δεξιὸ πλευρὸ κι ἐμεῖς στὸ ἀριστερό». Σ' αὐτὰ νὰ τί ἀποκριθῆκανε οἱ Ἀθηναῖοι· «Καὶ

σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ-ἀρχή, ἀπὸ τότε ποὺ εἶδαμε τοὺς Πέρσες νὰ παρατάσσονται ἀντικρὺ σας, μᾶς ἦρθε στὸ νοῦ ἡ σκέψη νὰ σᾶς κάνουμε τὴν ἴδια πρόταση ποὺ τὴν ἔσκις μᾶς προβάλλετε· ὅμως εἴχαμε τὸ φόβο μὴ δὲ σᾶς ἀρέσουνε τὰ λόγια μας. Ἀφοῦ λοιπὸν τὴν ὥρᾳ μόνον σας τὸ συλλογισθήκατε, τὰ λόγια σας μᾶς χαροποιοῦνε, καὶ ἔτοιμοι εἵμαστε νὰ τὰ ἐκτελέσουμε».

Ἀφοῦ ἄρρεσε καὶ στοὺς δυὸ αὐτὴ ἡ γνώμη, χάραξε ἡ αὐγή, ὅταν ἄρχισε ἡ ἀλλαγὴ τῆς παρατάξης· οἱ Βοιωτοὶ ὅμως τὸ καταλάβανε καὶ ἀμέσως τὸ ἀναφέρανε στὸ Μαρδόνιο. Ὁ Μαρδόνιος πάλι, μαθαίνοντας αὐτό, ἀμέσως ἄρχισε ν' ἀλλάξῃ καὶ αὐτὸς τὸ μέτωπο φέρνοντας τοὺς Πέρσες ἀντίκρυ ἀπ' τοὺς Λακεδαιμονίους. Τότε καὶ ὁ Πανσανίας, ἀφοῦ κατάλαβε πὺς γινότανε τέτοιο πρᾶμα καὶ πὺς δὲ φυλάχτηκε τὸ μυστικόν, ἔφερε τοὺς Σπαρτιᾶτες πίσω στὸ δεξιὸ πλευρό· τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Μαρδόνιος στ' ἀριστερό.

Ἀφοῦ πιάσανε πάλι τὶς πρῶτες θέσεις τους, ἔστειλε ὁ Μαρδόνιος κήρυκα καὶ ἔλεγε στοὺς Σπαρτιᾶτες· «ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν μερῶν αὐτῶν φημίζεσθε ὡς ἀνδρείοτατοι, καὶ ὅλοι μένουνε θαμπωμένοι πὺς οὔτε ὑποχωρεῖτε στὸν πόλεμο, οὔτε λιποτάχτες γίνεστε, καὶ πολεμώντας ἢ σκοτώνετε τοὺς ἐχθροὺς ἢ σκοτώνετε οἱ ἴδιοι. Φαίνεται ὅμως, τίποτε δὲν εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ ὅλα αὐτά· γιατί, πρὶν ἀκόμα φτάσουμε στὰ χέρια καὶ ἀποφασίσῃ τῆς δύνამης ὁ νόμος, ἀμέσως βλέπουμε νὰ παίρνετε φευγάλα καὶ λιποτάχτες νὰ γίνεστε, ἀφήνοντας στοὺς Ἀθηναίους τὴν κρίσιν τοῦ πολέμου, καὶ ἔσεῖς παίρνετε θέσιν ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς δικούς μας δούλους. Αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου ἔργα γενναίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ βγήκαμε πολὺ γελασμένοι στὴν ἰδέαν ποὺ εἴχαμε γιὰ σᾶς· γιατί, ἐνῶ περιμέναμε, κατὰ τὴν δόξαν ποὺ ἔχετε, πὺς βέβαια θὰ μᾶς προκαλέσετε μὲ κήρυκα στὴ μάχην, θέλοντας μὲ τοὺς Πέρσες μοναχὰ νὰ πολεμήσετε, καὶ ἐνῶ ἡμεῖς εἵμαστε ἔτοιμοι νὰ σᾶς δεχτοῦμε, τίποτε ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἀκούσαμε ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ ὅλο νὰ τρέμετε καὶ περισσότερο. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ σεῖς δὲν κάνετε τὴν ἀρχή, ἀρχίζουμε μεῖς, καὶ νὰ τί σᾶς λέμε: Γιατί ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας σεῖς, ἀφοῦ ἔχετε τόσο μεγάλη ἀνδρείαν φήμην, καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἡμεῖς, ἴσοι μὲ ἴσους κατὰ τὸν ἀριθμὸν, νὰ μὴν ἔρθουμε σὲ μάχην; Ἄν θέλουνε καὶ οἱ ἄλλοι νὰ πολεμήσουνε, ἃς πολεμήσουνε καὶ αὐτοὶ ὕστερότερα· ἂν ὅμως κανεὶς δὲν ἔχει αὐτὴ τὴν γνώμην ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ φτάνουμε ἡμεῖς μονάχοι, ἃς πολεμήσουμε λοιπὸν οἱ δυὸ μας. Καὶ

ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη νικήσῃ, ὅλο τὸ στρατόπεδόν του τὴ νίκη θὰ ἔχῃ κερδίσει».

6. Νέα ἀλλαγὴ τῆς παράταξης τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Ἄμα εἶπε ὁ κήρυκας αὐτά, περίμενε λίγο· ὁμως ἀφοῦ κανεῖς δὲν τοῦ ἀπαντοῦσε, ἔφυγε κι ἀνάφερε στὸ Μαρδόνιο τὰ περιστατικά. Καὶ ὁ Μαρδόνιος χάρηκε πολὺ, καὶ πῆρε ὁ νοῦς του ἀέρα ἀπὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη⁽¹⁷⁰⁾, καὶ ἔστειλε τὸ ἱππικὸ καταπάνω στοὺς Ἑλληνες. Μὲ τὶς ἐπελάσεις τους οἱ ἱππεῖς κάνανε ζημιὰ σ' ὅλο τὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο, καθὼς τοὺς ρίχνανε κοντάρια μαζί καὶ τόξα, σὰν ἱπποτοξότες ποὺ ἦτανε, καὶ δύσκολο πολὺ πρῶμα ἦτανε σὲ κανένα νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ καὶ τὴ Γαργαφία κρήνη, ποὺ ποτιζότανε τὸ ἑλληνικὸ στράτευμα, τὴ θολώσανε καὶ τὴ γεμίσανε μὲ χῶμα. Κοντὰ στὴν κρήνη βρισκόντανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸ νερὸ ἔπεφτε βολικὸ στοὺς ἄλλους Ἑλληνες κατὰ τὴν ἀπόσταση ποὺ βρισκότανε τοῦ καθενὸς ἡ θέσῃ. Ὁ Ἄσωπὸς ἦτανε κοντά, ἀλλὰ νὰ πάρουνε νερὸ δὲ μπορούσανε ἀπὸ τὸ ποτάμι οἱ Ἑλληνες, ἐμποδισμένοι ἀπὸ τοὺς ἱππεῖς καὶ ἀπὸ τὰ βέλη τῶν βαρβάρων. Ἔτσι ὅλοι οἱ Ἑλληνες καταφεύγανε στὴν κρήνη.

Τότε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ ὁ στρατὸς στερήθηκε τὸ νερὸ γιατί τὸν ἐμπόδιζε τὸ ἐχθρικὸ ἱππικὸ, συναχτήκανε ὅλοι στὸ δεξιὸ πλευρὸ νὰ σκεφτοῦνε μὲ τὸν Πausanία γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ γιὰ ἄλλα, ποὺ ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἀνησυχούσανε· οὔτε τροφὲς εἶχανε πιά, καὶ οἱ ἀνθρώποι τους, οἱ σταλμένοι στὴν Πελοπόννησο νὰ φροντίσουνε γιὰ τροφοδοσίαν, εἶχανε ἀποκλεισθῇ ἀπὸ τὸ ἱππικὸ καὶ δὲ μπορούσανε νὰ φτάσουνε στὸ στρατόπεδο.

Μὲ τὴ σύσκεψή τους φτάσανε στὴν ἀπόφαση, ἂν ἀναβάλουνε οἱ Πέρσες κι ἐκεῖνὴ τὴν ἡμέρα καὶ δὲ δύνανε μάχη, νὰ περάσουνε στὸ νησί, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἄσωπὸ καὶ τὴν κρήνη Γαργαφία δέκα στάδια μακριὰ καὶ εἶναι ἀντίκρυ ἀπὸ τὶς Πλαταῖες· νὰ ὅμως πῶς ἓνα νησί μπορεῖ νὰ γίνη μέσα στὴν ξηρά· ὁ ποταμὸς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸν Κιθαιρῶνα σκίζεται σὲ δυὸ ρέματα, τὸ ἓνα μακριὰ ἀπὸ τ' ἄλλο τρία στάδια, κι ἔτσι περνώντας τὴν πεδιάδα σμίγει πάλι καὶ γίνεται ἓνα· τὸ ὄνομα τοῦ νησιοῦ

εἶναι Ὠερὸν· λένε οἱ ντόπιοι πὼς ἡ Ὠερὸν αὐτὴ ἦτανε θυγατέρα τοῦ Ἀσωποῦ· σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀποφασίσανε οἱ Ἕλληνες νὰ μεταφερθοῦνε γιὰ νάχουνε καὶ νερὸ ἄφθονο νὰ πίνουνε, καὶ τὸ ἱππικὸ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλῇ, καθὼς τώρα ποὺ τὸ εἶχανε ἀντικρύ τους· καὶ αὐτὴ ἡ μετακίνησή τοὺς θὰ γινότανε κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς⁽¹¹¹⁾, ὥστε νὰ μὴν τοὺς ἴδουνε οἱ Πέρσες νὰ κινᾶνε καὶ νὰ μὴν τοὺς πειράζουνε οἱ ἱππεῖς ἀκολουθώντας τους ἀπὸ κοντά. Ἀμα θὰ φτάνανε σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ποὺ σχηματίζει ἡ Ὠερὸν κατεβαίνοντας μὲ τὰ νερά της ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα, συμφωνήσανε νὰ στείλουνε τὴν ἴδια ἐκείνη νύχτα τὸ μισὸ στρατὸ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Κιθαιρώνα, νὰ ὑποδεχτοῦνε αὐτοὺς, ποὺ εἶχανε πάει γιὰ τὶς τροφές, καὶ ποὺ ἦτανε ἀποκομμένοι ἀπάνω στὸ βουνό.

Μ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπόφαση ποὺ εἶχανε πάρει, δόξακερὴ ἐκείνη νῆν ἡμέρα ὑποφέρανε ἀβάσταχτα κακὰ ἀπὸ τὸ ἱππικὸ, ποὺ κάθε τόσο δὲν τοὺς ἄφηνε ἤσυχους. Ἀφοῦ ὅμως βράδιασε καὶ ἔπαυσε τὸ ἱππικὸ, καὶ ἦρθε ἡ ὥρα ἡ νυχτερινή, ποὺ εἶχανε συμφωνήσει γιὰ νὰ φύγουνε, τότε σηκωθήκανε οἱ περισσότεροί⁽¹¹²⁾ καὶ φεύγανε μὴν ἔχοντας στὸ νοῦ τους τὸ συμφωνημένο τόπο, ἀλλὰ τὸ ἱππικὸ, ποὺ μὲ χαρὰ τους θὰ γλυτώνανε ἀπ' αὐτό· καὶ τραβώντας κατὰ τὴν πόλιν τῶν Πλαταιῶν, φτάσανε στὸ Ἡραῖο, ποὺ εἶναι μπρὸς ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ ἀπέχει εἴκοσι στάδια ἀπὸ τὴ Γαργαφία. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ καταθέσανε τὰ ὅπλα τους.

Ἀμα τοὺς εἶδε ὁ Πανσανίας νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, παράγγειλε καὶ στοὺς Πελοποννησίους νὰ πάρουνε τὰ ὅπλα τους καὶ ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς ἄλλους ποὺ πηγαίνανε ἔμπρὸς· καὶ νόμιζε πὼς αὐτοὶ πηγαίνανε στὸ συμφωνημένο τόπο. Ἀφοῦ ἔδωσε τὴ διαταγὴ, κίνησε κι αὐτός, τραβώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὑψώματα· τὸν ἀκολουθοῦσανε καὶ οἱ Τεγεᾶτες. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, φυλάγοντας τὴν τάξιν, πήραν ἄλλο δρόμο ἀντίστροφο ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους· γιὰτὶ ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ ἱππικοῦ δὲν ξεμακραίνανε ἀπὸ τὰ ὑψώματα καὶ τὶς ποδιές τοῦ βουνοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι τραβήξανε ἴσα κατὰ τὴν πεδιάδα.

Ἀφοῦ προχωρήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥς δέκα στάδια, στρατοπεδῆσανε κοντὰ στὸν ποταμὸ Μολόεντα καὶ στὴ θέσιν Ἀργιόπιο, ὅπου εἶναι χτισμένο καὶ ἱερὸ τῆς Δήμητρας θεᾶς τῆς Ἐλευσίνας. Μόλις εἶχανε στήσει τὸ στρατόπεδό τους, ἀμέσως τοὺς ἔπεσε ἀπάνω τὸ βαρβαρικὸ ἱππικὸ, κάνοντας ἐκεῖνο ποὺ συνηθίζανε πάντα νὰ κάνουνε, βλέποντας δηλ. ἄδειο τὸν τόπο, ποὺ κρατοῦσανε

τις περασμένες ημέρες οἱ Ἕλληνες, βάλανε ἔμπρὸς τ' ἄλλα, κι ἔτσι πάντα προχωρώντας τοὺς προφτάσανε, κι ἀρχίσανε νὰ τοὺς χτυπᾶνε.

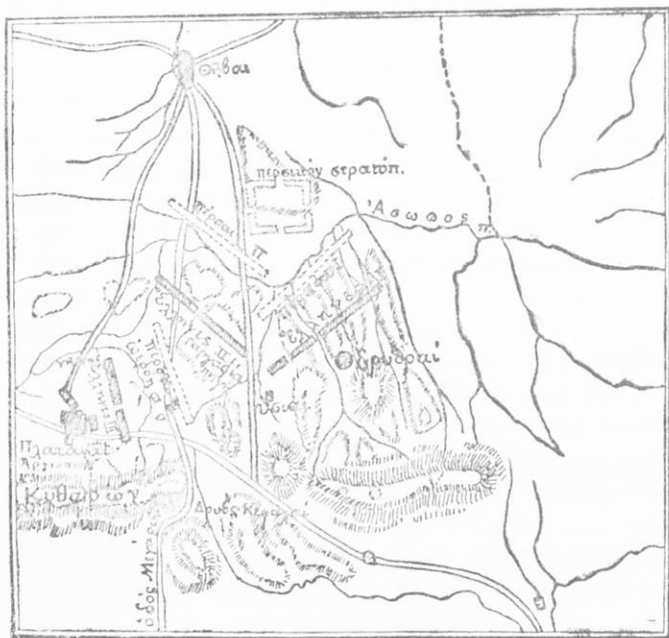
7. Μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.).

Μόλις ἔμαθε ὁ Μαρδόνιος ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχανε φύγει τὴ νύχτα, καὶ εἶδε τὸν τόπο τοὺς ἀδειανό, πέρασε τὸν Ἀσωπό, καὶ ἔφερε τοὺς Πέρσες μὲ γοργό ποδάρι καταπόδι τῶν Ἑλλήνων, πιστεύοντας πὼς ὅλοι φεύγανε, ἐνῶ ἀλήθεια ἀκολουθοῦσε τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεᾶτες μοναχά· καὶ δὲν ἔβλεπε τοὺς Ἀθηναίους πὺ εἶχανε πάρει τὴν πεδιάδα καὶ κρυβόνταν ἀπὸ τὰ ὑψώματα. Βλέποντας καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν βαρβαρικῶν ταγμάτων τοὺς Πέρσες νὰ τρέχουνε ἀπὸ κοντὰ στοὺς Ἕλληνες, σηκώσανε τὰ σημεῖα ψηλά καὶ τρέχανε κι αὐτοὶ ὅσο μπορούσανε γλήγορα, καὶ δὲ συλλογιόντανε ἐκεῖνη τὴ στιγμή οὔτε τάξη οὔτε πειθαρχία· καὶ τρέχανε ἔτσι στριμωγμένοι μὲ θόρυβο πολὺ, βέβαιοι πὼς εἶχανε κιόλα τοὺς Ἕλληνες στὰ χέρια τους.

Ἄμα ἔφτασε κοντὰ τὸ ἱππικό, ἔστειλε ὁ Πανσανίας ἔφιππο ταχυδρομό στοὺς Ἀθηναίους καὶ εἶπε: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸν ἔσχατον ἀγῶνα νὰ δοῦμε ἐλεύθερη ἢ ὑποδουλωμένη τὴν Ἑλλάδα, μᾶς προδῶσανε οἱ σύμμαχοι κι ἐμᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους κι ἐσᾶς τοὺς Ἀθηναίους, λιποταχτώντας κρυφὰ τὴν περασμένη νύχτα. Τώρα λοιπὸν φαίνεται καθαρὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάνουμε ἀπ' ἐδῶ κι ἔμπρὸς, κι αὐτὸ εἶναι, μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη νὰ ὑπερασπιστοῦμε καὶ νὰ βοηθᾶμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἄν λοιπὸν τὸ ἱππικὸ τύχαινε νὰ ὀρμήσῃ πρῶτα σὲ σᾶς, ἔπρεπε ἐμεῖς καὶ οἱ Τεγεᾶτες (οἱ μόνοι πὺ δὲν προδῶσανε τὴν Ἑλλάδα) νὰ σᾶς ἔρθουμε βοηθοί, τώρα ὅμως, ἀφοῦ τὸ ἱππικὸ προχωρεῖ ὅλο ἀπάνω σὲ μᾶς, εἶναι σωστὸ ναρθῇτε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό μας, δίνοντας τὴ συνδρομὴ σας σ' ὅποιο μέρος βλέπετε νὰ ὑποφέρουμε περισσότερο. Ἄν ὅμως σᾶς περνάει ἀπὸ τὸ νοῦ πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ μᾶς δώσετε καμιὰ βοήθεια, κάμετέ μας κὰν τὴν χάρη νὰ στείλετε τοὺς τοξότες σας. Τὸ ξαίρουμε καλὰ πὼς σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο φέρεσθε τόσο πολὺ πρόθυμοι, ὥστε θὰ παραδεχτῇτε αὐτὴν μας τὴν παράκληση».

Αὐτὰ ἀκούγοντας οἱ Ἀθηναῖοι εἶχανε μεγάλη ὀρμὴ νὰ δώσουνε τὴ βοήθεια καὶ τὴν τελευταία τους ὑπεράσπιση· κι ἐνῶ εἶχανε

πάρει τὸ δρόμο τους γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, τοὺς πέφτουνε ἅπάνω οἱ σύμμαχοι τοῦ βασιλέα Ἕλληνες, οἱ βαλμένοι ἀντιμέτωποὶ τους. Ὡστε δὲ μπορούσανε πιά νὰ δώσουνε τὴ βοήθεια, γιατί ἡ ἐπί-
 θεση δὲν τοὺς ἄφηνε ἡσυχους. Ἔτσι μέινανε μόνοι οἱ Λακεδαι-
 μόνιοι καὶ οἱ Τεγεᾶτες· οἱ πρῶτοι μαζί μὲ τοὺς ἑλαφροὺς ἦτανε
 πενήντα χιλιάδες καὶ οἱ Τεγεᾶτες (ἀχώριστοι παντοῦ ἀπὸ τοὺς
 Λακεδαιμονίους) ἦτανε χιλιάδες τρεῖς· καὶ κάνανε θυσίες μὲ τὴν

Σχέδιο τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν

ἀπόφαση πὺξ, καὶ μ' αὐτὸν τὸ στρατὸ ποὺ εἶχανε, θὰ χτυπη-
 θοῦνε μὲ τὸ Μαρδόνιο. Ὅμως οἱ θυσίες δὲ βγαίνανε καλές· καὶ
 πέφτανε στὸ μεταξὺ νεκροὶ πολλοί, καὶ πολὺ περισσότεροι πλη-
 γωμένοι· γιατί κάνοντας οἱ Πέρσες ἓναν πυκνὸ φράγτη μὲ τίς ἀσπί-
 δες τους ρίχνανε τόσα ἀμέτρητα βέλη, ὥστε οἱ Σπαρτιᾶτες ὑπο-
 φέρονε πολὺ· καὶ ἀφοῦ οὔτε οἱ θυσίες βγαίνανε σὲ καλὸ, γύρισε
 τὰ μάτια ὁ Πανσανίας κατὰ τὸ Ἡραῖο τῶν Πλαταιῶν καὶ παρα-
 καλέστηκε τὴν Ἡρὰ νὰ μὴ βγάλῃ γελασμένους τοὺς Ἕλληνες στὶς
 ἐλπίδες τους.

Ἐνῶ ἀκόμη ὁ Πausanίας παρακαλοῦσε τὴ θεά, πρῶτοι οἱ Τεγεᾶτες τιναχτήκανε ὀρθοὶ καὶ τραβούσανε καταπάνω στοὺς βαρβάρους· καὶ ἀμέσως, τελειώνοντας ἡ εὐχὴ τοῦ Πausanία, γίνανε εὐνοϊκῆς οἱ θυσίαι στοὺς Σπαρτιᾶτες. Καὶ ἀφοῦ, ὅσο καὶ ἂν ἀργήσανε, φανήκανε καλές, ὠρμήσανε κι αὐτοὶ στοὺς Πέρσες καὶ οἱ Πέρσες ἀπάνω σ' αὐτούς, ἀφοῦ πετάζανε τὰ τόξα. Ἡ μάχη πρῶτα ἔγινε σιμὰ στὸ φράχτη μὲ τὶς ἀσπίδες. Ἀφοῦ πέσανε οἱ ἀσπίδες, τότε ἄρχισε μάχη γερὴ κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Δήμητρας, καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα, ὥσπου σμίξανε κορμιὰ μὲ κορμιὰ, καὶ οἱ βάρβαροι πιάσανε μὲ τὰ χέρια καὶ σπούσανε τῶν Ἑλλήνων τὰ δόρατα. Στὴν παλικάριὰ καὶ στὴ δύναμη δὲ φανήκανε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες οἱ Πέρσες· ἐπειδὴ ὅμως ἦτανε γυμνοὶ ἀπὸ ἀσπίδες καὶ δὲν ξαίρανε τὴν τέχνη τοῦ πολέμου ἴσα μὲ τοὺς ἀντιπάλους, πηδώντας ἐμπρὸς ἕνας-ἕνας ἢ δέκα, ἢ περισσότεροι, καὶ πέφτοντας μέσα στοὺς Σπαρτιᾶτες ἔτσι συμπυκνωμένοι, σκοτωνόντανε ὅλοι τους.

Ἐκεῖ ὅμως πού παρειαρισκότανε ὁ ἴδιος ὁ Μαρδόνιος καὶ πολεμοῦσε μὲ τὸ λευκὸ του ἄλογο καὶ μὲ τοὺς χίλιους διαλεκτοὺς τριγύρω του, τὸ πιὸ γενναῖο σῶμα ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖ ὑποφέρονε οἱ Ἕλληνες τὸ πιὸ μεγάλο βάρος τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὅσο ζοῦσε ὁ Μαρδόνιος, ἀντιστεκόντανε οἱ Πέρσες καὶ σκοτώνανε πολλοὺς Λακεδαιμονίους· μόλις ὅμως ἔπεσε ὁ Μαρδόνιος, καὶ τὸ τάγμα του τριγύρω, τάγμα γενναϊότατο, ἔπεσε κι αὐτό, τότε λυγίσανε καὶ οἱ ἄλλοι καὶ δοθήκανε στὴ φυγὴ, καὶ παραχωρήσανε τὴ νίκη στοὺς Λακεδαιμονίους. Γιατὶ παρὰ πολὺ τοὺς ἔκανε κακὸ ἡ φορεσιά τους, πού ἀπὸ πάνω δὲν εἶχε ὅπλα· καὶ ὁ ἀγώνας ὁ δικὸς τους ἦτανε γυμνῶν ἀγώνας μὲ ὀπλισμένους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη πλήρωσε στοὺς Σπαρτιᾶτες ὁ Μαρδόνιος τὸ φόνου τοῦ Λεωνίδα, καὶ ὁ Πausanίας, ὁ γιὸς τοῦ Κλεομβρότου τοῦ Ἀναξανδρίδη, κέρδισε τὴν πιὸ λαμπρὴ νίκη ἀπ' ὅσες ἐγὼ γνωρίζω. Καὶ ὁ Μαρδόνιος ἔπεσε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀριμνήστου, Σπαρτιάτη διαλεκτοῦ.

Οἱ Πέρσες λοιπόν, καθὼς τσακιστήκανε ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους στίς Πλαταιές, πήρανε τὴ φευγάλα τους ἀκράτητοι γιὰ τὸ στρατόπεδό τους καὶ γιὰ τὸ ξύλινό τους τεῖχος, πού τὸ εἶχανε κάμει σὲ ἔδαφος θηβαϊκόν. Αὐτὸ ἦτανε τὸ τέλος αὐτῆς τῆς μάχης.

Ὁ Ἀρτάβαζος ὅμως, γιὸς τοῦ Φαρνάκη, πού κι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν τοῦ εἶχε ἀρέσει νὰ μείνῃ ὁ Μαρδόνιος πίσω, καὶ ὕστερα

μ' ὅσα λόγια καὶ ἂν εἶπε στὸ Μαρδόνιο τίποτε δὲν κατάφερε, θέλοντας νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ νὰ δώσῃ μάχη, νὰ τὶ ἔκαμε βλέποντας πὼς οἱ δουλειὲς τοῦ Μαρδονίου δὲν πηγαίνανε καλὰ. Τὸ σῶμα ποὺ διοικοῦσε ὁ ἴδιος ὡς στρατηγὸς (καὶ δὲν ἦτανε λίγο, ἀλλὰ ἔφτανε τὶς σαράντα χιλιάδες), καθὼς ἄρχισε ἡ μάχη ξαίροντας καλὰ ποιὸ θὰ ἦτανε τὸ τέλος της, τὸ ὠδήγησε μὲ τάξιν παραγγέλλοντας νὰ τὸν ἀκολουθοῦνε, ὅπου αὐτὸς πηγαίνει, καὶ ἅμα τὸν βλέπουνε νὰ τρέχῃ, νὰ τρέχουνε κι αὐτοί. Ἀφοῦ ἔδωσε αὐτῇ τὴ διαταγή, ὑποκρινότανε πὼς τάχα ὠδηγοῦσε στὴ μάχη τὸ στρατό· καθὼς ὅμως πήγαινε μπροστινὸς στὸ δρόμο, νὰ καὶ βλέπει τοὺς Πέρσες νὰ δίνονται σὲ φυγή. Τότε λοιπὸν δὲν ὠδηγοῦσε τὸ στρατὸ μὲ τὴν ἴδια τάξιν, ἀλλὰ ὅσο μπορούσε ἄρχισε νὰ τρέχῃ· δὲν πήγαινε ὅμως οὔτε κατὰ τὸ ξύλινο τεῖχος, οὔτε κατὰ τὸ τεῖχος τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ ἴσα κατὰ τὴ χώρα τὴ Φωκικὴ, θέλοντας τὸ γλῆγορότερο νὰ φτάσῃ στὸν Ἑλλήσποντο.

Αὐτοὶ λοιπὸν αὐτὸν τὸ δρόμο πήραν· ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ποὺ ἦτανε θεληματικὰ μὲ τὸ βασιλέα, οἱ Βοιωτοὶ πολεμήσανε πολλὴ ὥρα μὲ τοὺς Ἀθηναίους· γιὰ τὸ ὅσοι ἀπὸ τοὺς Θηβαίους μηδίζανε εἶχανε μεγάλη προθυμία στὴ μάχη καὶ κανένα δίβουλο σκοπὸ· ἔτσι λοιπὸν τριακόσιοι ἀπ' αὐτούς, οἱ πρῶτοι καὶ καλύτεροι, περάσανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν Ἀθηναίων· ἀφοῦ ὅμως τσακιστήκανε κι αὐτοί, ἡ φυγὴ τους ἔγινε ἴσα κατὰ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν καὶ ὅχι ἐκεῖ ποὺ τραβούσανε οἱ Πέρσες. Οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τοῦ βασιλέα, ὅλοι χωρὶς ἑξαίρεση, χωρὶς νὰ ἐπιτεθοῦνε σὲ κανένα, οὔτε νὰ δεχτοῦν ἐπίθεση, φύγανε κι αὐτοί.

Αὐτὰ ὅλα δείχνουνε πὼς ὅλη ἡ ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων ἦτανε κρεμασμένη ἀπὸ τὸ χέρι τῶν Περσῶν, ἀφοῦ καὶ ὁ αὐτὴ τὴ μάχη, βλέποντας νὰ φεύγουνε τοὺς Πέρσες, δεῖξανε κι αὐτοὶ τὶς πλάτες πρὶν ἀκόμα ἔρθουνε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐχθρό. Ἔτσι ἑξακολουθοῦσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι, ἂν ἑξαίρεση κανεὶς τὸ ἱππικὸ τους, καὶ μάλιστα τὸ βοιωτικόν. Τὸ ἱππικὸ αὐτὸ ἔδινε κάποια ὠφέλεια στοὺς φυγάδες μπαίνοντας ἀνάμεσα σ' αὐτούς καὶ τοὺς ἐχθρούς, καὶ προστατεύοντας τοὺς συμμάχους, καθὼς φεύγανε, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ποὺ ἀκολουθοῦσανε.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸν πανικὸ τῶν Περσῶν ἔφτασε ἡ εἴδηση στοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ποὺ ἦτανε συγκεντρωμένοι στὸ Ἡραῖο καὶ ἀποφύγανε τὴ μάχη, πὼς πολιοῦνε καὶ νικοῦνε οἱ Σπαρτιά-

τες τοῦ Πανσανία· ἀκούγοντας αὐτά, χωρὶς νὰ μποῦνε σὲ καμιὰ τάξη, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ οἱ Κορίνθιοι πῆρανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν ποδιά τοῦ βουνοῦ καὶ τὰ χαμηλώματα ἴσα ἐπάνω πρὸς τὸ ναὸ τῆς Δήμητρας· οἱ Μεγαρεῖς πάλι καὶ οἱ Φλιάσιοι πῆρανε τὸν ἴσω δρόμο μέσα ἀπὸ τὴν πεδιάδα· καθὼς ὅμως βρεθῆκανε κοντὰ στοὺς ἐχθροὺς, βλέποντάς τους οἱ Θηβαῖοι ἱππεῖς νὰ προχωροῦνε βιαστικοὶ κι ἄτακτοι, πέσανε ἀπάνω τους μὲ τ' ἄλογα ἀρχηγὸς τοῦ θηβαϊκοῦ ἱππικοῦ ἦτανε ὁ Ἀσωπόδωρος τοῦ Τιμάνδρου· καὶ στρώσανε κάτω ἐξακόσιους ἀπ' αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πῆγανε κυνηγώντας ἴσαμε τὸν Κιθαιρώνα. Ἔτσι παράλογα πῆγανε χαμένοι οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φλιάσιοι.

Οἱ Πέρσες πάλι καὶ οἱ ἄλλες δμάδες, ἀφοῦ μπήκανε στὸ ξύλινο τεῖχος, ἀνεβήκανε στοὺς πύργους, πρὶν ἀκόμα φτάσουνε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀφοῦ καταλάβανε τὶς ἐπάλξεις, τὶς φράξανε ὅσο μπορούσανε καλύτερα. Ἀφοῦ πῆγανε κοντὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀρχίσανε μ' αὐτοὺς τειχομαχία, πού ὅλο καὶ γινότανε πιὸ δυνατὴ. Ὅσο λοιπὸν δὲ φτάνανε οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Πέρσες ἀντιστεκόντανε μὲ ὑπεροχὴ στοὺς Λακεδαιμονίους, σὰν ἀνθρώπους πού δὲν ξαίρανε τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς τειχομαχίας· ἅμα ὅμως παρυσιαστήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, τότε πιά ἡ τειχομαχία ἦτανε πιὸ σοβαρὴ καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὑπομονή τους ἀνεβήκανε στὸ τεῖχος καὶ γκρεμίσανε ἓνα μέρος· ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος ριχτήκανε μέσα οἱ Ἕλληνες. Πρῶτοι μπήκανε οἱ Τεγεᾶτες κι ἄρπάζανε τοῦ Μαρδονίου τὴ σκηνή, καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ πῆρανε καὶ τὶς φάτνες τῶν ἀλόγων του, ὅλες ἀπὸ χαλκὸ κι ἄξιες νὰ τὶς θαυμάζη κανεῖς. Αὐτὸ τὸ λάφυρο τὸ ἀφιερῶσανε οἱ Τεγεᾶτες στὸ ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς⁽¹⁷³⁾, ὅμως καὶ τὰ ἄλλα λάφυρα πού κυριέψανε τὰ μοιραστήκανε ἴσια μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες. Ἀφοῦ ἔπεσε τὸ τεῖχος στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, καμιὰ πιά ἀντίσταση πυκνὴ δὲν κάνανε οἱ βάρβαροι, καὶ οὔτε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς θυμῆθηκε πὼς εἶναι ἄνδρας, καὶ ὅλοι φοβισμένοι, καθὼς εἶχανε κλειστῇ τόσες πολλὲς χιλιάδες σὲ τόσο στενὸν τόπο, γυρῶσανε σὰν παραλογισμένοι, καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχανε τὴν εὐκολία νὰ σκοτώνουνε τόσους ἀπ' αὐτοὺς, πού ἀπὸ τὶς τριακόσιες χιλιάδες (ἂν βγάλουμε τὶς σαράντα πού πῆρε κι ἔφυγε ὁ Ἀρτάβαζος) ἀπὸ τὶς ἄλλες δὲν περισσέψανε οὔτε τρεῖς. Ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, Σπαρτιάτες σκοτωθῆκανε ὅλοι-

ὅλοι σ' αὐτὴ τῇ σύγκρουση ἐνενήντα ἕνας, ἀπὸ τοὺς Τεγεᾶτες δεκαῆξι καὶ πενήντα δυὸ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

8. Μοιρασιὰ τῶν λαφύρων.

Ὁ Πανσανίας ἔβγαλε κήρυγμα κανεῖς νὰ μὴ βάλῃ χεῖρ στὰ λάφυρα καὶ οἱ Εἰλωτες νὰ τὰ μαζέψουνε ὅλα σ' ἕνα μέρος· σκορπιστήκανε λοιπὸν οἱ Εἰλωτες στὸ στρατόπεδο καὶ βρῖσκανε σκηνές φτιασμένες ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἅπ' ἀσήμι, κλίνες ἀσημοχρυσωμένες, χρυσοὺς κρατῆρες, φιάλες κι ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ πιotoῦ· μέσα στ' ἀμάξια βρῖσκανε σακκιὰ γεμάτα ἀπὸ λεβέτια χρυσά καὶ ἀσημένια· ἀπὸ τοὺς νεκροὺς παίρνανε ἀκριβὰ στολίδια τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λαμοῦ, παίρνανε καὶ μαχαίρια, ὅσα ἦτανε χρυσά, καὶ ὅσο γιὰ τὰ κάθε λογῆς φορέματα, κανένας δὲν τὰ πρόσεχε. Ἐκεῖ κλέψανε πολλὰ οἱ Εἰλωτες καὶ τὰ πουλούσανε στοὺς Αἰγινῆτες, ἄλλα ὅμως ποὺ δὲ μπορούσανε νὰ τὰ κρύψουνε τὰ παρουσιάζανε. Ἀπὸ τότε κάμανε τὶς μεγάλες περιουσίες τοὺς οἱ Αἰγινῆτες, γιὰτὶ ἀγοράζανε ἀπὸ τοὺς Εἰλωτες τὸ χρυσάφι γιὰ χαλκό.

Ἀφοῦ κάμανε οἱ Ἕλληνες ἕνα σωρὸ τὰ συναγμένα πράματα, βγάλανε τρία δέκατα γιὰ τοὺς θεοὺς. Τὸ ἕνα τ' ἀφιέρωσανε στὸ θεὸ τῶν Δελφῶν κι ἅπ' αὐτὰ τὰ χρήματα ἔγινε τὸ ἀφιέρωμα τοῦ χρυσοῦ τρίποδα (174) ποὺ εἶναι στημένος ἀπάνω στὸ τρικέφαλο χάλκινο φεῖδι καὶ πολὺ κοντὰ στὸ βωμό. Ἀπὸ τὸ ἄλλο δέκατο ποὺ ἀφιέρωσανε στὸ θεὸ τῆς Ὀλυμπίας, ἔγινε τὸ χάλκινο ἄγαλμα τοῦ Δία, δέκα πῆχες ψηλὸ· τὸ τρίτο δέκατο στὸ θεὸ τοῦ Ἴσθμοῦ, καὶ ἅπ' αὐτὸ ἔγινε ὁ χάλκινος Ποσειδῶνας, ἑπτὰ πῆχες ψηλός. Ἀφοῦ βγάλανε αὐτὰ τὰ τρία δέκατα, μοιραστήκανε τὰ λοιπὰ καὶ πήρανε καθένας ὅσα τοὺς πρέπανε, καὶ χρυσάφι κι ἀσήμι κι ἄλλα πράματα πολλὰ καὶ ζῶα φορηγὰ. Πόσα ὅμως δοθήκανε ξεχωριστὰ σ' ἐκείνους ποὺ διαπρέψανε στὴ μάχη, κανεῖς δὲν ἀναφέρει νομίζω ὅμως ἐγὼ πὼς πήρανε κι αὐτοί. Ὁ Πανσανίας πήρε ξεχωριστὰ δέκα κομμάτια ἅπ' ὅλα, ἄλογα, τάλαντα, καμῆλες καὶ τὰ παρόμοια.

Λένε ἀκόμα πὼς ἔγινε κι αὐτό· φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης εἶχε ἀφήσει στὸ Μαρδόνιο ὅλη τὴν ἀποσκευὴ του· βλέποντας λοιπὸν ὁ Πανσανίας τοῦ Μαρδονίου τὰ ἐπιπλα, μὲ χρυσάφι καὶ μ' ἀσήμι στολισμένα καὶ μὲ παραπετάσματα λογῆς λογῆς, παράγγειλε στοὺς μαγείρους καὶ τοὺς ζαχαραπλάστες νὰ τοῦ

έτοιμάσουνε δειπνο ἀπαράλλαχτο, καθὼς τὸ ἐτοιμάζανε καὶ γιὰ τὸ Μαροδόνιο. Ἀφοῦ τὸ ἐτοιμάσανε κατὰ τὴ διαταγὴ του, τότε ὁ Πανσανίας βλέποντας κλῖνες χρυσῆς κι ἀσημένιες, μεγάλόπρεπα στρωμένο δειπνο, θαύμασε μ' ὅλα αὐτὰ τὰ καλὰ ποῦχε μπροστά του, καὶ γιὰ νὰ χωρατέψη παράγγειλε καὶ στοὺς δικούς του ὑπηρετές νὰ ἐτοιμάσουνε δειπνο λακωνικό⁽¹⁷⁶⁾. Ἀφοῦ ἐτοιμάστηκε τὸ συσσίτιο καὶ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο τραπέζι ἦτανε μεγάλη, γέλασε ὁ Πανσανίας καὶ ἔστειλε νὰ φωνάζουνε τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων· ἀφοῦ συναχτήκανε, δείχνοντας ὁ Πανσανίας τὸ ἕνα ἐτοιμασμένο τραπέζι καὶ τὸ ἄλλο, εἶπε· «Σᾶς κάλεσα, ἄνδρες Ἕλληνες, γιὰ νὰ σᾶς δείξω τὴν ἀνοησία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μήδων, ποὺ μαθημένος σ' αὐτὴ τὴν καλοπέραση ζήλεψε τὴ δική μας φτωχικὴ τροφὴ καὶ θέλησε νὰ μᾶς τὴν πάρῃ». Αὐτὰ λένε πῶς εἶπε ὁ Πανσανίας στοὺς Ἕλληνες στρατηγούς.

9. Μάχη τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.).

Τὴν ἴδια ἡμέρα, ποὺ ἔγινε ὁ χαλασμός τῶν Πιλαταιῶν, σύντιχε νὰ γίνῃ καὶ ἡ μάχη τῆς Μυκάλης⁽¹⁷⁸⁾. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες καθόντανε μὲ τὰ πλοῖα τους⁽¹⁷⁷⁾, ἔχοντας ἀρχηγό τους τὸ Λακεδαιμόνιο Λεωτιχίδη⁽¹⁷⁸⁾, φτάσανε ἀγγελιοφόροι ἀπὸ τὴ Σάμο ὁ Λάμπωνας τοῦ Θρασυκλῆ, ὁ Ἀθηναγόρας τοῦ Ἀρχεστρατίδη καὶ ὁ Ἡγησίστρατος τοῦ Ἀρισταγόρα, σταλμένοι ἀπὸ τοὺς Σαμίους, κορυφὰ ἀπὸ τοὺς Πέρσες⁽¹⁷⁹⁾ καὶ ἀπὸ τὸν τύραννο Θεομήστορα⁽¹⁸⁰⁾, γιὸ τοῦ Ἀνδροδάμαντα, ποὺ οἱ Πέρσες τὸν εἶχανε βάλει τύραννο τῆς Σάμου· ἀφοῦ παρουσιαστήκανε στοὺς στρατηγούς, ἄρχισε ὁ Ἡγησίστρατος νὰ τοὺς λέῃ πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα· πῶς τάχα, καὶ μοναχὰ νὰ τοὺς δοῦνε οἱ Ἴωνες, θ' ἀποστατήσουνε ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ βάρβαροι δὲ θὰ σταθοῦνε νὰ πολεμήσουνε καὶ ἂν ὅμως σταθοῦνε, ἄλλο καλύτερο κυνήγι δὲ θὰ μπορούσανε νὰ βροῦν οἱ Ἕλληνες· καὶ ὀρκίζοντάς τους στὸ ὄνομα τῶν κοινῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς παρακινοῦσε νὰ λυτρώσουν Ἕλληνες ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ νὰ διώξουνε μακριὰ τὸ βάρβαρο. Γιατὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων ἦτανε κακοτάξιδα, καὶ ἀνάξια νὰ παραβγοῦνε μὲ τὰ ἑλληνικά, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτοί, οἱ ἀποσταλμένοι, εἶναι πρόθυμοι στὰ πλοῖα τους νὰ μείνουνε ὁμηροί, ἂν ἔχουνε καμιά ὑποψία πῶς μὲ δολερὸ σκοπὸ τοὺς κάνουνε αὐτὴ τὴν παρακίνηση.

Ἐπειδὴ μὲ μεγάλη ἐπιμονὴ ὁ ξένος Σάμιος ἔκανε τὰ παρακάλια του, ὁ Λεωτυχίδης, εἴτε θέλοντας νὰ βγάλῃ κανένα σημάδι μαντικό ⁽¹⁸¹⁾, εἴτε κατὰ τύχην ἀπὸ θεοῦ θέλημα, τότε ρώτησε· «ὦ ξένε Σάμιε, ποῖο εἶναι τ' ὄνομά σου;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε· «Ἡγησίστρατος». Καὶ ὁ Λεωτυχίδης, ἀρπάζοντας τὸ λόγον ἀπὸ τὸ στόμα του (ἂν ἤθελε ἀκόμα κάτι νὰ πῇ) ἀποκρίθηκε· «Δέχομαι τὸ μάντεμα ⁽¹⁸²⁾, ὦ ξένε Σάμιε. Λοιπὸν, κάμετε ὅσο μπορεῖτε γλήγορα νὰ φύγετε, σὺ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ σύντροφοί σου, ἀφοῦ μᾶς ὀρκιστῇτε πὼς οἱ Σάμιοι θὰ εἶναι πρόθυμοι σύμμαχοί μας».

Μαζὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια μπήκανε καὶ στὰ ἔργα· ἀμέσως οἱ Σάμιοι δώσανε τοὺς ὀρκους καὶ τὶς ὑποσχέσεις περὶ συμμαχίας μὲ τοὺς Ἑλλήνες.

Ἀφοῦ γίνανε αὐτά, φύγανε οἱ Σάμιον κράτησε ὅμως τὸν Ἡγησίστρατον ὁ Λεωτυχίδης, γιατί εἶχε τ' ὄνομά του ὡς καλὸν οἰωνό.

Ἀφοῦ οἱ θυσίαι δείξανε καλὰ σημάδια στοὺς Ἑλλήνες, κάμανε πανιὰ γιὰ τὴ Σάμον ἀπ' τὴ Δῆλον· αἶμα φτάσανε στοὺς Καλάμους τῆς Σάμου, ἀράξανε κοντὰ στὸ Ἡραῖο καὶ ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχίαν· μαθαίνοντας οἱ Πέρσες πὼς οἱ Ἑλλήνες ἦτανε κοντά, ἀνοίξανε μὲ τὰ ἄλλα πλοῖα τοὺς κατὰ τὴν ἀντικρινὴν ξηρά, καὶ μοναχὰ τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων ⁽¹⁸³⁾ τ' ἀφήσανε νὰ φύγουνε. Ἀφοῦ λοιπὸν σκεψτήκανε, ἀποφασίσανε νὰ μὴ δώσουνε ναυμαχίαν, γιατί νομίζανε πὼς δὲν εἶναι ἰσόπαλον γι' αὐτὸ τραβηχτήκανε κατὰ τὴν ξηρά, γιὰ νὰ βρίσκονται στὴν προστασίαν τοῦ δικοῦ τοὺς περικοῦ, πὺν βρισκότανε στὴ Μυκάλῃ· ὁ στρατὸς αὐτὸς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ξέρξη εἶχε μείνει ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα νὰ φυλάτῃ τὴν Ἰωνίαν· ὁ ἀριθμὸς του ἦτανε ὡς ἑξήντα χιλιάδες, καὶ στρατηγὸς ὁ Τιγράνης, ὁ πιὸ ὠραῖος καὶ πιὸ μεγαλόσωμος ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Καταφεύγοντας στὴν προστασίαν τοῦ στρατοῦ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἀποφασίσανε νὰ σύρουν ἔξω τὰ πλοῖα καὶ νὰ τὰ τριγυρίσουνε μὲ ὀχύρωμα, πὺν νὰ προστατεύῃ τὰ πλοῖα καὶ νὰ εἶναι καὶ δικό τους καταφύγιον.

Μ' αὐτὴ τὴν ἀπόφασιν κάμανε πανιὰ, καὶ φτάνοντας στὶς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Γαίσωνα καὶ Σκολοπέοντα, κοντὰ στὴ Μυκάλῃ, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρας, ἐκεῖ σύρανε τὰ πλοῖα ἔξω καὶ χτίσανε τριγύρω τεῖχος μὲ λιθάρια καὶ μὲ ξύλα κόβοντας ἡμερὰ δέντρα καὶ μπήγοντας παλούκια γύρω ἀπὸ τὸ

τείχωμα· καὶ ἑτοιμαζόντανε μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ πολιορκηθοῦνε, καὶ μάλιστα πὼς θὰ νικήσουνε· καὶ ἡ ἑτοιμασία τοὺς εἶχε αὐτὸν τὸ διπλὸ σκοπό.

Μαθαίνοντας οἱ Ἕλληνες πὼς εἶχανε καταφύγει οἱ βάρβαροι στὴν ξηρά, εἶχανε μεγάλη λύπη γιατί εἶχανε ξεφύγει, καὶ βρισκόντανε σ' ἀπορία τί νὰ κάμουνε, νὰ γυρίσουνε πίσω ἢ νὰ τραβήξουνε κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Τέλος δὲν ἀποφασίσανε οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐπάνω στὴ στεριά. Ἀφοῦ ἑτοιμάσανε λοιπὸν ἀποβάθρες καὶ ὅσα ἄλλα χρειαζόντανε γιὰ ναυμαχία, κινήσανε γιὰ τὴ Μυκάλῃ. Ἀμα ὅμως φτάσανε σιμὰ στὸ στρατόπεδο καὶ κανένας δὲ φαινότανε νὰ τοὺς ἀντιβγαίνει, ἀλλὰ βλέπανε τὰ πλοῖα τραβηγμένα στὴν ξηρὰ πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχωμα, καὶ πολὺ στρατὸ παραταγμένο σιμὰ στ' ἀκρογιαλὴ, τότε ὁ Λεωτυχίδης, ἀφοῦ πρῶτα ἔφερε στὸ γιαλὸ συρτὰ τὸ πλοῖο ὅσο μποροῦσε, ἔπειτα ἔβαλε κήρυκα καὶ παράγγειλε μ' αὐτὸν στοὺς Ἴωνες· «Ἴωνες, ὅσοι ἀπὸ σᾶς μπορεῖτε νὰ μὲ ἀκοῦτε, προσέχετε σ' ὅσα θὰ πῶ· χωρὶς ἄλλο οἱ Πέρσες τίποτε δὲ θὰ καταλάβουνε ἀπ' ὅσα ἐγὼ σᾶς παραγγέλνω· ἅμα ἀρχίσουμε τὴ συμπλοκή, τότε πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ θυμᾶται καθένας τὴν ἐλευθερία, καὶ ἔπειτα τὸ σύνθημα, ποὺ εἶναι «Ἦρα». Ὅποιοι ἀπὸ σᾶς δὲ μ' ἀκοῦνε, ἅς τὰ μάθουνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ μ' ἀκούσανε».

Ἀφοῦ ὁ Λεωτυχίδης ἔδωσε αὐτὲς τὶς συμβουλές, νὰ τί κάμανε οἱ Ἕλληνες ὕστερα. Ζυγώνοντας κοντὰ τὰ πλοῖα, βγήκανε στὸ ἀκρογιαλὴ καὶ ἐνῶ αὐτοὶ μπαίνανε σὲ τάξη, βλέποντάς τοὺς οἱ Πέρσες νὰ ἑτοιμαζονται γιὰ πόλεμο καὶ νὰ κάνουνε καὶ προτροπὲς πρὸς τοὺς Ἴωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Σάμιους πήραν τὰ ὅπλα, ὑποπτεύοντάς τοὺς πὼς εἶχανε φρονήματα ἑλληνικά· γιατί οἱ Σάμιοι κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· ὅταν μὲ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων φτάσανε οἱ Ἀθηναῖοι αἰχμάλωτοι, ὅσοι εἶχανε ἀπομείνει στὴν Ἀττική, καὶ τοὺς κυριέψανε τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη, αὐτοὺς οἱ Σάμιοι τοὺς ἀπολύσανε ὅλους καὶ τοὺς στείλανε πίσω στὴν Ἀθήνα δίνοντάς τοὺς τὰ ἀναγκαῖα τοῦ ταξιδιοῦ· γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους περισσότερο ἦτανε οἱ Σάμιοι ὑποπτοι, γιατί λευτερώσανε πεντακόσιους ἄνδρες ἐχθροὺς τοῦ Ξέρξη. Ἐπειτα οἱ Πέρσες δώσανε προσταγὴ στοὺς Μιλησίους νὰ φυλᾶνε τὰ περάσματα, ποὺ περνούσανε ἀπὸ τὰ ψηλῶματα τῆς Μυκάλῃς, τάχα πὼς γνωρίζανε οἱ Μιλήσιοι πολὺ καλὰ τὸν τόπο· ἀλήθεια ὅμως, τὸ κάνανε γι' ἄλλο σκοπὸ, γιὰ νὰ τοὺς διώξουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο. Γι' αὐτοὺς λοιπὸν

τοὺς Ἴωνες ὑποπτεύοντάς τοὺς πὼς μπορούσανε κάτι κακὸ νὰ κάμουνε, ἂν εἶχανε δύναμη στὰ χέρια τους, τέτοια μέτρα προφυλαχτικὰ λαβαίνανε οἱ Πέρσες. Τέλος οἱ Πέρσες συμπυκνώσανε τὶς ἀσπίδες τους σὰν τεῖχος πρὸς τοὺς Ἕλληνες.

Ἀφοῦ ἐτοιμαστήκανε οἱ Ἕλληνες, ἀρχίσανε νὰ προχωροῦνε κατὰ τοὺς βαρβάρους. Καὶ ἐνῶ προχωροῦσανε, ἔτρεξε λόγος μέσα σ' ὅλο τὸ στρατόπεδο, καὶ ἀκόμα φάνηκε ριγμένο στ' ἀκρογιάλι τὸ ραβδί τοῦ Ἑρμῆ⁽¹⁸⁴⁾, καὶ ὁ λόγος ἔλεγε πὼς οἱ Ἕλληνες νίκησανε σὲ μάχη τὸ στρατὸ τοῦ Μαρδονίου. Κι ἀλήθεια, μὲ πολλὰ σημάδια γινόντανε φανερὰ τὰ πράματα τὰ θεϊκὰ, ἀφοῦ καὶ τότε, ἐνῶ τὴν ἴδια ἐκείνη μέρα τῶν Πλαταιῶν ἡ μάχη τύχαινε νὰ συμπέση μὲ τὸν ἄλλον ἐχθρικό χαλασμό πού θὰ γινότανε στὴ Μυκᾶλη, ἔφτασε τὸ ἀκουσμα στοὺς Ἕλληνες ὅσοι ἦτανε στὴ Μυκᾶλη, ὥστε νὰ πάρη θάρρος περισσότερο ὁ στρατὸς καὶ μὲ πιὸ πολλὴ καρδιὰ νὰ πέφτη στὸν κίνδυνο.

Καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμα συντυχία ἔγινε ἐκειπέρα· σιμὰ στοὺς τόπους καὶ τῶν δυὸ μαχῶν ἦτανε ναοὶ τῆς Δήμητρας τῆς Ἐλευσινίας· καὶ στὶς Πλαταιὲς δηλ. ἔγινε ἡ μάχη παραπολὺ κοντὰ στὸ Δημήτριο, καθὼς εἶπα πιὸ πάνω⁽¹⁸⁵⁾, καὶ στὴ Μυκᾶλη τὸ ἴδιο ἦτανε μοιραῖο νὰ γίνη⁽¹⁸⁶⁾. Τὸ πὼς ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Πausanias ἦτανε ἀληθινή, ἡ φήμη σωστὰ τὸ ὠριζε· γιατί ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν ἔγινε πρῶι ἀκόμα, καὶ ἡ μάχη στὴ Μυκᾶλη κατὰ τὸ δειλινό. Καὶ τὸ ὅτι ἀληθινὰ τὴν ἴδια μέρα⁽¹⁸⁷⁾ καὶ τὸν ἴδιο μῆνα συμπέσανε οἱ δυὸ μάχες, ὅχι πολὺν καιρὸ ἀργότερα τὸ μάθανε οἱ Ἕλληνες ρωτώντας γιὰ τὰ περιστατικά. Καὶ στὴ Μυκᾶλη οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχανε τόσο φόβο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους πρὶν ἀκουστῇ ἐκείνη ἡ φήμη, ὅσο φοβόντανε μὴ νικηθῇ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἅμα ἡ φήμη ἀκούστηκε μέσα στὸ στρατόπεδο, τότε πιὸ πρόθυμα καὶ γλήγορα οἱ Ἕλληνες προχωροῦσανε στὴ μάχη, καὶ ὁ ἀγώνας ἄξιζε αὐτὴ τὴν προθυμία καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων, ἀφοῦ βραβεῖα τῆς νίκης ἦτανε τὰ νησιά καὶ ὁ Ἑλλήσποντος.

Τῶν Ἀθηναίων λοιπόν καὶ τῶν ἄλλων πού ἦτανε παραταγμένοι στὸ πλευρό τους, δηλ. τοῦ μισοῦ στρατοῦ, ἡ πορεία γινότανε τὸ γιαλδ-γιαλό, σὲ τόπο πεδινό· τῶν Λακεδαιμονίων ὅμως καὶ τῶν ἄλλων πού τοὺς συντροφεύανε ἡ πορεία γινότανε ἀνάμεσα σὲ χαράδρες καὶ βουνά. Ἐνῶ ὅμως οἱ Λακεδαιμόνιοι κάνανε αὐτὸν τὸν ἀπόγυρο, οἱ ἄλλοι πού ἦτανε στὸ ἀντίθετο πλευρὸ ἀρχίσανε

κιόλα τῇ μάχῃ. Ὅσο λοιπὸν οἱ Πέρσες εἶχανε τὶς ἀσπίδες τους ὀρθές, ἀντικρούανε μὲ ἴση δύναμη τοὺς ἀντιπάλους· ἀφοῦ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ παρακόλουθος στρατός, γιὰ νὰ δεῖξουνε δικό τους τὸ κατόρθωμα κι ὄχι τῶν Λακεδαιμονίων, παρακινώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ριχτήκανε μὲ μεγαλύτερη καρδιά, τότε ἀλλάξανε τὰ πράματα· γιατί μὲ τὴν ὀρμὴ πού πήρανε, ρίχνοντας τὶς ἀσπίδες κάτω, πέσανε πυκνοὶ στοὺς Πέρσες, καὶ τότε αὐτοί, μ' ὅλο πού τοὺς δεχτήκανε καὶ πολλὴ ὥρα τοὺς ἀντικρούσανε, τέλος φύγανε κατὰ τὸ τεῖχος.

Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Σικυνώνιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι (αὐτὴ ἦταν ἡ σειρά τους στὴν παράταξη) ἀκολουθώντας τοὺς βαρβάρους χυθήκανε μέσα στὸ τεῖχος. Ἀφοῦ ὅμως τὸ πήρανε κι αὐτό, δὲ συλλογιόντανε πιά οἱ βάρβαροι παλικάριές, παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι τὴ φευγάλα, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες· αὐτοί, ἀφοῦ ἀπομείνανε τόσο λίγοι πολεμοῦσανε μὲ τοὺς Ἕλληνας πού δὲν παύανε νὰ ρίχνονται μέσα στὸ τεῖχος. Καὶ ἀπὸ τῶν Περσῶν τοὺς στρατηγούς οἱ δυὸ γλυτώσανε, οἱ ἄλλοι δυὸ πέσανε νεκροί, δηλ. ὁ Ἀρταύνης καὶ ὁ Ἰθαμίτρης, στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, αὐτοὶ εἶναι πού γλυτώσανε, ὁ Μαρδόντης ὅμως καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζοῦ στρατοῦ Τιγράνης πέσανε στὴ μάχη.

Καὶ ἐνῶ ἀκόμη πολεμοῦσανε οἱ Πέρσες, φτάσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὴ συντροφιὰ τους καὶ δώσανε τὸ τελευταῖο χέρι. Σκοτωθήκανε ὅμως κι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας πολλοὶ ἐκεῖ, μάλιστα Σικυνώνιοι καὶ ὁ στρατηγὸς τους Περίλαος. Ὅσο γιὰ τοὺς Σαμίους, πού εἶχανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων, καθὼς βρισκόντανε στὸ μηδικὸ στρατόπεδο καὶ χωρὶς ὅπλα, ἅμα εἶδανε πὼς ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔγερνε τῆς μάχης ὁ ζυγὸς κατὰ τοὺς Ἕλληνας, κάνανε ὅ,τι μπορούσανε γιὰ νὰ προσφέρουνε κι αὐτοὶ τὴ βοήθεια τους σ' αὐτούς. Βλέποντας λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι Ἴωνες τοὺς Σαμίους νὰ κάνουνε τὴν ἀρχή, τότε πιά κι αὐτοί, τραβώντας χέρι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τοὺς ριχτήκανε.

Στοὺς Μιλήσιους, καθὼς εἶπα, εἶχε δοθῇ προσταγὴ ἀπὸ τοὺς Πέρσες νὰ φυλᾶνε τὰ περάσματα, γιὰ νὰ σωθοῦνε περτώντας ἀπ' αὐτά, ἂν τοὺς τύχη κακό, πού καὶ ἀλήθεια τοὺς ἔτυχε, καὶ τότε ἔχοντάς τους ὁδηγοὺς νὰ καταφύγουνε στὰ ψηλώματα τῆς Μυκάλης. Ἦτανε λοιπὸν ἐκεῖ οἱ Μιλήσιοι βαλμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ γιὰ τὸν ἄλλο· νὰ μὴ βρῶσκονται στὸ στρατόπεδο καὶ κάμουνε καμιὰν ἀπιστία· οἱ Μιλήσιοι ὅμως κάνανε τὰ ἀντίθετα ἀπ' ὅσα

εἶχανε προσταχτῇ· γιατί καὶ σ' ἄλλους δρόμους τοὺς τραβούσανε ἅμα οἱ Πέρσες ἀρχίσανε νὰ παίρνουνε τὴ φευγάλα τους, μάλιστα δρόμους ποὺ τοὺς φέρνανε ἴσα στοὺς ἐχθρούς· καὶ τέλος οἱ ἴδιοι οἱ Μιλήσιοι σκοτώνοντάς τους φανήκανε χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη φανήκανε πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πρῶτος ὁ Ἐρμούλυκος τοῦ Εὐθύνου. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Τροϊζήνιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι ἦρθανε πρῶτοι. Καὶ ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες σφάξανε τοὺς περισσότερους βαρβάρους, ἄλλους στὴ μάχη ἀπάνω κι ἄλλους ἀπάνω στὴ φυγὴ, βάλανε φωτιά καὶ κάψανε τὰ πλοῖα κι ὀλόκερο τὸ τεῖχος. Τότε βγάλανε τὰ λάφυρα ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος, στὸ γιালό· καὶ βρῆκανε ὅχι λίγες ποσότητες χρημάτων. Καὶ κάμανε πανιά, ἀφοῦ καίχαν τὸ τεῖχος καὶ τὰ πλοῖα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. **Τῶν Ἑδωνῶν** οἱ Ἑδωνοὶ ἦτανε θρακικὴ φυλὴ καὶ κατοικοῦσε ἀνάμεσα Στρυμόνα καὶ Νέστο στὴ Δ. Θράκη.
2. **Μεγάβαζος**, Πέρσης στρατηγός· τὸν ἄφησε ὁ Δαρεῖος στὴν Εὐρώπη μὲ πολυάριθμο στρατό, καὶ ὑπόταξε ὅλες τὶς φυλὰς τῆς Θράκης καὶ τὶς ἐλληνικὰς ἀποικίες, ποὺ βρίσκονται ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ἴσαμε τὸ Στρυμόνα ποταμό.
3. **Λαμπώνιο**, πόλη τῆς Τρωάδας κοντὰ στὴν Ἀντιανδρο.
4. **Ποὺ ὑποτάζονται σ' αὐτή**, ὄχι γιατί τὰ ἄλλα Κυκλαδικὰ νησιά ὑπακούανε στὴ Νάξο, ἀλλὰ γιατί ὡς σημαντικώτερο νησί εἶχε ἡ Νάξος κάποια ἐπιρροὴ ἐπάνω στὰ ἄλλα.
5. **Καύκασα**· ποῖο μέρος τῆς Χίου εἶναι αὐτὸ δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.
6. **Ἀπὸ τῆ Μύνδο**, πόλη τῆς Καρίας βορεινὰ ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσό.
7. **Θαλαμία**, τρύπα στὸ πλευρὸ τοῦ πλοίου· ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ ἐβγαίνει τὸ κουπὶ τοῦ θαλαμίτη, δηλ. τοῦ κωπηλάτη τῆς πρὸ κάτω σειρᾶς τῶν κουπιῶν.
8. **Ἀποικοὶ τῶν Ἀθηναίων**, ὁ Νηλέας γιὸς τοῦ Κόδρου εἶχε ἰδοῦσαι τὴ Μίλητο.
9. **Τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους**, τόσες χιλιάδες ἦτανε κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς οἱ ψηφοφόροι τῆς Ἀθήνας.
10. **Κορησσό**, λιμάνι κοντὰ στὸ βουνὸ τῆς Ἐφέσου, ποὺ φέρνει τὸ ὄνομά του.
11. **Καῦστιριο**, ποταμὸ ποὺ ἔχει τὶς πηγές του στὸ βουνὸ τῆς Λυδίας Τμῶλο· περνάει μέσα ἀπὸ τὴ Λυδία καὶ χύνεται στὸ Αἰγαῖο, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἐφεσο.

12. **Κυβήβης**, ἔχει καὶ τὰ ὀνόματα Κυβέλλη ἢ Ρέα ἢ πολὺν ἀρχαία μενάλῃ θεά, κόρη τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς· ἡ λατρεία τῆς ἦταν ἀπλωμένη σ' ὅλη τὴ Μ. Ἀσία καὶ μάλιστα στὴν Ἀνδρία καὶ τὴ Φρυγία.
13. **Τὸν Ἀλυ ποταμό**, ποὺ χωρίζει τὴ Μ. Ἀσία ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ πηγάζει ἀπὸ τὸν Ἀντίταυρο καὶ χύνεται στὸν Εὐξείνιο Πόντο.
14. **Τὴν πόλη Καῦνο**, ἀρχαία πόλη στὴ ΒΔ. ἀκτὴ τῆς Καρίας ἀντίκρου ἀπὸ τὴ Ρόδο.
15. **Ἡ Λάδη** δὲν εἶναι πιά νησί, ἀλλὰ χαμηλὸ ὕψωμα, καὶ δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴ θέση τῆς παλαιᾶς Μιλήτου, ὅπως ἄλλοτε τὴ χώριζε ἡ θάλασσα, ποὺ ἀπὸ τότε γίνηκε ξηρὰ ἀπὸ τὰ χόματα ποὺ βγάζει ὁ Μαίανδρος ποταμός.
16. **Φρύνιχος**, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὸ ἀρχαίους δραματικούς τῆς Ἑλλάδας (511 π.Χ.).
17. **Ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς**, δηλ. ἀπὸ τὸν Κροῖσο, τὸ βασιλεῖα τῆς Λυδίας, κατὰ τὸ 560 π.Χ.
18. **Δυὸ φορὲς ἀπὸ τοὺς Πέρσες**, τὴ μιὰ φορὰ ἀπὸ τὸν Κύρο (549 π.Χ.) καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τοῦ Δαρείου (495 π.Χ.).
19. **Ἐπαυσε κάθε ἄλλο στρατηγό**, ἐννοεῖ ὅλους τοὺς Πέρσες στρατηγούς ποὺ ἦταν σατράπες στὰ παράλια, καὶ ποὺ ἡ ἐνέργειά τους κατὰ τὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση φάνηκε στὸ βασιλεῖα ρωιθρή.
20. **Γιὰ τὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Ἀθήνα**, μὲ σκοπὸ νὰ τίς ἐκδικηθοῦνε γιὰ τὸ λάβανε μέρος στὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση καὶ στὸ κάψιμο τῶν Σάρδεων.
21. **Θάσο**, νηοὶ κοντὰ στὴ Θράκη.
22. **Ἦταν ἐποταγμένα ἀπὸ πολὺ πρωτότερα**, πρὸ 18 χρόνων ἀπὸ τὸ Μεγάβαζο μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου στὴ Σκυθία.
23. **Ἀκανθο**, πόλη μέσα στὸ Σιτυμονικὸ κόλπο, βορεινὰ ἀπὸ τὴ χερσόνησο Ἀκτὴ.

24. Ἐθῶνα, ἀκρωτήριον ἀπάνω στὴ Χαλκιδικὴν χερσόνησον, τὴν Ἁγιοπόλιν.

25. Βεργίαι, λαὸς θρακικὸς κατὰ τὰ μακεδονικὰ σύνορα.

26. Ὁ ὑπηρέτης τοῦ πάντα τοῦ φώναζε, βλ. σελ. 17.

27. Οἱ Πεισιστρατίδες, δηλ. ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ὀπαδοὶ του, ποὺ ἦσαν ἐξωρισμένοι ἀπὸ τὴν Ἀθήναι (510 π.Χ.) καὶ εἶχανε καταφύγει στὸ μέγαλον βασιλεῖα.

28. Γῆ καὶ νερό, ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδοκίου ἐστεῖλε κήρυκες πρὸς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ζήτησεν ἵνα τοὺς στείλουνε γῆ καὶ νερό, δηλ. σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλὰς πόλεις καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ νησιὰ δώσανε τὰ σημεῖα, ἔξωθεν ἀπὸ τὴν Ἀθήναι καὶ τὴν Σπάρτην, ποὺ δὲν τὰ δώσανε καὶ σκοτώσανε τοὺς κήρυκες.

29. Μὲ πολυάριθμον πεζὸν στρατόν, οἱ δυνάμεις τῶν Περσῶν φτάνανε ὡς τὴν ἑκατὸ χιλ. πεζικοῦν, δέκα χιλ. ἱππικοῦν, καὶ ἑξακόσια πλοῖα, χωριστὰ τὰ φορηγὰ γιὰ τ' ἄλλα.

30. Ἰκαρία, νησί δυτικὰ ἀπὸ τῆς Σάμου· ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸ γένος τῆς πέλαγος λέγεται Ἰκαρίο.

31. Πάσαντες ἐκεῖ τόσους ζῆμεις, βλ. σελ. 20.

32. Δὲν εἶχε παραδοθῆναι, οἱ Πέρσες ἐννέα χρόνια πρῶτον (499 π.Χ.) μὲ τὸν Ἀρισταγόραν καὶ τὸ Μεγαβάτην εἶχανε δοκιμάσει ἵνα ὑποτάξουνε τὴν Νάξον, ἀλλὰ δὲν πετύχανε (βλ. σελ. 11-14).

33. Τὰ περασμένα, βλ. σελ. 13.

34. Στὴν Πήνηναιαν, μικρὸν νησί, τέσσαρα στάδια μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀῆλον (τὴν Μεγάλην Ἀῆλον).

35. Ἰεροί, ὡς κάτοικοι τοῦ ἱεροῦ νησιοῦ, γιὰ τὴν Ἀῆλον ἦσαν ἀφιερωμένην στὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀρτέμιν.

36. Οἱ δύο θεοί, ὁ Ἀπόλλωνας μὲ τὴν ἀδελφὴν του Ἀρτέμιν.

37. Μὴτε καὶ τοὺς κατοίκους του, ὁ Δαίτης φέρεται εἶσαι γιὰ τὴν Ἀῆλον ἦσαν τόπος ἱερὸς τοῦ Ἀπόλλωνα, θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς Ἀρτέμινος, θεᾶς τῆς σελήνης· τὸν ἥλιον ὅμως καὶ τὴν σελήνην ὡς θεοὺς οἱ Πέρσες τὰ λατρεύαν· γι' αὐτὸ καὶ ἡ τόσο μεγαλόπρεπη θυσία τοῦ Δαίτη.

38. **Τριακόσια τάλαντα**, τὸ τάλαντο ἔδω εἶναι μέτρο βάρους ἴσο μὲ 26 χιλιόγρ., καὶ τὸ χιλιόγρ. ἴσο μὲ $312\frac{1}{2}$ δράμια. Πόσες λοιπὸν ὀκάδες λιβάνι ξώδεψε ὁ Δάτης καίγοντας στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα;
39. **Τέσσερεις χιλ. κληρούχους**, οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 506 π.Χ., ἅμα νικήσανε τοὺς Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας, μοιράσανε τὸν τόπο τοὺς σὲ 4 χιλ. κλήρους, καὶ τοὺς δώσανε σὲ ἀπόρους συμπολιῖτες τοὺς γὰ τοὺς καλλιεργοῦνε. Οἱ πολῖτες αὐτοὶ λεγόντανε κληροῦχοι, γιὰτὶ στὸν καθένα ἔπεσε ἓνας κλῆρος γῆς.
40. **Ὁρωπό**, πόλη στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.
41. **Τὸ Μαραθώνα**, ἐννοεῖ ὅλη τὴν πεδιάδα κατὰ τὸ Β.Α. ἀκρογιάλι τῆς Ἀττικῆς, ποὺ ἀπλώνεται ἴσαμε τριῶν ὥρῶν μᾶκρος καὶ χωρίζεται σὲ δυὸ μέρη ἀπὸ ἓνα ξερόροσμα, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Πεντελικόν· τὸ βορειότερο μέρος τῆς ἔχει βάλτιους· ἀπὸ τὸ νοτιώτερο ὅμως, ἀνάμεσα βουνὸ καὶ θάλασσα, φέρνει ἓνας δρόμος γιὰ τὴν Ἀθήνα.
42. **Στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ**, βρίσκεται κοντὰ στὸ Μαραθώνα.
43. **Τοὺς εἶχανε προστατέψει κάποτε**, τὸ 519 π.Χ., ὅταν οἱ Θηβαῖοι τοὺς τυραννοῦσαν.
44. **Ἦτανε λίγοι**, ὅλη ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων, μαζὶ μὲ τοὺς χίλιους Πλαταιεῖς, ἔφτανε τὶς 11 χιλ.· πόση ἦταν ἡ δύναμη τῶν Περσῶν;
45. **Πολέμαρχος**, ὁ τρίτος «ἄρχοντας» στὴν Ἀθήνα· αὐτὸς σὲ πρὸ παλιὺς χρόνους εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγία στὸν πόλεμο· κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα εἶχε μοναχὰ δικαίωμα ψήφου στὸ συμβούλιο τῶν δέκα στρατηγῶν, καὶ γιὰ τιμὴ διοικοῦσε τὸ δεξιὸ πλευρὸ κατὰ τὴ μάχη. Ἀργότερα ἔχασε κι αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ περὶωρίστηκε γὰ δικάζει τις διαφορὲς ἀνάμεσα σὲ μετοίκους καὶ ξένους καὶ γὰ φροντίζει γιὰ τὴν ταφὴ ὄσων πεθαίνανε στὸν πόλεμο.
46. **Ἀφιδναῖος**, Ἀφιδναί ἦτανε πόλη κοντὰ στὴ Λεκέλεια (σήμερα Καπαντρίτη).

47. Ὅση δὲν ἀφῆσανε, τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, ποὺ σκοτώσανε τὸν Ἰππαρχο, τοὺς ὑμνούσανε οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἐλευθερωτὲς τοὺς ἀπὸ τοὺς τυράννους. Τὸ ἄγαλμά τους ἦτανε στημένο στὴν ἀγορά.
48. Στὶς μεγάλες γιορτὲς τους, ἐννοεῖ τὰ Μεγάλα Παναθήναια, ποὺ γιορταζόντανε σὺν ὄνομα τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς.
49. Σάκες, λαὸς στὰ ΒΑ. τῆς Βακτριανῆς κοντὰ στὸν Ἰαξάρτη ποταμό· τοὺς θεωροῦσανε γιὰ τοὺς καλύτερους καὶ ἀνδρειότερους τοῦ περσικοῦ στρατοῦ.
50. Ἀφλαστὰ, τὰ στολίδια τοῦ πλοίου πίσω στὴν πρύμνη, ποὺ παρασταίνανε εἰκόνες θεῶν ἢ ἡρώων τὸ συχνότερο.
51. Ἀπάνω σὺν νησί, τὴν Αἰγυλία, σήμερα Σιτοῦρα, ἀντίκρυ ἀπὸ τὰ Σιτοῦρα τῆς Καρύστου.
52. Τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ὀνομαστὴ οἰκογένεια, ποὺ βοήθησε πολὺν στὴν κατάλυση τῶν Πεισιστρατιδῶν· γι' αὐτὸ οἱ Ἀλκμεωνίδες ἦτανε ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουνε μὲ τοὺς Πέρσες, ποὺ ὑποστηρίζανε τὸν Ἰλπία· λοιπὸν ἡ κατηγορία ἦτανε ψεύτικη. Τὴν ἀσπίδα μπορεῖ νὰ τὴ σηκῶσανε φίλοι εἴτε συγγενεῖς τοῦ Ἰλπία.
53. Ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ, βλ. σελ. 24.
54. Κυνόσαργες, γυμναστήριο στὴν Ἀθήνα κοντὰ σὺν δρόμο ποὺ πηγαίνει σὺν Φάληρο (ΝΑ. τοῦ σημερινοῦ στρατ. νοσοκομείου· κοντὰ σὺν Γαργαρέτα).
55. Στὴν Κισσία, χώρα τῆς Περσίας, ὅπου ἦτανε καὶ ἡ πρωτεύουσα τὰ Σοῦσα.
56. Τρεῖς χρόνια, δηλ. ἀπὸ τὸ 490-487 π.Χ.
57. Ὁ τέταρτος χρόνος, δηλ. τὸ 486 π.Χ.
58. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση, γιοῦ τοῦ προεσβυτέρου Κύρου βασιλεία τῶν Περσῶν (529-522 π.Χ.).
59. Τριανταεξὶ ὅλα χρόνια, δηλ. ἀπὸ τὸ 521-485 π.Χ.
60. Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα, δηλ. ἀπὸ τὸ 484-481 π.Χ.
61. Τὸν πέμπτο χρόνο, δηλ. τὸ 480 π.Χ.

62. *Περιπλέοντας*, βλ. σελ. 20.
63. *Τῆς πόλης Σάνης*, ἡ Σάνη ἦταν ἀπάνω στὴ χερσόνησο Ἀκτὴ (Ἀθωνα).
64. *Λευκή*, μικρὴ πόλη κοντὰ στὴν Προποντίδα ἀπάνω στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
65. *Τυρόδιζα*, τόπος κοντὰ στὴν Προποντίδα.
66. *Περὶνθου*, πόλη ἀπάνω στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τῆς Προποντίδας.
67. *Δορίσκος*, Θρακικὴ πόλη κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἑβρου.
68. *Στὴν Ἀθήνα...*, γιὰ τὴ πρωτῆτερα, ὅταν ὁ Λαρεῖος ἔστειλε κήρυκες νὰ ζητήσουνε γῆ καὶ νερό, οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ρίζανε στὸ βάρανθο, οἱ Λακεδαιμόνιοι στὸ πηγάδι, καὶ τοὺς λέγανε καὶ οἱ δυὸ νὰ πάρουνε ἀπ' ἐκεῖ γῆ καὶ νερό καὶ νὰ τὸ πᾶνε στὸ βασιλεῖα· βλ. σημ. 28.
69. Ἐν *Ἀβυδο*, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας στὸ πιδ στενὸ μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου.
70. *Σηστός καὶ Μάδυτος*, καὶ οἱ δυὸ πόλεις βρίσκονται στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
71. Ἐν *λευκὸ λινάρι*, δηλ. τὰ πλοῖα τῆς ἦτανε δεμένα μὲ σχοινιά καμωμένα ἀπὸ λευκὸ λινάρι.
72. Ἐν *παπύρι*, δηλ. τὰ πλοῖα τῆς ἦτανε δεμένα μὲ σχοινιά καμωμένα ἀπὸ παπύρι.
73. *Γιατὶ εἶσαι ποταμός*, ὁ Ἑλλησπόντος βέβαια δὲν εἶναι ποταμός, ὅμως ὁ Πέερσης τὸν ὀνομάζει ἔτσι εἴτε γιὰ τὸ μᾶκρος του εἴτε γιὰ τὴ δύναμη πὺν ἔχουνε τὰ ρεύματά του.
74. *Δέκα χιλ. Πέρσες*, ἐννοεῖ τοὺς Ἀθανάτους· τοὺς λέγανε μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιὰτὶ ἂν κανένας ἀπ' αὐτοὺς πέθαινε ἢ σκοτωνόταν, ἔπαιρνε ἀμέσως τὴ θέση του ἄλλος, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τους ἦτανε πάντα γεμάτος.
75. *Τὶς λόγχεις γυρισμένες πρὸς τὰ κάτω*, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν Ἑρῶξη, πὺν τὸν ἀκολουθοῦσανε πάντα.

76. *Τὰ ἱερὰ ἄλογα*, ἀφιερωμένα στὸ θεὸ Μίθρα.

77. *Καὶ τὸ ἄρμα τὸ ἱερόν*, τὸ ἀφιερωμένο στὸ Δία· σ' αὐτὸ τὸ ἄρμα, ποὺ τὸ σέφτανε ὁχτὼ λευκὰ ἄλογα, κανένας δὲ μπορούσε νὰ καθήσῃ, οὔτε ὁ ἴδιος ἡνίοχος· κι αὐτὸς βιάδιζε πεζὸς πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα κρατώντας τὰ χαλινάρια.

78. *Σαρπηδόνιο*, ἀκρωτήριο τῆς Θράκης (τώρα Παξοί) πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς νήσου Σαμοθράκης.

79. *Τῆς Ἑλλης, ἀδελφῆς τοῦ Φρίξου*· ἀπ' αὐτὴ πῆρε τὸ ὄνομα καὶ ὁ Ἑλλησποντιος· ὁ τάφος τῆς εἶναι κοντὰ στὴν Πακτὴν τοῦ Ἑλλησπόντου.

80. *Καρδιάν-Ἀγοράν*, πόλεις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.

81. *Μέλανα κόλπο*, πρὸς τὰ Β. τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.

82. *Αἶνο*, πόλη τῆς Θράκης κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἑβρου.

83. *Σιεντορίδα*, λίμνη τῆς Θράκης ΒΑ. τῆς Αἶνου καὶ κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἑβρου.

84. *Βρέθηκε ἓνα ἑκατομμ. καὶ ἑφτακόσιες χιλ.*, σ' αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν ἂν βάλουμε 80 χιλ. ἱππεῖς καὶ 20 χιλ. ἄρματηλάτες καὶ καμηλάτες καὶ 300 χιλ. ποὺ προστεθήκανε στὸ δρόμο, διὰν ὁ στρατὸς περνοῦσε ἀπὸ τὴ Θράκη, ἂν προστεθοῦν ἀκόμα τὰ πληρώματα τῶν πλοίων, οἱ ἄπειροι ὑπηρέτες καὶ ἀκόλουθοι τοῦ στρατοῦ, κατὰ τὸ λογαριασμὸ τοῦ Ἡροδότου, ὁ στρατὸς ἀντβαίνει στοὺς 5.283.220 ἄνδρες.

85. *Πλέθρα*, τὸ πλέθρο, μέτρο μάρκους, εἶναι ἴσο μὲ 100 ποδάρια=30,83 μ.

86. *Τὸ Δημάρατο*, βασιλέα ἐξόριστο ἀπὸ τὴ Σπάρτη εἶχε καταφύγει στὴν Περσία καὶ τώρα ἀκολουθοῦσε τὸ μεγάλο βασιλέα ὡς σύμβουλός του.

87. *Κατὰ τοὺς νόμους*, οἱ νόμοι αὐτοὶ τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπανε στοὺς βασιλεῖς νὰ παίρνουνε διπλὴ μερίδα.

88. *Ἀκανθο*, βλ. σημ. 23.

89. *Θέρμης*, ἀρχαῖο ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης· ἀπὸ τὸ ἴδιο βγήκε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου· Θέρμη σήμερα εἶναι κωμόπολη τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

90. **Πιερία**, ἀρχαία χώρα τῆς Μακεδονίας στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο καὶ στὶς ΒΑ. ποδιὲς τοῦ Ὀλύμπου ἀπάνω-κάτω ἢ μεταξὺ Πλαταμώνα καὶ Κατερίνας περιοχῇ. Τὰ βουνὰ τῆς Πιερίας ἦτανε κατοικία τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ὁρφέα.
91. **Στῶν Περραιβῶν τῇ χώρᾳ**, οἱ Περραιβοὶ ἀρχαῖος λαὸς τῆς Θεσσαλίας.
92. **Καὶ οἱ κήρυκες...**, βλ. σημ. 68.
93. **Δόλοπες, Αἰνιᾶνες, Μάγνητες, Μαλιεῖς**, λαοὶ Θεσσαλικοί.
94. **Ἀπὸ τῇ χώρᾳ τῆς Τραχίνας**, ἡ Τραχίνα εἶναι πόλη καὶ χώρα τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὰ χαμηλῶματα τῆς Οἴτης.
95. **Πλέθρο**, βλ. σημ. 85.
96. **Θεσπρωτία**, ἀρχαία χώρα τῆς Ἠπείρου.
97. **Ἀμφικτύονες**, ἀντιπρόσωποι σταλμένοι ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις στὴν ὁμοσπονδία, ποὺ λεγόταν Ἀμφικτυονικὴ κάνανε συνέλευση δυὸ φορὲς τὸ χρόνο, τὴν ἀνοιξή στοὺς Δελφοὺς καὶ τὸ φθινόπωρο στὴν Ἀνθήλη κοντὰ στὶς Θερμοπύλες.
98. **Ἀμφικτύονα**, γιὰ τοῦ Δευκαλίωνα—ποὺ νομίζεται ἰδρυτὴς τῶν Ἀμφικτυονιδῶν—καὶ τῆς Πύρρας.
99. **Ἡ γιορτὴ τῶν Καρνείων**, γινότανε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο γιὰ τιμὴ τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνα καὶ βαστοῦσε ἔννιά ἡμέρες. Λεγότανε Κάρνειος ὁ θεὸς αὐτός, γιὰτὶ λατρευότανε καὶ ὡς ποιμενικὸς θεὸς (ἀπὸ τῇ λέξει κάρνος=βόσκημα, πρόβατο).
100. **Πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος**, βλ. σελ. 42.
101. **Νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους**, οἱ Σπαρτιᾶτες συνηθίζανε πρὶν ἀρχίσῃ ἡ μάχη, νὰ χτενίζονται καὶ νὰ στολίζουνε μὲ στεφάνια τὰ κεφάλια τους, σὰ νὰ ἦτανε νὰ παρασταθοῦνε σὲ γιορτῇ.
102. **Κισσίους**, κατοίκους τῆς Κισσίας χώρας στὴν Περιοία.
103. **Ἀθάνατοι**, βλ. σημ. 74.
104. **Ἡμεροσκόποι**, εἶχανε ἔργο νὰ κοιτᾶνε τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὰ βουνὰ τὶς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ δίνουνε εἶδηση γι' αὐτές.

105. **Ἐπιγράμματα...**, καὶ τὰ τρία αὐτὰ τὰ ποίησε ὁ Σιμωνίδης, διάσημος λυρικός τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας (556-468 π.Χ.), ἀλλὰ τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς δυνὸ πρῶτες στήλες τὰ δώσανε οἱ Ἀμφικτύονες καὶ γιὰ τὴν τρίτη στήλη ὁ ἴδιος ὁ Σιμωνίδης. Γιὰ τοὺς Ἀμφικτύονες βλ. σημ. 97.
106. **Εἰλωτα**, κάθε ὁπλίτης Σπαρτιάτης εἶχε ἕναν Εἰλωτα βοηθό του γὰ κρατῇ τὴν ἀσπίδα, ἀκόμα καὶ γὰ τὸν ὑπηρετῇ.
107. **Οἱ Ἕλληνες ποὺ καταταχτήκανε**, ὁ Ἡρόδοτος ἐδῶ συνεχίζει ἐκεῖνο ποὺ εἶπε στὸ προηγούμενο βιβλίο, πὼς δηλαδὴ κατὰ κοινήν ἀπόφαση ὁ ἑλληνικός στόλος τράβηξε γιὰ τὸ Ἀρτεμίσιο, ἐνῷ ὁ πεζὸς στρατὸς ἔπιασε τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν βλ. σελ. 40.
108. **Συνρεῖς**, Στύρα πόλη τῆς Εὐβοίας κοντὰ στὴν Κάρυστο.
109. **Κεῖτοι**, ἀπὸ τὸ νησὶ Κεῖω.
110. **Πεντηκοντόρους**, πολεμικὰ πλοῖα μὲ ἕνα κατάστρωμα καὶ μὲ εἰκοσιπέντε κουπιὰ στὸ κάθε πλευρό, τὸ ὅλο πενήντα.
111. **Ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους**, γίνεται λόγος μοναχὰ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιατί αὐτοί, ἔχοντας τὰ περισσότερα πλοῖα, μπορούσαν ν' ἀπαιτήσουνε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου.
112. **Ἀρτεμίσιο**, βλ. περιγραφή του στὴ σελ. 42.
113. **Ἀφειές**, πόλη τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας.
114. **Τριάντα ταλάντων**, τὸ τάλαντο περίπου=6 χιλ. φρ.
115. **Καφηρέα καὶ Γεραιστό**, ἀκρωτήρια στὸ Ν. μέρος τῆς Εὐβοίας· τὸ πρῶτο σήμερα γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Καβοντόρο, τὸ δεύτερο Μαρτήλι.
116. **Εὐριπος**, τὸ στενὸ μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας.
117. **Σκιωναῖος**, ἀπὸ τὴ Σκιώνη, πόλη τῆς χερσονήσου Παλλήνης.
118. **Ναυάγιο**, ὅταν ὁ περσικός στόλος βρισκότανε ἀπὸ κάτω στὸ Πήλιο καὶ κοντὰ στὸ ἀκρωτήριο Σηπιάδα, φοβερὴ τρικυμία ποὺ σηκώθηκε τοῦ προξένησε ζημιὰς μεγάλες· χαθήκανε ὡς τετρακόσια πλοῖα, μαζί μ' αὐτὰ καὶ παραπολλὲς ψυχές, πράμματα καὶ πλούτη τῶν Περσῶν.

119. **Στάδια** ὡς **ὄγδοήντα**=14 χιλιόμετρα περίπου.
120. **Κοῖλα**, τὰ ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Γεραιστὸς ὡς τὴν Ἑρέτριον ἀκρογιάλια, μέρη γεμάτα βράχους καὶ ἐπικίνδυνα στοὺς θαλασσινοὺς.
121. **Ἰστυαία**, πόλη τῆς Β. Εὐβοίας.
122. **Ἑλλοπία**, τὸ πρὸ βορείνῳ διαμέρισμα τῆς Εὐβοίας.
123. **Τὸ χρησμὸς**, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε πρὸς μάθανε πῶς ὁ Ξέρξης θὰ κινήθῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδας εἶχανε ζητήσει χρησμὸν ἀπὸ τὸ μαρτεῖον τῶν Δελφῶν. Ὁ Ἀπόλλωνας τοὺς ἀποκρίθηκε ὅτι μεγάλη καταστροφή τοὺς περιμένει καὶ μοναχὰ τὰ ξύλινα τεῖχη θὰ τοὺς σώσουνε. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τότε ἐξήγησε τὸ χρησμὸν, πῶς ἐννοεῖ τὰ πλοῖα.
124. **Στὸ ναὸς**, τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς ἦταν ὁ πρὸ ἀρχαῖος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκρόπολης. Τὰ θεμέλιά του βρισκονται κατὰ τὸ βορείνῳ μέρος ἀνάμεσα Παρθενῶνα καὶ Ἑρέχθειον (βλ. σχεδιογρ. τῆς Ἀκρόπολης, σελ. 65).
125. **Καὶ ἡ θεά**, ἡ Ἀθηνᾶ, πρὸς τὸ φεῖδι ἦταν ὁ αὐτὴ ἱερό. Ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ φειδιοῦ οἱ Ἀθηναῖοι συμπεράνανε πῶς εἶχε φύγει καὶ ἡ θεά.
126. **Ταμίεις τοῦ ναοῦ**, ἦταν δέκα καὶ φυλάγανε τὰ κειμήλια τῆς θεᾶς καὶ τὰ δημόσια χρήματα, καὶ γενικὰ εἶχανε ὅλη τὴ φροντίδα μέσα στὴν Ἀκρόπολη.
127. **Φράξανε**, ἀνεβαίνοντας στὴν Ἀκρόπολη κατὰ τὸ Α. μέρος. Τὰ ἄλλα πλευρὰ ἦταν προφυλαγμένα ἀπὸ τ' ἀρχαῖα πελασγικὰ τεῖχη καὶ ἀπὸ τοὺς γκρεμνοὺς.
128. **Ἄρειος πάγος**, βρίσκεται ΒΔ. τῆς Ἀκρόπολης.
129. **Πεισιστρατίδες**, ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, πρὸς βρισκόντανε σὺν στρατόπεδον τοῦ Ξέρξης.
130. **Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολην**, κατὰ τὸ Β. μέρος. Τὸ ἀνέβασμα στὴν Ἀκρόπολη γινόταν ἀπὸ τὰ δυτικά.
131. **Ἀγλαύρου**, ὁ ναὸς τῆς κατὰ τὰ Β. τῆς Ἀκρόπολης (βλ. σχεδιογρ. τῆς Ἀκροπ. σελ. 65).

132. **Ἀρτάβανο**, ὁ Ξέρξης τὸν εἶχε ἀφήσει στὰ Σοῦσα κυβερνήτη τοῦ βασιλείου του.

133. **Αἰακίδες**, ἀπόγονοι τοῦ Αἰακοῦ· γονεῖς τοῦ Αἰακοῦ ἦτανε ὁ Δίας καὶ ἡ νύμφη Αἴγινα, ἀπόγονοί τους ὁ Πηλέας, ὁ Τελαμόνας, ὁ Φῶκος, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Αἴαντας καὶ ὁ Τεῦκρος. Τὰ ἀγάλματά τους ἦτανε φυλαγμένα στὴν Αἴγινα, καὶ ὁ κόσμος πίστευε πὼς εἶχανε τὴν ἀρετὴν γὰρ χαρίζουνε τὴ δυνατὴ βοήθειά τους στὸν πόλεμο.

134. **Τὸ χαλασμό τῶν Σπαρτιατῶν**, ἅμα φύγαγε οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, παράγγειλε ὁ Ξέρξης μὲ κήρυκα πὼς ἔδινε τὴν ἄδεια στὸ ναυτικὸ στρατό, ὅσος βρισκότανε στὴν Ἰσθμιά, γὰρ πάῃ στίς Θερμοπύλες καὶ γὰρ δὴ τὸ πεδίο τῆς μάχης· εἶχε ὅμως φροντίσει πρωτίτερα γὰρ θάψιτονε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους τοῦ στρατοῦ του, ὥς εἴκοσι χιλιάδες ἀπ' αὐτούς, καὶ δὲν ἄφησε παρὰ χίλια πτώματα, ἐνῶ παράταξε μὲ ἐπίδειξη τίς τέσσερεις χιλιάδες σκοτωμένους Ἕλληνες.

135. **Τὸ δρόμο**, πὺν φέρει ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ στὰ Μέγαρα παραλιακά καὶ περνάει κάτω ἀπὸ τίς ψηλὲς Σκιρωνίδες πέτρες, ὄνομα πὺν πῆραν ἀπὸ τὸ ληστή Σκίρωνα.

136. **Τῶν Καρνείων**, βλ. σημ. 99.

137. **Ψυτιάλεια**, μικρὸ νησί ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ κατὰ τὸ Α. ἄκρο τῆς Σαλαμίνας· τώρα Λιποκουτάλα.

138. **Κέο καὶ Κυνόσουρα**, ἀκρωτήρια στὸ Α. μέρος τῆς Σαλαμίνας.

139. **Μουνιχία**, μικρὴ χερσόνησος στὸν Πειραιᾶ καὶ λιμάνι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα Α. ἀπὸ τὸ Νέο Φάληρο.

140. **Ἐφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα**, ὁ Ἀριστείδης εἶχε προσκαλεσθῆ πίσω ἀπὸ τὴν ἐξορία λίγες ἡμέρες πρωτίτερα.

141. **Ἐξωρισμένος**, ἀπὸ τὸ 483 π.Χ. ἴσως.

142. **Στὸν τρίποδα**, πὺν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν τὸν εἶχανε ἀφιερῶσει στὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν ὡς ἐνθύμημα τῆς νίκης των. Ἦτανε ἀπὸ χρυσάφι καὶ πατοῦσε ἀπάνω σὲ τρία χάλκινα κεφάλια φειδιῶν, ἐνῶ τὰ σώματά τους

περιπλεγμένα σχηματίζανε έπειτα σπειρωτή στήλη, κι άπάνω στις σπειρες χαραχίζανε τά δνόματα των πόλεων, πού λάβανε μέρος στους πολέμους με τους Πέρσες. Τό μνημείο αυτό μισοχαλασμένο υπάρχει ακόμα στον 'Ιππόδρομο της Πόλης ('Ατ-Μεϊντάν).

143. **Κατά την ύπόδειξη πού ό Θεμιστοκλής...**, βλ. σελ. 62.
144. **Ό βασιλέας και τόν άγνάντενε**, ό Ξέρξης, τριγυρισμένος από τούς συμβούλους και τούς γραμματικούς του, ήτανε καθισμένος άπάνω σέ θρόνο με άσημέρια πόδια ό θρόνος ήτανε τοποθετημένος σ' ένα ύψωμα του βουνού Αιγάλεω. Από κει παρατηρούσε ό βασιλέας τή μάχη. Αυτό τό ύψωμα πιστεύουμε πώς είναι ή σημερινή θέση Κερατόπυργος κοντά στο Κερασίφι του Πειραιά (βλ. εικόνα σελ. 80).
145. **Όσο για την 'Αρτεμισία**, βασίλισσα της 'Αλικαρνασσού, πού άκολούθησε τόν Ξέρξη κατά την εκστρατεία του στην 'Ελλάδα.
146. **Τών Καλυνδέων**, ή πόλη Κάλυνδα στα Α. της Καρίας.
147. **Σαμοθράκες**, από τή νήσο Σαμοθράκη σιμά στα παράλια της Θράκης στο Αίγαίο. Τη Σαμοθράκη τήν είχανε ιδρύσει άποικοι από τή Σάμο.
148. **Σάν τή λαμπαδηφορία**, αγώνισμα όπου παραβγαίνανε δυό ή περισσότερες ομάδες τά μέλη κάθε ομάδας τρέχοντας έπρεπε νά περάσουνε από χέρι σέ χέρι τήν αναμμένη λαμπάδα, από τό ξεκίνημα ίσαμε τό τέρας, και όποια ομάδα πρωτόφτανε σ' αυτό, νικούσε. Η απόσταση πού θά τρέχανε ήτανε χωρισμένη σέ ίσα ή άνισα μέρη, και κάθε μέρος θά τόίτρεχε ένας άθλητής με τή λαμπάδα, παίρνοντάς την από τό χέρι του μπροστινού και παραδίνοντάς τη στον κατοπινό.
149. **Ζωστήρα**, άκρωτήριο της 'Αττικής ανάμεσα Σούνιο και Πειραιά.
150. **Οί άρχηγοί των Θεσσαλών**, δηλ. οί 'Αλενάδες, άπόγονοι και διάδοχοι του 'Αλεύα, γιου του Θεσσαλού και έγγονου του Ηρακλή ένας άπ' αυτούς ήτανε και ό Θώρακας, πού γι' αυτόν γίνεται λόγος πιο κάτω. Οί 'Αλενάδες και πρωτίτερα είχανε παρακινήσει τόν Ξέρξη νά εκστρατεύη στην 'Ελλάδα, και πρόθυμα τόν βοηθήσανε στην εκστρατεία του.

151. **Με φωτιές**, ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ χρόνια μεταχειριζόντανε τὴ δύχτια δαυλιὰ ἀναμμένα γιὰ νὰ δίνουννε εἶδηση σὲ μακρινὲς ἀποστάσεις.
152. **Στὴ βουλή**, ἡ βουλή εἶχε πεντακόσιους βουλευτὲς ποὺ ἐκλεγόντανε μὲ κλήρο καὶ εἶχε ἔργο νὰ ἐτοιμάζῃ τοὺς νόμους καὶ τὰ ζητήματα, ποὺ θ' ἀποφάσιζε γι' αὐτὰ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ· ὕστερα ἡ βουλή εἶχε χρέος νὰ ἐκτελῇ τίς ἀποφάσεις αὐτές. Ἡ βουλή λοιπὸν ἦτανε ὅ,τι εἶναι σήμερα τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο.
153. **Ῥακίνθια**, γιορτὴ στὴ μνήμη τοῦ Ῥακίνθου, ποὺ ὁ Ἀπόλλωνας τονὲ σκότωσε ἄθελά του ἐκεῖ ποὺ ἔπαιζε μ' αὐτὸν τὴ σφαῖρα. Ἡ γιορτὴ βαστοῦσε τρεῖς μέρες· ἡ πρώτη μέρα περνοῦσε θλιβερῇ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ῥακίνθου, καὶ οἱ ἄλλες διὸ μὲ πομπές, χοροὺς καὶ ἀγῶνες.
154. **Ἀπὸ τὴ Νίαια**, πεδιάδα στὴ Μηδία· ἀπὸ τὰ λειβάδια της βγαίνανε τὰ πιὸ καλὰ ἄλογα τῆς Ἀσίας.
155. **Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρά**, δηλ. τὸ ἀριστερό, γιὰ τὸ δεξιὸ τὸ εἶχανε οἱ Σπαρτιῶτες.
156. **Τοῦ Εὐρυσθέα**, βασιλέα τῶν Μυκητῶν. Αὐτὸς θέλησε νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἡρακλῆ, γιὰτὶ φοβότανε τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ δύναμή του, ποὺ ὅλο καὶ δυνάμωνε· γι' αὐτὸ τὸν ὑποχρέωσε νὰ κάμῃ τοὺς δώδεκα γνωστοὺς ἄθλους του. Ὑστερα κατὰδύωξε καὶ τοὺς ἀπογόνους του· αὐτοὶ καταφύγανε στὸ Θησία, βασιλέα τῆς Ἀθήνας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι βοηθώντας τοὺς Ἡρακλεῖδες νικήσανε σὲ μάχη καὶ σκοτώσανε τὸν Εὐρυσθέα.
157. **Ῥγλος**, γιὸς τοῦ Ἡρακλῆ καὶ ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλειδῶν.
158. **Μαζὶ μὲ τὸν Πολυνείκη**, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, παιδιὰ τοῦ βασιλέα τῆς Θήβας Οἰδίοποδα, ἀφοῦ παραλάβανε τὴ βασιλεία, συμφωνήσανε ὁ καθένας νὰ βασιλεύῃ ἓνα χρόνον μὲ τὴ σειρά του· ὅμως ὁ Ἐτεοκλῆς, ποὺ πρῶτος βασιλεύσε, δὲ θέλησε στὸ τέλος τοῦ χρόνου νὰ παραχωρήσῃ τὴ βασιλεία· τότε ὁ Πολυνείκης ἀπὸ τὴ Θήβα κατὰφυγε στὸ βασιλεῖα τοῦ Ἀργεὺς Ἀδραστο, ἔγινε γαμπρὸς του, καὶ μὲ τὴ βοήθεια ποὺ τοῦδωσε ὁ Ἀδραστός κίνησε ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Ἐτεοκλῆ. Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο σκοτωθῆσανε καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοὶ μαζὶ καὶ μ' ἄλ-

λους στρατηγούς. Τότε έγινε βασιλέας τῆς Θήβας ὁ Κρέοντας, θεῖος τῶν δυὸ σκοτωμένων ἀδερφῶν, ἐπιτροπεύοντας καὶ τὸν ἀνήλικο γιὸ τοῦ Ἑτεοκλῆ, τὸν Λαοδάμαντα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Κρέοντας, πατώντας τὸ θρησκευτικὸ νόμο, δὲν ἄφηνε τοὺς Ἀργεῖους νὰ θάψουνε τοὺς νεκροὺς των, ποὺ πέσανε στὴ μάχη, ὁ Ἀδραστος ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· αὐτοὶ πολεμήσανε τὸν Κρέοντα καὶ παίρνοντας τοὺς νεκροὺς τοὺς θάψανε.

159. **Ἀμαζόνες**, λαὸς ἀπὸ πολεμικὲς γυναῖκες· ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Εὐρυσθέα τὶς πολέμησε μὲ σκοπὸ ν' ἀρπάξη τὴ ζώνη τῆς βασίλισσάς τους Ἴππολύτης καὶ νὰ τὴ φέρη στὸν Εὐρυσθέα. Οἱ Ἀμαζόνες ἀπὸ τότε μισοῦσανε τοὺς Ἕλληνας γιὰ τὰ κακὰ ποὺ πάθανε ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, καὶ ἐκστρατέψανε στὴν Ἀττικὴ. Ὁ Θησεὺς ὁμοῦς μὲ τοὺς Ἀθηναίους τὶς πολέμησε καὶ τὶς κατὰστρεψε.
160. **Ἀπὸ τὸ Θερμῶδοντα**, ποταμὸ στὸν Πόντο τῆς Μ. Ἀσίας, περίφημο γιὰτὶ ἐκεῖ κοντὰ ἦτανε ἡ πόλη Θεμισκυρα, πρωτεύουσα τῆς χώρας τῶν Ἀμαζόνων.
161. **Κατὰ τὰ Τρωϊκά**, οἱ Ἀθηναῖοι λάβανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας μὲ πενήντα πλοῖα καὶ δείξανε ἐκεῖ ξεχωριστὴν ἀνδρεία.
162. **Στὶς πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες...**, οἱ ἄλλες 5 χιλ. ἦτανε περίοικοι.
163. **Παραστέκανε... Ἐἰλωτες**, κάθε Σπαρτιάτης ἔπαιρνε μαζί του ἑφτά ἐλαφροὺς ἀπὸ τοὺς Εἰλωτες τῆς Σπάρτης, καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑφτά ἦταν ὁ πρῶτος τους, ὑπηρέτης ἢ ὑπαοπιστὴς τοῦ Σπαρτιάτη (βλ. σημ. 106). Οἱ ἄλλοι Εἰλωτες ἦτανε σὲ χωριστὰ σώματα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὁ βασιλέας.
164. **Ἀρκάδες**, πρέπει νὰ τοὺς ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς Ὀρχομενίους τῆς Βοιωτίας.
165. **Πρῶτοι**, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ ἦτανε πρῶτοι, ἐνῶ στὸ δεξιὸ ἐρχόνταν τελευταῖοι.
166. **Τριάντα τέσσερεις χιλ. πεντακόσιοι**, λάθος τοῦ συγγραφέα στὸ λογαριασμὸ· ἂν βγάλουμε 5 χιλ. Σπαρτιάτες ἀπὸ τοὺς 38.700, ποὺ ἦτανε ὅλοι οἱ ὁπλίτες, μένουν ὁπλίτες 33.700,

- λοιπὸν οἱ ἑλαφροὶ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ εἶναι 33.700, κι ὅχι 34.500, ἀφοῦ ἕνας ἑλαφρὸς παρόσκεικε σ' ἕναν ὀπλίτη.
167. **Μάχιμοι**, ἦτανε ἀνάγκη νὰ ξεχωρίζουνε ἀπὸ τὸν ὄχλο, ποὺ δὲν πολεμᾷ καὶ ποὺ δὲν μπαίνει στὸ λογαριασμό, συντροφεύει ὅμως τὸ στρατό.
168. **Ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς ἄσοι εἵχανε σωθῇ**, γιὰτὶ στὶς Θερμοπύλεις εἵχανε σκοτωθῇ 700 (βλ. σελ. 44, 51).
169. **Ἀφοῦ κανέναν Σπαρτιάτη...**, ὁ Ἀριστόδημος, ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους ποὺ ἔζησε, βρισκότανε τώρα μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Πανσανία, ὅμως δὲν εἶχε λάβει μέρος στὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (βλ. σελ. 53).
170. **Ἀπὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη**, ὁ Μαρδόνιος παίρνει γιὰ νίκη τὸ πὼς οἱ Σπαρτιῶτες δὲν παραδεχτήκανε τὴν πρόκλησή του σὲ μάχη.
171. **Κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς**, ὥρα ἑννέα ἢ δέκα τῆς νύχτας. Οἱ Ἕλληνες διαιροῦσαν τὴ νύχτα σὲ τρεῖς «φυλακές».
172. **Σηκωθῆκανε οἱ περισσότεροι**, δηλ. οἱ Ἕλληνες τοῦ κέντρου (Κορίνθιοι, Μεγαρεῖς κ.λ.)
173. **Τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς**, ἡ λατρεία τῆς σὲ μερικὲς πόλεις τῆς Ἀρκαδίας· περίφημος ναὸς τῆς στὴν Τεγέα.
174. **Τοῦ χρυσοῦ τρίποδα**, βλ. σημ. 142.
175. **Δεῖπνο λακωνικό**, τὰ δεῖπνα αὐτὰ ἦτανε ὀνομαστὰ στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὴ λιτότητά τους. Περίφημο ἦτανε μάλιστα τὸ μαυροζούμι (μέλας ζωμός), σούπα ἀπὸ κρέας χοιρινὸ καὶ ξεῖδι.
176. **Μυκάλη**, ἀκρωτήριο στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀντίκρου ἀπὸ τὴ Σάμο.
177. **Μὲ τὰ πλοῖα τους**, ἦτανε ἑκατὸν δέκα.
178. **Λεωτυχίδης**, βασιλέα τῆς Σπάρτης (491 π.Χ.).

179. *Κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ὁ σιόλος τῶν Περσῶν ἦτανε ἀραγμένος στὴ Σάμο.*
180. *Θεομήστορα, βλ. σελ. 76.*
181. *Σημάδι μαντικό, ὁ Λεωτιχίδης ἤθελε νὰ μάθῃ τὸ ὄρομα τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Σαμίων μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βγάλῃ ἀπὸ αὐτὸ κάποιο προμάντεμα γιὰ τὴν ἐκστρατεία.*
182. *Λέχομαι τὸ μάντεμα, τὸ καλὸ προμάντεμα ἔβγαине ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς λέξεως. Ἑγησίστρατος=ὁδηγὸς τοῦ στρατοῦ.*
183. *Τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων, ἀφοῦ φύγανε οἱ Φοίνικες, μείνανε τριακόσια πλοῖα στοὺς Πέρσες.*
184. *Τὸ ραβδὶ τοῦ Ἑρμῆ, αὐτὸ τὸ νόμισε ὁ στρατὸς σημάδι τῆς καλῆς διάθεσος τῶν θεῶν.*
185. *Καθὼς εἶπα πιδὸ πάνω, βλ. σελ. 106.*
186. *Τὸ ἴδιο ἦτανε μοιραῖο νὰ γίνῃ, δηλ. κοντὰ σιὸ νὰὸ τῆς Δήμητρος.*
187. *Τὴν ἴδια μέρα, καὶ οἱ δυνὸ μάχες γίνανε, ὅπως φαίνεται πολὺ πιστευτό, τὴν 26 τοῦ μηνὸς Μεταγεινιῶνος, δηλ. 10 Σεπτεμβρίου (479 π.Χ.).*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή

	Σελ.
1. Βίος τοῦ Ἡροδότου.	5
2. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου.	6

Βιβλίον πέμπτον

1. Πῶς ἀνταμείβει ὁ Δαρεῖος τὸν Ἰστιαῖο καὶ τὸν Κῶν.— Προσκαλεῖ τὸν Ἰστιαῖο στὴν πρωτεύουσά του, τὰ Σοῦσα.	9
2. Ἐκστρατεία τῆς Νάξου.— Ἀποστασία τοῦ Ἀρισταγό- ρα (499 π.Χ.)	11
3. Ὁ Ἀρισταγόρας στὴ Σπάρτη καὶ στὴν Ἀθήνα (499 π.Χ.).— Ἐκστρατεία τῶν Ἰώνων κατὰ τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.)	14

Βιβλίον ἕκτον

1. Ἀλωση τῆς Μιλήτου καὶ καθυπόταξη τῆς Ἰωνίας	18
2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἑλλάδα (492 π.Χ.)	19
3. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη.— Ἡ μάχη τῶν Μαραθῶνα (490 π.Χ.)	20

Βιβλίον ἑβδομον

1. Θάνατος τοῦ Δαρείου.— Ὁ Ξέρξης βασιλεὺς (485 π.Χ.).— Ἐτοιμασίαι γιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα	29
2. Ὁ Ξέρξης στίς Σάρδεις καὶ στὴν Ἀβυδο.— Πέρασμα τοῦ Ἑλλησπόντου.— Μέτρον καὶ ἐπιτεώρηση τοῦ περσικοῦ στρατοῦ στὸ Δορίσκο τῆς Θράκης	31
3. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημαράτου	36
4. Πορεία τῶν Περσῶν ὡς τὴ Θέρμη.— Οἱ Ἀθηναῖοι σω- τήρες τῆς Ἑλλάδας.— Μέτρα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑπε- ράσπισή τους	39
5. Μάχες τῶν Θερμοπυλῶν	43

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Βιβλίο ὀγδοο

	Σελ.
1. Ναυμαχίαι κοντά στο Ἀρτεμίσιο (480 π.Χ.)	55
2. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος καταπλέει στὴ Σαλαμίνα.—Οἱ Ἀθη- ναῖοι ἀφίουν ἐρημὴν τὴν πόλιν τους.—Ἡ Ἀθήνα κυρι- εύεται καὶ ἡ Ἀκρόπολις παραδίνεται στίς φλόγας . . .	60
3. Πολεμικὸ συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων	67
4. Πολεμικὸ συμβούλιον τῶν Περσῶν	70
5. Προσπάθειαι τοῦ Θεμιστοκλῆ νὰ ναυμαχήσουνε οἱ Ἑλ- ληνες στὴ Σαλαμίνα	71
6. Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.)	75
7. Φυγὴ τοῦ Ξέρξη	81
8. Ὁ Μαρδόνιος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνουνε σύμμαχοί του	85

Βιβλίο ἔνατο

1. Ὁ Μαρδόνιος καὶ πάλιν κυριεύει τὴν Ἀθήνα.—Προσπα- θεῖ καὶ πάλιν νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του	90
2. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουνε πρέσβεις στὴ Σπάρτη.—Ὁ Μαρ- δόνιος ἐπιστρέφει στὴ Βοιωτία	91
3. Τὸ περσικὸ ἱππικὸ προσβάλλει τοὺς Ἑλληνας.—Θάνα- τος τοῦ ἱπάρχου Μασιστίου	93
4. Οἱ Ἑλληνας καὶ οἱ Πέρσες παρατάσσονται στίς Πλα- ταιάς	96
5. Νέα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου.—Οἱ στρατοὶ ἀλλάζουσιν παράταξιν	102
6. Νέα ἀλλαγὴ τῆς παράταξης τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων	105
7. Μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.)	107
8. Μοιρασιά τῶν λαφύρων	112
9. Μάχη τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.)	113

Σημειώσεις	119
----------------------	-----

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Ἰουλίου 1933

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Νόμου 5045 καὶ τὸ ἄρθρον 36 τοῦ Νόμου 5341 καὶ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Διατάγματος τῆς 12/12 Ἰανουαρίου 1933 καὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 54-77 πράξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν μεταφράσεων κλασσικῶν συγγραφέων, ἀπεφασίσαμεν: Ἐγκρίνομεν ὡς διδακτικὸν βιβλίον μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ μίαν πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1933-1934 τὸ βιβλίον **Γιάννη Βλαχογιάννη καὶ Κυρ. Κοσμά «Μετάφρασις τῶν περσικῶν πολέμων τοῦ Ἡροδότου»** διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Γυμνασίου ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως διορθωθῶν καὶ ὑπὸ τῶν εἰσηγητῶν ὑποδεικνυόμενα σφάλματα.

Ὁ Ὑπουργὸς

Θ. ΤΟΥΡΚΟΒΑΣΙΛΗΣ

Ἄρθρον 6ον τοῦ Π. Διατάγματος «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατίθεως τῶν ἐγκρινομένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικά βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ χρόνου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα καὶ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνευ μισοῦ τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.